

ГЛОБАЛЬНА ОРГАНІЗАЦІЯ СОЮЗНИЦЬКОГО ЛІДЕРСТВА
АКАДЕМІЯ БЕЗПЕКИ ВІДКРИТОГО СУСПІЛЬСТВА
АКАДЕМІЯ НАУК ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

В. А. ЛІПКАН, К. П. ЧЕРЕПОВСЬКИЙ

**ІНКОРПОРАЦІЯ
ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА
УКРАЇНИ**

Монографія

За загальною редакцією В. А. Ліпкана

Київ
ФОП О. С. Ліпкан
2014

УДК 354.42
ББК Х621
Л 613

Рецензенти:

- Р.А. Калюжний** — доктор юридичних наук, професор, заступник директора Юридичного інституту Національного авіаційного університету
- А.М. Новицький** — доктор юридичних наук, старший науковий співробітник, начальник Науково-дослідного центру з проблем оподаткування Національного університету Державної податкової служби України
- М.Я. Швець** — доктор економічних наук, професор, член-кореспондент Національної академії правових наук України, професор кафедри інформаційних технологій Національної академії внутрішніх справ
- В.С. Цимбалюк** — доктор юридичних наук, старший науковий співробітник, завідувач науковим відділом теорії та історії інформаційного права Науково-дослідного центру правової інформатики Національної академії правових наук України

Ліпкан В.А.

Л 613 **Інкorporація інформаційного законодавства України** : [монографія] / В. А. Ліпкан, К. П. Череповський / за заг. ред. В. А. Ліпкана. — К. : ФОП О. С. Ліпкан, 2014. — 408 с.

ISBN 978-966-2439-49-6

Монографію присвячено теоретичним і правовим засадам інкорпорації інформаційного законодавства України. У роботі визначено такі поняття: «інформація», «інформаційне законодавство», «правове регулювання інформаційних відносин в Україні», «систематизація інформаційного законодавства», «інкорпорація інформаційного законодавства». Проаналізовано стан вітчизняних нормативно-правових актів, що регулюють інформаційні відносини та міжнародне інформаційне законодавство.

Враховуючи значну кількість аспектів, пов'язаних із підвищенням ефективності інформаційного законодавства України, інтеграції його до стандартів міжнародного права, у монографії детально розглянуто інкорпорацію конституційних положень щодо інформаційних правовідносин у законодавстві; особливості застосування інкорпорації при систематизації інформаційного законодавства України тощо. Акцентовано увагу на питанні інкорпорації не тільки як на етапі систематизації інформаційного законодавства, але і як на процесі, методології, методиці, методах, способах, засобах уніфікації, інтеграції, гармонізації його у загальній системі законодавства України як важливої складової системи національного права.

Монографія є логічним продовженням серії «ORDO ORDINANS» наукової школи В.А. Ліпкана і стане в пригоді аспірантам, науково-практичним працівникам та усім, хто цікавиться питаннями систематизації інформаційного законодавства, правового регулювання державної інформаційної політики, формування інформаційної держави і розвиненого інформаційного суспільства.

УДК 354.42
ББК Х621

ISBN 978-966-2439-49-6

© ФОП О.С. Ліпкан, 2014.
© В.А. Ліпкан, К.П. Череповський, 2014

GLOBAL ORGANIZATION OF ALLIED LEADERSHIP
ACADEMY OF OPEN SOCIETY SECURITY
ACADEMY OF SCIENCE OF HIGH EDUCATION
OF UKRAINE

V. A. LIPKAN, K. P. CHEREPOVSKIY

**INCORPORATION
OF INFORMATION LEGISLATION
OF UKRAINE**

Monography

Edited by V. A. Lipkan

Kyiv
Publisher O. S. Lipkan
2014

Publisher O. S. Lipkan

Incorporation of Information Legislation of Ukraine

V. A. Lipkan, K. P. Cherepovskiy

Development Editor: Mykola Shwetz
Assistant Editor: Rostislav Kaluzny
Aditorial Assitant: Vitaliy Tsymbalyuk
Technology Project Manager: Catrin Boyko
Marketing Manager: Irina Mychaylenko
Marketing Communication Manager: Olena Lipkan
Art Director: Olexander Novikov
Print Buyer: Dmytro Lepeshin

Permission Editor: Olga Mashkova
Text Designer: Volodymyr Lipkan
Photo researcher: Galina Lipkan
Copy Editor: Olena Lipkan
Illustrator: Olexander Novikov
Cover Printer: Dorado Druk
Printer: Dorado Druk
Pro Bono Advisor: Alexander Mitroff

© 2014, O. S. Lipkan.

© V. A. Lipkan, K. P. Cherepovskiy

ALL RIGHTS RESERVED. No part of this work covered by the copyright hereon may be reproduced or used in any form or my any means — graphic, electronic, or mechanical, including photocopying, recording, taping, Web distribution, information storage and retrieval systems, or in any other manner — without the written permission of publisher

Printed in Ukraine

ISBN 978-966-2439-49-6

For more information about our products, contact us at:

www.natsecurity.com.ua; www.goal-int.org

For permission to use material from this text or product, submit a request at:

wladademic@gmail.com

Any additional questions about permissions can be submitted by email to

goalleadership@gmail.com

Lipkan V. A.

L 613 Incorporation of Information Legislation of Ukraine : [monography] / V. A. Lipkan, K. P. Cherepovskiy / Edited by V. A. Lipkan. — K. : O. S. Lipkan, 2014. — 408 p.

ISBN 978-966-2439-49-6

The monograph is devoted to theoretical and legal problems of incorporation of information legislation of Ukraine. The work defines such definitions as information, information legislation, law regulation of information relations, systematization of information legislation, incorporation of information legislation. The state of the domestic normative and legal acts that regulate informational relations and international information legislation is analyzed.

Due to large number of aspects related to the increasing efficiency of information legislation of Ukraine, its integration to the standards of international law, in the monograph is considered in detail incorporation of constitutional provisions on legal informational relations in legislation, features of application incorporation in the systematization of information legislation of Ukraine etc. Attention is focused on the question incorporation not only as at the stage of systematization of information legislation, but also as process, methodology, methods, ways, means of unification, integration and harmonization of its in the general system of legislation of Ukraine as an important part of national law.

The monograph is a logical continuation of the series «ORDO ORDINANS» of V. Lipkan`s scientific school and will be useful for graduate students, researchers, practitioners and for everyone who interested in the systematization of information legislation and state information policy.

ЗМІСТ

BRIEF CONTENTS	8
CONTENTS	10
ПЕРЕДНЄ СЛОВО	13
PREFACE	16
ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	19
ВСТУП	20
INTRODUCTION	25
РОЗДІЛ І. РІВЕНЬ НАУКОВОГО РОЗРОБЛЕННЯ ПРОБЛЕМИ ТА МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ	31
1.1 Бібліографія за темою дослідження	33
1.1.1 <i>Історичні аспекти інкорпораційної діяльності</i>	33
1.1.2 <i>Загальнотеоретичні роботи</i>	42
1.1.3 <i>Роботи з інформаційного права</i>	71
1.1.4 <i>Роботи з аналізу різноманітних аспектів інформаційної безпеки</i>	107
1.2 <i>Методологічні засади дослідження інкорпорації інформаційного законодавства України</i>	113
1.3 <i>Понятійно-категоріальний апарат дослідження</i>	124
1.3.1 <i>Поняття «інформація»</i>	124
1.3.2 <i>Поняття «інформаційне законодавство»</i>	131
1.3.3 <i>Поняття «систематизація законодавства»</i>	134
1.3.4 <i>Поняття «систематизація інформаційного законодавства»</i>	138
1.3.5 <i>Поняття «інкорпорація»</i>	141

1.3.6 Співвідношення понять «інкорпорація», «консолідація», «кодифікація»	145
1.4 Види інкорпорації	152

РОЗДІЛ II. ПРАВОВІ ПЕРЕДУМОВИ ІНКОРПОРАЦІЇ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ 163

2.1 Етапи становлення інформаційного законодавства України	165
2.2 Сучасний стан інформаційного законодавства України	166
2.3 Інкорпорація інформаційного законодавства України	169
2.3.1 Критерії інкорпорації інформаційного законодавства України	169
2.3.2 Етапи інкорпорації інформаційного законодавства	172
2.3.3 Прийоми інкорпорації інформаційного законодавства	173
2.4 Магістральні напрями інкорпорації інформаційного законодавства України	173
2.4.1 Інкорпорація законодавства у сфері розвитку інформаційного суспільства	185
2.4.2 Інкорпорація законодавства у сфері доступу до інформації	189
2.4.3 Інкорпорація законодавства у сфері мас-медіа	190
2.4.4 Інкорпорація законодавства про зв'язок та телекомунікації	194
2.4.5 Інкорпорація законодавства у сфері освіти	200
2.4.6 Інкорпорація інформаційного законодавства у сфері інформаційної безпеки	204

РОЗДІЛ III. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ІНКОРПОРАЦІЇ МІЖНАРОДНОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА 207

3.1 Інкорпорація міжнародного інформаційного законодавства як передумова гармонізації з ним інформаційного законодавства України	209
3.2 Інкорпорація інформаційного законодавства в окремих країнах ..	222

РОЗДІЛ IV. УДОСКОНАЛЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ 237

4.1 Інкорпорація як етап кодифікації інформаційного законодавства України	239
---	-----

4.2 Структура проекту Кодексу України про інформацію в контексті досліджень інкорпорації інформаційного законодавства	254
4.2.1 Проект Інформаційного кодексу, розроблений Державним комітетом інформаційної політики, телебачення і радіомовлення України.....	258
4.2.2 Концепція реформування законодавства України у сфері суспільних інформаційних відносин: засади створення Інформаційного кодексу України.	261
4.2.3 Проект Кодексу України про інформацію М. Швеця	263
4.2.4 Проект Інформаційного кодексу України В. С. Цимбалюка ..	265
4.2.5 Проект Інформаційного кодексу України В. А. Ліпкана та В. А. Залізняка	266
4.2.6 Проект Інформаційного кодексу України Г. М. Красноступ ..	268
4.2.7 Проект Інформаційного кодексу України В. А. Ліпкана та К. П. Череповського	270
ВИСНОВКИ	275
CONCLUSIONS	286
ТЕЗАУРУС.....	296
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	345
КОРИСНА БІБЛІОГРАФІЯ ЗА ТЕМОЮ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	365
Праці наукової школи Ліпкана В. А. з інформаційної тематики.	365
Систематизація законодавства.	376
Розвиток, еволюція, модернізація та реформування законодавства ..	379
Інкорпорація та консолідація законодавства.	380
ПРЕДМЕТНИЙ ПОКАЖЧИК.....	381
ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК.....	385
СЛОВА ДЯКИ.....	387

BRIEF CONTENTS

PART 1. DEVELOPMENT LEVEL OF SCIENTIFIC ISSUES AND RESEARCH METHODOLOGY	31
Chapter 1.1 References on research	33
Chapter 1.2 Methodological framework studies on incorporation of information legislation of Ukraine	113
Chapter 1.3 Concepts and categories of research	124
Chapter 1.4. Types of Incorporation.	152
PART 2. LEGAL BACKGROUND INCORPORATION OF INFORMATION LEGISLATION OF UKRAINE	163
Chapter 2.1 Stages of the formation of information legislation Ukraine ..	165
Chapter 2.2 Current status of information law in Ukraine	166
Chapter 2.3 Incorporation of information legislation of Ukraine	169
Chapter 2.4 Incorporation main areas of information legislation of Ukraine	173
PART 3. CONCEPTUAL APPROACHES TO INTERNATIONAL INCORPORATION OF INFORMATION LEGISLATION	207
Chapter 3.1 Incorporation of International Information legislation as a prerequisite harmonization with him information legislation of Ukraine	209
Chapter 3.2 Incorporation of information legislation in some countries ..	222
PART 4. IMPROVING INFORMATION LAW OF UKRAINE	237
Chapter 4.1 Incorporation as a stage of codification of information legislation of Ukraine	239

Chapter 4.2 Project Structure of CODE OF UKRAINE ON INFORMATION in the context of research incorporation of information legislation	254
CONCLUSIONS	286
THESAURUS	296
USED LITERATURE	345
SELECT BIBLIOGRAPHY	365
INDEX.....	381
NAME INDEX	385
GRATITUDE	387

CONTENTS

BRIEF CONTENTS	8
CONTENTS	10
PREFACE (UA)	13
PREFACE (USA)	16
ACRONYMS	19
FOREWORD (UA)	20
FOREWORD (USA)	25
PART 1. DEVELOPMENT LEVEL OF SCIENTIFIC ISSUES AND RESEARCH METHODOLOGY	31
Chapter 1.1 References on research	33
1.1.1 <i>Historical aspects of incorporation activities</i>	33
1.1.2 <i>General theoretical work.</i>	42
1.1.3 <i>Work on Information Law</i>	71
1.1.4 <i>The works devoted to the analysis of various aspects of Information Security</i>	107
Chapter 1.2 Methodological framework studies on incorporation of information legislation of Ukraine	113
Chapter 1.3 Concepts and categories of research	124
1.3.1 <i>The concept of “information”</i>	124
1.3.2 <i>The concept of “information law”</i>	131
1.3.3 <i>The concept of “systematization of law”</i>	134
1.3.4 <i>The concept of “systematization of information law”</i>	138
1.3.5 <i>The concept of “incorporation”</i>	141

1.3.6 Value concepts of “incorporation”, “consolidation”, “codification”	145
1.4. Types of Incorporation	152
PART 2. LEGAL BACKGROUND INCORPORATION OF INFORMATION LEGISLATION OF UKRAINE	163
Chapter 2.1 Stages of the formation of information legislation Ukraine ..	165
Chapter 2.2 Current status of information law in Ukraine	166
Chapter 2.3 Incorporation of information legislation of Ukraine	169
2.3.1 Criteria for the incorporation of information legislation of Ukraine	169
2.3.2 Stages of the incorporation of information legislation of Ukraine	172
2.3.3 Methods of incorporation of information legislation of Ukraine	173
Chapter 2.4 Incorporation main areas of information legislation of Ukraine	173
2.4.1 Incorporation of legislation on information society development ..	185
2.4.2 Incorporation of legislation on access to information	189
2.4.3 Incorporation of legislation on the media	190
2.4.4 Incorporation of legislation on telecommunications	194
2.4.5 Incorporation of legislation in education	200
2.4.6 Incorporation of information legislation in the field of Information Security	204
PART 3. CONCEPTUAL APPROACHES TO INTERNATIONAL INCORPORATION OF INFORMATION LEGISLATION	207
Chapter 3.1 Incorporation of International Information legislation as a prerequisite harmonization with him information legislation of Ukraine	209
Chapter 3.2 Incorporation of information legislation in some countries ..	222
PART 4. IMPROVING INFORMATION LAW OF UKRAINE	237
Chapter 4.1 Incorporation as a stage of codification of information legislation of Ukraine	239
Chapter 4.2 Project Structure of CODE OF UKRAINE ON INFORMATION in the context of research incorporation of information legislation	254

4.2.1 Project Information Code developed by the State Committee for Information Policy, Television and Radio Broadcasting of Ukraine	258
4.2.2 The concept of reforming legislation of Ukraine in the field of public relations information : principles of creation of the Information Code of Ukraine	261
4.2.3 Draft Code of Ukraine on information M. and V. Shvets	263
4.2.4 Project Information Code of Ukraine VS Tsimbalyuk.....	265
4.2.5 Project Information Code of Ukraine Lipkan VA and VA Zaliznyaka	266
4.2.6 Project Information Code of Ukraine , GM Krasnostup	268
4.2.7 Project Information Code of Ukraine Viktor Lipkan and KP Cherepovskiy.....	270
CONCLUSIONS	286
THESAURUS	296
USED LITERATURE	345
SELECT BIBLIOGRAPHY	365
V. Lipkan’s scientific school reseaches on informational subjects	365
Systematization of legislation	376
Development, evolution, modernisation and reforming of legislation ...	379
Incorporation & Consolidation of Legislation	380
INDEX.....	381
NAME INDEX	385
GRATITUDE	387

ПЕРЕДНЄ СЛОВО

Чому я вирішив започаткувати серію **«ORDO ORDINANS»**?

Передусім мене спонукало внутрішнє переконання у необхідності подолати той штучний бар'єр, за якого нинішнє покоління і прийдешня генерація втрачають свій іманентний докорінний зв'язок. Сучасні проблеми розвитку науки в Україні набули системного характеру, але до болю прикро, що нині бракує спорідненості між науковими поколіннями.

Здебільшого ті, хто вже здобув науковий ступінь, дуже прискіпливо й почасти суб'єктивно ставляться до здібного молодого покоління, а ще й намагаються нав'язати небезталанній молоді «своєрідну панщину» — безмежне удосконалення власних теоретичних досліджень.

Такий інтелектуальний сепаратизм почасти перетворюється на наукову «дідівщину», коли певні групи докторів наук унеможливають захист дисертацій, прикриваючись сумнівними гаслами про «необхідність удосконалення і глибшого вивчення предмета дослідження».

Отже, нині в науці справжнісінька монополія на певні теми, на прями досліджень, що не лише негативно впливає на саму науку, а й призводить до сумнівів у світло науки, змушує молодь замислитись про здатність до самостійної роботи. Причому, нині в Україні поняття наукової школи чомусь опинилось майже поза законом, особливо це стосується правових наук. Роль держави — це окрема тема, на жаль, в Україні наука ледь животіє на маргінесі.

Ще хотів би привернути увагу до системи підготовки наукових кадрів, яка потребує докорінної зміни. Переконаний, що варто опанувувати досвід інших країн, особливо США, де мені пощастило навчатися. Зокрема, в університетах США підготовка наукових кадрів здійснюється за тими напрямками, за якими вже працюють провідні науковці. Таким чином, наявність наукової школи там — це основний рушій подальшого розвою науки. Саме тому, наприклад, у професора Інституту національної безпеки Університету

Делаверу (США) М.Дж. Мілера, який присвятив свій науковий пошук проблемам міграції, немає учнів, які досліджували б проблеми реформування юстиції в США або питання відшкодування шкоди учасникам кримінального судочинства через неправомірні дії органів державної влади.

Більш того, порядок унормування і формування аспірантського корпусу визначається не адміністрацією закладу, а самими професорами, які власноруч одбирають собі аспірантів. Кожен професор відповідає за наукове розроблення певної тематики, кожен рік на це затверджується бюджет, в рамках якого і здійснюється набір найбільш кмітливих та творчих аспірантів. Тому бажання недолугих спудеїв пересидіти в аспірантурі кілька років там не здійсненне. Тож ніколи не вирішить проблем жорсткий адміністративний контроль, яким хизуються українські ВНЗ, адже річ не в тім, аби ті, хто поступив, захистили дисертації. Питання у збереженні наукових традицій, розвитку наукових шкіл і наукового руху до нових горизонтів пізнання.

Хибне розуміння цього призвело до легітимації положення, закріпленого в настановах ВАК, про те, що тема докторської дисертації не може повторювати кандидатської. Утім, пробачте, про яку тоді наступність у науці може йтися, коли чиновники забороняють автору обрати напрям дослідження на все життя, щоб поступово, згідно з вимогами до оформлення робіт кандидатського і дисертаційного рівня досліджувати обрану проблему?

Кандидатська дисертація є початком наукового шляху, а докторська має слугувати його органічним продовженням. За таких умов можна буде говорити і про цілісність, і про системність дослідження, і про безперервність наукового зростання особистості.

Переконаний, що визначальна роль у підготовці фахового та компетентного науковця має належати науковому керівникові. Від його компетенції, педагогічної майстерності, особистих якостей, вміння мотивувати та сприяти у подоланні фрустрацій на тернистому науковому шляху залежить якість кінцевого продукту — ступінь вартості наукового фахівця. Науковий керівник, наче батько, який, узявши за руку, веде крізь терни до зірок, буремним світом науки, де чимало кліпнів, а головне — так важко повірити у власні сили, і так легко зневіритись у можливість наукових перемог. Тому керівник, на мою думку, виступає своєрідним **ordo ordinans** — упорядковуючим початком. Не вдаючись у філософський зміст даного поняття, яке запропонував І. Г. Фіхте, я хотів би наголосити на дирек-

тивному значенні керівника, на необхідності підвищення його відповідальності за формування наукових шкіл.

Саме тому я й вирішив започаткувати випуск серії монографічних видань, в яких знаходили б своє відлуння результат, квінтесенція спільної роботи наукового керівника і його учня. Причому одразу ж зауважу, що, як на мене, то уособлює обумовлений порядок єдине упорядковуюче начало для молодого науковця — його керівник. Тому братиму до уваги не тільки ті роботи, де я фактично виступав офіційно закріпленим науковим керівником, а й ті, де безпосередньо був тим упорядковуючим началом для аспіранта і сприяв його становленню як майбутнього науковця.

Разом із керівником і його учнем безпосередню участь в реалізації проголошеної мною концепції бере спеціалізована Вчена Рада, члени якої своїми порадами сприяють подальшому нахненню в удосконаленні роботи.

Відтак, серія **«ORDO ORDINANS»** — це моя наукова позиція і конкретний внесок у **пропаганду системної науки в Україні**, в якій наукове співтовариство, що складається із вчених, молодих дослідників і майбутніх науковців як найбільш фаховий, інтелегентний та обізнаний шар української історичної нації — являє собою єдиний, цілісний інтелектуальний континуум, епістемологічну спільноту — еліту, яка має формувати дороговкази майбуття, засади національної ідентичності та прогресивного розвитку нашої держави.

**З непохитною вірою
в переможну ходу науки**

В. А. Ліпкан

PREFACE

Why I decided to start this series «**ORDO ORDINANS**»?

First of all, I have led an inner conviction of the need to overcome that artificial barrier, in which the current generation and future generation lose their immanent radical connection. Modern development of science in Ukraine becomes systematic, but painfully sad that now lacks affinity between scientific generations.

In most cases those who have earned scientific degree, very meticulously and partly subjective treat themselves towards talented younger generation, but also are trying to impose on the not untalented youth such a thing like unlimited improvement of their own theoretical studies.

Such intellectual separatism is partly converted into scientific «bullying» when certain groups of doctors of sciences make it impossible to defend dissertations, hiding behind dubious slogans about «necessity of improvement and a deeper studying of the subject of research.»

So now in science is a real monopoly on certain topics, research areas that not only affects the science itself, but also leads to the doubts in the light of science, forcing young people to think about the ability to work independently. Moreover now in Ukraine the concept of scientific school has somehow ended up almost outlawed, especially it concerns legal sciences. The role of the state — is a separate issue, unfortunately, in Ukraine the science hardly exists at the margin.

And also I would like to draw attention to the system of training of scientific personnels, that needs radical change. I am convinced, it is necessary to learn the experience of other countries, especially the U.S., where I was fortunate to learn. In particular, at U.S. universities training of scientific personnel is carried out on those areas on which the leading scientists are already working, thus the presence of scientific school there is a key driver of further development of science. This is why, for example, Professor of National Security University of Delaware (USA) M. J. Miller, who has devoted his scientific research for problems of migration, has not students who would studied the prob-

lem of reforming the justice system in the United States or the recovery of damages to participants of criminal proceedings through illegal actions of state authorities.

Moreover, the procedure of normalization and formation of postgraduate corps is determined not by the administration of the institution, but by the professors who personally select themselves postgraduates. Each professor is responsible for the scientific development of a certain topic, each year the budget is approved for that, within which the admission of the most clever and creative graduate students is carried out. Therefore the desire of mediocre students to overstay in graduate school a few years — there is impossible. So the hard administrative control, which boast Ukrainian universities, never resolve the problems because that is not the question that those who entered — defend their dissertations. The question is in preserving scientific traditions, the development of scientific schools and scientific movement to new horizons of knowledge.

Wrong comprehension of this questions has led to legitimation of provision fixed in the guidelines of HAC, that the theme of the doctoral thesis cannot repeat the Ph.D. thesis. However, I'm sorry, about what then continuity in science can we talk when officials prohibit the author to choose the direction of his research for a lifetime in order to research gradually selected problem, according to the requests to the works of candidate and dissertation-level?

Ph.D. thesis is the beginning of a scientific way, and doctoral thesis should serve the organic extension of Ph.D. thesis. Under such circumstances it will be possible to talk about integrity, and finally about the systematic research, and about the continuity of scientific and personal growth.

I am convinced that the determining role in the preparation of professional and competent scientist must belong to Scientific leader. From its competence, pedagogical skills, personal qualities, ability to motivate and assist in overcoming frustrations on thorny scientific way depends the quality of the final product — the value of the degree of scientific expert. Scientific leader, like a father, who taking by the hand leads through the thorns to the stars, through the stormy world of science, where are many difficulties, and most importantly — so hard to believe in your own strength, and so easy to despair of the possibility of scientific victories. Therefore the Scientific leader, in my opinion, in this case is unique **ordo ordinans** — the arranging beginning. Without going into the philosophical meaning of this concept, which is proposed by I.H.Fihte, I would like to emphasize the directive sense of the

Scientific leader, the need to increase its responsibility for the formation of scientific schools.

That's why I decided to start production of a series of books, in which the result, quintessential of teamwork of scientific leader and his disciple, would find its echo. At once I note that in my opinion, it represents due order, arranging beginning for the young scientist — his leader. Therefore I will take into account not only that works, where I actually was officially assigned as scientific leader, but also those where I directly was the arranging beginning for graduate and contributed to its establishment as a future scientist.

Together with the head and his student the Specialized Scientific Council, whose members contribute through their advice to further inspiration in the improvement of the work, directly participate in the implementation of the proclaimed concept.

Therefore, a series of **«ORDO ORDINANS»** — is my scientific position and concrete contribution to the **promotion of systemic science in Ukraine**, in which the scientific community, which consists of scientists, young researchers and future researchers as the most professional, intelligent and knowledgeable layer of Ukrainian historical nation — represents a single, holistic intellectual continuum, epistemological community — an elite, that has to establish ways to the future, the basis of national identity and progressive sustainable development of our country.

*With steadfast faith in the
victorious course of science*

V.A. Lipkan

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

- ВВР** — Відомості Верховної Ради України;
ВРУ — Верховна Рада України;
ЄС — Європейський Союз;
ЗМІ — засоби масової інформації;
ІКТ — інформаційно-комунікаційні технології;
ІТ — інформаційні технології;
ООН — Організація Об'єднаних Націй;
НАТО — Організація Північноатлантичного договору;
НПА — нормативно-правовий акт;
КІТ — комп'ютерні інформаційні технології;
ККУ — Кримінальний кодекс України;
КМУ — Кабінет Міністрів України;
КСІАЗ — комп'ютерна система інформаційно-аналітичного забезпечення;
КУ — Конституція України;
КУпАП — Кодекс України про адміністративні правопорушення;
РФ — Російська Федерація.
ЦКУ — Цивільний кодекс України.

ВСТУП

Розбудова України як незалежної держави здійснюється в умовах формування глобального інформаційного суспільства. Це зумовлює необхідність моніторингу законодавства у сфері інформації та приведення його у відповідність до нових соціально-економічних, політико-правових та інформаційних реалій.

Нині в Україні виникла потреба в переосмисленні призначення права в інформаційній сфері на тлі зародження нових галузевих, міжгалузевих інститутів, комплексних і спеціальних галузей права під впливом стрімкого розвитку ІТ-економіки — промислового виробництва різноманітних інформаційних технологій та послуг, що надаються з їх використанням, як основи інноваційного зростання суспільних благ. Розвиток і масове впровадження в суспільні відносини нових інформаційних, телекомунікаційних технологій під впливом новітніх здобутків науково-технічного прогресу у сфері електроніки, інформатики та інших технічних наук сприяло виокремленню у структурі системи права інформаційного права як галузі.

На етапі становлення інформаційного права як галузі публічного права за парадигмою фрагментарного підходу до юридичного врегулювання суспільних відносин щодо інформації сформувалася значна кількість нормативно-правових актів (понад 4000). Нині відчувається потреба в їх узгодженні, оскільки безсистемність ухвалення законів в інформаційній сфері спричинила багато колізій. Також слід наголосити, що донині ще зберігається чітка тенденція домінування підзаконних нормативно-правових актів над законами в інформаційному просторі країни, що створює умови для зловживань деякими представниками влади та бізнесу, трактування на власний розсуд окремих положень законодавчих актів, що призводить до порушення інформаційних прав і свобод людини, суспільства і держави. Також простежується стійка тенденція, коли положення норм окремих законів супер-

ечать одне одному, що створює загрозу правовій безпеці людини в інформаційній сфері.

За умов подальшого розвитку інформаційного суспільства в Україні проблематика інформаційних правовідносин стає дедалі актуальною. Одним з її аспектів і є проблема інкорпорації інформаційного законодавства України.

Важливим набутком у даному напрямі стало закріплення в ряді нормативно-правових актів необхідності систематизації інформаційного законодавства України. Проте на практиці такий важливий напрям правотворчої діяльності не знайшов своєї реалізації через низку об'єктивних та суб'єктивних чинників. Серед об'єктивних чинників зазначимо доволі короткий період масового впровадження в суспільні інформаційні системи електронно-обчислювальних засобів, комп'ютерних інформаційних технологій. Під цим впливом ситуативно формувалося їх публічно-правове регулювання. Зазначене зумовлює необхідність наукової структуризації, передусім, законів, їх інкорпорації на теоретичному рівні. Серед суб'єктивних чинників слід зазначити доволі вузьке коло як вітчизняних наукових шкіл, так і окремих науковців, які предметно досліджують різні аспекти системної проблеми — систематизації інформаційного законодавства.

До тих, хто близько підійшов у своїх наукових роботах до проблем систематизації інформаційного законодавства в Україні, можна зарахувати таких, як: І. В. Арістова, В. Ю. Баскаков, Г. В. Виноградова, В. І. Гурковський, М. І. Дімчогло, П. Б. Євграфова, В. А. Залізняк, О. О. Золотар, Г. М. Красноступ, Л. І. Капінус, Т. А. Костецька, О. В. Кохановська, В. А. Ліпкан, Ю. Є. Максименко, П. Є. Матвієнко, А. І. Марущак, А. М. Новицький, К. Г. Татарникова, В. С. Цимбалюк, К. П. Череповський, М. Я. Швець, О. В. Шепета та деяких інші.

У зв'язку зі зростанням кількості нормативно-правових актів щодо інформації та необхідності їх систематизації виникає потреба розширеного використання праць вчених із філософії права, теорії держави та права, конституційного, адміністративного, цивільного, господарського та інших галузей. Слід зазначити, що окремі наукові аспекти, теоретичні положення інкорпорації як виду систематизації законодавства знайшли своє відображення в працях В. Б. Авер'янова, Є. О. Гіди, І. П. Голосніченка, П. Б. Євграфова, В. В. Копейчикова, Б. М. Лазарева, В. Я. Мацюка, Н. М. Онищенко, В. Ф. Опришка, В. П. Портнова, П. М. Ра-

біновича, В. І. Ремньова, С. Г. Стеценка, О. П. Полінець, А. О. Селіванова, А. І. Сироти, О. Д. Тихомирова, О. В. Тюріної, Р. Й. Халфіної, В. В. Цветкова та ін.

Попри численні наукові дослідження, присвячені різним аспектам систематизації інформаційного законодавства України, поза науковим обігом на монографічному рівні залишилося комплексне, системне дослідження його інкорпорації як важливого етапу подальшої інституційної структуризації з наступною формалізацією на рівні кодифікації. Відсутність системного, методологічного розуміння та наукового опрацювання зазначених питань у вітчизняній правовій науці зумовлює **актуальну наукову проблему** — дослідження інкорпорації як виду систематизації інформаційного законодавства.

Мета роботи полягає в тому, щоб на основі досягнень юридичної науки, узагальнення правозастосування, аналізу вітчизняного та зарубіжного інформаційного законодавства розробити та надати науково обґрунтовані пропозиції щодо інкорпорації як одного з видів систематизації інформаційного законодавства України задля підвищення його ефективності.

Для досягнення поставленої мети дослідження необхідно вирішити наступні завдання:

- охарактеризувати теоретичні засади інкорпорації інформаційного законодавства через аналіз наукової розробленості даної проблематики;
- сформулювати загальні методологічні положення інкорпорації як складового елементу систематизації інформаційного законодавства України;
- надати авторське бачення поняття та видів інкорпорації інформаційного законодавства;
- визначити концептуальні підходи до проведення інкорпорації інформаційного законодавства України;
- визначити складові елементи структури правового регулювання інформаційних відносин в Україні;
- обґрунтувати необхідність проведення інкорпорації міжнародного інформаційного права як передумови гармонізації з ним інформаційного законодавства України;
- охарактеризувати процеси здійснення інкорпорації інформаційного законодавства в окремих країнах;

- надати пропозиції щодо вдосконалення правового регулювання інформаційних відносин в Україні;
- обґрунтувати необхідність інкорпорації як етапу, що передує кодифікації інформаційного законодавства України;
- обґрунтувати структуру проекту Кодексу України про інформацію на основі досліджень інкорпорації інформаційного законодавства.

Об'єктом дослідження є інформаційні відносини та їх правове регулювання.

Предметом дослідження є інкорпорація інформаційного законодавства України.

Методологічна основа дослідження складається із сукупності загальних, галузевих та спеціальних наукових методів, що в комплексі дають змогу розв'язати поставлені задачі та досягнути мети дослідження.

Базовою методологічною основою виступає *системний підхід*, що надає можливість обґрунтувати взаємозв'язок та взаємообумовленість соціально-технічних і соціально-технологічних процесів та явищ як елементів складної системи суспільства.

За допомогою *діалектичного та історичного підходів* досліджено генезис наукових поглядів, присвячених окремим аспектам порушеної проблематики, розвиток міжнародних стандартів регулювання інформаційних відносин.

Формально-логічний та соціологічний методи дозволили визначити роль та місце інформаційного законодавства в правовій системі України, його значущість для суспільства та ознаки, а також були застосовані при дослідженні понятійно-категорійного апарату.

Статистичний та порівняльно-правовий методи використовувалися для окреслення міжнародно-правових засад регулювання суспільних інформаційних відносин та регулювання інформаційних правовідносин в окремих країнах.

За допомогою *логіко-семантичного методу та методу сходження від абстрактного до конкретного* поглиблено понятійний апарат, визначені поняття, загальні та окремі риси інформаційного законодавства.

Метод порівняльно-правового аналізу було покладено в основу аналізу та співставлення національного та зарубіжного інформаційно-

го законодавства, що надало можливість висвітлити вітчизняний досвід правового регулювання інформаційних відносин в Україні.

За допомогою *формально-юридичного методу* досліджувалися норми вітчизняних і зарубіжних нормативно-правових актів, що регулюють інформаційні відносини, з'ясовувалися зміст і значення застосованих у них термінів, обґрунтовувалися висновки і пропозиції щодо їх зміни та доповнення.

Структурно-функціональний метод сприяв аналізу різних проектів інкорпорації інформаційного законодавства України, виявленню недоліків їх структурних елементів, плануванню напрямів удосконалення інституціональної структури проекту вітчизняного кодифікованого акта інформаційного законодавства.

За допомогою *методу експертних оцінок* було з'ясовано позиції фахівців з інформаційної проблематики щодо ефективності нормативно-правового регулювання інформаційної сфери, а статистичний метод вибірки законів України, де інформація є об'єктом правовідносин, дав змогу їх структурувати й узагальнити.

Прогностичний аналіз надав можливість спрогнозувати тенденції подальшого розвитку інформаційного законодавства.

FOREWORD

Building up of Ukraine as an independent state is carried out in the conditions of the global informational society formation. It causes the necessity of the monitoring of the legislation in the sphere of information and its bringing to correspondence with new social and economic, political and legal and information realities.

Nowadays in Ukraine appeared the need to rethink meaning of law in information sphere at the basis of appearance of new branch, interbranch institutions, complex and special branches of law under the influence of fast development of IT-economy — industrial manufacturing of different information technologies and services, which are given by its use, as the basis of innovative grow of social needs. Development and mass introduction in social relations of new information, telecommunication technologies under the influence of new achievements in the sphere of electronic, informatics and other technical sciences have led to separation of information law as a branch in the structure of the system of law.

At the stage of establishment of information law as a branch of public law in accordance with the paradigm fragmentary approach to legal regulation of social relations relating to information it was formed considerable amount of normative and legal acts (above 4000). Now the need in their coordination is felt, so unsystematic character of laws adoption in the information sphere caused many contradictions. Also it should be noted, that still remains distinct tendency of regulations domination above laws in information space of a state that causes conditions for abuse of separate provisions of normative acts by some representatives of power and business, interpretation at their discretion, which led to breach of information rights and freedoms of a person, society and state. Also is watching a strict tendency when provisions of norms of some laws contradict others that create the threat to legal safety of a person in information sphere.

Problem of information legal relations become more actual in the conditions of future development of information society in Ukraine. The problem of incorporation of information legislation of Ukraine is one of its aspects.

Fixation in some normative and legal acts of the need of systematization of information legislation of Ukraine becomes an important acquisition in the direction. However this important direction of law-making activity hasn't found its realization in the practice because of some objective and subjective reasons. Among objective reasons we defined too short period of the mass introduction of electronic and calculating means, computer information technologies in social information relations. Under this influence their public and legal regulation was formed situational. Above-mentioned caused the need of new structuring, first of all of laws, their incorporation at the theoretical level. Among subjective reasons should be noted sufficiently narrow circle both domestic scientific schools and separate scientists, who subjectively researches different aspects of system work — systematization of the information legislation.

I.V. Aristova, V.U. Baskakov, G.V. Vynogradova, V.I. Gurkovskyy, M.I. Dimchoglo, P.B. Jevgrafova, V.A. Zaliznyak, O.O. Zolotar, G.M. Krasnostup, R.A. Kalyujnyy, L.I. Kapinus, T.A. Kostecka, O.V. Kochanovska, V.A. Lipkan, J.E. Maksymenko, P.E. Matvijenko, A.I. Marushchak, A.M. Novyckyy, I. M. Sopilko, V.U. Stepanov, K.G. Tatarnykova, V.S. Cymbalyuk, M.Y. Shvec, O.V. Shepeta and some others belong to those who came close in their scientific works to systematization of the information legislation of Ukraine.

Requirement of widen use of works of scientists of philosophy of law, theory of state and law, constitutional, administrative, civil, commercial and other branches of law appears in connection with growing of amount of normative and legal acts concerning information and necessity of their systematization. It should be noted that some scientific aspects, theoretical provisions of incorporation as a kind of systematization of legislation are reflected in works of V.B. Averyanov, J.O. Gida, I. P. Golosnichenko, P.B. Evgrafov, V.V. Kopeychikow, B.M. Lazarev, V.Y. Matcyuk, N.M. Onyshchenko, V.F. Opryshko, V.P. Portnova, P.M. Rabinovich, V.I. Remvyov, S. G. Stecenko, O. P. Polinec, A.O. Selivanov, A.I. Syrota, O.D. Tychomyrov, O.V. Tyurina, R. Y. Khalfina, V.V. Tsvetkov and others.

Despite of numerous scientific research, which are dedicated to different aspects of the systematization of information legislation of Ukraine, complex, system research of its incorporation as an important stage of future institutional structuring with next formalization at the level of codification remains out of scientific circulation at monographic level.

Absence of system, methodological understanding and scientific processing of defined issues in domestic legal science causes **actual scientific work** — study of incorporation as a kind of systematization of information legislation.

Aim of work is to work out and offer scientifically grounded offers concerning incorporation as a kind of systematization of information legislation to increase its effectiveness at the basis of achievements of legal science, generalizing laws enforcement, analysis both national and foreign information legislation.

Solving of next tasks helps to achieve the aim:

- to characterize theoretical basis of incorporation of information legislation by analysis of its scientific elaboration;
- to form general methodological provisions of incorporation as a structural element of systematization of information legislation of Ukraine;
- to give the author's vision of notions and kinds of incorporation on information legislation;
- to define conceptual approaches to performance of incorporation on information legislation of Ukraine;
- to define structural elements of the structure of legal regulation of information relations in Ukraine;
- to ground the necessity of performance of incorporation of international information law as a precondition of harmonization the legislation of Ukraine with it;
- to characterize processes of performance of the incorporation of information legislation in separate states;
- to give offers concerning improvement of legal regulation on information relations in Ukraine;
- to ground the necessity of incorporation as a stage that precede codification of information legislation of Ukraine;
- to ground structure of Code of Ukraine on information at the basis of studies of incorporation of information legislation.

Information relations and their legal regulation is *the object of the research*.

Incorporation of information legislation of Ukraine is *the subject of research*.

Methodological basis of research consist of unity of general, branch and special scientific methods, which in complex give an opportunity to solve fixed tasks and achieve the aim of research.

System approach, that gives an opportunity to ground interconnection and interdependence of social and technical and social and technological processes and phenomena as the elements of complex system of society, was base methodological foundation.

Genesis of scientific views, which are dedicated to separate aspects of raised topic, development of international standards of the regulation of information relations was researched by use of *dialectic and historic approaches*.

Role and place of information legislation in the legal system of Ukraine, its meaning for society and its features were defined with the help of *formal and logical and social methods*, which were also used.

Statistic and comparative and legal methods were used for defining of international and legal basis of regulation of social information relations and regulation of information relation in separate countries.

With the help of *logic and semantic method and method of ascent from the abstract to the concrete* the conceptual apparatus was deepened, notions, general and separate features of information legislation were defined.

Method of comparative and legal analysis was in the basis of analysis and comparison of national and foreign information legislation that give an opportunity to highlight domestic experience of legal regulation of information relations in Ukraine.

With the help of *formal and legal methods* norms of domestic and foreign normative and legal acts, which regulate information relations were studied, content and meaning of used in it notions were defined; conclusions and offers concerning their changing and addition were grounded.

Structural and functional method promoted analysis of different drafts of incorporation of information legislation of Ukraine, finding of disadvantages of their structural elements, planning of the directions of improvement of institutional structure of the draft of domestic codified act of information legislation.

With the help of expert assessments positions of specialists on information issues concerning effectiveness on the normative and legal regulation of information sphere were found, and statistic method of sorting of laws of Ukraine, where information is the object of relations give an opportunity to structurize and generalize.

Prognostic analysis gives an opportunity to foreseen tendencies of development of information legislation.

РІВЕНЬ НАУКОВОГО РОЗРОБЛЕННЯ ПРОБЛЕМИ ТА МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

- 1.1 БІБЛІОГРАФІЯ ЗА ТЕМОЮ ДОСЛІДЖЕННЯ
- 1.2 МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ІНКОРПОРАЦІЇ
ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ
- 1.3 ПОНЯТІЙНО-КАТЕГОРІАЛЬНИЙ АПАРАТ ДОСЛІДЖЕННЯ
- 1.4 ВИДИ ІНКОРПОРАЦІЇ

1.1 БІБЛІОГРАФІЯ ЗА ТЕМОЮ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1.1 *Історичні аспекти інкорпораційної діяльності*

Зважаючи на те, що інкорпорація є важливим етапом кодифікації, а також складовою частиною процесу систематизації, що охоплює, крім інкорпорації, і консолідацію, і кодифікацію, дослідження історичних аспектів інкорпораційної діяльності буде здійснюватися шляхом синтезу наукових досліджень, присвячених історичним аспектам систематизаційної діяльності.

Однією із перших робіт історичного спрямування є праця *В. К. Грищука* «Кодифікація кримінального законодавства України: проблеми історії і методології», в якій автор характеризує специфіку кодифікації кримінальної галузі права в різні історичні періоди та визначає методологічні особливості її проведення [98, с. 4].

Для формування методологічної бази інкорпорації інформаційного законодавства варто пригадати, що колись значною за масштабами і вдалою за результатом була систематизація звичаїв, традицій, норм суспільної моралі в публічному праві Візантійської імперії. Вона була здійснена (за певними критеріями саме як інкорпорація) Юстиніаном у першій половині VI ст.н.е. Історично-правовий аналіз його систематизації та її вплив на подальші правові системи окремих країн свідчать, що успіху сприяло вдале визначення концепції, завдань, строків, змісту норм та їх структуризації, а також методи проведення. Тобто Юстиніан не ставив за мету створення єдиного законодавчого акта *Corpus juris civilis*. Він прагнув створити Кодекс як зведення законів для практичного вжитку. Інституції Юстиніана заклали не тільки підвалини системності юридичної освіти, а й значно вплинули на розвиток теорії права багатьох країн. Наслідування кращих здобутків минулого як

культурного надбання Великої Римської імперії відбулося при формуванні правових систем вже інших європейських держав за іншої історичної доби: методом ланцюгової реакції — від країни до країни.

«І хоча Юстиніан I не ставив за мету створення єдиного законодавчого акта *Corpus juris civilis*, а прагнув створити Кодекс для практичного ужитку, Дигести — для забезпечення підвалин правосвідомості та правової культури, Інституції — для закладення фундаменту юридичної освіти. При формуванні українського права мала місце часткова рецепція римського права у його візантійській та західноєвропейській інтерпретаціях, а також німецьке та польське право, де мала місце рецепція римського права західноєвропейського типу, яка відбулася на підґрунті Кодексу та Дигест, створених під час систематизації Юстиніана» [98, с. 23].

Історико-правові аспекти систематизації Юстиніана та її вплив на подальші правові системи були комплексно розглянуті Т. Є. Харитоновою в роботі «Систематизація права у Візантійській імперії у першій половині VI ст. н.е. (Систематизація Юстиніана)», яка зазначила, що успішному перебігу систематизації сприяли вдале визначення Юстиніаном I її концепції, завдань, строків і характеру робіт [65].

Вагомим внеском дослідниці є її розроблення концептуально нового підходу до оцінки систематизації Юстиніана, згідно з яким вона розглядається *не як кодифікація і не як компіляція* класичного римського права, а як спроба **шляхом систематизації** (з відповідною переробкою та модернізацією) класичного римського та чинного візантійського права створити нове — греко-римське право на підґрунті права римського.

Даний підхід надав Т. Є. Харитоновій можливість пояснити причини створення систематизації Юстиніана дією низки об'єктивних і суб'єктивних чинників: соціально-економічний стан імперії, який потребував відповідної системи управління та правового забезпечення; необхідність уніфікації правових норм, що діяли у Східній і Західній Римських імперіях, з метою консолідації правосвідомості їх мешканців; великодержавницькі прагнення Юстиніана I; його особисті уподобання, харизматичність; наявність кваліфікованих помічників-правознавців.

Автор аргументує й інше важливе судження, згідно з яким *ідейним підґрунтям систематизації Юстиніана* служив специфічний візан-

тійський світогляд, який сформувався на основі Східноєвропейської (православної) гілки християнства. Саме це увиразнює тезу про необхідність формування правової ідеології, адже без ідеології сильної та ефективної правової держави ми не зможемо сформувати адекватне законодавство, що, своєю чергою, не сформує фундаменту для правової реалізації національних інтересів.

Джерельною базою систематизації слугували християнські догмати римського права, місцевого права Східних провінцій Візантійської імперії. Логічним завершенням роботи є формування автором власного погляду на значення систематизації Юстиніана, яка: 1) мала забезпечити належне правове регулювання у Візантійській імперії; 2) справила вплив на практично всі подальші європейські правові системи; 3) може слугувати прикладом організації та успішного проведення у стислі строки значних за обсягом робіт із систематизації і часткової кодифікації права.

Нами дана робота буде використана як цінне джерело, адже досвід систематизації Юстиніана стосовно організації законодавчих робіт у стислі строки, принципів відбору та оброблення матеріалу (використання вже накопиченого правового матеріалу з його відповідною модернізацією), забезпечення кількох напрямів удосконалення права (власне кодифікації, створення підґрунтя для забезпечення відповідного рівня юридичної освіти тощо) може бути корисним і в сучасних умовах¹.

Систематизація права Лівобережної України у другій чверті XIX сторіччя досліджується *О. В. Клименко* в дисертаційній роботі «Систематизація права Лівобережної України у другій чверті XIX сторіччя», де автор висвітлює історіографію вивчення українського права,

¹ **Матвєєнко Т. Є.** «Yus» як джерела шлюбно-сімейного права у Східній Римській імперії у IV-V ст. // Актуальні проблеми держави і права / Збірник наукових праць. Частина II. — Одеса, 1999. — Вип. 6. — С. 138–42.; Матвєєнко Т. Є., Форманюк В. І. Правове регулювання стосунків між подружжям під час формування Візантійської системи шлюбно-сімейного права // Актуальні проблеми політики: Збірник наукових праць. — Одеса, 1999. — Вип. 5. — С. 236–239.; Матвєєнко Т. Є., Ємельянова Л. В. Система договорів пізнього римського права // Актуальні проблеми держави і права: Збірник наукових праць. — Одеса, 2000. — Вип. 9. — С. 268–271.; Матвєєнко Т. Є. Греко-римське право доби Юстиніана // Актуальні проблеми держави і права: Збірник наукових праць. — Одеса, 2000. — Вип. 13. — С. 59–63.; Матвєєнко Т. Є. Проблемні питання створення Дігест Юстиніана // Актуальні проблеми держави і права. — Одеса, 2002. — Вип. 16. — С. 184–187.

зокрема у складі західноруського права, наводить різноманітні підходи науковців ХІХ—ХХ ст. щодо розуміння західноруського права, визначає межі та час його чинності, доводить необхідність його загальноного систематичного огляду, обґрунтовує зв'язок західноруського права з давньоруським; визначає шляхи формування литовсько-українського права порівняно з іншими видами західноруського права, формулює визначення «українського права» як органічне поєднання давньоруського та литовського права, окреслює територію поширення українського права, а саме: Полтавщину, Чернігівщину й Новгород-Сіверщину [66].

Серед іншого дослідник визначає межі та час систематичного огляду права, обґрунтовує історичний зв'язок права. На основі аналізу джерел права Лівобережжя, дослідник визначає можливі організаційні заходи держави для систематизації НПА на прикладі створення «Проекту особливих постанов для Полтавської і Чернігівської губерній». При цьому дослідник обґрунтовує, що основою ознакою постанов у формі «Зводу законів цивільних» 1842 року для цих губерній став не «Проект особливих постанов для Полтавської та Чернігівської губерній», а «Звід місцевих законів західних губерній» 1839 року, як такий, що більше відповідає традиціям українського розуміння систематизації НПА.

Застосування юридичного методу дало змогу сформулювати авторське визначення поняття українського права. Зокрема зазначено, що в процесі конкретизації понять литовського, литовсько-руського, литовсько-білоруського, західноруського права формується нове поняття українського права з урахуванням його особливостей, які визначаються історичними умовами. *Українське право*, на думку О. В. Клименко — це система звичаєвих та правових норм, що була створена на основі «Руської Правди», найкраще збережена у Литовському Статуті та була чинна на території Лівобережної України до 1842-го року, введення в дію «Зводу законів Російської імперії».

Утім, Литовський Статут — це своєрідне завершення попереднього процесу уніфікації різних правових систем давніх руських земель з національним литовським правом. Замість різноманітного місцевого права: Волинського, Київського тощо, вперше утворено загальне «посполите» право для всіх частин Литовської держави. В цьому об'єднаному праві значна частина належала давнім українським звичаєвим нормам, утверджених земськими привілеями, що ще у ХІІ ст. були зафіксова-

ні в «Руській правді», та процесуальним звичаям українських народних (копних) судів. Тому Литовський Статут був близький до правосвідомості українського народу й був прийнятий в Україні як власне національне право. А в цілому слід визнати слушним припущенням дослідниці, що **Литовський Статут є суто українським джерелом права**, оскільки останній свого часу увібрав велику кількість норм «Руської Правди».

У даному аспекті ми хотіли б також згадати вчення *О. Кістяківського*, якого вважають одним із перших дослідників права України. Адже саме йому належить честь зібрання, систематизації та введення до наукового обігу визначної пам'ятки українського права — «Права, за якими судиться малоросійський народ» (1879 р.).

Як свідчить історія, систематизація є не лишень калькуванням зарубіжного досвіду. Успіх її значною мірою завжди залежить від врахування місцевих традицій, звичаїв, правової культури суспільства, суспільної моральності. У XVII-XVIII століттях систематизація законодавства зводилась винятково до інкорпорації: створення легальних зводів законів органом, уповноваженим здійснювати законотворчість. Вирішення конфліктів (юридичних казусів) віддавалося на розгляд судових органів. Цей чинник систематизації законодавства постійно присутній від початку історії всіх держав та міждержавних відносин донині. Основна функція нового інкорпорованого законодавчого акта — цивілізовано запобігти, щоб сильний не став всесильним і непомірно не гнобив більшість громади. При цьому сила громади визначається з так званого кумулятивного ефекту в спільноті: коли слабкіші гуртом можуть подолати силу однієї панівної особи (або меншого за кількістю гурту).

У XIX–XX століттях більшість західноєвропейських країн почали надавати перевагу такому різновиду систематизації законодавства як кодифікація. У більшості випадків унаслідувався приклад Франції, після прийняття Цивільного кодексу у цій країні (Кодексу Наполеона). Підставою кодифікації законодавства поступово стає його галузевий чинник щодо поділу права на державне (конституційне), цивільне та кримінальне. У країнах континентальної Європи створюються такі системні законодавчі акти, як конституції та кодекси (цивільні кодекси та кримінальні кодекси, останні в деяких країнах мали назви уложень: головних уложень, наприклад, Німеччина та Російська імперія). При

цьому в галузевому законодавстві (наприклад, кримінальному) вводилися норми-посилання на конституційне та цивільне законодавство. Деякі законодавчі акти створювалися як комплексні: в них наявні як норми договірної змісту, так й імперативні з визначенням відповідальності за їх порушення. У контексті формування теорії інкорпорації зазначене можна розглядати як консолідацію наукової думки щодо систематизації законодавства за критеріями предмета та методу регулювання й гарантій певних правовідносин державою.

Отже, одним зі здобутків роботи *О. В. Клименко* є **виокремлення інкорпорації як виду систематизації** законодавства Лівобережної України, проведеної II Відділенням царської канцелярії, суть якої полягає у зібранні у «Зводі законів цивільних» 1842 р. норм загальноімперського права, а також частково норм «Західного Зводу» та норм Литовського Статуту з цивільного права без внесення змін у нормативно-правовий зміст відповідних актів².

Поглиблюючи тему важливості Литовського Статуту як пам'ятки систематизації законодавства, варто згадати роботу *О. Й. Вовка* «Систематизація Литовсько-Руського права другої половини XV — початку XVI століть»³.

² **Клименко О.** Формування українського права та його взаємодія з іншими правовими системами // *Право України*. — № 9. — 2001. — С. 85–88.; Клименко О. Еволюція прав людини: на прикладі Лівобережної України у першій половині XIX ст. // *Право України*. — № 6. — 2002. — С. 140–143.; Клименко О.В. Про розповсюдження магдебурзького права в українських містах // *Держава і право. Збірник наукових праць. Спецвипуск*. — Київ-Дніпропетровськ, 2003. — С. 414–415.; Клименко О.В. Історико-правовий аналіз перекладів Литовського Статуту // *Вісник академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України*. — № 5. — 2003. — С. 168–171.

³ **Вовк О. Й.** Систематизація литовсько-руського права другої половини XV — початку XVI століть : Автореферат на здобуття наук. ступеня к. ю. н.: спец. 12.00.01 / Олександр Йосипович Вовк. — К., 2011 — 20 с. ; Вовк О. Й. Питання історії держави і права Київського князівства XIII—XIV століть в історичній та історико-правовій літературі / О. Й. Вовк // *Вісник Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка*. — К., 1990. — № 31. — С. 73–79.; Вовк О. Й. Українське звичаєве право литовсько-руської доби XIV–XVI ст.ст. / О. Й. Вовк // *Вісник Академії праці і соціальних відносин* — 2002. — № 6. — С. 78–86.; Вовк О. Й. Литовська метрика — комплекс джерел литовсько-руського права другої половини XV — початку XVI століть / Вовк О. Й. // *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. — 2005. — № 63. — С. 19–22.; Вовк О. Й. Історіографія Судебника Казимира IV 1468 року / О. Й. Вовк // *Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка*. — 2006. — № 72. — С. 41–43.; Вовк О. Й. Причини систематизації литовсько-руського права в другій половині XV століття / О. Й. Вовк // *Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка* — 2006. — № 73. — С. 73–75.

Автор зазначає, що найважливішим із першоджерел литовсько-руського права є Литовська метрика — Державний архів Великого князівства Литовського XV—XVIII століть. Матеріали Литовської метрики Великого князівства Литовського оприлюднені в «Актах, относящихся к истории Западной России», «Актах, относящихся к истории Южной и Западной России», «Архиве Юго-Западной России», «Актах, издаваемых Виленской комиссией для разбора древних актов» та інших збірниках старожитніх документів.

Викликають цікавість з'ясовані автором *причини формування литовсько-руського права*. Як зазначає *О. Й. Вовк*, систематизація литовсько-руського права була спричинена, насамперед, позитивними економічними змінами у Великому князівстві Литовському, поступовим перетворенням феодалних маєтків на ринкові господарства, орієнтовані на товарно-грошові відносини, активізацією процесів урбанізації, підвищенням ролі міст в економічному та культурному житті суспільства тощо. Все це потребувало юридичного оформлення та охорони власності загалом і земельної зокрема, передусім, шляхетської, церковної та міської. Спеціальних привілеїв для цього вже було замало, їх потрібно було систематизувати як нові загальноземські нормативно-правові акти, враховуючи давні правові звичаї і традиції населення всіх земель держави.

Упорядкування та вдосконалення литовсько-руського права відбувалось у переломний період в історії Великого князівства Литовського. Спочатку правова система цієї держави складалася з двох підтипів правових систем — слов'янської (переважно українсько-білоруської), основою якої було давньоруське право, та литовської, основними джерелами якої були князівські привілеї та литовські правові звичаї. Відбувається процес централізації влади й управління, відтак, виникає потреба створення загальнодержавних законодавчих актів для всіх без винятку земель держави. Два підтипи правових систем об'єднують у єдину особливу правову систему литовсько-руського права Великого князівства Литовського, яка стала невід'ємним елементом правового життя держави.

Юридичними джерелами литовсько-руського права слід вважати ухвалені державою або визнані нею норми права, що надавало їм офіційного загальнообов'язкового значення. Вони поділялися на: правові звичаї, об'єднані в систему усного звичаєвого права; нормативно-пра-

вові акти писаного світського права, насамперед привілеї; релігійно-правові норми християнського (канонічного права); внутрішні нормативно-правові договори земського права; міжнародно-правові акти; судові декрети. Правовий прецедент не був джерелом литовсько-руського права, проте судово-адміністративними урядовцями використовувалася практика судів, яка, однак, була не обов'язковою для застосування. Суто юридичним завданням систематизації джерел литовсько-руського права було вдосконалення привілеїв та упорядкування правових звичаїв, приведення їх до внутрішньої узгодженості через створення як єдиних загальнодержавних збірників нормативних актів (Жалуваної грамоти 1457 р., Судебника Казимира IV 1468 р.), так і місцевих Уставних земських грамот.

О. Й. Вовк так само, як і Т. Є. Харитонова виокремлює причини систематизації литовсько-руського права. Однак на відміну від Т. Є. Харитонові, О. Й. Вовк зазначає, що були не тільки загальні, економічні, соціальні, а й особливі, конкретні політичні передумови (війна з Тевтонським орденом, боротьба між польською та литовсько-руською шляхтою за Західну Волинь і Східне Поділля, ліквідація Казимиром IV удільних українських князівств тощо), що спонукало на створення необхідних нормативно-правових збірників.

Переконані, що в Україні нині такі самі передумови: з одного боку, нас постійно відштовхуючи, проте наближує Європа, з іншого — після обрання 2012 року В. Путіна президентом Росії з її боку суттєво посилився негативний вплив на інформаційний ресурс нашої держави, що значно зменшує можливості самостійної і суверенної реалізації державою інформаційної функції, інформаційних прав і свобод, взагалі реалізації державної інформаційної політики.

Змістовне також виокремлення дослідником *правил законодавчої техніки*: 1) упорядники литовсько-руського права уникали суперечностей між правовими нормами рівної юридичної сили; 2) не допускали повторення при формулюванні нових правових норм; 3) не посилялися на правові норми, що втратили чинність; 4) узгоджували нові нормативно-правові акти з раніше ухваленими та звичаєвим правом. Основним засобом системного викладення Жалуваної грамоти 1457 р. та Судебника 1468 р. була галузева типологія, а викладення правових норм здійснювалося у зрозумілій для тогочасних правників формі. Проте при підготовці нових нормативно-правових актів укладачам не

вдалося мінімізувати їх кількість зі спільної сфери правового регулювання та послідовно уніфікувати терміни.

Також привертає увагу виокремлення в зазначеній роботі *двох форм систематизації: перша* — проста галузева **кодифікація**, характерними рисами якої були зовнішнє і внутрішнє оброблення нормативного матеріалу; прийняття нових нормативних документів; зміна правових принципів; здійснення кодифікації державними органами; оновлення законодавства, усунення суперечностей, прогалин, приведення до вимог сучасності. Наслідком цього стало ухвалення Жалуваної грамоти 1457 р. і Судебника Казимира IV 1468 р.; *друга* — офіційна, **предметна інкорпорація**: зведення нормативних актів за предметним показником без суттєвої зміни змісту попередніх привілеїв.

На наш погляд, у розглядуваній роботі автору вдалося поєднати історичні відомості із правовою наукою, через що робота не обмежена аналізом історичних подій, а містить аналіз правових явищ, надаються конкретні правові наслідки ухвалення певних рішень.

У контексті історії наукового надбання стосовно визначення методології, методів, способів, етапів систематизації законодавства сучасниками звертається увага на дослідження науковців до ХХ століття. Так, у російському праві були проведені доволі ґрунтовні наукові розвідки: М. І. Каринським [67], В. Д. Катковим [68], А. Ф. Кістяківським [69], М. М. Сперанським [70; 71], І. В. Толіченком [72] та іншими. Проблеми систематизації права, а отже, і законодавства були напрямом наукової діяльності правників із середини та до кінця ХХ століття. Серед дослідників цього періоду привертають увагу праці: С. С. Алексєєва [73], І. Ю. Богдановської [74], С. М. Братуся [75], А. Н. Іодковського [76], Д. А. Керимова [77], Т. М. Рахманіна [78], І. С. Самощенка [79], А. П. Ткача [80], А. А. Ушакова [81], А. Ф. Шебанова [82] та інших.

Доволі докладно проблему систематизації нормативно-правових актів досліджували також західні вчені-юристи, зокрема Ф. Бенніон [83], К. Бергбом [84], І. Кренц [85], Р. Кросс [86], Т. Фляйнер [87], Р. Кабріяка [88] та інші. Як зазначає Є. Погорелов, який, досліджуючи одну із форм систематизації — кодифікацію: «сучасні теоретико-правові дослідження вимагають як аналізу наукової спадщини, орієнтуючись на принципи наступництва правотворчості, в тому числі кодифікаційної діяльності, так і аналізу новацій у системі чинного законодавства» [89, с. 4].

Водночас інкорпорація як окрема форма систематизація не знайшла адекватного розгляду в наукових досліджень. Здебільшого вона поверхнево досліджується у контексті питань кодифікації та систематизації.

1.1.2 Загальнотеоретичні роботи

Важливим науковим доробком для формування теорії інкорпорації інформаційного законодавства серед дослідників вважаються наукові праці з загальної теорії права: *С. Д. Гусарєва* [90], *М. І. Козюбри* [91], *П. М. Рабіновича* [92] та інших.

Фундаментально теоретичний та історичний досвід систематизації законодавства (як у країнах Західної Європи, так і в Україні) розглянуто в колективній монографії, підготовленій колективом науковців Інституту держави і права ім. В. М. Корецького Національної академії наук України [93].

Особливу увагу дослідниками приділено теоретико-юридичним і організаційно-правовим засадам систематизації законодавства України, визначенню особливостей кодифікації, інкорпорації та обліку нормативних актів, аналізу співвідношення законів і підзаконних нормативних актів у процесі систематизації законодавства України, а також дослідженню практики систематизації законодавства за кордоном.

Як слушно зазначають автори цієї роботи, визначення систематизації однією з основних тенденцій розвитку законодавства України зумовлено змінами державності, проведенням демократичних реформ та затвердженням нових державно-правових інститутів [93, с. 3].

Серед інших дослідників, які мають значний вплив на формування теорії систематизації законодавства, не можна не зазначити *С. С. Алексєєва* [101], *О. Ф. Скакун* [102]. Ними визначено теоретичні засади, методологію систематизації нормативно-правових актів, виокремлено основні її форми (види) та особливості реалізації з урахуванням проблем суспільного життя. На особливу увагу заслуговують наукові обґрунтування *С. С. Алексєєва*, який запропонував класифікацію галузей права на провідні, комплексні та спеціальні, що має великий вплив на теорію, і на практику інкорпорації законодавства у нашому дослідженні. На методологічному рівні з числа різних критеріїв інкорпорації багатьма дослідниками визначається предмет (чи об'єкт) правовідносин.

Грунтовним і комплексним науковим дослідженням, присвяченим аналізу двох взаємозалежних об'єктивних тенденцій розвитку українського законодавства — систематизації й уніфікації, є дисертаційне дослідження А. І. Граціанова «Процес систематизації та уніфікації законодавства і розвиток правової системи України». Актуальною є теза дослідника, що удосконалення нормативно-правової бази складний процес, де особливе місце посідають систематизація та уніфікація, що надають можливість усебічно врахувати оцінку українського законодавства [94, с. 3].

Дисертантом було доведено, що систематизація й уніфікація є двома взаємообумовленими, стримувальними противагами в системі внутрішніх державних відносин, що не допускають однобічного підходу та привілейованості застосування. Вони пронизують усі сфери суспільних відносин, відображають їх розмаїтість і динамічність, втілюють різні рівні правової регламентації багатогранних взаємозв'язків. Вони виступають провідними тенденціями українського законодавства, що об'єктивно і всебічно відбивають процес соціально-правових перетворень у сучасних умовах.

Важливим є визначення автором основних **результатів процесу систематизації**: правове регулювання широкого спектра нормативно-правових актів, врахування їх специфіки та особливостей упорядкування; вилучення або, принаймні, обмеження дублювання норм різними галузями законодавства; усунення прогалин; подолання колізій у законодавстві; створення умов відповідної юридичної кваліфікації. Якщо уважно вчитатись у пропоновані автором новели, то легко помітити, що вони фактично повторюють написане в дисертації О. Й. Вовк щодо формування литовсько-руського права.

Цікавішим і, на наш погляд, новаторським є визначення поняття «**уніфікація законодавства**» — своєрідна наука узагальнення і поєднання різних структур механізму правової регламентації, що має двоєдиний характер. Доведено, що уніфікація, з одного боку, процес вироблення загальних норм щодо подібних проблем соціального розвитку, з іншого — техніко-формалізована обробка вже прийнятих уніфікованих положень. Відповідно, А. І. Граціанов визначає форми вираження процесу уніфікації законодавства: універсальнізаційна, інтеграційна і систематизаційна. Ця тріада дає змогу більш глибоко аналізувати правову сутність регульованих відносин, пізнавати їх зміст і структуру.

Систематизація та уніфікація законодавства мають велике значення для розвитку правової системи України, охоплюють усі її структурні ланки, мають безперервний характер. Систематизація є постійною формою її розвитку та упорядкування. Уніфікація сприяє усуненню розбіжностей у регулюванні подібних явищ і створенні різнорівневих універсальних нормативних актів, поєднанню всіх структурних елементів системи законодавства, зменшує обсяг правового матеріалу, усуває надмірну диференціацію.

Цікава авторська аргументація, що уніфікація має суттєве значення в процесі систематизації законодавства, при розробленні різних галузевих і міжгалузевих стандартів, здійсненні ревізійних робіт. Далі виділено одну з важливих *складових процесу уніфікації законодавства* — термінологічне опрацювання нормативно-правових актів. Обґрунтовано, що застосування юридичної термінології впливає на стиль законодавства, його якісні характеристики та внутрішню побудову, тож запропоновано створення інформаційно-пошукової мови для сучасних технічних засобів⁴.

Можна погодитись із автором, що неможливо удосконалити законодавство без умови його адекватного розуміння та термінологічного визначення. Систематизація й уніфікація відіграють значну роль у розвитку законодавства, виробленні єдиної термінології нормативно-правових актів, розширенні арсеналу прийомів юридичної техніки.

Доречне використання юридичних термінів у процесі правотворчості дасть змогу безпосередньо зайнятися уніфікаційним розробленням видових систем нормативно-правових актів, стандартизацією їх найменувань і внутрішньої структури. **Уніфікація юридичних термі-**

⁴ Граціанов А. І. Роль уніфікації в систематизації законодавства // Держава і право. — К. : ІДП НАНУ. — 2000. — Вип. 8. — С. 15–19.; Граціанов А. І. Консолідація як форма упорядкування законодавства // Держава і право. — К. : ІДП НАНУ. — 2001. — Вип. 12. — С. 11–13.; Граціанов А. І. Інкорпорація як вид систематизації законодавства // Держава і право. — К. : ІДП НАНУ. — 2002. — Вип. 17. — С. 6–11.; Граціанов А. І. Спеціальна юридична термінологія як спосіб удосконалення законодавства // Держава і право. — К. : ІДП НАНУ. — 2003. — Вип. 19. — С. 124–129.; Граціанов А. І. Поняття систематизації законодавства та її значення // Європа, Японія, Україна: шляхи демократизації державно-правових систем: Матеріали міжнародної наукової конференції. — К. : ІДП НАНУ. — 2000. — С. 274–275.; Граціанов А. І. Облік як вид систематизації законодавства // Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права: Збірник наукових праць за матеріалами Міжнародної наукової конференції студентів та аспірантів «Актуальні проблеми правознавства очима молодих вчених». — Хмельницький. — 2002. — Спецвипуск 1. — С. 12–13.

нів визначається А. І. Граціановим як сукупність прийомів, правил і засобів, за допомогою яких досягаються термінологічна єдність та погодженість чинного законодавства.

Робота з формулювання та редакції закону вимагає пильної уваги, досвіду та майстерності. Необхідно досягти не тільки внутрішньої, а й зовнішньої логіки, зв'язку, взаємозумовленості між статтями та пунктами (частинами), главами та розділами закону. Закон набуде досконалої форми лише за умови жорсткого дотримання правил і прийомів законодавчої техніки при формуванні кожної із його структурних частин.

Невід'ємним елементом удосконалення законодавства є мова закону. Повсякденне мовлення завдяки його універсальності, багатозначності, образності не завжди задовольняє потреби законодавчого тексту. Професіоналізація мови законодавства необхідна для точності, чіткості та стислості приписів закону, що унеможлиблюють їх довільне тлумачення та перекручування в процесі судової й адміністративної практики.

Зрозумілість, точність і стислість мови закону створюють сприятливі умови для однакового його розуміння та тлумачення, однакового дотримання, виконання і застосування.

Передусім варто підтримати авторську позицію щодо створення автоматизованої інформаційно-пошукової системи нормативно-правових актів — «Законодавство», в якій був би акумульований словниковий матеріал, що охоплює термінологію і лексику нормативних актів.

Також в рамках інформаційного права та подальшого розвитку інформаційного суспільства нагальної потреби набуває формування словникової бази у сфері інформації. І саме теоретичне осмислення необхідності подальшого дослідження проблем систематизації, консолідації, інкорпорації, кодифікації та уніфікації інформаційного законодавства можуть слугувати життєдайною силою на шляху формування ефективного механізму реалізації державної інформаційної політики як запоруки збереження інформаційної самоідентичності, інформаційного суверенітету та забезпечення надійних режимів безпеки інформаційного ресурсу усіх об'єктів національної безпеки — людини та громадянина, суспільства та держави.

Здійснений нами контент-аналіз захищених дисертацій, де мультиплікандом виступав термін «систематизація», надав можливість ді-

йти висновку: в Україні автори здебільшого зосереджені на питаннях галузевої систематизації, натомість проблеми загальної методології, критеріїв, принципів, форм і методів систематизації майже не розглядаються.

Однією з робіт, присвячених аналізу галузевих питань систематизації, є дисертація О. М. Селезньової «Систематизація банківського законодавства як шлях удосконалення фінансово-правового регулювання банківської діяльності в Україні»⁵.

Аналізуючи змістовну складову наукової новизни, одразу ж впадає в очі невідповідність теми дисертації тим результатам, які були досягнуті.

Зокрема дисертантом зазначено, що ним вперше:

- 1) сформульовано авторські визначення понять «систематизація банківського законодавства», «консолідація банківського законодавства», «кодифікація банківського законодавства», «функції кодифікації банківського законодавства»;
- 2) обґрунтовано та розроблено класифікацію *функцій кодифікації* банківського законодавства України;
- 3) обумовлено власний підхід щодо орієнтовного змісту *проекту Банківського кодексу* України;
- 4) запропоновано тривекторний порядок проведення *інкорпорації* банківського законодавства та триетапну процедуру *кодифікації* банківського законодавства (допарламентський, парламентський та післяпарламентський етапи).

Отже, констатуємо: три з чотирьох пунктів наукової новизни присвячені не систематизації, а аналізу її складових.

І саме в даному аспекті дивує теза автора про те, що буцімто нею доведено, що банківське законодавство є складним суперечливим утворенням і його систематизація можлива у трьох формах — інкорпорації, консолідації та кодифікації. Вважаємо, що доводить те, що вже давно доведено є парадигмальним аматорством в науці. От якщо б авторка довела, що систематизація законодавства не включає якийсь елемент, або навпаки, включає, наприклад, уніфікацію, що обумовлено специфікою банківського законодавства, то тоді можна було б говорити про

⁵ Селезньова О. М. Систематизація банківського законодавства як шлях удосконалення фінансово-правового регулювання банківської діяльності в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид наук : 12.00.07 / Ольга Миколаївна Селезньова. — Ірпінь, 2009. — 18 с.

наукову новизну. А так, ця теза наочно демонструє науковий рівень дисертантки.

Тому зосередимо увагу на аналізі пропонованих даним автором категорій, які здебільшого не стосуються предмета дисертації.

Систематизація банківського законодавства — це тривала поетапна процедура упорядкування та вдосконалення законів і підзаконних актів, норми яких регламентують банківську діяльність, що передбачає створення інкорпорованих збірників і консолідованих актів банківського законодавства, а також (у кінцевій перспективі) розроблення та ухвалення Банківського кодексу України, спрямованого на захист прав як банків, так і їх клієнтів. *Метою* систематизації банківського законодавства є: а) виявлення прогалин і суперечностей у фінансово-правовому регулюванні банківської діяльності; б) уніфікація норм банківського законодавства з нормами інших підгалузей фінансового права та з нормами інших галузей права під час проведення інкорпорації та консолідації; в) забезпечення належного фінансово-правового регулювання банківської діяльності шляхом розроблення та ухвалення Банківського кодексу України.

Предметом систематизації банківського законодавства є власне банківське законодавство, під яким слід розуміти складну внутрішньообумовлену єдність законів і підзаконних актів (у тому числі актів Національного банку України), об'єднаних одним предметом нормативно-правового регулювання (банківські відносини), узгодженістю імперативно-диспозитивного впливу на банківські та суміжні відносини та своєрідною системністю, зумовленою ієрархією банківських правових норм.

Доволі неординарними є виокремлення авторкою характерних, на її думку, особливостей банківського законодавства України: комплексність, множинність, неоднорідність, а й іноді — суперечливість. Зазначені риси, на нашу думку, не є характерними, це звичайнісінькі риси законодавства. Щодо суперечливості банківського законодавства, то за умов сьогодення, коли закони України ухвалюються із порушенням процедури та регламенту, голосування також відбувається із порушеннями, а депутати не зважають на зауваження профільних комітетів та експертні висновки Інституту законодавства Верховної Ради України, суперечливість українського законодавства вже давно стала причею во язицах, проте, сподіваймося, не назавжди.

Цікавими для розгляду є й інші ключові для тематики систематизації поняття. Зокрема: *інкорпорація банківського законодавства* є систематичною інкорпорацією, в процесі здійснення якої упорядковуються банківські нормативно-правові акти, вилучаються норми, що втратили чинність; *консолідація банківського законодавства* — це проміжна форма систематизації банківського законодавства, що проводиться з метою об'єднання фінансових норм інкорпорованих збірників і внесення деяких уточнень до них шляхом утворення банківських консолідованих актів; *кодифікація банківського законодавства* — це форма докорінного перероблення банківських консолідованих актів, норми яких регулюють банківську діяльність, забезпечення узгодження банківського законодавства з нормами як фінансового, так і інших галузей права, звільнення фінансово-нормативного масиву від застарілих норм через ухвалу Банківського кодексу України. Принципами кодифікації банківського законодавства є принципи верховенства права, законності, об'єктивності, поетапності, безперервності кодифікаційної роботи та відповідності Банківського кодексу України нормам фінансового права, інших галузей права та вимогам юридичної техніки.

Оскільки в роботі здебільшого наголошується на кодифікації, то автором це питання досліджено ґрунтовніше за всі інші. Тому в рамках аналізу кодифікації банківського законодавства автор, окрім визначення поняття, досліджує і *функції кодифікації банківського законодавства* — головні зовнішні прояви сутнісних властивостей кодифікаційної процедури, конкретизовані напрями її суспільно-значимого впливу на банківські відносини. Класифікація функцій банківського законодавства така: 1) змістові функції — залежно від виду банківських відносин, на які поширюються напрями впливу процесу кодифікації; 2) процедурні функції — залежно від завдань, які стоять перед кодифікацією як такою. Процедурні ж функції поділяються на: 1) функції, що реалізуються під час проведення процедури кодифікації (законопроектна, економічна, нормотворювальна, деколізійна, інтегративна, обмежувальна, стимулювальна, наукова, охоронна); 2) наслідкові функції (системна, стабілізаційна, орієнтаційна, навчальна та інтерпретаційна).

Автор також виділяє *етапи проведення кодифікації*: 1) допарламентський етап (уповноваження Комісії із систематизації банківського законодавства на здійснення кодифікаційних робіт; подання пропози-

цій щодо структури проекту Банківського кодексу України; обговорення поданих пропозицій у відкритому режимі конференцій, симпозіумів тощо; обговорення зауважень та нових пропозицій у тому самому режимі; обговорення структурних елементів проекту Банківського кодексу України; проведення юридичної експертизи проекту Банківського кодексу України; передання проекту Банківського кодексу України на розгляд Комітету Верховної Ради України з питань фінансів та банківської діяльності; остаточне редагування тексту проекту Банківського кодексу України; подання підготовленого проекту Банківського кодексу України на розгляд Верховної Ради України; 2) парламентський етап (процедура розгляду проекту Банківського кодексу України як законопроекту; прийняття проекту Банківського кодексу України голосуванням; 3) післяпарламентський етап (підписання Банківського кодексу України Президентом України; оприлюднення Банківського кодексу України; набрання чинності Банківським кодексом України).

Пильну увагу приділено також *інкорпорації*. Так, автор виокремлює три вектори порядку інкорпорації: 1) розподіл повноважень між суб'єктами інкорпораційної процедури, що передбачає два послідовні етапи: докомісійний та комісійний; 2) вибір критерію, за яким необхідно проводити інкорпорацію. Інкорпорація банківського законодавства повинна здійснюватися в межах суб'єктного та хронологічного критеріїв; 3) характеризується процедурними аспектами цих дій, тобто передбачено поділ нормативно-правових актів за часом їх прийняття, упорядкування, утворення підгруп нормативно-правових актів залежно від того, яким органом державної влади такий акт виданий.

Отже, можемо стверджувати, що предмет дослідження й отримані результати не збігаються, адже автором зосереджено увагу не на суспільних відносинах, що виникають у процесі систематизації, а на її складових, при цьому робиться значний акцент на кодифікації, оскільки автором: 1) розкрито *фінансово-онтологічні аспекти кодифікації* банківського законодавства, запропоновано принципи кодифікації банківського законодавства; 2) досліджено *функції кодифікації* банківського законодавства, розроблено їх класифікацію; 3) визначено *ознаки* та досліджено *вимоги до Банківського кодексу* України, запропоновано його структуру; 4) обумовлено власний підхід до орієнтовного *змісту Банківського кодексу* України як перспективного джерела фінансового права.

Переконані, що робота значно виграла б, якби зазначені ґрунтовні положення були досліджені в рамках іншого предмета, а саме: кодифікація банківського законодавства. У роботі також неправильно визначено об'єкт дослідження і, відповідно, — назва роботи. Проте за змістом робота являє собою міцну основу **саме для робіт, присвячених питанням кодифікації**.

Ще однією роботою, де аналізуються галузеві питання систематизації, є дисертація С. В. Сарани «Систематизація податкового законодавства України», захищена також в Ірпені, але роком пізніше — у 2010-му⁶.

У цій дисертації визначено головні ознаки й особливості систематизації податкового законодавства, що підкреслюють її загальноправову природу та специфіку реалізації в умовах окремого інституційного фінансово-правового регулювання, розглянуто підстави розмежування процесів упорядкування податкових законодавчих норм, з'ясовано принципіві ознаки кодифікації податкового законодавства, охарактеризовано податковий закон як специфічний нормативно-правовий акт, яким регулюються найважливіші відносини в галузі оподаткування, проведено порівняння податкового законодавства України та інших держав СНД. У результаті цього сформульовано пропозиції щодо внесення змін до законодавства України з питань оподаткування з метою підвищення його ефективності та мінімізації кількості наявних колізій. Критично проаналізовано проект Податкового кодексу України та визначено найбільш змістовні напрями його удосконалення.

Зосередимо увагу на основних положеннях наукової новизни.

⁶ Сарана С. В. Систематизація податкового законодавства України : Автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Сергій Володимирович Сарана. — Ірпінь, 2010. — 18 с.; Сарана С. В. Податковий закон як засіб регулювання відносин у сфері оподаткування / С. В. Сарана // Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. — 2009. — № 2. — С. 229–234. — (Серія «Юридичні науки». Т. 2.); Сарана С. В. До питання про місце підзаконних нормативно-правових актів про оподаткування в системі законодавства України / С. В. Сарана // Форум права // [Електронний ресурс]. — 2008. — № 3. — С. 449–453. — Режим доступу до журн.: <http://nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2008-3/08ssvszu.pdf>; Сарана С. В. Систематизація як форма удосконалення податкового законодавства України / С. В. Сарана // Форум права // [Електронний ресурс]. — 2009. — № 2. — С. 379–383. — Режим доступу до журн.: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2009-2/09ccvpzu.pdf>; Сарана С. В. Щодо питання про систематизацію податкового законодавства України / С. В. Сарана // Правничий часопис. — 2009. — №1/2. — С. 130–136.

С. В. Сарана так само, як і А. І. Граціанов, але ще у 2004 році, звертає увагу на розмитість загального поняття «законодавство», зокрема «податкове законодавство», що призводить до неоднозначності його розуміння (у вузькому значенні — лише закони, в широкому — закони, підзаконні нормативно-правові акти). Далі автор вживає термін «запропоновано» щодо того, що вже було досліджено в інших дисертаціях. Зокрема С. В. Сарана пропонує два шляхи: а) узгодження, упорядкування чинного податкового законодавства України, що передбачає деталізацію співвідношення норм загальних і спеціальних податкових законів, логічність співвідношення податкового та бюджетного законодавства, інших інституційних фінансових законодавств; б) прийняття Закону України «Про нормативно-правові акти», який і закріпить характер співвідношення, підпорядкованості норм, що регулюють оподаткування в Україні та містяться в податковому законодавстві.

Щодо першого шляху, то концептуально нового автор нічого не запропонував, оскільки ці положення за змістом нагадують роботу О. Й. Вовк (про її дослідження вже йшлося), а вирізняє лише те, що дисертант додає слова, притаманні податковій тематиці. Так само і стосовно ухвалення Закону «Про нормативно-правові акти», адже автор припускається прикрої помилки: розмірковуючи про систематизацію, тобто досліджуючи законодавство як систему, він пропонує замість концепції розвитку законодавства як системного утворення, окремий нормативно-правовий акт, який по суті є елементом запропонованої системи. Тим більш, що така пропозиція не є новаторською, а вже була надана в роботі А. І. Граціанова.

Не можна погодитись із автором, що він дослідив саме *специфіку податкового закону*, яку дисертант характеризує кількома особливостями: а) місцем у системі податкового законодавства; б) характером суб'єкта, який його приймає, — Верховна Рада України (неможливість прийняття законів із питань оподаткування референдумом); в) податковим законом регулюються найважливіші відносини в галузі оподаткування, тоді як інші підзаконні акти виконують певну забезпечувальну роль.

Річ у тім, що закон у будь-якому галузевому законодавстві відіграє визначальну роль, тому відносити це до специфіки податкового законодавства навряд чи коректно. Так само «шалено новаторськими» є положення про те, що закони ухвалює Верховна Рада України, а зако-

ном регулюються найбільш важливі відносини в галузі оподаткування. Ми не поділяємо такого апофеозу авторських роздумів, які за своєю еkleктикою можуть зануритися в простоту констатації, вихолостивши при цьому насправді наукові есенції.

Автор виокремлює такі **принципи систематизації**: демократизм, гласність, законність, науковість, системність, плановість систематизації податкового законодавства.

Не зовсім очікуваним для наукової новизни є розгляд інкорпорації та консолідації в контексті роботи. Так, С. В. Сарана зазначає, що **інкорпорація** як форма систематизації податкового законодавства відрізняється деякими особливостями: а) режим правового регулювання, як і правове регулювання оподаткування в цілому не змінюються, бо постійним залишається зміст і форма податкових законодавчих норм; б) мають констатуючий характер, тобто збірки податкового законодавства складаються без зміни текстів актів, які до них входять; в) у процесі інкорпорації відображаються лише зміни актів, які мають офіційний характер, корекція інкорпораційних збірок здійснюється лише з урахуванням останніх офіційних змін і доповнень; г) зміни та доповнення до текстів податкових актів повинні обов'язково містити посилання, офіційні реквізити актів, якими внесені відповідні зміни; д) зміни податкових законодавчих актів стосуються вилучення із текстів актів, об'єднаних у збірку, лише тих частин, які втратили чинність. Хронологічна інкорпорація податкового законодавства виступає найпримітивнішою формою цього виду систематизації податкових законодавчих норм, має лише констатуючий характер та фактично не впливає на зміну законодавства, зберігає проблеми при користуванні.

Натомість **консолідація** податкового законодавства, на думку дисертанта, має на меті усунення множинності нормативно-правових актів, що регулюють справляння податків і зборів завдяки зведенню їх до одного більш великого акта. Специфікою консолідованого акта є те, що він заново ухвалюється компетентним правотворчим органом, має власні офіційні реквізити та замінює нормативні акти, що увійшли до його складу, які, своєю чергою, втрачають дію цілком або частково.

Заслужують на увагу запропоновані автором **специфічні ознаки систематизації податкового законодавства**: а) цілеспрямованість діяльності компетентних органів щодо упорядкування законодавчого забезпечення надходжень коштів до публічних фондів у вигляді по-

датків і зборів; б) діяльність компетентних органів з упорядкування податкових законодавчих норм у винятковій відповідності до їх повноважень; в) здійснення систематизації податкового законодавства державними органами як у формі реалізації власної компетенції в регулюванні оподаткування, так і при делегуванні таких повноважень державою; г) проведення систематизації податкового законодавства взаємопов'язаними формами (інкорпорація — внаслідок простого зібрання нормативно-правових актів за часом або предметною ознакою; кодифікація — завдяки переробці й удосконаленню змісту нормативно-правового акта; консолідація — внаслідок одночасного зібрання нормативно-правових актів зі зміною їх змісту), які доповнюють одне одного; д) оформленням підсумків систематизації податкового законодавства, що зумовлено формою систематизації та передбачає появу збірки нормативно-правових актів, кодексу або зводу законів тощо.

Цікавою роботою, присвяченою аналізу галузевих питань систематизації, є дисертація *Є. В. Довженка* «Загальнотеоретичні проблеми систематизації транспортного законодавства»⁷.

У дисертації досліджуються проблемні питання систематизації транспортного законодавства України, розглядаються її форми та принципи. Особливу увагу приділено дослідженню напрямів удосконалення транспортного законодавства та діяльності щодо його систе-

⁷ *Довженко Є. В.* Загальнотеоретичні проблеми систематизації транспортного законодавства : Автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Євгенія Володимирівна Довженко. — Київ, 2011. — 18 с.; *Довженко Є. В.* Щодо необхідності систематизації законодавства у транспортній галузі / Є. В. Довженко // Бюлетень Міністерства юстиції України. — К. : 2003. — № 2. — С. 83–87.; *Довженко Є. В.* Деякі проблеми адаптації транспортного законодавства України до Європейського законодавства / Є. В. Довженко // Бюлетень Міністерства юстиції України. — К. : 2005. — № 6 (44). — С. 73–77.; *Довженко Є. В.* Систематизація транспортного законодавства як чинник зміцнення законності на транспорті / Є. В. Довженко // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). — Науково-практичний журнал Міжвідомчого науково-дослідного центру з проблем боротьби з організованою злочинністю Ради національної безпеки і оборони України. — К. : 2007. — № 16. — С. 258–264.; *Довженко Є. В.* Забезпечення верховенства закону в процесі систематизації законодавства (на прикладі транспортного законодавства України) / Є. В. Довженко // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). — Науково-практичний журнал Міжвідомчого науково-дослідного центру з проблем боротьби з організованою злочинністю Ради національної безпеки і оборони України. — К. : 2010. — № 22. — С. 94–103.; *Довженко Є. В.* Структурно-функціональний аналіз транспортного законодавства України / Є. В. Довженко // Бюлетень Міністерства юстиції України. — К. : 2011. — № 6. — С. 91–97.

матизації, в тому числі кодифікації як формі систематизації та удосконалення законодавства. Значне місце в роботі займає аналіз загально-теоретичних аспектів системи транспортного законодавства України як методологічного підґрунтя його систематизації. Враховуючи накопичений в юридичній науці та практиці досвід стосовно розроблення відповідних питань, в дисертаційній роботі пропонується новий рівень теоретичного осмислення і узагальнення проблем систематизації транспортного законодавства та формулювання рекомендацій щодо оптимізації даного процесу в Україні.

Автором аргументовано, що транспортне законодавство України становить комплексну галузь законодавства, яка являє собою систему чинних нормативно-правових актів, прийнятих парламентом, Президентом України в межах їх повноважень, Кабінетом Міністрів України, міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також нормативно-правових актів інших органів виконавчої влади, що регулюють суспільні відносини в процесі організації та здійснення транспортної діяльності. Отже, можна констатувати, що дослідник в поняття законодавство включає не лише закони, а й підзаконні нормативні акти.

Основними *принципами систематизації* нормативних правових актів України з питань транспорту автором запропоновано вважати такі: здійснення систематизації національного транспортного законодавства у контексті Європейської інтеграції, забезпечення верховенства закону в правовому регулюванні транспортних відносин та принцип забезпечення захисту прав і свобод людини у транспортній сфері.

З огляду на аналіз інформаційної сфери і відповідно більшого зосередження на теоретичних підвалинах формування комплексних галузей права, становлять інтерес ті положення дисертації, які присвячені формуванню критеріїв виокремлення комплексних галузей законодавства, які запропоновано доповнити новим критерієм — наявністю структурної організації та системних зв'язків всередині певної сукупності актів.

У межах контексту автор наводить власну *аргументацію* на користь того, що транспортне право виступає *комплексною галуззю права*: наявний основний акт транспортного законодавства (Закон України «Про транспорт»), яким визначається цілісність і склад даної галузі;

транспортне законодавство має свій специфічний предмет правового регулювання; існує достатня кількість нормативно-правових актів, що поєднуються спільністю предмета, а також основних положень і принципів правового регулювання; спостерігається прагнення законодавця до єдності форми нормативно-правових актів, що регулюють суспільні відносини у сфері транспорту (як правило, це кодифікаційні акти); мають місце системні зв'язки між актами транспортного законодавства та актами інших галузей, які визначаються наявністю взаємних нормативних приписів щодо застосування їх положень; встановлено формально-логічний поділ актів законодавства про транспорт на інститути автодорожнього, залізничного, морського, внутрішнього водного, повітряного, трубопровідного законодавства та законодавства про міський електричний транспорт, а також наявність певної кількості нормативних актів, що обслуговують спільними положеннями транспортну галузь в цілому; спостерігається чітка структурна організація та системні зв'язки актів всередині даної галузі запропонувати модель його оптимальної структури, яка являє собою комплексну систему нормативно-правових актів транспортної галузі, що об'єднані спільним предметом, методом та принципами правового регулювання, які закріплені в основоположному кодифікаційному акті транспортного законодавства.

Під *систематизацією транспортного законодавства* автор розуміє діяльність, спрямовану на впорядкування певних масивів нормативно-правових актів у транспортній сфері способами укладально-технічного або нормотворчого характеру шляхом складання збірників або створення єдиних нормативно-правових актів.

Головним завданням систематизації законодавства в транспортній сфері є створення повноцінної й несуперечливої системи нормативних правових актів, яка здатна забезпечити стабільне та тривале регулювання діяльності транспортно-дорожнього комплексу й ефективний захист прав та інтересів його суб'єктів.

Дисертант виділяє *особливості систематизації* транспортного законодавства: зумовлюються комплексним характером даної галузі, відсутністю єдиного методу правового регулювання, специфікою суспільних відносин у транспортній сфері, наявністю значної кількості нормативно-правових актів, які регулюють транспортну діяльність, врегулюванням окремих питань транспортної діяльності нормами ін-

ших галузей права, наявністю значної кількості імперативних норм та застарілих нормативно-правових актів, здійсненою раніше кодифікацією в окремих галузях транспорту, значним впливом міжнародного законодавства.

Запропоновано у якості однієї з обов'язкових послідовних дій, що виконуються в процесі проведення систематизації, визнати **аккумуляцію** нормативно-правових актів, сутність якої полягає у накопиченні масиву текстів нормативно-правових актів з питань регулювання суспільних відносин у транспортній сфері та інформації про їх прийняття, зміну, припинення, що можуть здійснюватись як у картковій (паперовій), так і в електронній формах.

У даному контексті змістовними є пропозиції автора щодо **стадій систематизації**: вирішення питання про вид систематизації та форму акта; добір нормативно-правових актів, що підлягають подальшій обробці, визначення підрозділу, який здійснюватиме систематизацію; аналіз відібраних актів, визначення їх юридичної повноцінності; розміщення проаналізованого матеріалу та складання збірників відомчих нормативних актів або створення консолідованого акта.

Зауважимо, що дисертантом запропоновано авторську концепцію моніторингу нормативно-правових актів з метою удосконалення діяльності з систематизації транспортного законодавства. **Правовий моніторинг** з метою систематизації Є. В. Довженко пропонує визначати як цілеспрямовану систематичну діяльність суб'єктів моніторингу щодо відстеження, обліку, оцінювання та аналізу нормативних правових актів, що регулюють суспільні відносини у транспортній сфері, з метою їх контролю, прогнозування, планування подальшого розвитку, підвищення ефективності, якості, а також ступеня їх доступності для суб'єктів транспортних відносин і підвищення правової обізнаності останніх на основі сформульованих у результаті моніторингу рекомендацій.

Далі автор визначає форми систематизації транспортного законодавства, які, на його думку, поділяються на головні, що до них належать **кодифікація й інкорпорація**, та другорядні: **облік і консолідація**. Базовими засадами систематизації при цьому виступають законність, нормативна визначеність процедури, плановість і науковість, відсутність бюрократичних і формальних підходів, узгодженість процесу та змісту, системність, адекватність, стабільність і визначеність меж, форм і суб'єктів, що здійснюють зазначену діяльність.

Заслугує на увагу розроблена автором *методика систематизації транспортного законодавства* України. Автором встановлено, що *систематизація* передбачає обов'язкове здійснення правової акумуляції, яка являє собою відбір та накопичення нормативних правових актів для подальшої обробки засобами систематизації та є невід'ємною складовою процесу її здійснення. Водночас встановлено, що *кодифікація* як форма систематизації транспортного законодавства полягає у діяльності компетентних державних органів і спрямована на вдосконалення чинного законодавства з метою усунення прогалин та суперечностей, розроблення нових правових норм, зумовлених потребами суспільного розвитку. Наслідком такої діяльності є створення систематизованого нормативного акта, в якому згруповані та послідовно викладені правові норми, що регулюють суспільні відносини у сфері транспортно-дорожнього комплексу держави.

Отже, дослідження робіт історичного та загальнотеоретичного характеру надає можливість дійти висновку, що систематизація законодавства не є новим та невідомим явищем для правової системи України. Протягом усього історичного періоду змінювалися пріоритети у виборі форм її проведення та галузей законодавства.

Хоча здебільшого у XVII ст. систематизаційна діяльність була націлена винятково на створення зводів законів, рідше кодифікації, а за радянських часів пріоритет надався вже як кодифікації, так і консолідації як формам систематизації. У сучасних наукових розвідках також не приділяється належної уваги вивченню та розробленню методології систематизації. Здебільшого предметом розгляду вчених у цій галузі стає кодифікація як ключова та домінантна форма систематизації.

Теоретичному осмисленню гносеологічної сутності та техніко-юридичного механізму процесу систематизації законодавства через консолідацію присвячене дисертаційне дослідження *С. Г. Меленка* «Консолідація як вид систематизації нормативно-правових актів» [95].

Ознайомлення з авторськими висновками та рекомендаціями роботи особливо важливе в контексті розкриття предмета дослідження, оскільки «з розвитком системи законодавства консолідація як вид систематизації починає відігравати в процесі упорядкування нормативно-правових актів важливу роль, яка полягає в проведенні цілої низки класифікаційних дій, що безпосередньо становлять складові частини інших видів упорядкування нормативно-правових актів, зокрема коди-

фікації та інкорпорації. Консолідація є перехідною ланкою, зв'язуючим сегментом між інкорпораційною та кодифікаційною діяльністю. Водночас вона виконує функцію первинного етапу такого виду систематизації, як кодифікація» [95, с. 18].

Серед спеціальних монографічних досліджень загальнотеоретичного змісту щодо окремих складових систематизації законодавства, зокрема кодифікації, слід зазначити праці Є. В. Погорелова [96], О. Я. Роговача [97].

Так, Є. В. Погорелов у своїй дисертації загальнотеоретичного характеру на тему «Кодифікаційна діяльність в правовій системі України (загальнотеоретичний аспект)» сформулював не лише поняття кодифікаційної діяльності, її особливості, основні принципи та функції, а й визначив поняття й елементи кодифікаційної технології і кодифікаційної політики та ґрунтовно проаналізував поняття удосконалення законодавства⁸, виокремлюючи критерії визначення форм удосконалення законодавства і видів таких форм тощо.

Для нас ця робота є важливою, оскільки в ній розглядається кодифікація не лише як форма систематизації, а й аналізується її співвідношення із удосконаленням законодавства.

Так, автором зазначається, що **удосконалення законодавства** — це діяльність компетентних органів держави з підтримки якісного стану законодавства (якості його змісту та форми) відповідно до потреб розвитку суспільних відносин, яка спрямована на забезпечення ефективності правового регулювання.

До основних показників якісного стану законодавства дослідник включає: його цілісність, точність, визначеність, узгодженість, по-

⁸ Погорелов Є. В. Кодифікаційні правові аспекти в системі законодавства України: риси і функції // Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих вчених: Зб. наукових праць. Х., 1997. — Вип. 3–4. — С. 79–83.; Погорелов Е. В. К вопросу о стратегических этапах кодификации законодательства // Вестник Макеевского экономико-гуманитарного института. 1999. — Вып. 8. — Ч.2. — С. 180–183.; Погорелов Є.В. Розвиток кодифікаційного процесу в Україні // Вісник Університету внутрішніх справ. Х., 1999. — Вип.7(3). — С. 174–177.; Погорелов Є. В. Конституція України і структура національного законодавства України // Вісник Університету внутрішніх справ. Х., 2000. Вип. 10. С. 137–140.; Погорелов Є. В. Кодифікація, її функції як форми систематизації. Типи удосконалення законодавства // Вісник Запорізького інституту внутрішніх справ. Запоріжжя, 2000. Вип.1. С. 80–84.; Погорелов Є. В. Питання оновлення кодифікаційної діяльності в Україні // Актуальні проблеми державного управління: Наук. збірник. Х.: УАДУ ХФ, 2000. № 2 (7). С. 11–19.

вноту, стабільність, динамізм, доступність та оглядовість. Важливим є звернення автора до питань теоретичного розмежування таких понять, як: «удосконалення законодавства», «розвиток законодавства», «ефективність законодавства».

Конструктивним є виділення *Є. В. Погореловим критеріїв визначення форм удосконалення законодавства:*

- 1) безпосередній (прямий) або опосередкований (непрямий) вплив певних видів юридичної діяльності (юридичних операцій) на якісний стан законодавства;
- 2) об'єкт удосконалення, в якості якого можуть виступати: а) зміст і форма проектів нормативно-правових актів; б) зміст і форма нормативно-правових актів, які були прийняті, але ще не набрали чинності; в) зміст і форма чинних нормативно-правових актів.

Виходячи з зазначених критеріїв, до *форм удосконалення законодавства* дисертант відносить: обговорення проектів нормативно-правових актів; узгодження проектів нормативно-правових актів; експертизу нормопроектів; підписання законів Президентом України; державну реєстрацію підзаконних нормативно-правових актів відповідними органами юстиції; новелізацію та ревізію чинних нормативно-правових актів; скасування незаконних чинних нормативно-правових актів; офіційне нормативне тлумачення чинних нормативно-правових актів; припинення чинності неконституційних і незаконних нормативно-правових актів судовими рішеннями; систематизацію нормативно-правових актів, в тому числі їх кодифікацію.

Вельми важливі для нас виділені автором *характерні риси кодифікаційної діяльності:*

- 1) вона здійснюється компетентними правотворчими органами держави, а тому має державно-владний, офіційний характер і є різновидом правотворчості;
- 2) її об'єктом є певна група нормативно-правових приписів, що мають спільний предмет правового регулювання;
- 3) вона зумовлена, передусім, потребами суспільного розвитку і такою властивістю об'єктивного юридичного права, як його системність;
- 4) змістом цієї діяльності є перероблення форми та змісту нормативно-правових приписів, їх узгодження та об'єднання у єдиний цілісний комплекс;

- 5) вона являє собою процес, який складається з певних послідовних дій (операцій), стадій та етапів;
- 6) це діяльність, яка здійснюється на основі певних принципів, за допомогою певних засобів, із застосуванням певних правил кодифікації;
- 7) її результатом є створення кодифікаційних актів, тобто єдиних, внутрішньоузгоджених за змістом і юридично цілісних нормативно-правових актів, які мають юридичну форму зовнішнього виразу (найменування): «закон», «кодекс», «основи законодавства», «положення», «статут» тощо;
- 8) метою кодифікаційної діяльності є створення якісних нормативно-правових актів, а в цілому — удосконалення законодавства.

Здобутком дисертанта також є формування *технології кодифікаційної діяльності*, що складається з: 1) сукупності засобів і прийомів здійснення кодифікаційних робіт і створення кодифікованих актів; 2) правил застосування таких засобів і прийомів; 3) самого процесу здійснення кодифікації, який складається з певних послідовних дій, стадій, етапів.

До основних *принципів кодифікаційної діяльності* Є. В. Погорєлов включає: плановість, системність і систематичність проведення кодифікаційних робіт; наукову обґрунтованість кодифікованих актів; забезпечення верховенства права та закону; врахування системно-структурних властивостей об'єктивного юридичного права та законодавства; техніко-юридичну досконалість кодифікаційних актів; наближення кодифікаційної діяльності в Україні до «європейських стандартів», зумовлених особливостями континентальної правової системи.

Визначаючи *функції кодифікації* як напрями її впливу на чинне законодавство, автор виділяє та характеризує такі функції: правотворчу, узгоджувальну, фундаментальну, ієрархії, узагальнювальну, новелістичну, системоутворювальну, стабілізаційну, оптимізаційну, функцію усунення дефектів у законодавстві.

Логічним завершенням теоретичних міркувань дисертанта є авторське визначення поняття *кодифікаційної діяльності* — зумовлений потребами суспільного розвитку та системністю права, здійснюваний на основі певних принципів правотворчий процес з перероблення змісту та форми групи чинних нормативно-правових приписів, їх узго-

дження та об'єднання в єдиному кодифікованому акті з метою удосконалення законодавства.

Також при аналізові положень дисертації даного дослідника ми звернули увагу, що поза фокусом його наукового інтересу не залишилося питання галузевої кодифікаційної діяльності, що для нас становить нетривіальний зміст із огляду на необхідність системного підходу до систематизації інформаційного законодавства.

Зокрема автор зазначає, що при здійсненні кодифікаційної діяльності важливе значення мають також положення про критерії побудови галузевої структури системи законодавства, якими є не тільки галузі й інститути права (їх предмет та метод регулювання), а й *інтереси держави та потреби юридичної практики*. Внаслідок цього в системі законодавства існують не тільки однорідні галузі та інститути законодавства, а й комплексні галузі та інститути, що надає можливість формування комплексних (міжгалузевих та міжінституційних) кодифікованих актів, яким, на наше переконання, саме і виступає Інформаційний кодекс (Кодекс законів про інформацію).

Звернімо увагу також і на таке теоретичне положення як кодифікаційна політика в Україні. Дисертант зазначає, що без сталої кодифікаційної політики неможливо здійснювати системну та систематичну кодифікацію, забезпечити цілісність, єдність та узгодженість українського права в цілому. Автором пропонується визначати *кодифікаційну політику* як визначення компетентними органами держави на основі принципів права та кодифікації цілей, завдань, змісту та напрямів кодифікаційної діяльності.

У цілому слід підбити підсумок, що за рівнем теоретичної розробленості, логіки подання матеріалу, внутрішньої несуперечливості наукових гіпотез із отриманими науковими результатами, а також методологією, що застосовувалась у дослідженні, дану дисертацію ми вважаємо однією з найбільш змістовних і фахових за темою дослідження.

Самостійним дослідженням, виконаним на монографічному рівні з урахуванням досягнень теоретико-правової думки, присвяченим комплексу загальнотеоретичних проблем кодифікації, кодифікаційних актів та кодифікаційної техніки, стала робота *О. Я. Рогача* «Кодифікаційні акти в системі законодавства України».

Ми погоджуємось з авторською заувагою, що «сучасний етап розвитку законодавства України пов'язується з необхідністю його гармо-

нізації, уніфікації та систематизації. Це зумовлюється рядом причин та факторів, основними серед яких є наступні. По-перше, існування низки нормативних актів, що у відповідності до принципів правонаступництва діють з часів Радянського Союзу, потребує вирішення проблеми їх узгодження із прийнятими за період незалежності актами. По-друге, функціонування сучасної правової системи визначає необхідність приведення законодавства у відповідність з об'єктивними умовами життєдіяльності суспільства. По-третє, прийняття значної кількості нових нормативно-правових документів нерозривно зв'язане із вирішенням завдання приведення їх у несуперечливу, узгоджену систему, а визнання Української держави міжнародним співтовариством у якості суб'єкта міжнародних відносин пов'язується з проблемою гармонізації та уніфікації національного законодавства у відповідності з принципами міжнародного права» [97, с. 4].

Подальше розроблення проблем кодифікації законодавства України знайшло своє відображення в загальнотеоретичній дисертаційній роботі Є. А. Гетьман «Кодифікація законодавства України: поняття, особливості, види»⁹. Автор вперше кодифікацію законодавства розглядає як одну з форм систематизації та як особливий різновид нормотворчості.

Аргументуючи свою позицію, він поділяє особливості кодифікації на дві групи: ті, які притаманні винятково кодифікаційній діяльності як різновиду нормотворчості та ті, які характеризують кодифікацію як одну з форм систематизації.

До першої групи особливостей відноситься те, що:

- у результаті кодифікації змінюються, скасовуються, доповнюються норми нормативно-правових актів. Зміні підлягають лише ті з них, які не відповідають потребам сьогодення, тобто з плином часу втратили свою актуальність або регульована ними група відносин припинила своє існування та інші норми;
- за допомогою кодифікації усуваються прогалини, розбіжності й суперечності між нормативно-правовими актами, а також нормами, що в них уміщені;

⁹ Гетьман Є.А. Кодифікація законодавства України: поняття, особливості, види: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Є.А. Гетьман ; Харк. нац. ун-т внутр. справ. — Х., 2010. — 20 с. — укр.

- кодифікація вносить істотну новизну в регулювання суспільних відносин, виступає певною реформою законодавства; дає змогу впливати на їх характер;
- кодифікація у порівнянні з іншими формами систематизації має лише офіційний характер, адже здійснюється уповноваженими на те органами державної влади — Верховною Радою України, Кабінетом Міністрів, міністерствами, відомствами, органами місцевого самоврядування, а також народом України при винесенні кодифікаційного документа на Всеукраїнський референдум.

До другої групи належать такі особливості:

- кодифікація як форма систематизації нормативно-правових актів спрямована на надання законодавству досконалості, системності, узгодженості;
- у результаті її проведення створюється новий правовий документ, який є доступним і зручним у користуванні для кожного пересічного громадянина, юриста, науковця тощо;
- створений нормативно-правовий акт стає основним правовим документом у певній сфері суспільних відносин;
- найбільш досконалий характер кодифікації зумовлений системністю й узгодженням нормативно-правового матеріалу, що передбачає високий рівень наукового обґрунтування кодифікаційної діяльності.

Цінним є висновок автора про доцільність перед кодифікацією проводити інкорпорацію та консолідацію законодавства, що надає можливість законодавцеві, по-перше, визначитися з обґрунтованістю проведення кодифікаційних робіт, по-друге, розпочати кодифікацію вже з систематизованим законодавством.

Отже, ще раз наголошуємо, що інкорпорація має цінність і як певний вид правотворчості, і як важливий етап кодифікації.

Водночас серед найбільш перспективних галузей й інститутів права, що потребують кодифікації, не визначено інформаційної галузі права.

Серед перших розвідок, спрямованих на систематизацію міжнародного приватного права на рівні дисертаційного дослідження, слід зазначити роботу *В. Я. Калакури* [99].

Слід зауважити, що кодифікація як форма систематизації є найбільш досліджуваною темою і в інших галузях права. Зокрема законності розвитку вітчизняного земельного законодавства та процесу

його кодифікації, своєрідність і взаємозв'язок етапів розвитку та кодифікації земельного законодавства України, аналіз наукових концепцій та тенденцій його розвитку, можливості загальногалузевої та внутрішньогалузевої кодифікації земельного законодавства проаналізовано *О. М. Пащенко* у дисертаційному дослідженні «Розвиток і кодифікація земельного законодавства України»¹⁰.

Автор на основі аналізу чинних кодифікованих актів довів, що сучасне земельне законодавство України не є кодифікованим і характеризується такими ознаками: а) більшість норм чинного Земельного кодексу України та інших законодавчих і підзаконних актів, що повинні регулювати земельні відносини, фактично втратили силу — формально дію цих норм не скасовано, але вони суперечать чинній Конституції України, а також не відповідають вимогам, які висуваються до них сучасною земельною реформою; б) регулювання земельних відносин загалом здійснюється постановами Кабінету Міністрів України, указами Президента України, відомчими наказами та інструкціями і характеризується відсутністю певної ієрархії нормативних актів, системи суспільності норм і системи їх взаємодії; в) у співвідношенні актів, які видавалися пізніше, з актами, які видавалися раніше, не спостерігається достатньої наступності, у зв'язку з чим іде процес утворення багаторівневого із значними нашаруваннями масиву актів земельного законодавства, часто неузгоджених та таких, що суперечать один одному. Дослідник запропонував створення і прийняття концептуального нормативного акта у формі Закону про основні напрями та принципи використання та охорони земель, головними завданнями якого стануть: а) визначення державно-правових, економічних, соціальних та організаційних засад забезпечення належної охорони і використання земель в Україні; б) встановлення єдиних принципів та засад реалізації суб'єктами земельних відносин своїх законних прав та обов'язків¹¹.

¹⁰ **Пащенко О. М.** Розвиток і кодифікація земельного законодавства України: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.06 / О.М. Пащенко ; Ін-т держави і права ім. В.М.Корецького НАН України. — К., 2001. — 20 с. — укр.

¹¹ **Пащенко О. М.** Теоретичні питання кодифікації земельного законодавства України // Вісник Одеського інституту внутрішніх справ. — Одеса. — 2000. — № 3. — С. 89–93; Пащенко А.Н. К вопросу о принятии нового Земельного кодекса Украины // Актуальні проблеми держави та права: Зб. наук. праць. Вип. 9. — Одеса: Астропринт, 2000. — с. 295–299; Пащенко О.М. Проблеми кодифікації земельного законодавства України // Вісник Одеського інституту внутрішніх справ. — Одеса. — 2001. — № 1. — С. 102–104.

Автор також стверджує, що перед проведенням кодифікації земельного законодавства важливо здійснити його інкорпорацію.

Серед фахівців адміністративного права також значна увага приділялась питанням кодифікації. Так, *І. О. Федоров* у дисертаційному дослідженні «Кодифікація адміністративно-деліктного законодавства України» здійснив аналіз кодифікації адміністративно-деліктного законодавства України, визначив його сутність, властивості кодифікації та співвідношення із суміжними правовими поняттями, проаналізував генезис відповідної складової кодифікації, виокремивши етапи та їх характеристики, з'ясував пріоритети доктринального дослідження кодифікації адміністративно-деліктного законодавства за різної історичної доби, дослідив механізми, елементи, а також іноземний досвід кодифікації, сформулював конкретні пропозиції щодо запозичення його в Україні та окреслив основні пріоритети кодифікації вітчизняного адміністративно-деліктного законодавства на сучасному етапі¹².

Автор зауважив: «За своєю правовою сутністю кодифікація адміністративно-деліктного законодавства має складний характер, оскільки, з одного боку, вона є видом адміністративно-деліктної законотворчості, з іншого, — постає видом (формою) систематизації, отже, впорядкуванням та вдосконаленням законодавства про адміністративну відповідальність.

Кодифікація адміністративно-деліктного законодавства є найвищим, провідним різновидом адміністративно-деліктної законотворчості, і співвідноситься в рамках законотворчості із поняттям поточної законодавчої діяльності в сфері адміністративної відповідальності.

Відмінність кодифікації від поточної законодавчої діяльності проходить за ознакою створення під час кодифікації саме зведених актів, що регулюють значну частину суспільних відносин, тоді як у процесі поточної законодавчої діяльності створюються нові нормативні акти по тим чи іншим питанням. Можливість зміни або створення в результаті кодифікації нових норм, що регулюють адміністративну відповідальність, відрізняють кодифікацію адміністративно-деліктного зако-

¹² **Федоров І. О.** Кодифікація адміністративно-деліктного законодавства України: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.07 / І.О. Федоров ; Нац. акад. податк. служби України. — Ірпінь, 2006. — 21 с. — укр.

нодавства від іншого важливого виду систематизації адміністративно-деліктного законодавства — його інкорпорації»¹³.

Серед специфічних ознак кодифікації вітчизняного адміністративно-деліктного законодавства дослідник виокремив такі, як: 1) внутрішньогалузевий або спеціальний характер; 2) її результатом повинен бути новий кодифікований акт у формі саме Кодексу, що є найбільш оптимальним та доцільним, таким, що відображає специфіку адміністративно-деліктних відносин; 3) оновлений концептуальний характер, зумовлений переходом від «державоцентристських» до «людиноцентристських» засад адміністративного права; 4) наступність, яка відображається у сприйнятті ряду постулатів попередніх кодифікацій законодавства про адміністративну відповідальність; 5) вона є видом державної діяльності із притаманним складним організаційно-правовим механізмом.

Узагальнюючи наявні доктринальні положення стосовно етапів кодифікаційного процесу взагалі (погляди вчених-юристів відрізняються певною наступністю, тотожністю), а також враховуючи специфіку прояву цього процесу щодо адміністративно-деліктного законодавства, автор розподілив такі стадії (етапи) кодифікаційної адміністративно-деліктної діяльності: а) внесення підготовки кодифікаційного адміністративно-деліктного акта до плану кодифікаційних робіт; б) створення робочої групи для підготовки кодифікованого адміністративно-деліктного акта; в) розроблення наукової концепції майбутнього кодифікованого акту; г) збирання необхідних матеріалів та інформації, що потрібні для підготовки проекту кодифікованого адміністративно-деліктного акта; д) підготовка тексту проекту кодифікованого акта; е) попереднє обговорення та узгодження проекту адміністративно-деліктного кодифікованого акта; є) наукова експертиза підготовленого проекту кодифікованого адміністративно-деліктного акта; ж) остаточна підготовка та редагування тексту кодифікованого акта; з) підготовка супроводжувальних документів до проекту кодифікованого акта; і) внесення проекту акта до правотворчого органу; и) розгляд та обговорення проекту кодифікованого акта відповідно до процедурних засад діяльності кодифікатора; к) прийняття та опублікування кодифікова-

¹³ Федоров І. О. Кодифікація адміністративно-деліктного законодавства України: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.07 / І.О. Федоров ; Нац. акад. податк. служби України. — Ірпінь, 2006. — 21 с. — укр.

ного адміністративно-деліктного акта; л) набрання кодифікованим адміністративно-деліктним актом чинності.

Аналіз наукових робіт¹⁴ *І. О. Федорова* надало можливість зробити висновок, що він оминає увагою такий важливий етап кодифікації, як інкорпорація, хоча і визнає практичну цінність цього процесу в контексті кодифікаційної діяльності.

Ще однією адміністративною розвідкою з питань кодифікації є дисертаційне дослідження *Д. С. Астахова* «Кодифікація адміністративно-процедурного законодавства України»¹⁵, де автор розглянув кодифікацію адміністративно-процедурного законодавства як різновид підгалузевої кодифікації, визначивши її як форму систематизації адміністративно-процедурного законодавства, яка здійснюється спеціально уповноваженими державними органами, вид державної законотворчої та законодавчо-систематизуючої діяльності, спрямованої на приведення форми і змісту адміністративно-процедурного законодавства у відповідність до потреб та інтересів суспільства, яка здійснюється за допомогою особливого організаційно-правового механізму шляхом прийняття єдиного зведеного, внутрішньоузгодженого, логічно і юридично цілісного, нового, структурно побудованого й розрахованого на тривалий період дії — Адміністративно-процедурного кодексу,

¹⁴ **Федоров І. О.** Кодифікація адміністративно-деліктного законодавства України: деякі аспекти запозичення зарубіжного досвіду // *Право України*. — 2005. — № 12. — С. 83–86; Федоров І.О. Етапи кодифікації адміністративно-деліктного законодавства України та їх значення для сучасного вітчизняного нормотворчого процесу // *Митна справа*. — 2005. — № 6. — С. 18–22; Федоров І.О. Кодифікація адміністративно-деліктного законодавства України: оновлені напрямки дослідження // *Держава і право: Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки*. — Випуск 30. — К.: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України: Спілка юристів України, 2005. — С.333–336; Федоров І.О. Принципи кодифікації адміністративно-деліктного законодавства України // *Влада. Людина. Закон*. — 2005. — № 8. — С. 71–72; Федоров І.О. Кодифікація адміністративно-деліктного законодавства України як фактор визначеності відносин особи й держави // *Влада і суспільство: проблеми взаємодії: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (18–19 листопада 2005 року)*. — Запоріжжя: ЗЮІ МВС України, 2005. — 171–172; Федоров І.О. Функції кодифікації адміністративно-деліктного законодавства України // *Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки*. — 2006. — № 1. — С. 41–44; Федоров І.О. Технологія як елемент механізму кодифікації адміністративно-деліктного законодавства України: теоретико-правовий аналіз // *Влада. Людина. Закон*. — 2005. — № 11. — С. 61–68.

¹⁵ **Астахов Д. С.** Кодифікація адміністративно-процедурного законодавства України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Д. С. Астахов ; Запоріж. нац. ун-т. — Запоріжжя, 2011. — 17 с. — укр.

що відображає внутрішньогалузеву специфіку адміністративно-процедурних відносин.

Автор розмежував кодифікацію від інкорпорації (різними є змістовне наповнення, «фактор часу», результати тощо), консолідації (без правотворчого елемента), поточної нормотворчості (без елементів систематизації законодавства), обліку нормативних актів.

Було зауважено, що, «незважаючи на позитивні тенденції щодо активізації законопроектної роботи в цій сфері суспільних відносин, проаналізовані зразки кодифікованого адміністративно-процедурного акту свідчать про їх недосконалість, відсутність системності в регулюванні процедурної підгалузі адміністративного права, наявність значної кількості оцінних понять, заплутаність та «відірваність» від теорії термінологічного ряду тощо. Особливо варто звернути увагу, що, враховуючи широту адміністративних процедур, адміністративних послуг як їх різновиду, стрімкого розвитку інституту адміністративних договорів, сталого посилення інститутів адміністративного оскарження, зміст всіх без винятку проаналізованих проектів є замалим. Це свідчить про те, що вказані зразки не відповідають всім ознакам кодифікаційних актів і не можуть в цілому розглядатись як такі»¹⁶.

У своїх наукових працях¹⁷ автор також звернув увагу на сутність, властивості кодифікації адміністративно-процедурного законодавства

¹⁶ **Астахов Д. С.** Кодифікація адміністративно-процедурного законодавства України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Д. С. Астахов ; Запоріж. нац. ун-т. — Запоріжжя, 2011. — 17 с. — укр.

¹⁷ **Астахов Д. С.** Кодифікація адміністративно-процедурного законодавства України: обґрунтування доцільності проведення / Д.С. Астахов // Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки. — 2010. — № 4. — С. 131–135; Астахов Д.С. Об'єкт кодифікації адміністративно-процедурного законодавства України / Д.С. Астахов // Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки. — 2011. — № 1. — С. 175–180; Астахов Д.С. Дослідження кодифікації адміністративно-процедурного законодавства у вітчизняній адміністративно-правовій доктрині: етапи, специфіка, тенденції / Д.С. Астахов // Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки. — 2011. — № 2 (частина 1). — С. 132–137; Астахов Д.С. Кодифікація адміністративно-процедурного законодавства — пріоритетний напрямок вітчизняної нормотворчості / Д.С. Астахов // Національні інтереси та проблеми правової системи України : матеріали міжнародної наукової конференції, (м. Одеса, 12–13 березня 2011 р.) : у 2-х частинах. — Одеса : ГО «Причорноморська фундація права», 2011. — Ч. 2. — С. 18–19; Астахов Д.С. Кодифікація адміністративно-процедурного законодавства як умова ефективної взаємодії суб'єктів публічної адміністрації та приватних осіб / Д.С. Астахов // Правова держава: історія, сучасність та перспективи формування в Україні : матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції, (м. Запоріжжя, 22 квітня 2011 р.) : у 2-х частинах. — Запоріжжя :

України, історіографію доктринального дослідження даної кодифікації в різні історичні періоди, її механізм з детальним вивченням кожного елемента, особливості зарубіжного досвіду кодифікації зазначеної складової адміністративного законодавства та основні перспективи кодифікації вітчизняного адміністративно-процедурного законодавства.

Піонером розгляду кодифікації інвестиційного законодавства України стала *В. В. Кудрявцева*, яка в дисертаційному дослідженні «Кодифікація інвестиційного законодавства України»¹⁸ вперше висвітлила проблеми систематизації та вдосконалення інвестиційного законодавства, зокрема шляхом проведення кодифікаційних робіт, розкрила методологічні засади кодифікації законодавства у сфері інвестиційних відносин, зазначила місце Інвестиційного кодексу України в загальній системі національного законодавства, навела рекомендації щодо його структури та змісту.

Цікавим є виокремлення завдань кодифікації інвестиційного законодавства. Так, дослідниця визначила техніко-юридичні завдання кодифікації інвестиційного законодавства України, поділені на традиційні та спеціальні. До традиційних завдань зараховано: подолання колізій, повторів, усунення застарілих положень; встановлення єдиних принципів правового регулювання інвестиційних відносин і гарантій, що надаються їх учасникам; уніфікація дефінітивного апарату та господарсько-

ЗЮІ ДДУВС, 2011. — Ч. 2. — С. 51–53; Астахов Д.С. Суб'єкти кодифікації адміністративно-процедурного законодавства України / Д.С. Астахов // Сучасні тенденції розвитку правової системи України : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, (м. Харків, 23–24 квітня 2011 р.) : у 2-х томах. — Харків : ГО «Асоціація аспірантів-юристів», 2011. — Т. 1. — С. 52–53; Астахов Д.С. Кодекс як оптимальне джерело права щодо врегулювання адміністративно-процедурних відносин в Україні / Д.С. Астахов // Сучасні тенденції розвитку національного законодавства України : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, (м. Київ, 19–20 травня 2011 р.). — Київ : Видавничий центр НУБІВ України, 2011. — С. 92–93; Астахов Д.С. Принципи кодифікації адміністративно-процедурного законодавства України / Д.С. Астахов // Запорізькі правові читання : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, (м. Запоріжжя, 20–21 травня 2011 р.) : у 2-х частинах. — Запоріжжя : ЗНУ, 2011. — Ч. 2. — С. 12–14; Астахов Д.С. Загальнотеоретичні положення про кодифікації адміністративно-процедурного законодавства / Д.С. Астахов // Сучасні тенденції розвитку правової системи України : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, (м. Харків, 11–12 червня 2011 р.) : у 2-х томах. — Харків : ГО «Асоціація аспірантів-юристів», 2011. — Т. 1. — С. 65–66.

¹⁸ **Кудрявцева В. В.** Кодифікація інвестиційного законодавства України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04 / В.В. Кудрявцева ; Нац. юрид. акад. України ім. Я.Мудрого. — Х., 2010. — 20 с. — укр.

правових засобів регулювання як господарсько-виробничих, так і організаційно-господарських інвестиційних відносин. Серед спеціальних техніко-юридичних завдань було визнано такі: застосування пандектної системи структурування нормативно-правового матеріалу, що кодифікується, з метою максимального наближення інструментально-правового підходу до досягнення соціально-економічних цілей інвестиційного законодавства; урахування особливостей системно-структурного співвідношення запропонованої підгалузевої кодифікації інвестиційного законодавства з наявними джерелами законодавства України, що має відбуватися через визначення місця такої кодифікації у форматі вертикальних, горизонтальних і діагональних «взаємовідносин» між цими джерелами; поділ норм права на стабільно-раціональні й нестабільні з проблемною раціональністю, а також уніфіковані й спеціалізовані правові норми; узгодження змісту правового регулювання кодифікованого нормативно-правового акта зі змістом численних дво- та багатосторонніх міжнародних угод за участю України в інвестиційній сфері.

Зважаючи на міжгалузевий характер інвестиційного законодавства, авторка зауважила, що принциповою особливістю вперше запропонованої концепції розбудови кодифікації інвестиційного законодавства є збереження пандектної системи розташування нормативно-правового матеріалу, з одного боку, а з іншого, — спроба об'єднати інструментальні господарсько-правові засоби регулювання із системою визначених типів ринкових інвестиційних відносин, що функціонують як окремі об'єкти державної інвестиційної політики.

На відміну від інших дослідників цієї тематики, які вказують на необхідність адаптації національного законодавства до зарубіжного, *В. В. Кудрявцева* обґрунтовує, що кодифікація інвестиційного законодавства України шляхом розроблення та прийняття ІКУ як реального й ефективного нормативно-правового акта, виходячи із сутності такої кодифікації, змісту техніко-юридичних, економічних та політичних її завдань, місця в системі джерел українського законодавства в цілому і господарського законодавства зокрема, яке вже є кодифікованим на галузевому рівні, може існувати тільки як унікальний продукт вітчизняної законотворчості. На підставі цього, вперше сформульовано положення про принципову неможливість імпорту (трансплантації) іноземних кодифікацій інвестиційного законодавства до України та доведено потребу створення вітчизняної кодифікації.

Цікавим також є поділ кодифікації на види, зокрема дослідниця зазначає, що кодифікацію законодавства за методом її здійснення на кодифікації-компіляції та кодифікації-реформи слід доповнити новим видом — кодифікацією-модернізацією, яка передбачає не тільки зібрання й систематизацію норм чинних джерел законодавства в новому, спільному для них нормативно-правовому акті з метою спрощення та раціоналізації правового регулювання, а й є підставою для суттєвого вдосконалення його змісту та підвищення ефективності відповідно до оновленої та скоригованої політики держави у визначеній сфері згідно із сучасними вимогами до змістовних параметрів установленого в ній правового режиму.

Проте співвідношення кодифікації та інкорпорації інвестиційного законодавства не знайшло свого відображення в роботі. Однак робота важлива, оскільки інформаційне законодавство має міжгалузевий характер, а *В. В. Кудрявцева* вперше визначає засади, особливості кодифікаційної діяльності такого міжгалузевого законодавства як інвестиційне.

Із колективних досліджень, що присвячені загальним питанням кодифікації як етапу систематизації законодавства, привертає увагу монографія дослідників Інституту держави і права ім. В. М. Корецького Національної академії наук України [100].

1.1.3 Роботи з інформаційного права

Регулювання спеціальної однорідної групи суспільних відносин, що називаються інформаційними, об'єктивно обумовило становлення умовно окремої галузі права. Нині цю галузь права визначають як інформаційне право [14]. У міру накопичення нових знань у вітчизняних та зарубіжних наукових розвідках цю галузь права умовно визначали за окремими її спеціальними інститутами, наприклад: «програмне право» [15], «правова інформатика» [16], «право інформатики» [17], «комп'ютерне право» [18; 19], «інформаційно-комп'ютерне право» [20], «право на інформацію» [21], «телекомунікаційне право», «право на доступ до інформації» [22] тощо.

Багатогранність і специфіка інформації як феномена суспільного життя сприяла появі великої кількості наукових досліджень, присвячених її окремим аспектам за галузевою ознакою. Серед робіт вищезаз-

наченого спрямування можна виокремити такі, що присвячені як інформаційному праву загалом, так і окремим його інститутам. У дослідженні розглянуто лише ті вітчизняні та іноземні наукові розвідки у цій сфері, які мають концептуальний зміст і сприятимуть всебічному розкриттю предмета нашого дослідження.

Хочемо наголосити:

в Україні набагато раніше за всі колишні республіки СРСР було розроблено концепцію інформаційного права як окремої галузі права та проект Інформаційного кодексу (Кодекс України про інформацію).

Ми маємо пишатися, що саме українські науковці є гордістю інформаційної науки. Питання в іншому: як наші владці та парламентарі, а також чиновники від науки, які вирішують, кому і коли можна захищатися, це використали, як змогли пристосувати інноваційні знання до химерних кліше ВАКівських спеціальностей і вимог МОН. Але такі прізвища, як: *М. Я. Швець*¹⁹, *Р. А. Калюжний*²⁰, *В. С. Цимбалюк* — мають бути вписані в аннали української інформаційної науки, адже саме ці вчені заклали підвалини і досі активно пропагують вже не тільки інформаційне право, а й правову кібернетику.

¹⁹ Правова інформатика: система інформатизація законотворчої, правозастосовсовчої, правоохоронної, судочинної та правоосвітньої діяльності в Україні. [Монографія] / В. М. Брижко, І. А. Вознюк, В. Д. Гавловський, О. В. Глодківська, Л. М. Задорожня, Р. А. Калюжний, Ю. А. Клімашевська, В. А. Саницький, В. Ф. Севастьянов, В. М. Смаглюк, В. Г. Хахановський, В. С. Цимбалюк, М. Я. Швець, О. І. Яременко / за ред. М. Я. Швеця, Р. А. Калюжного. — Ужгород: ІВА, 2003. — 168 с.; Основи інформаційного права України: [Навч. посіб.] / В. С. Цимбалюк, В. Д. Гавловський та ін.; / За ред. М. Я. Швеця, Р. А. Калюжного та П. В. Мельника. 2-е вид., переробл. і доп. — К.: Знання, 2009. — 414 с.; Вступ до інформаційної культури та інформаційного права. [Монографія] / В. М. Брижко, В. Д. Гавловський, Р. А. Калюжний, В. М. Попович, В. С. Цимбалюк, М. Я. Швець, О. І. Яременко / За ред. М. Я. Швеця, Р. А. Калюжного. — Ужгород: ІВА, 2003. — 240 с.; Е-майбутнє та інформаційне право / В. Брижко, В. Цимбалюк, М. Швець, М. Коваль, Ю. Базанов / За ред. М. Швеця. — К.: НДЦПІ АПРН України, 2006–234 с.

²⁰ **Калюжний Р. А.** Інформатизація, право, управління (організаційно-правові питання). [Монографія] / Р. А. Калюжний, О. Д. Крупчан, В. Д. Гавловський, М. В. Гуцалюк, В. С. Цимбалюк, М. Я. Швець / За заг. ред. М. Я. Швеця, О. Д. Крупчана. — Київ : НДЦ правової інформатики АПРНУ, 2002. — 191 с.; Калюжний Р. А. Інформаційне забезпечення управлінської діяльності в умовах інформатизації: організаційно-правові питання теорії і практики. [Монографія] / Р. А. Калюжний, В. О. Шамрай, В. Д. Гавловський, М. В. Гуцалюк, В. С. Цимбалюк, М. Я. Швець, Ю. В. Яцишин, А. С. Ластовецький / За ред. Р. А. Калюжного та В. О. Шамрая. — Київ : АДПС України, 2002. — 296 с.

Узагальненим авторським лейтмотивом концептуального бачення проблем у сфері інформаційного права можна визнати основні положення робіт В. С. Цимбалюка, зокрема стосовно розмежування таких термінів, як «правова інформатика» та «інформаційне право»²¹. На прикладі дослідження джерел суспільних відносин стосовно розвитку інформатики, формування під її масовим впливом такого соціально-технічного та соціально-технологічного явища, як інформатизація, автор аргументовано пояснює природу структуризації інститутів інформаційного права. Воно розглядається ним як комплексна галузь права, що поступово інтегрує (через комплексне застосування методів інших галузей права) на засадах теорії гіперсистем через предмет суспільних відносин — інформацію — три провідні його умовні складові — підсистеми, що поступово набувають ознак спеціальних підгалузей цього права:

- *мас-медіа права* (гуманітарна, семантична складова);
- *інформатизаційного права* (інфраструктурна, інженерно-технічна складова);
- *права інформаційної безпеки* (забезпечувальна складова).

Між цими трьома провідними складовими інформаційного права поступово формуються й інші спеціальні комплексні інститути пра-

²¹ **Цимбалюк В. С.** Сутність і зміст правової інформатики (методологічний аспект) / В. С. Цимбалюк // *Правова інформатика*. — 2005. — № 4 (8). — С. 18 — 30.; Цимбалюк В. С. *Методологія правової інформатики в систематизації податкового законодавства України як чинника боротьби з корупцією* / В. С. Цимбалюк // *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)* — К. : МНДЦ з проблем боротьби з організованою злочинністю. — 2005. — № 11. — С. 176–184.; Цимбалюк В. С. *Роль правової інформатики у модернізації прокуратури України* / В. С. Цимбалюк // *Право України*. — 2006. — № 11. — С. 73–77.; Цимбалюк В. *Правова інформатика в діяльності прокуратури України* / В. С. Цимбалюк // *Правова інформатика*. — 2007. — № 2 (14). — С. 18–27.; Цимбалюк В. С. *Сутність і зміст правової інформатики (методологічний аспект)* / В. С. Цимбалюк // *правова інформатика*. — 2005. — № 4 (8). — С. 18–30; Цимбалюк В. С. *Методологія правової інформатики в систематизації податкового законодавства України як чинника боротьби з корупцією* / В. С. Цимбалюк // *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)* — К. : МНДЦ з проблем боротьби з організованою злочинністю. — 2005. — № 11. — С. 176–184. Цимбалюк В. С. *Основи інформаційного права України: [Навч. посіб.]* / В. С. Цимбалюк, В. Д. Гавловський, В. В. Грищенко та ін.; За ред. М. Я. Швеця, Р. А. Калюжного та П. В. Мельника. — К. : Знання, 2004. — 274 с.; Цимбалюк В. С. *Основи інформаційного права України: [Навч. посіб.]* / В. С. Цимбалюк, В. Д. Гавловський, В. В. Грищенко та ін.; За ред. М. Я. Швеця, Р. А. Калюжного та П. В. Мельника. — К. : Знання, 2009. — 414 с.

ва за напрямками (чи видами) інформаційної діяльності: освітнє право; архівне право; бібліотечне право тощо.

Ключовим *критерієм формування* таких інституцій права у загальній системі інформаційного права виступає філософський закон діалектики: перехід кількісних чинників (створення критичної маси інформації) у якісні — інституціоналізація суспільних відносин щодо інформації через прояв її як ознаки (предмета) діяльності певних суб'єктів суспільних відносин. При цьому інформація (критична її маса, кількість) набуває ознак суспільного ресурсу, без чого не може забезпечуватися подальший прогрес людства в умовах поступового вичерпування із природи її ресурсів (корисних копалин, води, чистого повітря і т.п.).

Важливо, що ці ідеї знаходять свій подальший вияв і в працях інших вчених інформаціологів: *І. Арістової, В. Баскакова, І. Березовської, В. Гурковського, М. Гуцалюка, М. Дімчогло, О. Золотаря, Л. Капінус, Б. Кормича, О. Кохановської, Г. Красноступа, О. Логінова, Г. Линника, Є. Макаренко, Ю. Максименко, П. Матвієнко, В. Стоєцького, К. Татарникової, К. Череповського* тощо.

Незважаючи на те, що на теренах колишнього СРСР саме в Україні вперше було розроблено концепцію інформаційного права як окремої галузі права та проект Інформаційного кодексу (Кодексу України про інформацію), про що ми зауважували вище, визнання інформаційного права як окремої комплексної галузі права відбулося в Російській Федерації раніше за Україну. Його формування та становлення у російській юридичній науці обумовило появу великої кількості навчальних підручників, посібників і наукових робіт [103]. Під впливом публікацій російських досліджень в інформаційному праві українськими дослідниками розроблюються як умовно автономні різні міжгалузеві наукові теорії щодо окремих інститутів цього права. До досліджень за такою концепцією можна віднести роботи *К. І. Белякова*. В одній з них були розроблені загальні методологічні основи інформатизації щодо всіх юридичних наук, управлінської та юридичної діяльності загалом. На його думку, правова інформатика набуває рис загальної теорії розв'язування більшості правових завдань [104, с. 155].

У згаданій праці досліджуються проблеми сутності, завдань, цілей, умов і наслідків інформатизації в Україні, особливості правового ре-

гулювання сфери інформаційних відносин як інструменту державного управління процесами інформатизації.

Стосовно місця правової інформатики в системі права та його зв'язку з інформаційним правом заслуговує на увагу публікація *В. С. Цимбалюка* [105]. У своїх інших статтях він розробляє теоретично-правову базу спеціальних наукових дисциплін: оперативно-розшукову інформатику [106]; податково-правову інформатику [107]; правову інформатику в діяльності прокуратури [108; 109]; правову інформатику в діяльності правоохоронних органів [110]; правову інформатику в авіації [111]. Їх вивчення переконує, що інформатика з правом має зв'язок більше подібний до криміналістики, судової експертизи, безпекознавства, а також інших наукових дисциплін, через які здобутки науково-технічного прогресу впроваджуються у юридичну діяльність.

У публікаціях вітчизняних дослідників проблематики інформаційного права доволі багато посилань на праці українського дослідника-юриста *В. С. Цимбалюка*. Передусім, зазначаються його здобутки методологічного змісту: науково-практичне розмежування змісту категорій «правова інформатика» та «інформаційне право» [23]; застосування методології здобутків інформатики у розумінні новацій права щодо проявів суспільних відносин, до їх предметів [24]; новацій у реалізації функціонування окремих галузей державної влади [25; 26].

У контексті підрозділу нашого дослідження маємо зауважити, що досліджуючи джерела суспільних відносин стосовно розвитку інформатики, формування під її масовим впливом соціально-технічного та соціально-технологічного явища — інформатизації у ряді праць *В. С. Цимбалюк* аргументовано пояснює природу структуризації інститутів інформаційного права. Тим самим він на засадах комплексного підходу визначає методологічні критерії систематизації інститутів інформаційного права. При цьому він звертає увагу на ті, що знайшли відображення у законодавстві України, інших країн та у міжнародних НПА.

У своїх дослідженнях при напрацюванні методології теорії і практики інкорпорації інформаційного законодавства нами було здійснене комплексне застосування методів інших галузей права на засадах теорії гіперсистем через предмет суспільних відносин — інформацію.

Вивчаючи дисертаційні напрацювання українських дослідників за тематикою інформаційного права, де науковим керівником є доктор юридичних наук *В. А. Ліпкан*, (зокрема, *В. А. Залізняка* [5], *В. Ю. Баскакова* [27], *П. Є. Матвієнко* [28], *М. І. Дімчогло* [43] та інших) сформувалася думка, що в Україні виникла нова наукова школа з теорії інформаційного права. Ознакою плідних теоретичних праць дослідників цієї наукової школи є те, що в ній відслідковується безпекознавчий чинник на засадах теорії комплексного підходу розуміння інформаційного права, а отже, й законодавства про інформацію. У працях молодих представників наукової школи *В. А. Ліпкана* простежується генеза структуризації інститутів інформаційного права в систему не стільки за історичними ознаками, скільки за методами від загального до конкретного: від загального — до особливого — та спеціального. Слід зазначити, що наукова школа *В. А. Ліпкана* інтегрує в собі методологічні положення, які загальними рисами були окреслені у працях *В. С. Цимбалюка*, але розвиваються вони у новому контексті, ракурсі. Це є підтвердженням об'єктивності існування і розуміння суспільних відносин щодо інформації за галузевими ознаками.

П. Є. Матвієнко також звертає свою увагу на недосконалість інформаційного законодавства в контексті дослідження питань адміністративно-правової охорони комерційної таємниці в Україні, зазначаючи: «Незважаючи на те, що за роки незалежності відбулося значне реформування правових норм, які регулюють відносини у сфері охорони комерційної таємниці, чинна нормативно-правова база містить певні недоліки, що перешкоджають ефективному застосуванню механізмів захисту прав на комерційну таємницю. Подальший розвиток законодавства про комерційну таємницю в Україні потребує усунення неузгодженостей та протиріч між існуючими правовими нормами, пов'язаними з комерційною таємницею».

Особливо цінним для розкриття теми дослідження є зроблений *П.Є. Матвієнко* аналіз процесів становлення та розвитку комерційної таємниці в Україні, який дозволив класифікувати чинники, що обумовлюють необхідність удосконалення нормативної бази з питань комерційної таємниці за двома групами:

- негативні чинники — об'єктивні та суб'єктивні фактори, що знижують ефективність нормативно-правового регулювання сфери комерційної таємниці;

– позитивні чинники — очікувані результати удосконалення чинної нормативної бази в досліджуваній сфері»²².

Більш ґрунтовно своє бачення розв'язання проблем нормативно-правового регулювання інформаційних відносин П. Є. Матвієнко розкрила в інших своїх наукових роботах²³.

Предметом наукового інтересу В. А. Баскакова став такий інститут інформаційного права, як інститут інформації з обмеженим доступом²⁴. Дослідник стверджує, що «... відсутність законодавчого визна-

²² Матвієнко П. Є. Адміністративна відповідальність за порушення законодавства про комерційну таємницю: дис... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Поліна Євгенівна Матвієнко. — К., 2010. — 264 с., С. 58

²³ Матвієнко П. Є. Аналіз сучасного етапу розвитку законодавства про комерційну таємницю в Україні / П. Є. Матвієнко // Підприємництво, господарство і право. — 2009. — № 12. — С. 85–88; Матвієнко П. Є. Формування переліку інформації суб'єкта господарювання, яка становить комерційну таємницю / П. Є. Матвієнко // Адвокат. — 2009. — № 5. — С. 36–38; Матвієнко П. Є. Доцільність боротьби засобами адміністративного примусу з посяганнями на встановлений порядок обігу інформації, що становить комерційну таємницю / П. Є. Матвієнко // Держава і право. — 2009. — № 46. — С. 273–276; Матвієнко П. Є. Організаційно-правові механізми захисту інформації, яка становить комерційну таємницю / П. Є. Матвієнко // Юриспруденція : теорія і практика. — 2009. — № 12. — С. 41–45; Матвієнко П. Є. Місце та роль адміністративної відповідальності у системі заходів охорони прав на комерційну таємницю / П. Є. Матвієнко // Актуальні проблеми юридичної науки: Збірник тез міжнародної наукової конференції «Восьмі осінні юридичні читання» (м. Хмельницький, 13–14 листопада 2009 року) : У 4-х частинах. — Частина друга: «Конституційне право. Адміністративне право. Фінансове право. Інформаційне право. Земельне право. Аграрне право. Екологічне право. Природоресурсне право. Трудове право і право соціального забезпечення». — Хмельницький: Вид-во Хмельницького університету управління та права, 2009. — С. 115–116; Матвієнко П. Є. Основні напрями удосконалення системи захисту інформації, яка становить комерційну таємницю для суб'єкта господарювання / П. Є. Матвієнко // Новітні підходи до державотворення в умовах європейської інтеграції (пам'яті професора Ю. І. Римаренка) : Збірник тез міжвузівської науково-теоретичної конференції. — К. : КНУВС, 2009 — С. 99–102; Матвієнко П. Є. Технічний захист інформації у процесі підготовки кадрів для органів внутрішніх справ / П. Є. Матвієнко // Наука і вища освіта : тези доповідей учасників XVII Міжнар. наук. конф. студентів і молодих науковців, м. Запоріжжя, 9–10 квітня, 2009 р. : у 4 т. / Класичний приватний університет. — Запоріжжя : КПУ, 2009. — Т. 4. — С. 3–4.

²⁴ Баскаков В. Захист інформації з обмеженим доступом: розвиток вітчизняного законодавства / В. Баскаков // Підприємництво, господарство і право. — 2011. — № 4. — С. 126–128; Баскаков В. Інформація з обмеженим доступом: аналіз термінологічно-понятійного апарату / В. Баскаков // Підприємництво, господарство і право. — 2011. — № 5. — С. 124–127; Баскаков В. Захист інформації з обмеженим доступом в умовах боротьби з організованою злочинністю / В. Баскаков, В. Ліпкан // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). — 2011. — № 24. — С. 263–269; Баскаков В. Ю. Поняття та зміст інформації з обмеженим доступом / В. Ю. Баскаков // Правова інформатика. — 2012. — № 33(1). — С. 7–14; Баскаков

чення поняття інформації з обмеженим доступом, її видів, наявність значної кількості суперечностей між окремими нормативно-правовими актами щодо процедури, строків та переліку відомостей, які не можна відносити до інформації з обмеженим доступом та тих, які дозволено, недосконалість деліктного законодавства та нечітке визначення відповідальних державних інституцій у цій сфері негативно впливають на рівень захисту й охорони інформації з обмеженим доступом, зокрема на адміністративно-правовий режим такої інформації» [27, с. 5].

Зважаючи на актуальність та специфіку адміністративно-правових режимів державної таємниці та персональних даних, дослідником визначено недоліки та надано пропозиції щодо їх удосконалення. Зокрема, на думку науковця, «...основними проблемами, що негативно впливають на стан адміністративно-правового режиму державної таємниці, є: соціально-економічні, кадрові, організаційні тощо, а саме: плинність кадрів, що працювали в режимно-секретних органах; відсутність необхідних спеціальних знань у сфері інформаційних технологій та правовій сфері, а також обізнаності зі специфікою діяльності правоохоронних органів та змістом завдань, на вирішення яких спрямована діяльність таких органів; недостатнє знання деякими особами, які мають допуск і доступ до державної таємниці, норм чинного законодавства про державну таємницю; неналежне обладнання приміщень режимно-секретних органів та істотна застарілість форм і методів захисту державної таємниці тощо» [27, с. 162–163].

В. Захист інформації з обмеженим доступом: окремі аспекти / В. Баскаков // Актуальні проблеми правоохоронної діяльності : матеріали наук.-практ. конференції (Київ, 20 грудня 2010 р.). — К. : ФОП Ліпкан О.С., 2010. — С. 59–61; Баскаков В. Тенденції адміністративної відповідальності у сфері інформаційної безпеки / В. Баскаков, О. Стоєцький // Актуальні проблеми правоохоронної діяльності : матеріали наук.-практ. конференції (Київ, 20 грудня 2010 р.). — К. : ФОП Ліпкан О.С., 2010. — С. 64–66; Баскаков В. Інформація з обмеженим доступом: поняття та ознаки / В. Баскаков // Актуальні проблеми державотворення : матеріали науково-практичної конференції (Київ, 28 червня 2011 р.). — К. : ФОП Ліпкан О.С., 2011. — С. 47–49; Баскаков В. Адміністративно-правовий режим захисту інформації з обмеженим доступом: окремі аспекти / В. Баскаков // Інформаційні технології в глобальному управлінні : матеріали наук.-практ. конференції (Київ, 29 жовтня 2011 р.). — К. : ФОП Ліпкан О.С., 2011. — С. 47–51; Баскаков В. Ю. Захист інформації з обмеженим доступом у контексті міжнародної інформаційної безпеки : аналіз термінологічно-понятійного апарату / В. Ю. Баскаков // Національна і міжнародна безпека в сучасних трансформаційних процесах : матеріали наук.-практ. конференції (Київ, 29 грудня, 2011 р.). — К. : ФОП Ліпкан О.С., 2011. — С. 55–59.

Задля удосконалення адміністративно-правового режиму державної таємниці автор пропонує передбачити проведення перевірки знання норм законодавства про державну таємницю та правил секретного діловодства особами, яким надається не лише допуск до державної таємниці, а й доступ. Було також запропоновано механізм перевірки знань норм законодавства про державну таємницю передбачити на рівні певної Інструкції чи Правил, які розробила б Служба безпеки України як основний орган, що здійснює захист державної таємниці, та закріпила на рівні Наказу Служби безпеки України.

Серед шляхів удосконалення адміністративно-деліктного законодавства у цій сфері було підтримано позицію окремих авторів про необхідність доповнення чинного КУпАП (або закріпити це у новому Кодексі України про адміністративні проступки) нормою, що передбачала б адміністративну відповідальність юридичних осіб за порушення законодавства про державну таємницю, а також підвищення суми санкції як попередження адміністративних правопорушень, відповідальність за вчинення яких встановлено у ст. 212–2 КУпАП. Було також запропоновано розширити спектр адміністративних стягнень, зокрема поряд зі штрафом передбачити такі стягнення, як: громадські роботи, виправні роботи, адміністративний арешт. На думку автора, є необхідність посилення санкції за вчинення правопорушення, передбаченого ст. 212–2 КУпАП, у воєнний час або військовій обстановці. Необхідним напрямом удосконалення адміністративно-деліктного законодавства у цій сфері є, по-перше, внесення змін до ст. 212–2 КУпАП, зокрема об'єднати п. 1, відповідно до якого передбачено відповідальність за недодержання встановленого законодавством порядку передачі державної таємниці іншій державі чи міжнародній організації, та п. 8, згідно з яким передбачено відповідальність за недодержання вимог законодавства щодо забезпечення охорони державної таємниці під час здійснення міжнародного співробітництва, прийому іноземних делегацій, груп, окремих іноземців та осіб без громадянства і проведення роботи з ними. На думку автора, п. 8 охоплює п. 1. Так, порушення порядку передачі державної таємниці іншій державі чи міжнародній організації і є одним із порушень вимог законодавства щодо забезпечення охорони державної таємниці під час здійснення міжнародного співробітництва, прийому іноземних делегацій, груп, окремих іноземців та осіб без громадянства і проведення роботи з ними. По-друге, дана стат-

тя містить ряд оціночних понять, що потребують законодавчого визначення, серед яких: «реальна загроза», «порушення цілісності», «безпідставне засекречування інформації» тощо. Було запропоновано чітко визначити на законодавчому рівні перелік підстав засекречування інформації.

Щодо стану та перспектив розвитку адміністративно-правового режиму персональних даних, то серед основних недоліків адміністративно-правового режиму персональних даних *В. А. Баскаковим* було виділено такі: колізійність норм нормативно-правових актів, що регулюють суспільні відносини у сфері захисту персональних даних та наявність численних прогалин; неоднозначність, неузгодженість та суперечливість закріплених дефініцій та подекуди відсутність навіть базових із них; наявність значного масиву декларативних положень за відсутності механізму їх правореалізації; наявність численних бланкетних норм права, що ускладнює їх правореалізацію; наявність абстрактних, суб'єктивних понять, що потребують офіційного тлумачення або чіткого визначення тощо. Серед основних шляхів удосконалення адміністративно-правового режиму персональних даних було запропоновано такі: визначити поняття «суспільної необхідності» як передумови поширення персональних даних без згоди суб'єкта персональних даних; урегулювати правовий режим персональних даних, що містяться в базах даних після смерті особи, а також порушення права фізичної особи на конфіденційність її персональних даних та заборону обробки її даних без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини; розширити коло осіб, на яких дія Закону не поширюється, а саме: на журналістів Інтернет-ЗМІ, якщо такий засіб масової інформації не має статусу інформаційного агентства або журналіст не перебуває в професійному об'єднанні журналістів; законодавчо визначити випадки перевірки уповноваженими органами захисту персональних даних, зокрема за фактом надходження скарги від особи про неправомірне використання її персональних даних, а також межі втручання, процедуру проведення перевірок і складання відповідних актів у разі порушення законодавства про захист персональних даних тощо Державною службою України з питань захисту персональних даних.

Зазначені вище пропозиції справді актуальні, однак вони мають фрагментарний характер. Більш обґрунтованим вбачається необхід-

ність систематизації інформаційного законодавства, в тому числі законодавства, що регулює суспільні відносини у сфері інформації з обмеженим доступом.

У даному контексті особливо важливою є монографія В. Ю. Баскакова і В. А. Ліпкана «Адміністративно-правовий режим інформації з обмеженим доступом в Україні»²⁵, де автори більш ґрунтовно розглядають такий напрям удосконалення нормативно-правового регулювання суспільних відносин у сфері інформації з обмеженим доступом як систематизація, детально аналізуючи консолідацію, інкорпорацію та кодифікацію інформаційного законодавства. Зокрема вказується, що *інкорпорація* становить собою таку форму систематизації законодавства, яка полягає у зовнішньому впорядкуванні вже наявних НПА без зміни змісту норм права.

Серед *критеріїв інкорпорації інформаційного законодавства* дослідники виділяють такі напрями:

- НПА, що регулюють суспільні відносини у сфері діяльності ЗМІ (в межах цієї галузі виокремити такі інститути, як друкування ЗМІ, телебачення і радіомовлення, Інтернет тощо);
- НПА, що регулюють суспільні відносини у сфері забезпечення права на інформацію (в межах цієї галузі виокремити такі інститути, як право на доступ до інформації тощо).

Значення інкорпорації як форми систематизації полягає в тому, що вона упорядковує весь чинний нормативно-правовий матеріал у певній сфері з метою полегшення правозастосовної діяльності та реалізації доступу до правової інформації громадськості²⁶.

Зазначається, що процес *інкорпорації інформаційного законодавства* складається з кількох взаємопов'язаних етапів. На першому етапі інкорпоратор з'ясовує критерії систематизації, тобто здійснює вибір виду інкорпорації (повна чи часткова; офіційна чи неофіційна; предметна чи хронологічна). Ураховуючи стан інформаційного законодавства України та правові недоліки правового регулювання інфор-

²⁵ Ліпкан В. А. Адміністративно-правовий режим інформації з обмеженим доступом в Україні : [Монографія] / В. А. Ліпкан, В. Ю. Баскаков / за заг. ред. В. А. Ліпкана. — К. : О. С. Ліпкан, 2013. — 344 с.

²⁶ Ліпкан В. А. Адміністративно-правовий режим інформації з обмеженим доступом в Україні : [Монографія] / В. А. Ліпкан, В. Ю. Баскаков / за заг. ред. В. А. Ліпкана. — К. : О. С. Ліпкан, 2013. — 344 с.

маційних відносин, найбільш доречним, на думку авторів, є проведення генеральної, предметної та офіційної інкорпорації. На другому етапі визначається обсяг нормативно-правового матеріалу, який потребує інкорпорації, тобто коло тих НПА, предметом яких є суспільні відносини у сфері інформації. На третьому етапі слід здійснити «чистку» НПА шляхом видалення з тексту окремих статей, пунктів, абзаців, що втратили силу, чи, навпаки, включення всіх подальших змін, доповнень з уточненням реквізитів актів, які внесли такі зміни чи доповнення; усунення з тексту тих частин, які не містять нормативних розпоряджень, зробивши позначку про причини їх відсутності; зібрання відомостей про осіб, які підписали нормативний акт, тощо. На четвертому етапі усі НПА групуються відповідно до предмета регулювання в межах інформаційної проблематики (ЗМІ, інформаційна безпека тощо) та займають відповідне місце в структурі інкорпораційного збірника.

Необхідність системного та комплексного вирішення проблеми удосконалення інформаційного законодавства шляхом систематизації простежується в інших монографічних дослідженнях серії «**ORDO ORDINANS**».

Однією із перших робіт цієї серії, де безпосередньо приділена увага цьому процесу є монографія за редакцією В. А. Ліпкана та В. А. Залізняка «Систематизація інформаційного законодавства України», яка стала першою роботою²⁷ **як наукової позиції і конкретного внеску дослідників у пропаганду системної науки в Україні**, в якій наукове співтовариство вчених, молодих дослідників і майбутніх науковців як найбільш фаховий, інтелігентний та обізнаний прошарок української історичної нації — являє собою єдиний, цілісний інтелектуальний континуум, епістемологічну спільноту — еліту, яка має формувати дороговки майбуття та прогресивного розвитку нашої держави²⁸.

У цій роботі автори ґрунтовно розглянули зміст понять «інформація», «правове регулювання інформаційних відносин в Україні», «інформаційне законодавство», «систематизація інформаційного законо-

²⁷ Ліпкан В. А. Адміністративно-правовий режим інформації з обмеженим доступом в Україні : [Монографія] / В. А. Ліпкан, В. Ю. Баскаков / За заг. ред.. В. А. Ліпкана. — К. : ФОП О. С. Ліпкан, 2013. — 344 с.; Ліпкан В. А. Правові та організаційні засади взаємодії суб'єктів протидії торгівлі людьми : [Монографія] / В. А. Ліпкан, О. В. Кушнір / За заг. ред. В. А. Ліпкана. — К. : ФОП О. С. Ліпкан, 2013. — 376 с.

²⁸ Ліпкан В. А. систематизація інформаційного законодавства України : [Монографія] / В. А. Ліпкан, В. А. Залізняка / За заг. ред.. В. А. Ліпкана. — К. : ФОП О. С. Ліпкан, 2012. — 304 с.

давства», «ефективність законодавства», «уніфікація законодавства», «розвиток законодавства» та відмежували поняття «систематизація інформаційного законодавства» від інших споріднених понять, визначили правові передумови систематизації інформаційного законодавства та виокремили основні недоліки національного інформаційного законодавства, охарактеризували міжнародно-правові стандарти регулювання інформаційних відносин, намітили основні етапи систематизації вітчизняного інформаційного законодавства та концептуальні засади створення Інформаційного кодексу України, визначили основні форми систематизації інформаційного законодавства та надали їм характеристику, а також надали пропозиції до проекту Інформаційного кодексу України та обґрунтували роль доктрини інформаційної безпеки як дороговказу до систематизації інформаційного законодавства України.

Більш детально розглянуто різні проекти Інформаційного кодексу України, визначено їх позитивні та негативні риси. Зважаючи на важливість забезпечення інформаційної безпеки, окрему увагу було приділено Доктрині інформаційної безпеки України, а саме її сутності, призначенню, ролі у систематизаційній діяльності.

Особливо цінними, з наукової точки зору, є запропонована авторами систематизація літератури за предметом дослідження та тезаурус.

Грунтовність розгляду різних наукових підходів щодо порушеної проблематики, конструктивність та інноваційність поглядів і пропозицій авторів надає можливість констатувати, що це перше видання, де чітко простежується початок формування наукової школи В. А. Ліпкана.

Розуміючи взаємопов'язаність різних форм систематизації інформаційного законодавства задля підвищення його ефективності, В. А. Ліпкан ініціював дослідження консолідації як передумови кодифікації інформаційного законодавства України. Інноваційні та креативні ідеї і погляди знайшли своє відображення у ще одній монографії цієї серії за редакцією В. А. Ліпкана та М. І. Дімчогло «Консолідація інформаційного законодавства України»²⁹.

Монографію присвячено теоретичним і правовим засадам консолідації інформаційного законодавства України. У роботі визначено такі поняття: «інформація», «інформаційне законодавство», «правове регу-

²⁹ Консолідація інформаційного законодавства України : [моногр.] / В. А. Ліпкан, М. І. Дімчогло / за заг. ред. В. А. Ліпкана. — К. : ФОРМ О. С. Ліпкан, 2014. — 408 с.

лювання інформаційних відносин в Україні», «систематизація інформаційного законодавства», «консолідація інформаційного законодавства». Проаналізовано стан вітчизняних нормативно-правових актів, що регулюють інформаційні відносини та міжнародне інформаційне законодавство.

Ураховуючи значну кількість аспектів, пов'язаних із підвищенням ефективності інформаційного законодавства України, інтеграції його до стандартів міжнародного права, у монографії детально розглянуто консолідацію конституційних положень щодо інформаційних правовідносин у законодавстві; особливості застосування консолідації при кодифікації інформаційного законодавства України тощо. Акцентовано увагу на питанні консолідації не тільки як на етапі систематизації інформаційного законодавства, але і як на процесі, методології, методиці, методах, способах, засобах уніфікації, інтеграції, гармонізації його у загальній системі законодавства України як важливої складової системи національного права.

Слід зауважити, що ця робота стала логічним продовженням серії «**ORDO ORDINANS**» **зادля пропаганди системної науки в Україні наукової школи В. А. Ліпкана.**

Написання цієї монографії також є однією із робіт серії, а тому низка ідей, висвітлених авторами в попередніх монографіях, корелюються з ідеями та міркуваннями цієї наукової роботи. Взаємозв'язок і взаємодоповнюваність поглядів ще раз підкреслює наявність наукової школи *В. А. Ліпкана*, розвиток ідей та постулатів якої знаходить своє відображення у наукових позиціях інших фахівців інформаційної проблематики.

Результати дослідження цих та інших представників наукової школи *В. А. Ліпкана* широко використовуються і в цій науковій розвідці. З точки зору теорії гри описані положення подібно до частинок (деталей) конструктора, з якого складають нову модель будови. Ті самі деталі, але складені інакше надають можливість конструювати, побудувати, наприклад, інший будинок.

Пропонується розглянути проблематику систематизації інформаційного законодавства як публічно-правового відображення інформаційного права у контексті теорії інкорпорації, а також звернути увагу на методологічні установки систематизації інформаційного права. Одне із важливих положень цієї наукової школи полягає у застосуван-

ні методу повтору теоретичних положень для їх аналізу в іншому науковому ракурсі для структуризації інститутів інформаційного права.

На розвиток сучасного інформаційного права України значний вплив мають праці російських дослідників. Так, дехто з них вважає, що сучасне інформаційне право — це галузь права, що активно формується під впливом технічних і технологічних чинників інформатики [29]. Інші — що інформатика в інформаційному суспільстві стала лише каталізатором виокремлення інформаційного права з інших галузей права [30]. Деякі дослідники зазначають, що інформаційне право — це результат усвідомлення громадянами свого природного права на інформацію як конституційного права [31]. Ми віддаємо перевагу позиції тих дослідників, які вважають, що зміст, роль та місце інформаційного права у системі права у подальшому відіграватиме визначальну роль у забезпеченні суспільства ХХІ століття. Отже, ми підтримуємо позицію одного з піонерів російської школи теорії інформаційного права — *В. А. Копилова* [32, с. 81].

Далі подивимося уважніше на окремі фрагменти, що створені, або створюються у системі інформаційного права на рівні окремих його інститутів чи підгалузей. У контексті інституціональної структуризації інформаційного права привертають увагу праці представників іншої вітчизняної наукової школи теорії інформаційного права професора *І. В. Арістової*. Серед них слід відзначити дослідження *І. Ю. Крегул* [33]. Водночас варто згадати й інші вітчизняні наукові школи з теорії інформаційного права, дослідження у яких мають інституціональний зміст та виконані під керівництвом знаних в Україні фахівців з інформаційного права, або таких, хто поступово приєднується до тематики цієї комплексної галузі права з інших галузей.

Серед них слід назвати першу вітчизняну наукову школу інформаційного права незалежної України члена-кореспондента Національної академії правових наук України *М. Я. Швеця*. Один із представників цієї наукової школи, *А. М. Новицький* досліджує правові основи формування інститутів інформаційного суспільства в Україні, що пов'язані з інформатизацією [34].

Під впливом здобутків науково-технічного прогресу, а найбільше в таких його галузях як електроніка, інформатика, телематика, автоматика кінець ХХ — початок ХХІ століття визначається виникненням та бурхливим розвитком у світі нового глобально-цивілізаційного явища

економіки, культури, що отримало назву в теорії і практиці «інформаційне суспільство» [1]. У правовому контексті аспект інформаційного суспільства як соціально значимого глобального чинника знайшов відображення в нормативно-правових актах як в окремих країнах, так і на міжнародному рівні [2]. Необхідність публічно-правового регулювання соціально значимих суспільних інформаційних відносин зумовлена була потребою державного управління [3].

Для цього, як свідчать дослідження, під впливом здобутків науково-технічного прогресу, об'єктивізації інформації в різних країнах змінювалося змістове наповнення її поняття, а отже, її роль та значення у суспільстві та державному управлінні. У зв'язку з цим атрибутивним для дослідників стало розглядати формулювання сутності та змісту інформації, у тому числі як окремого предмета у комплексних розвідках, так і предмета (об'єкта) суспільних відносин та відображення їх у праві [4].

В умовах формування в Україні інформаційного суспільства виникли проблеми щодо нормативного регулювання суспільних відносин, пов'язаних з інформацією, інформаційною діяльністю.

Щодо дослідження правових засад державного регулювання в галузі аудіовізуальних засобів масової інформації, то слід згадати публікації О. А. Вознесенської [35; 36; 37] під науковим керівництвом Т. А. Костецької.

Як ключова проблема, що розв'язання, у контексті формування теорії інкорпорації в інформаційному праві окремими науковцями запропоновано розгляд засобів масової інформації у правовому статусі суб'єктів права [38]. На наш погляд, такий підхід є методологічною помилкою: ототожнювати за формою у понятті «засоби» та «суб'єкти» правовідносин не логічно. Ми не заперечуємо, що в системі правовідносин можуть бути багатозначні категорії, що визначають як засоби, так і організаційні структури, зокрема у статусі юридичних осіб. Це можуть бути, наприклад, фабрика, завод, вокзал. Вони не визначаються винятково як засоби, а комплексно. В інформаційній сфері до таких можна зарахувати музеї, бібліотеки, архіви тощо.

Стосовно засобів масової інформації у співвідношенні із такою категорією, як мас-медіа, можна навести визначення, подані у довідкових джерелах. Наприклад, у Вікіпедії таке: засоби масової інформації (ЗМІ), мас медіа (Mass media) — це преса (газети, журнали, книги), радіо, телебачення, інтернет, кінематограф, звуко- і відеозаписи, відеотекст, теле-

текст, рекламні щити і панелі (білборди), домашні відеоцентри, що поєднують телевізійні, телефонні, комп'ютерні та інші лінії зв'язку. Всі ці засоби об'єднують звернення до мас, доступність багатьом людям. Однак зазначається, що термін «мас-медіа» використовується і для позначення організацій, що контролюють ці технології, наприклад, до телевізійних каналів або видавництв [39]. Розмежування за формою ЗМІ та мас-медіа пропонується закордонними дослідниками [40; 41]. Ми також вважаємо, що термін «мас-медіа», а не засоби масової інформації потрібно використовувати для загального визначення діяльності, пов'язаної із випуском масової інформаційної продукції.

У добу інформаційного суспільства систематизація накопичених у науці знань про інформацію була зумовлена виникненням наукових дисциплін комплексного змісту. Серед них, передусім, пропонується виокремити інформаціологію — науку про уніфіковане та різнобічне розуміння інформації [7; 8]. Предтечею її можна вважати інформатику, джерела якої беруть початок у документалістиці [9]. За сутністю інформатика, інформаціологія, документалістика — це відгалуження кібернетики — науки про загальні закони природи управління в технічних (штучних), біологічних і соціальних явищах, процесах як системах [10].

Дослідниками зазначається, що кібернетика виникнувши за часи Стародавньої Греції (як мистецтво управління галерою), подібно до міфічного птаха фенікса, періодично відроджувалася у науковому статусі. Це відбувалося під впливом впровадження нових здобутків науково-технічного прогресу об'єктивізації інформації для цілей певних людей. При цьому формувалися нові наукові дисципліни. Однією з них, що набула поширення, стала інформатика як наука про автоматизацію інформаційних процесів із застосуванням КІТ. Широке впровадження здобутків інформатики у різні сфери суспільного життя породило таке соціально-технічне явище, як інформатизація, що з часом знайшло відображення у праві [11].

Загальність застосування, багатоаспектність, багатозначність інформації як предмета суспільних відносин поряд з такими поняттями, як: право, управління, організація і т.п. і пояснення їх викликало потребу виокремлення у загальній методології науки [12] спеціального науково-практичного підходу, що отримав умовну назву — системний підхід, або теорія систем, або системологія [13]. Визначаючи теоретич-

ні положення нашого дослідження, зауважимо, що сучасна системологія під основним предметом наукових досліджень — системою, розуміє її як множину, а не як сукупність (купу) елементів, що у єдності утворюють нову якість, непритаманну сукупності (складанню, додаванню) цих елементів.

Важливим аспектом для інкорпорації інформаційного законодавства вважають доктринальні положення — положення, що знаходять вираз у наукових позиціях дослідників. Зазначену тезу пропонується розглянути також і в контексті дискусії стосовно визначення змісту категорії «засоби масової інформації». Наприклад, полеміку викликає позиція А. *Письменницького* стосовно його визначення засобів масової інформації як системи організацій з відображення різноманітності суспільних процесів і оточуючого середовища, що створюють обробляють і доводять до масового споживача інформацію [42, с. 22], а також позиція О. *Кравчука* щодо визначення засобів масової інформації як юридичних осіб, які здійснюють соціально-комунікативну діяльність на підставі державної реєстрації з метою виробництва, зберігання і публічного поширення інформації [43, с. 126].

Наголосимо, що вважаємо такі визначення сутності ЗМІ методологічними, концептуальними помилками, що сформувалися під впливом професіоналізму працівників, які мають справу з конкретними ЗМІ. На наш погляд, суб'єктів суспільних відносин не можна ототожнювати із засобами чи методами або способами соціальної комунікації. Методологічною помилкою ми вважаємо також і думку, що головним виконавцем будь-якого процесу масової комунікації є ЗМІ [44, с. 72]. Не ЗМІ налагоджують діалог між суспільством та владою, сприяють пошуку консенсусу у розв'язанні багатьох державних питань. У цьому сенсі ми згодні з М. *Дімчогло* [45, с. 112–113]. Вона вважає, що це робиться відповідними особами: журналістами, репортерами, творчими колективами, редакторами, видавцями, мовниками із застосуванням конкретних технологій ЗМІ. А самі ЗМІ (газети, журнали, програми передач, радіомовлення) є тільки засобами посередництва між людиною, громадянським суспільством і державою. Саме через відповідні організаційні структури, що займаються інформаційною діяльністю, гарантуються права, свободи громадян на інформацію, доступ до неї, а також інформаційне забезпечення функціонування органів державної влади в суспільстві.

Ми вважаємо, що до ЗМІ слід ставитися як до соціально-комунікаційного інструменту. Проте через них може проводитися не тільки ефективна боротьба з різними негативними соціальними явищами, у тому числі злочинністю, ЗМІ можуть бути інструментом, що загрожує безпеці людини, суспільства, держави через інформаційні (нейролінгвістичне програмування свідомості) маніпуляції, спеціальні операції, агітаційну чи пропагандистську боротьбу, інформаційні війни, спрямовані на формування бажаної для певних кіл суспільної думки тощо. Наприклад, ЗМІ, підконтрольні організованій злочинності, є «таємними комунікаційними каналами, що надають можливість за допомогою методів стенографії вільно обмінюватись інструкціями щодо об'єктів здійснення нових злочинів, терористичних актів, схемами та фотозображеннями об'єктів посягань, мапами тощо» [46, с. 237].

Динамічне використання ЗМІ злочинцями у протиправних цілях сприяло навіть законодавчому закріпленню необхідності протидії використанню їх учасниками організованих злочинних угруповань в Законі України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» [47].

Ураховуючи наше концептуальне розуміння змісту ЗМІ, розглянемо детальніше їх сутність, викладену *В. Погорілком* [48, с. 93]. Успішна, ефективна, постійна та систематична суспільно-корисна діяльність працівників, що видають (випускають) ЗМІ (мас-медіа) об'єктивно можлива лише за наявності забезпечення певних соціальних умов, способів їх праці. На діяльність працівників, що видають ЗМІ, як правило, впливає низка факторів, тож, природно, що забезпечити нормальну діяльність працівників мас-медіа може лише система гарантій, що дозволяють журналістам, репортерам, аналітикам, редакторам, редакціям бути об'єктивно здатними протистояти негативному впливу на них, перешкодженню, обмеженню, сповільненню їхньої діяльності або суперактивній, але явно тенденційній, необ'єктивній, непрофесійній, тобто негативній у своїй основі діяльності.

Як дослідження окремих аспектів правового регулювання інформаційної безпеки, зокрема її складової — правової охорони, у тому числі на прикладі правовідносин у сфері цивільної авіації, варто зазначити наукову розвідку *О. О. Золотар* [49; 50]. Серед іншого вона звертає увагу на необхідність розмежування змісту охорони та захисту як складових прояву безпеки.

Стосовно досліджень правових аспектів суспільних відносин, пов'язаних із комп'ютерними програмами, заслуговують на увагу наукові розвідки Г. М. Красноступ [51; 52; 53].

Науковим керівником їхніх дисертацій був В. С. Цимбалюк, що дає змогу казати про формування ним та його учнями відповідних напрямів у теорії інформаційного права у взаємозв'язку з безпекознавством в інформаційній сфері. Тому не дивно, що стосовно галузевої ознаки (у контексті класифікації галузей права) нам доволі близькі ідеї. На основі детального розгляду положень теорії права він обґрунтовано доводить, що сучасне інформаційне право має ознаки комплексної галузі права [54]. Але ця галузь права не відірвана від інших галузей права. Зокрема він підкреслює, що положення інформаційного права як комплексної галузі права базуються на засадах провідних (основних) галузей права: конституційному, адміністративному, цивільному, кримінальному [55]. На наш погляд, його наукова позиція, що інформаційне право також має взаємозв'язок через ряд інститутів зі спеціальними галузями права (для прикладу, бюджетним, податковим, повітряним та іншими) беззаперечна [56]. Серед іншого автор у своїх публікаціях за заданою тематикою доводить, що генеза інформаційного права в історичній перспективі здійснювалася від інституту в адміністративному та цивільному праві, трансформувалася на міжгалузевий комплексний інститут і, нарешті — сформувалося як комплексна галузь права, минаючи стадію формування у вигляді спеціальної галузі права [57]. Також у його публікаціях чітко визначається інституціональна структура інформаційного права як комплексної галузі права: наявність загальної, особливої та спеціальної частин, що екстраполюється також на структурування інформаційного законодавства України [58]. Це відрізняє теоретичні погляди цього дослідника від інших, які розглядають інформаційне право тільки у двомірних площинах з жорсткою прив'язкою лише до одного предмета та одного методу, що зумовлюють зміст суспільних відносин [59].

Досліджуючи історію формування теорії систематизації в інформаційному праві, зауважимо, що в багатьох вітчизняних наукових і навчальних працях робляться посилання на перший в нашій країні навчальний посібник, підготовлений великим колективом, де були визначені основи цього права в Україні [112].

Особлива увага авторами цього навчального посібника приділяється впливу інформатики на формування права, інформаційної культури та інформаційної безпеки, правове відображення формування державної інформаційної політики в Україні, міжнародні аспекти інформаційного права тощо. В ряді публікацій інших дослідників положення цього посібника піддаються конструктивній критиці. Зокрема, запропонована авторами цього навчального посібника навчальна програма з дисципліни «Інформаційне право» структурована за принципом міжгалузевого комплексного інституту. Друге видання посібника містить інституційну структурування викладання навчальної дисципліни «Інформаційне права» вже як комплексної галузі права за трьома частинами: загальною, особливою та спеціальною [113].

Досліджуючи наукові та навчальні джерела з теорії інформаційного права щодо систематизації інформаційного законодавства, слід зазначити, що різні автори не однаково підходять до змісту поняття законодавства як складової категорії «інформаційне законодавство». Так, автори зазначеного навчального посібника вважають, що під категорією «інформаційне законодавство» маємо розуміти лише Конституцію України, законодавчо кодифіковані акти, спеціальні закони та інші акти Верховної Ради України, а також ратифіковані нею міждержавні угоди. На відміну від них, *В. А. Залізняк* у своїй дисертації пише, що, на його думку, доволі дискусійним є визначення поняття «інформаційне законодавство України» як множини нормативно-правових актів, ухвалених Верховною Радою України у формі законів та постанов нормативного змісту, що регулюють суспільні відносини щодо інформації, оскільки інформаційне законодавство охоплює й інші види НПА (укази Президента України, постанови Кабінету Міністрів України).

Для формування уніфікованої правової доктрини для практики був створений науково-практичний коментар інформаційного законодавства України, як зазначають його укладачі, що для підвищення ефективності інформаційного законодавства важливе значення має правильне розуміння сутності цього законодавства в цілому, його окремих норм та інститутів [114, с. 3]. При цьому в роботі прокоментовано лише спеціальні закони України в інформаційній сфері. Наявність поданого авторами як доктринального тлумачення інформаційного законодавства сприяє подальшому його розумінню для розвитку науки інформаційного права та у правозастосуванні.

Ми приєднуємося до позиції тих українських дослідників, які вважають, що при внесенні до системи законодавства нормативно-правових актів Президента України, Уряду, міністерств та відомств нівелюється зміст положень статті 92 Конституції України, де визначено сфери суспільних відносин, що регулюються винятково законами України.

Серед досліджень щодо систематизації інформаційного законодавства звертають увагу роботи *А. І. Марущака* [115]. Він розкриває зміст системи інформаційного права та, відповідно, системи інформаційного законодавства переважно через такий об'єкт права як діяльність (інформаційну діяльність), що знайшла відображення на рівні спеціальних законів України.

У вищезазначеній роботі розкриваються поняття та види інформаційної діяльності в Україні; особливості нормативно-правового регулювання процесу розвитку інформаційного суспільства в Україні, поняття та основні напрями інформатизації в Україні. Крім того, визначено правовий статус суб'єктів інформаційної діяльності: друкованих засобів масової інформації (преси) в Україні, інформаційних агентств і бібліотек, архівних установ, телерадіоорганізацій, а також суб'єктів кінематографії, видавничої справи, державної статистики й рекламної діяльності.

У цілому аналіз вітчизняних і російських робіт з інформаційного права дає змогу дійти висновку про неоднозначне розуміння не тільки об'єкта інформаційного права, а і його системи. Так, у російських наукових розвідках система інформаційного права структурно поділяється на дві частини — загальну та особливу. Щодо українських наукових праць у цьому напрямі, то певна градація на частини відсутня, а вибір тем, що розкриваються в роботах, залежить від авторського бачення змістовного наповнення інформаційного права. Причому почасти дане авторське бачення не містить наукової аргументації, не ґрунтується на виявленні онтогенетичних зв'язків між суспільними явищами та правовою системою того чи іншого суспільства.

Здебільшого окреслення конкретних тем у роботах із інформаційного права є неаргументованим та дискусійним. Зокрема, на нашу думку, викликає наукові заперечення відсутність у цитованій роботі з інформаційного права *А. І. Марущака* розділу, присвяченого питанням інформаційної безпеки. Незважаючи на достатню кількість публікацій, *А. І. Марущак*, який є одним із послідовників формування інформацій-

ного права в Україні³⁰, не розглядає інформаційну безпеку як інститут інформаційного права. Адже інформаційне суспільство наразі не може існувати поза контекстом інформаційної безпеки.

На загал контекст безпеки стає онтологічним будь-яким питанням, які розглядаються в суспільстві. Саме тому *В. А. Ліпкан* і працює в напрямі формування загальної системи знань про безпеку³¹. Більш

³⁰ **Марущак А. І.** Інформаційне право: доступ до інформації: [Навч. посіб.] / А. І. Марущак — К. : КНТ, 2007. — 532 с.; Марущак А. І. Інформаційне право : регулювання інформаційної діяльності : [навч. посіб.] / А. І. Марущак. — К. : Видавничий дім «Скіф», КНТ, 2008. — 344 с.

³¹ **Ліпкан В. А.** Теорія національної безпеки : [підручник]. — К.: КНТ, 2009. — 631 с.; Ліпкан В. А. Національна безпека України : [навчальний посібник] / В. А. Ліпкан. [2-е вид.]. — К. : КНТ, 2009. — 576 с.; Ліпкан В. А., Ліпкан О. С. Національна і міжнародна безпека у визначеннях та поняттях. Вид. 2-доп. і перероб. — К. : Текст, 2008. — 400 с.; Ліпкан В. А. Неопарадигма національної безпеки // Право України. — 2002. — № 11. — С. 19—23.; Ліпкан В. А. Застосування положень тектології при побудові системи національної безпеки // Вісник Одеського інституту внутрішніх справ України. — 2002. — № 4. — С. 128 — 132.; Ліпкан В. А. Об'єкт, предмет і структура націобезпекознавства // Право і безпека. — 2002. — № 4. — С. 26 — 29.; Ліпкан В. А. Націобезпекознавча парадигма // Право України. — 2003. — № 2. — С. 120 — 123.; Ліпкан В. А. Поняття та зміст націобезпекознавства // Право України. — 2003. — № 9. — С. 114 — 118.; Ліпкан В. А. Синергетичний і гомеостатичний підходи до системи національної безпеки // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України. — 2003. — № 2. — С. 104—111.; Ліпкан В. А. Концепція національної безпеки України: підходи до формування // Вісник Прокуратури. — 2003. — № 10. — С. 85—92.; Ліпкан В. А. Спеціально наукові методи націобезпекознавства // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України. — 2003. — № 3. — С. 63—73.; Ліпкан В. А. Загальнонаукові методи націобезпекознавства // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України. — 2003. — № 4. — С. 26—33.; Ліпкан В. А. Екзистенціальне управління системою національної безпеки // Держава і право. — 2003. — № 21. — С. 473—479.; Ліпкан В. А. Теорія криз при дослідженні ролі біфуркацій в еволюції системи національної безпеки // Держава і право. — 2003. — № 22. — С. 61—68.; Міжнародна поліцейська енциклопедія: У 10 Т. / Відп. Ред. Ю. І. Римаренко, Я. Ю. Кондрацьєв, В. Я. Тацій, Ю. С. Шемшученко. — К. : Концерн «Видавничий дім «Ін юре», 2003. — С. 41—57, 404—415, 441—450, 1007—1037.; Ліпкан В. А. Міждисциплінарний підхід до формування націобезпекознавства // Право України. — 2005. — № 1. — С. 94—99.; Ліпкан В. А., Тюріна О. В. Державний суверенітет у контексті формування системи міжнародної безпеки // Університетські наукові записки. — 2005. — № 3 (15). — С. 17—23.; Ліпкан В., Ліпкан О. Інтерпретаційні схеми розвитку систем безпеки // Юридична Україна. — 2006. — № 2. — С. 12—18.; Ліпкан В. А. Основы права национальной безопасности // Публичное и частное право. — 2009. — № 2. — С. 34—46.; Ліпкан В. А. Проблеми формування інституту безпекового омбудсмена в контексті розбудови правової держави в Україні // Право України. — 2010. — № 7. — С. 70—80.; Ліпкан В. А. Біла книга: суть та призначення // Адміністративне право в сучасному вимірі : Матеріали ІV науково-практичного семінару / Ред. колегія : В. К. Колпаков (голова), О. В. Кузьменко, В. А. Ліпкан, І. Д. Пастух. — К. : ФОРМ Ліпкан О. С., 2010. — С. 19—21.; Ліпкан В. А. Тероретична концепція Білої книги // Підприємництво, господарство і право. — 2010. — № 9. —

того, спроби наближення до теоретичних напрацювань *В. А. Ліпкана* робляться і в інших країнах, зокрема в США, де один із авторів даної монографії навчався за тематикою «Національна безпека США». Але, на жаль, попри значний потенціал безпекової наукової школи, в нашій державі знання з цього приводу поки непотрібні, а в РНБОУ і досі ухвалюють рішення, керуючись не знаннями про безпеку, а необхідністю задоволення олігархічних інтересів правлячої верхівки.

Повертаючись до аналізу праці *А. І. Марущака*, варто зауважити, що інформаційне право, виступаючи регулятором даних суспільних відносин, у тому числі відносин у сфері безпеки є взаємопов'язаним із усіма елементами інформаційного суспільства. Тому можна підтримати думку *В. А. Ліпкана* і *Ю. Є. Максименко*, що інформаційна безпека є важливим і невід'ємним інститутом інформаційного права³².

С. 80–83.; Ліпкан В. Мультикультурализм и толерантность: грани соотношения / Владимир Липкан // Формирование толерантного сознания в обществе: Материалы VII международного антитеррористического форума. — К. : Издательство «Киевская правда». — 2011. — С. 92–100.; Ліпкан В. Інтереси держави: інтегральна категорія безпекознавства і державознавства // Актуальні проблеми державотворення : матеріали науково-практичної конференції (Київ, 28 червня 2011 року). — К. : ФОП Ліпкан О. С., 2011. — С. 7–9.; Ліпкан В., Максименко Ю. Націобезпекознавство: проблеми формування категорійно-понятійного апарату / В. Ліпкан, Ю. Максименко // Підприємництво, господарство і право. — 2011. — № 8. — С. 7–11.; Ліпкан В. А. Безпековий вимір Стратегії національної безпеки США // Національна і міжнародна безпека в сучасних трансформаційних процесах : матеріали науково-практичної конференції (Київ, 29 грудня 2011 року). — К. : ФОП Ліпкан О. С., 2011. — С. 8–11.; Ліпкан В. А. Підходи до аксіології національної безпеки / В. А. Ліпкан // Правові та політичні проблеми сучасності : матеріали науково-практичної конференції (Луцьк, 22 квітня 2012 р.). — К. : Ліпкан О. С., 2012. — С. 8–11.

³² **Ліпкан В., Максименко Ю.** Націобезпекознавство: проблеми формування категорійно-понятійного апарату / В. Ліпкан, Ю. Максименко // Підприємництво, господарство і право. — 2011. — № 8. — С. 7–11; Ліпкан В.А., Максименко Ю.Є., Желіховський В.М. Інформаційна безпека України в умовах євроінтеграції: Навчальний посібник. — К.: КНТ, 2006. — 280 с.; Максименко Ю.Є. Визначення поняття інформаційної безпеки з позицій діяльнісного підходу // Науково-практичний збірник. Актуальні проблеми юридичних наук у дослідженнях учених. — 2004. — № 32. — С. 16–19; Максименко Ю.Є. Роль Національної академії внутрішніх справ України в підготовці кадрів по забезпеченню національної безпеки України в інформаційній сфері // Вісник Луганської академії внутрішніх справ МВС імені 10-річчя незалежності України. — 2004. — № 3. — С. 84–90; Максименко Ю.Є. Деякі аспекти визначення поняття національної безпеки // Науковий вісник Юридичної академії МВС. — 2004. — № 3. — С. 77–81; Максименко Ю.Є. Проблеми правового забезпечення інформаційної безпеки України // Держава і право: Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. Спецвипуск. — К.: Ін-т держави і права ім. В. Корецького НАН України, 2005. — С. 131–134; Максименко Ю.Є. Стан нормативно-правового регулювання інформаційної безпеки України в умовах євроінтеграції // Ві-

У ряді досліджень у контексті формування теорії інкорпорації інформаційного законодавства як критерій його здійснення пропонується інституціоналізація структури права за суб'єктними ознаками: через визначення спеціального правового статусу їх на рівні спеціальних законів [116, с. 81]. Окремі аспекти становлення інституту суб'єктів інформаційного права визначені були *В. С. Цимбалюком* [117]. Зокрема ним пропонуються такі правові ознаки основних суб'єктів інформаційного права, як «інформант» (інформатор) — той хто передає інформацію та «інформований» — той (ті), хто приймає інформацію, або той (ті), кому спрямована інформація.

В окремих наукових розвідках структура інформаційного права традиційно поділяється на дві частини — загальну та особливу. Тим самим здійснюється калькування структур провідних галузей права (цивільного, кримінального). При цьому вони чи роблять вигляд, чи, справді, не помічають, що є кодифіковані спеціальні галузі законодавства, де немає поділу на частини. Також вони не сприймають аргументів, що в провідних галузях права фактично вже відмовилися від визначення в особливій частині інституційних ознак за суб'єктними ознаками. Особа (суб'єкт) правовідносин замінюється у структурі норми та в родових ознаках особливої частини права з правовідносин на об'єкт. Тобто відбувається трансформація суб'єктно-об'єктних норм на об'єктно-суб'єктні. Тобто інкорпорацію законодавства щодо інформації на інституційному рівні слід проводити як за суб'єктними, так і об'єктними ознаками спеціальних законодавчих актів.

Також пропонується звернути увагу, що в багатьох дослідженнях системних ознак інформаційного права та у його складі інформаційного законодавства значна увага приділяється аксіоматиці при формуванні понятійного апарату [118, с. 265]. Тож це маємо враховувати і ми, зокрема досліджуючи транскордонний зміст проблематики щодо суспільних інформаційних відносин, а також проголошений Україною політичний курс на інтеграцію до Європейського Союзу.

сник Харківського національного університету внутрішніх справ. — 2006. — № 34. — С. 38–45; Максименко Ю.Є. Нормативно-правове регулювання інформаційної безпеки України в умовах євроінтеграції // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. Збірник наукових праць / Головний редактор В.Л. Ординський. — Львів, 2006. — Вип. 3. — С. 176–183.

У цьому сегменті теорії інформаційного права гідні на увагу публікації Є. А. Макаренко [119]. Вона викладає результати своїх досліджень за таким об'єктним критерієм як еволюція глобальних комунікаційних процесів у поєднанні із суб'єктними ознаками — ролі європейських міжурядових організацій у реалізації програм становлення інформаційного суспільства. Є. А. Макаренко зокрема зазначає, що країни Європи інтенсивно створюють інформаційні кодекси, впроваджують правові норми та принципи для забезпечення потреб інформаційного суспільства, для трансформації основних законів держав і чинного законодавства.

Різними науковцями зазначені положення інтерпретуються, компілюються, конструюються по-різному, у контексті свого предмета дослідження, проте сутність їх залишається однією — уніфікованою. Все це можна умовно визначити у такому понятті як реміксування (аранжування твору (наприклад, музичного) чи осучаснення старого твору (наприклад, у кіно)). Це поняття з мистецького обороту нами вводиться у тезаурус права подібно до того, як свого часу з мистецтва було запозичено в термінологію права слово «гармонія» та похідне від нього слово «гармонізація».

Саме це надає можливість розглядати законодавство і право у різних контекстах за методом формування матриці правовідносин. Зазначене стосується і так званого кіберпростору — електронного середовища мережі комунікації, Internet, впровадження через нього мультимедійних технологій, радіозв'язку тощо. Проте зміна технологій телекомунікації жодним чином не змінює змісту правовідносин, їх системних ознак. Іншими словами, нові технології інформаційної діяльності лише додатковий критерій, що дає змогу інкорпорувати законодавство щодо інформації до нових засобів її об'єктивізації.

У зазначеному сенсі можна розглядати теоретико-методологічні аспекти розвитку інформаційної сфери суспільства, пов'язані з інформатизацією у сучасному світі та їх впливом на формування інформаційного простору України. Чимало дослідників наводять аргументи, посиляючись на дослідження О. П. Дубаса. При цьому цитується його думка, що «вступ України до Ради Європи, членство в Європейській телерадіомовній спілці полегшують її входження в європейський і разом з тим світовий масово-комунікаційний простір, надають нових

можливостей для укладання міждержавних угод із сусідніми країнами про транскордонне теле- і радіомовлення, дають змогу поглиблювати кооперацію і співпрацю між європейськими та вітчизняними масово-комунікаційними системами. Водночас доведено, що членство в європейських структурах зобов'язує Україну дотримуватися встановлених ними міжнародних норм, виконувати міжнародні угоди і конвенції, включаючи документи щодо регуляції у сфері інформації та комунікації» [120, с. 16–17]. Ми цілком на боці автора, у контексті того, що необхідно врахування при інкорпорації інформаційного законодавства України системних ознак європейського інформаційного права. Вважаємо, що по суті *О. П. Дубасом* закладено соціологічний базис для формування такого інституту інформаційного права як мас-медіа право [121].

У багатьох публікаціях на інформаційно-правову тематику наголошується на визначенні принципів правового регулювання у міжнародному інформаційному просторі. Зокрема звертається увага і на формування, і на функціонування різних міжнародних організацій, що виникають під впливом становлення глобального інформаційного суспільства, особливо на міжнародні організації, які займаються розв'язанням проблем забезпечення прав творців інформації авторським правом у контексті використання електронно-мережевих технологій, методи його захисту та питання правового регулювання правовідносин в Інтернеті.

Окремі дослідники акцентують увагу на тому, що інформаційне законодавство України розглядається через висвітлення лише конституційних і цивільно-правових аспектів. Водночас зазначається, що «експертиза українського інформаційного законодавства, котра неодноразово здійснювалася протягом останніх років, зокрема представниками ОБСЄ, свідчить про те, що законодавча та нормативно-правова база функціонування інформаційної сфери України в цілому відповідає європейським нормам. Проте, якщо формальний бік справи не викликає значного занепокоєння, то існує нагальна проблема недотримання встановлених норм усіма суб'єктами інформаційних відносин, зокрема органами державної влади всіх рівнів. З іншого боку — нормативно-правове забезпечення інформаційної сфери потребує суттєвого удосконалення. Одним із напрямів удосконалення системи інформаційного законодавства України може стати розроблення та ухвален-

ня Інформаційного кодексу України, що дозволить розв'язати проблему подолання протиріч у законодавчих та нормативно-правових актах, забезпечити єдність та не фрагментованість нормативно-правового поля» [122, с. 54].

Як свідчать дослідження, окреслення різних меж масиву інформаційного законодавства України, суб'єктивна інкорпорація його, надає можливість дійти висновку, що недотримання встановлених в ньому норм усіма суб'єктами інформаційних відносин обумовлено низьким рівнем правової культури більшості громадян. Це узалежнює недосконалість публічно-правового поля в інформаційній сфері, що створює недостатню ефективність реалізації встановлених законодавством норм в окремих юридичних законах відповідно до законів природного права, а отже, ефективного здійснення практичної діяльності з ознаками соціального прогресу під впливом нових здобутків науково-технічного прогресу, зокрема в галузі телематики, інформатики, електроніки тощо.

Дослідження, де їх безпосереднім предметом є систематизація інформаційного законодавства від загального до конкретного, стали з'являтися не так давно.

Конкретні аспекти систематизації інформаційного законодавства розглядалися у колективній праці, присвяченій нормативно-правовим та методологічним засадам упорядкування інформаційних відносин [62]. Також робилися спроби наукової інкорпорації законодавства щодо інформації у контексті компаративістики з прив'язкою до суспільних відносин, що знаходять вираз в інформатиці, у розумінні її як виду діяльності, пов'язаної з впровадженням електронно-обчислювальної (комп'ютерної) техніки та заснованих на ній інформаційних технологій у правоохоронній діяльності [63]. У контексті системного реформування інформаційного законодавства заслуговує на увагу публікація *Г. М. Красноступ* [64].

Варто зазначити праці *В. А. Залізняка* [60; 61], в яких на основі досягнень юридичної науки, узагальнення правозастосовної діяльності, аналізу вітчизняного та зарубіжного законодавства було зроблено та надано науково обґрунтовані пропозиції щодо систематизації інформаційного законодавства України задля підвищення його ефективності.

Так, *вперше* запропоновано визначення поняття «**інформація**» як формально визначені результати інтелектуальної діяльності людини, що урегульовані вітчизняним законодавством; «**правове регулювання інформаційних відносин в Україні**» як здійснюване державою за допомогою права і сукупності правових засобів упорядкування відносин, що виникають між громадянами України, іноземними громадянами, особами без громадянства, юридичними особами, державою та міжнародними організаціями у всіх сферах життя і діяльності суспільства і держави при одержанні, використанні, поширенні та зберіганні інформації, їх юридичне закріплення, охорона і розвиток; «**інформаційне законодавство**» як система законів України, чинних міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також підзаконних нормативно-правових актів України, прийнятих відповідно до Конституції України, що регулюють суспільні відносини у сфері інформації; «**систематизація інформаційного законодавства**» як цілеспрямована діяльність компетентних органів чи окремих осіб з упорядкування нормативно-правових актів, що регулюють інформаційні відносини, з метою підвищення ефективності правореалізації. Не менш важливим є висновки автора щодо розмежування термінів «систематизація інформаційного законодавства», «удосконалення інформаційного законодавства», «розвиток інформаційного законодавства», «ефективність інформаційного законодавства», а саме: «удосконалення інформаційного законодавства» є більш широким за обсягом поняттям, ніж «систематизація інформаційного законодавства» у зв'язку з тим, що остання є однією із численних форм удосконалення. Щодо поняття «розвиток інформаційного законодавства», то воно є більш широким за обсягом, ніж поняття «удосконалення інформаційного законодавства», оскільки охоплює не тільки зміну якісних характеристик законодавства, а й кількісних. «Ефективність інформаційного законодавства» є ширшим щодо «удосконалення інформаційного законодавства», тому що удосконалення лише один із факторів, що впливають на його ефективність. Крім удосконалення законодавства, ефективність законодавства обумовлена і механізмом правореалізації, рівнем правової культури населення, соціально-культурним, економічним та політичним потенціалом конкретної країни тощо. Саме тому поняття «ефективність інформаційного законодавства» є ширшим щодо поняття «удосконалення інформаційного законодавства».

Отже, дані поняття від загального до конкретного слід розташувати за такою схемою: ефективність інформаційного законодавства — розвиток інформаційного законодавства — удосконалення інформаційного законодавства — систематизація інформаційного законодавства».

Автор зауважує, що «незважаючи на значну кількість праць, присвячених окремим аспектам систематизації законодавства України загалом, та інформаційного зокрема, комплексного і системного дослідження систематизації інформаційного законодавства України на монографічному рівні не здійснювалось. Наукові розвідки у цій сфері присвячені насамперед кодифікації як формі систематизації. Особливості розвитку інформаційного законодавства України розглядаються дослідниками через висвітлення окремих інститутів інформаційного права, найбільш популярним з яких є інститут інформаційної безпеки. У більшості наукових праць з цієї проблематики закріплено необхідність удосконалення інформаційного законодавства України шляхом систематизації, але без конкретних рекомендацій щодо форми чи напрямів її проведення».

Отже, першим, хто на цільовому монографічному рівні здійснив спеціальне дослідження систематизації законодавства щодо інформації в Україні був В. А. Залізняк [5]. Цей дослідник у своїх наукових розвідках³³ визначив зміст понять «інформація», «правове регулюван-

³³ **Залізняк В. А.** Удосконалення інформаційного законодавства України : методологічні засади / В.А. Залізняк // Підприємство, господарство і право. — 2010. — № 2. — С. 59–61; Залізняк В. А. Міжнародно-правове регулювання права на інформацію / В.А. Залізняк // Підприємство, господарство і право. — 2010. — № 8. — С. 69–72; Залізняк В. А. Систематизація інформаційного законодавства / В.А. Залізняк // Підприємство, господарство і право. — 2010. — № 9. — С. 140–143; Залізняк В.А. Правова свідомість в умовах становлення інформаційного суспільства в Україні / В.А. Залізняк // Розвиток правової свідомості сучасного суспільства : матеріали міжнародної науково-практичної інтернет-конференції. — Тернопіль, 2009. — 89 с., — С. 73–75; Залізняк В.А. Удосконалення інформаційного законодавства: стан та перспективи / В.А. Залізняк // Національні проблеми юридичної науки. — Хмельницький : Вид-во Хмельницького університету управління та права, 2009. — Вип. 4, — С. 63–64; Залізняк В.А. Інформаційна безпека як інститут інформаційного права України / В.А. Залізняк // Актуальні проблеми зміцнення державності і національної єдності України. — 2010. Матеріали науково-практичної конференції. — С. 46–48; Залізняк В.А. Особливості систематизації інформаційного законодавства України // Імперативи розвитку юридичної та безпекової науки : матеріали науково-практичної конференції (Київ, 15 квітня 2010 р.). — К. : О. С. Ліпкан, 2010. — 102 с. — С. 48–50; Залізняк В.А. Системний підхід при дослідженні систематизації інформаційного законодавства України // Філософські, методологічні і психологічні проблеми права : тези доп. III Всеукр. Наук.-теорет. Конф. (Київ, 23 квітня 2010 р.) [Текст] / ред. кол. : В. В. Коваленко, М. В. Костицький, О. М. Джужа та ін. — К. : Київ. нац. ун-т внутр. справ, 2010. — 260 с. — С. 56–57

ня інформаційних відносин в Україні», «інформаційне законодавство», «систематизація інформаційного законодавства», «ефективність законодавства», «уніфікація законодавства», «розвиток законодавства», відмежував поняття «систематизація інформаційного законодавства» від інших споріднених понять, зокрема інкорпорації, визначив правові передумови систематизації інформаційного законодавства, виокремив основні недоліки національного інформаційного законодавства, охарактеризував міжнародно-правові стандарти регулювання інформаційних відносин, виділив основні етапи систематизації вітчизняного інформаційного законодавства та концептуальні засади створення Інформаційного кодексу України, визначив та охарактеризував основні форми систематизації інформаційного законодавства, надав пропозиції до проекту Інформаційного кодексу України, обґрунтував роль доктрини інформаційної безпеки як дороговказу до систематизації інформаційного законодавства України тощо.

До нього інформація як предмет правовідносин розглядалася як явище, що визначає існування людства у всі часи, але у різних правових категоріях різних галузей права: як документ, таємниця, у змісті правовідносин щодо честі, гідності тощо [6].

Важливий висновок автора про те, що «систематизація інформаційного законодавства передбачається в три етапи:

1. Інкорпорація законодавства — визначення ієрархічної системи та структури інформаційного законодавства на рівні правової доктрини.
2. Консолідація законодавства — виділення в системі законодавства галузі та закріплення її легально у Зводі законів України як розділу — «Інформаційне законодавство».
3. Кодифікація — розроблення і прийняття Верховною Радою України такого нормативного акта, як Інформаційний кодекс України»³⁴.

Крім систематизації інформаційного законодавства, окремої уваги на рівні дисертаційного дослідження було приділено консолідації ін-

³⁴ **Залізник В. А.** Систематизація інформаційного законодавства України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес ; фінансове право ; інформаційне право» / В. А. Залізник ; Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України. — К., 2011. — 18 с.

формаційного законодавства М. І. Дімчогло «Консолідація інформаційного законодавства України»³⁵.

У своїх працях³⁶ дослідниця визначила особливості консолідації як виду систематизації, з'ясувала природу та ознаки консолідації, визначила співвідношення з інкорпорацією та кодифікацією, розробила засоби удосконалення інформаційного законодавства України при його кодифікації через консолідацію з іншими галузями вітчизняного права; здійснила консолідацію конституційних положень щодо інформаційних правовідносин у законодавстві, надала авторське бачення особливостей застосування консолідації при кодифікації інформаційного законодавства України тощо.

Авторка констатує, що «у більшості наукових праць за проблематикою інформаційного законодавства України визначається необхідність удосконалення шляхом систематизації, проте без конкретних рекомендацій щодо методик практичного її проведення. При цьому основна увага дослідників звертається до інкорпорації та кодифікації. Проблемні питання, пов'язані з консолідацією як складовою систематизації, розглядалися фрагментарно як етап чи вид систематизації, але не як її постійний процес. Серед іншого, з позицій діалектичного підходу, консолідацію інформаційного законодавства пропонується роз-

³⁵ Дімчогло М. І. Консолідація інформаційного законодавства України : дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес ; фінансове право ; інформаційне право» / М. І. Дімчогло ; Нац. авіаційний ун-т. — К., 2012. — 18 с.

³⁶ Дімчогло М. І. Основи теорії консолідації інформаційного законодавства / М.І. Дімчогло // Підприємство, господарство і право. — 2012. — № 5. — С. 41–46; Дімчогло М. І. Консолідація як вид систематизації інформаційного законодавства / М.І. Дімчогло // Правова інформатика. — 2012. — № 1 (33). — С. 15–24; Дімчогло М.І. Консолідація конституційних положень щодо інформаційних правовідносин у законодавстві / М.І. Дімчогло // Підприємство, господарство і право. — 2012. — № 6. — С. 39–42; Дімчогло М.І. Окремі принципи інформаційних правовідносин / М. І. Дімчогло // Національна і міжнародна безпека в сучасних трансформаційних процесах : матеріали науково-практичної конференції. — К. : О. С. Ліпкан, 2011. — С. 59–61; Дімчогло М.І. Завдання інформатизації в контексті розвитку інформаційного суспільства в Україні / М. І. Дімчогло // Інформаційні стратегії в глобальному управлінні : матеріали науково-практичної конференції. — К. : О. С. Ліпкан, 2011. — С. 36–37; Дімчогло М.І. Консолідація інформаційного законодавства у сучасних правових системах (на прикладі законодавства окремих країн) / М. І. Дімчогло // Правові та політичні проблеми сучасності. — К. : О. С. Ліпкан, 2012. — С. 23–27; Дімчогло М.І. Консолідація інформаційного законодавства як напрям боротьби з тероризмом / М. І. Дімчогло // Інформаційні технології боротьби з тероризмом : матеріали науково-практичної конференції. — К. : О. С. Ліпкан, 2012. — С. 22–24.

глядати не тільки як вид чи етап його систематизації, а й як важливу методичку її реалізації при інкорпорації та кодифікації»³⁷.

Ми підтримуємо позицію *М. І. Дімчогло* щодо взаємозв'язку консолідації, інкорпорації та кодифікації: «Співвідношення консолідації з інкорпорацією та кодифікацією інформаційного законодавства полягає в тому, що вони є взаємозумовленими як етапи, процеси, напрями, методички, методи, способи, засоби, що у своїй органічній єдності утворюють нову якість його систематизації. При цьому вищою формою систематизації є кодифікація»³⁸.

На основі досягнень юридичної науки, узагальнення правозастосування, аналізу вітчизняного та зарубіжного інформаційного законодавства **вперше** розробив та надав науково обґрунтовані пропозиції щодо інкорпорації як важливого етапу систематизації інформаційного законодавства України задля підвищення його ефективності через наступну його кодифікацію *К. П. Череповський* у своєму дисертаційному дослідженні «*Інкорпорація інформаційного законодавства України*».

У своїх численних працях³⁹ автор охарактеризував теоретичні засади інкорпорації інформаційного законодавства через аналіз наукової роз-

³⁷ **Дімчогло М. І.** Консолідація інформаційного законодавства України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес ; фінансове право ; інформаційне право» / М. І. Дімчогло ; Нац. авіаційний ун-т. — К., 2012. — 18 с.

³⁸ **Дімчогло М. І.** Консолідація інформаційного законодавства України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес ; фінансове право ; інформаційне право» / М. І. Дімчогло ; Нац. авіаційний ун-т. — К., 2012. — 18 с., с. 14

³⁹ **Череповський К. П.** Окремі питання інкорпорації міжнародного інформаційного права / К. П. Череповський // *Правова інформатика*. — 2012. — 1 (33). — С. 68–76; Череповський К. П. Інкорпорація як етап до кодифікації інформаційного законодавства // К. П. Череповський // *Підприємництво, господарство і право*. — 2012. — № 5. — С. 47–49; Череповський К. П. Інкорпорація як складова систематизації інформаційного законодавства України // К. П. Череповський // *Вісник Запорізького національного університету*. — 2012. — № 2(Ч. II). — С. 177–182; Череповський К. П. Щодо наукової розробленості інкорпорації інформаційного законодавства // К. П. Череповський // *Матеріали конференції «Національна і міжнародна безпека в сучасних трансформаційних процесах»*. — К. : О. С. Ліпкан. — 2011. — С. 69–71; Череповський К. П. Гносеологічні аспекти розуміння інформаційного права // К. П. Череповський // *Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Інформаційні стратегії в глобальному управлінні»*. — К. : О. С. Ліпкан. — 2011. — С. 96–100; Череповський К. П. Елементи структуризації міжнародного інформаційного права // К. П. Череповський // *Матеріали науково-практичної конференції «Правові та політичні проблеми сучасності»*. — К. : О. С. Ліпкан. — 2012. — С. 40–44; Череповський К. П. Інкорпорація інформаційного законодавства як напрям боротьби з тероризмом // К. П. Череповський // *Матеріали міжнародної*

робленості даної проблематики, сформував загальні методологічні положення інкорпорації як складового елементу систематизації інформаційного законодавства України, визначив концептуальні підходи проведення інкорпорації інформаційного законодавства України та складові елементи структури правового регулювання інформаційних відносин в Україні, обґрунтував необхідність проведення інкорпорації міжнародного інформаційного права як передумови гармонізації з ним інформаційного законодавства України, надав характеристику процесів здійснення інкорпорації інформаційного законодавства в окремих країнах, а також надав пропозиції щодо удосконалення правового регулювання інформаційних відносин в Україні, обґрунтував необхідність інкорпорації як етапу, що передує кодифікації інформаційного законодавства України, та структуру проекту Кодексу України про інформацію на основі досліджень інкорпорації інформаційного законодавства.

Зважаючи на те, що це монографічне дослідження є логічним продовженням положень і висновків дисертації *К. П. Череповського*, то вважаємо за можливе уникнути детального розгляду положень роботи.

Отже, нині представники наукової школи *В. А. Ліпкана* не лише встановили необхідність удосконалення нормативно-правового регулювання інформаційних правовідносин, а й повно та всебічно дослідили основні форми систематизації інформаційного законодавства, обґрунтували взаємозв'язок цих форм та конкретно визначили методіку, методологію, етапи, напрями, прийоми та способи проведення систематизації інформаційного законодавства України.

Слід відзначити і низку робіт, що присвячені кодифікації інформаційного законодавства, а саме дисертаційне дослідження *В. С. Цимбалюка* «Кодифікація інформаційного законодавства України»⁴⁰. Автор вперше обґрунтував, як доктринальне положення, що нині інформаційне право в Україні вже сформувалося як комплексна галузь права, де визначальними є правовідносини щодо створення, фіксації, поширення, пошуку, отримання (одержання), зберігання інформації (як ресурс

науково-практичної конференції «Інформаційні технології боротьби з тероризмом». — К. : О. С. Ліпкан. — 2012. — С. 12–14.

⁴⁰ **Цимбалюк В. С.** Кодифікація інформаційного законодавства України : дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук, спец. 12.00.07 / Віталій Степанович Цимбалюк. — Національний університет «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого» Міністерства освіти і науки України. — Харків, 2013. — 435 с.

суспільної діяльності) із застосуванням різних технологій (способів, засобів, методів) об'єктивізації у стосунках людей, спільнот, держав, у міжнародному співтоваристві; довів, що наразі у складі міжнародного права формується його комплексний напрямок — міжнародне інформаційне право, де визначальними є інтернаціональні правовідносини щодо права кожної людини на свободу переконань і на вільне їх виявлення, у тому числі свободу безперешкодно дотримуватися своїх переконань, свободу шукати, одержувати і поширювати інформацію, зокрема й як ідей будь-якими засобами і незалежно від державних кордонів; визначив, що сучасне інформаційне право, як система має три основні структурні, комплексні, взаємопов'язані мега (великі), інституціональні частини: загальну частину; її положення екстраполюються на особливу частину, де у комплексі визначаються права і обов'язки провідних суб'єктів права (людини, громадянина, суспільства, держави, міжнародного співтовариства); та спеціальну частину, де інституційно комплексується специфіка правовідносин за об'єктною ознакою (основними видами діяльності, пов'язаної з інформацією).

Не менш важливими є дослідження автора проблем правового регулювання у сфері суспільних відносин щодо інформації, серед них проблеми пов'язані з тим, що в державі, всупереч положенням Конституції України триває практика регулювання суспільних відносин щодо інформаційної сфери на рівні підзаконних нормативно-правових актів, хоча такі суспільні відносини мають визначатися винятково законами, окреслення методологічних положень визначення джерел інформаційного права як основи кодифікації інформаційного законодавства (до складу джерел інформаційного права пропонується включати не тільки нормативно-правові акти органів влади, а й нові прояви суспільних відносин, що формується на засадах, синергетики: співпраці людей, їх самоорганізації, саморегулювання, самостійного упорядкування життя без участі держави), структуризації загально визнаних у теорії, практиці окремих інститутів інформаційного права, у тому числі тих, що знайшли відображення у спеціальних юридичних законах за загальною, особливою та спеціальною частинами цього права, що у перспективі має екстраполюватися на структуру проекту Кодексу України про інформацію за матричним підходом моделювання інститутів правового регулювання та методологічних положень формування доктрини та методології створення проекту кодифікованого законодавчого акту під назвою — Кодекс

України про інформацію (розвиваються аргументи щодо застосування в інформаційному праві філологічних знань у правотворенні, пропонується розвиток такого напрямку наукових досліджень у правознавстві як юридична філологія (щодо напрацювання правил, методик, методів конструювання понятійного апарату права з урахуванням кращих здобутків традицій української мови, юридичної когнітології тощо).

Водночас питання інкорпорації не знайшли адекватного розгляду у зазначеній вище роботі.

Обґрунтування засадничих, методологічних та методичних положень щодо комплексного, функціонального складу кодифікації як вищої форми систематизації законодавства України про інформацію та інформаційну діяльність знайшло своє відображення в дисертаційному дослідженні *«Кодифікація законодавства України про інформацію»* К. Г. Татарникової.

Дослідниця визначила методологічні положення кодифікації законодавства України про інформацію, дослідила історію розвитку теорії інформаційного права щодо кодифікації законодавства України про інформацію, сформулювала теоретико-правові положення щодо співвідношення кодифікації, інкорпорації та консолідації як визначальних складових систематизації законодавства про інформацію, визначила концептуальні підходи до кодифікації законодавства про інформацію, здійснила теоретико-правовий аналіз концепції фрагментарної галузевої кодифікації законодавства про інформацію — як вітчизняного, так і зарубіжного, обґрунтувала концепцію комплексної кодифікації законодавства про інформацію, розробила пропозиції та рекомендації щодо кодифікації законодавства України про інформацію, сформулювала пропозиції щодо частин проекту Кодексу України про інформацію та обґрунтувала рекомендації щодо розділів у частинах проекту Кодексу України про інформацію тощо.

На думку автора, інкорпорація, консолідація, кодифікація є основними складовими чинниками систематизації інформаційного законодавства України. Вони у комплексі, як теоретико-практичний правовий феномен, є важливими, постійними, дискретними процесами, що

мають взаємозв'язок між собою у діалектичному прояві як етапи, методи, способи⁴¹.

Інші важливі та цікаві погляди дослідниці репрезентовані в подальших наукових роботах⁴².

1.1.4 Роботи з аналізу різноманітних аспектів інформаційної безпеки

Взаємозв'язок інформаційного права та безпекознавства досі викликають дискусії серед українських дослідників.

Так, інформаційна безпека як правову категорію розглядається у різних правовідносинах: у підприємницькій діяльності [123; 124]; як

⁴¹ Татарникова К. Г. Кодифікація законодавства України про інформацію : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 / Кристина Геннадіївна Татарникова. — К., 2014. — 210 с.

⁴² Татарникова К. Г. Методологічні підходи до кодифікації законодавства України про інформацію / К. Г. Татарникова // Підприємництво, господарство і право. — 2013. — № 5. — С. 99–101; Татарникова К. Г. Концепт комплексної кодифікації законодавства про інформацію / К. Г. Татарникова // Юридичний вісник. — 2013. — № 3 (28). — С. 69–73; Татарникова К. Г. Концепт фрагментарної галузевої кодифікації законодавства про інформацію: методологія визначення / К. Г. Татарникова // Підприємництво, господарство і право. — 2013. — № 9. — С. 53–55; Татарникова К. Г. Отдельные предложения по решению ряда научных и практических проблем, связанных с кодификацией информационного законодательства / К. Г. Татарникова // Закон и жизнь : международный научно-практический правовой журнал. — Молдова, 2013; Татарникова К. Г. Тенденції розвитку законодавства у сфері захисту персональних даних / К. Г. Татарникова // Інформаційні стратегії в глобальному управлінні : міжнародна наук.-практ. конф. (м. Київ, 29 жовтня 2011 р.) : тези допов. — К., 2011. — С. 65–66; Татарникова К. Г. Деякі аспекти методології кодифікації інформаційного законодавства / К. Г. Татарникова // Правові та політичні проблеми сучасності : наук.-практ. конф. (м. Луцьк, 22 квітня 2012 р.) : тези допов. — К., 2012. — С. 38–40; Татарникова К. Г. Кодифікація інформаційного законодавства як напрям боротьби з тероризмом / К. Г. Татарникова // Інформаційні технології боротьби з тероризмом : міжнародна наук.-практ. конф. (м. Київ, 15 липня 2012 р.) : тези допов. — К., 2012. — С. 17–21; Татарникова К. Г. Щодо змісту поняття Кодифікація інформаційного законодавства / К. Г. Татарникова // Проблеми державного будівництва в Україні : м-ли XVII Міжнародної наук.-практ. конф. професорсько-викладацького складу «Україна в Євроінтеграційних процесах» (м. Київ, 18–19 лютого 2012 р.) : тези допов. — К., 2012. — Вип. 20. — Т. 1. — С. 165–168; Татарникова К. Г. Гносеологічний аспект розвитку теорії інформаційного права у контексті протидії екстремізму та тероризму / К. Г. Татарникова // Навчально-наукове видання «Імперативи розвитку цивілізації». — 2013. — Вип. № 1. — С. 65–69; Татарникова К. Г. Засади комплексної кодифікації законодавства про інформацію / К. Г. Татарникова // Проблеми державного будівництва в Україні : м-ли XVIII Міжнародної наук.-практ. конф. професорсько-викладацького складу «Україна в Євроінтеграційних процесах» (м. Київ, 16–17 лютого 2013 р.) : тези допов. — К., 2013. — Вип. 21. — Т. 1. — С. 226–229.

чинник, що зумовлює перехід глобальної інформаційної цивілізації на нову її якість — глобальну кібернетичну цивілізацію, що зумовлює посилення управлінського аспекту держав у регулюванні правовідносин [125]. По суті автор відносить норми щодо інформаційної безпеки у статус важливого різноаспектного інституту інформаційного права [126; 127], пов'язуючи його специфіку з розвитком інформатики [128] та з правовими аспектами суспільної моралі [129]. Автор переконливо доводить, що інформаційна безпека — це важливий інститут інформаційного права, що за принципом гіперсистем, «пронизує» певним чином усі інші його інститути (як у загальній, так і особливій частині) і водночас має окремі інституційні ознаки у спеціальній частині інформаційного права як вид інформаційної діяльності, поступово перетворюючись на його підгалузь через законодавство про основи національної безпеки України.

Цікавою за змістом, як на наш погляд, визначається робота колективу вітчизняних авторів щодо правового забезпечення інформаційної діяльності в Україні [130]. У ній за об'єктною ознакою окреслюються не лише загальні питання інформаційного суспільства в контексті глобальних тенденцій світового розвитку, а й правові засади інформаційної діяльності в аспекті системних ознак національної безпеки України. У цьому ж контексті помітна тенденція до різнопланового висвітлення окремих засад правового регулювання інформаційної безпеки в Україні й іншими авторами. У даному напрямі дедалі більше зростає кількість публікацій творчих колективів, що свідчить про формування вітчизняної наукової школи безпекознавства, ідейним засновником якої є В. А. Ліпкан. Серед них виокремлюються роботи: Л. С. Харченка, О. В. Логінова [131]; О. С. Ліпкан, О. О. Яковенка [132].

Так, В. А. Ліпкан у співавторстві з Ю. Є. Максименко та В. М. Желіховським підготував навчальний посібник «Інформаційна безпека України в умовах євроінтеграції».

Авторами запропоновано новаторський підхід до розгляду інформаційної безпеки України як складової частини європейської безпеки. Зокрема ними досліджено зміст інформаційної безпеки, національних інтересів України в інформаційній сфері; поняття та зміст загроз інформаційній безпеці; напрями державної політики національної безпеки в інформаційній сфері; система забезпечення інформаційної безпеки; проблеми становлення інформаційного суспільства; інформа-

ційна безпека України у сфері прав і свобод людини; інформаційна безпека, безпека інформаційного суспільства; напрями адаптації Україною стандартів Європейського Союзу у сфері інформаційної безпеки.

Запропоновано нове бачення проблем формування інформаційного суспільства в Україні, яке має утворюватися **відповідно до** національних інтересів з *урахуванням* стандартів Євросоюзу, а не навпаки.

Також автори переконливо доводять, що основу концепції національної безпеки і, відповідно, Доктрини інформаційної безпеки України мають становити національні інтереси, що ґрунтуються на національних цінностях, національних ідеалах. Варто зауважити, що в даній парці конкретно визначено такі поняття, як національна безпека та національні інтереси. Зазначимо, що чимало дослідників зосереджують увагу на проблемі широкого трактування категорій «національна безпека» та «національні інтереси», що фактично призводить до підміни іншої категорії, наприклад, «функція держави», а також їх злиття. Логічним, на думку авторів, є розуміння того, що національні інтереси категорія більш широка за національну безпеку. Однак національна безпека є не тільки інструментом, а й одним із життєво важливих національних інтересів. Безпечні умови існування людини та суспільства, функціонування державно-правових інституцій — основа, плацдарм для їх подальшого розвитку.

Дослідники також зазначають: оскільки Україна — центр Європи, тому її роль в побудові європейської спільноти доволі вагома, а згодом стане визначальною. Перебуваючи на перетині цивілізацій, Україна є уособленням інтеграції різних культур, а отже, продуцентом інтегрованих систем безпеки, ініціатором і засновником яких вона і має бути. Отже, **геостратегічне розташування України передбачає наявність національних інтересів у різних частинах світу**, що потребує розроблення стратегій, програм і технологій їх адекватного забезпечення.

Серед інших вітчизняних дослідників правових аспектів інформаційної безпеки наведемо праці *Б. А. Кормича* [133; 134]; *О. К. Юдіна*, *В. М. Богуна* [135]; *В. М. Бутузова*, *С. Л. Остапця*, *В. П. Шеломенцева* [136] та інших.

Так, *Б. А. Кормич* аналізує національні і міжнародні нормативно-правові акти стосовно забезпечення інформаційної безпеки України в працях «**Організаційно-правові засади політики інформаційної без-**

пеки України» [133] та «Інформаційна безпека: організаційно-правові основи» [134].

Варті уваги зроблені висновки та рекомендації дослідника, спрямовані на вдосконалення законодавства і концептуальних засад політики інформаційної безпеки України, підвищення ефективності практичної діяльності з реалізації цієї політики. Особливої актуальності набувають дослідження автора правових основ інформаційної безпеки людини і суспільства, де він аналізує стан дотримання інформаційних прав і свобод людини в Україні та констатує наявність значних загроз інформаційній безпеці людини, необхідність приведення національного законодавства України щодо свободи слова та інформаційну діяльність у більш повну відповідність Європейській конвенції з прав людини. Важливим є висновок *Б. А. Кормича*, що ці загрози мають внутрішній характер і пов'язані з вадами у системі публічної влади в Україні, прогалинами та недоліками в національному законодавстві та діяльності певних політичних сил, що протидіють формуванню правового поля інформаційної діяльності [133, с. 261].

Першим дисертаційним дослідженням загальнотеоретичного характеру, де здійснювався ґрунтовний розгляд інформаційної безпеки України, була робота *Ю. Є. Максименко* «Теоретико-правові засади забезпечення інформаційної безпеки України»⁴³, захищена ще у 2007 році.

Авторка визначила основні методологічні підходи до визначення поняття «інформаційна безпека», сформулювала розуміння інформаційної безпеки як системи, що складається з інформаційної безпеки у сфері прав і свобод людини та громадянина, інформаційно-психологічної та інформаційно-технічної безпеки, обґрунтувала відмінність розуміння Європейським Союзом парадигми інформаційної безпеки щодо вітчизняної доктрини.

Крім того, нею удосконалено підхід до формулювання національних інтересів в інформаційній сфері, а також визначення складових інформаційної безпеки України відповідно до Закону України «Про основи національної безпеки України» і Указу Президента України «Про Стратегію національної безпеки України», досліджено основні напрями співробітництва Європейського Союзу й України в інформа-

⁴³ *Максименко Ю. Є.* Теоретико-правові засади забезпечення інформаційної безпеки України : дис... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Юлія Євгенівна Максименко. — К., 2007. — 188 с.

ційній сфері та ключові проблеми євроінтеграції України в інформаційній сфері.

Окреслення нормативно-правового регулювання інформаційної безпеки України та виокремлення головних проблем у цій сфері над авторці можливість визначити основні шляхи удосконалення національного законодавства щодо регулювання суспільних відносин у сфері інформаційної безпеки України.

Зокрема вона зауважила: «Нормативно-правове регулювання інформаційно-психологічної безпеки та інформаційної безпеки у сфері прав і свобод людини та громадянина де-юре відповідає міжнародним і європейським стандартам, причому здійснюється за допомогою такого виду нормативно-правового акту, як закон України. Суспільні відносини у сфері інформаційно-технічної безпеки врегульовані переважно підзаконними нормативно-правовими актами і потребують узгодження з європейськими стандартами. Простежується кількісний пріоритет нормативно-правових актів, спрямованих на регулювання суспільних відносин у сфері інформаційно-технічної безпеки щодо інформаційно-психологічної та інформаційної безпеки у сфері прав і свобод людини та громадянина»⁴⁴.

Серед головних проблем нормативно-правового забезпечення інформаційної безпеки України було виокремлено: наявність численних нормативно-правових актів різної юридичної сили у цій сфері; закріплення важливих засад підзаконними нормативно-правовими актами; певна розбіжність з чинною Конституцією України; неузгодженість нормативно-правових актів та наявність багатьох прогалін; неоднозначність і неузгодженість дефініцій, а іноді і відсутність навіть базових з них; наявність значного масиву декларативних положень без механізму їх правореалізації; наявність численних бланкетних норм права, що не призводять до очікуваного ефекту; наявність численних абстрактних, суб'єктивних понять, що потребують офіційного тлумачення чи чіткого визначення; низький рівень правореалізації норм права, що регулюють суспільні відносини у сфері забезпечення інформаційної безпеки України.

На переконання Ю. Є. Максименко, на даному етапі доцільним було б прийняття Доктрини інформаційної безпеки України, що має

⁴⁴ Максименко Ю. Є. Теоретико-правові засади забезпечення інформаційної безпеки України : дис... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Юлія Євгенівна Максименко. — К., 2007. — 188 с.

стати рушійною силою, закласти підвалини для кодифікації інформаційного законодавства, та в подальшому ухвалення Інформаційного кодексу України, оскільки кодифікаційна діяльність має довготривалий характер, а проблема забезпечення інформаційної безпеки потребує термінового розв'язання.

Слід зауважити, що зазначені авторські пропозиції передували ухваленню Доктрини інформаційної безпеки України.

Історичний аспект становлення та розвитку вітчизняної системи захисту інформації як складової інформаційної безпеки у порівнянні із зарубіжним досвідом (Російська Федерація, США, Великобританія, Франція, Німеччина, Польща, Чехія, Словаччина, Угорщина, Литва, Латвія, Естонія, Японія, Китай) доволі об'ємно розкривається у навчальному посібнику А. М. Гуза [137]. Захист інформації з обмеженим доступом як субінститут інформаційної безпеки — його правовим основам присвячена на засадах компаративістики робота В. С. Сідака та В. Ю. Артемова [138]. Серед російських дослідників формування галузевого тезаурусу щодо інформаційної безпеки вирізняються: В. І. Ярочкін та Т. А. Шевцов [139]; А. Я. Приходько [140]; В. М. Лопатін [141].

Дослідження наукових поглядів, присвячених як окремим аспектам систематизації інформаційного законодавства України, так і безпосередньо його інкорпорації надає можливість дійти таких висновків.

1. У більшості наукових публікацій визначається необхідність удосконалення інформаційного законодавства України шляхом його систематизації. Проте автори не вказують конкретних методів, методик, методології її проведення.
2. Здебільшого наукові праці у цій сфері присвячені окремим питанням кодифікації інформаційного законодавства, яка є завершальним етапом систематизації. Проблеми ж інкорпорації, що передують кодифікації, визначаються лише фрагментарно. Це не сприяє формуванню цілісного уявлення про систематизацію інформаційного законодавства та його відмежування від систематизації інших галузей законодавства.

1.2 МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ІНКОРПОРАЦІЇ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

У юридичній науці та практиці визначення понять «методологія», «методи», «методика», а також їх співвідношення доволі дискусійне. Окремі аспекти цієї дискусії мають місце і в теорії інформаційного права. Системно вони відображені українськими дослідниками: *В. А. Лінканом, М. І. Дімчогло, В. А. Залізнякам, В. С. Цимбалюком*. У контексті полеміки розуміння методології в теорії права це зводиться до таких наукових позицій як:

- сукупності принципів, прийомів, способів наукової діяльності, що застосовується для отримання істинних та таких, що віддзеркалюють об'єктивну реальність знань [180, с. 13];
- концептуальний виклад мети, змісту, методів дослідження, що забезпечують отримання максимально об'єктивної, точної, систематизованої інформації про процеси та явища [181, с. 56];
- наука про методи, складне утворення, що визначає систему різних методологічних рівнів і методів пізнання предмета. В механізмі юридичного пізнання вона може розглядатися як вихідна категорія, а метод, своєю чергою, — це вихідна, базова категорія методології, адже вона не що інше, як теорія методів [182, с. 21].

У сучасних наукових джерелах щодо різних складових методології систематизації законодавства, у контексті сучасного розуміння теорії соціальних систем привертає увагу позиція, що сукупності (купи) не утворюють системних ознак, або якщо й утворюють, то тільки як базу для множинності складових, що у єдності формують нову якість, не притаманну купі. Вважається, що купа (сукупність) має ознаки упорядкованості тільки у змісті синергетики, коли визначаються функціональні ознаки явища, або їх комплекс певним суб'єктом, або суб'єктами для певних цілей. При цьому за мету становить упорядкування суспільних відносин на засадах консенсусу. Комплексність у соціальних системах визначається у здатності таких систем до примноження своїх властивостей не в арифметичній, а в геометричній прогресії — у множинності.

На основі викладеного далі тезисно визначимо поняття «метод». У більшості теоретичних джерел наводиться як загально прийняте його

поняття у викладенні *О. Ф. Скаун*. Вона зазначає, що метод юриспруденції є засобом юридичного пізнання, створення та організації юридичного знання. За допомогою юридичного методу предмет юриспруденції конкретизується і оформлюється у відповідну юридичну теорію (юридичну науку) як єдину систему знань про державу та право, висловлену в поняттях [183, с. 5]. Інший аспект, схожий за сутністю, вказує авторський колектив російських вчених які вважають, що метод охоплює способи, прийоми, засоби вивчення певного явища, процесу тощо [184, с. 23].

У словнику іншомовних слів є кілька варіантів трактування поняття «метод»: шлях дослідження; спосіб пізнання; спосіб пізнання дійсності і її відтворення в мисленні; спосіб, прийом або система прийомів для досягнення певної мети, виконання певної операції [185, с. 429–430].

У нашому дослідженні ми підтримуємо вітчизняну наукову традицію, відповідно до якої методологія це, передусім, вчення про методи пізнання дійсності через систему принципів, на основі яких ґрунтується дослідження та здійснюється обрання конкретних методів, а також сукупність методів пізнання чогось. Щодо методу, то це важлива складова методології, що визначається способами пізнання дійсності [45, с. 63].

Нами методологію пропонується розуміти як множину методів, що визначають погляди і методики реалізації принципів, прийомів, способів, засобів, технологій практичної та наукової діяльності для отримання істинних, таких, що відображають об'єктивну реальність відомостей у знаннях для подальшого перетворення чи підтримання у визначеному стані певних явищ буття відповідно до потреб, інтересів певних суб'єктів.

Стосовно визначення сутності інформаційного законодавства за методологічну основу візьмемо принципи-норми, проголошені в Конституції України, вони системно визначені *М. І. Дімчогло* [45, 64–65]. Їх пропонується розглядати також у контексті інкорпорації законодавства України про інформацію:

1. В Україні визнається і діє принцип верховенства права (п. 1 ст. 8), при цьому Конституція України має найвищу юридичну силу. Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй (п. 2 ст. 8). Чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Вер-

ховною Радою України, є частиною національного законодавства України (п. 1 ст. 9). Отже, з точки зору методології, будь-яка інкорпорація інформаційного законодавства має обов'язково визначатися, передусім, з урахуванням положень Конституції України. Надалі — інкорпорація законів, законодавчих актів, потім — інших, підзаконних актів.

2. Правовий порядок в Україні ґрунтується на засадах, відповідно до яких ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законодавством (п. 1 ст. 19), а органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України (п. 2 ст. 19). З цього випливає розуміння аспекту законності як принципу, що підсилює міркування викладені у попередньому пункті.
3. При прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод (п. 3 ст. 22). Закони та інші нормативно-правові акти, що визначають права і обов'язки громадян мають бути доведені до відома населення у порядку, встановленому Законом (п. 2 ст. 57). Закони та інші нормативно-правові акти, що визначають права і обов'язки громадян, не доведені до відома населення у порядку, встановленому законом, є нечинними (п. 3 ст. 57). З цього випливає інший аспект розуміння принципу законності, що екстраполюється і на відповідну систематизацію галузей законодавства, особливо як удосконалення, розвиток, упорядкування тощо.
4. Закони та інші нормативно-правові акти не мають зворотної дії в часі, крім випадків, коли вони пом'якшують або скасовують відповідальність особи (п. 1 ст. 58). З цього положення випливає ще один аспект розуміння законності як принципу, що має обов'язково враховуватися при систематизації галузей законодавства.

Стосовно визначення конституційних ознак систематизації інформаційного законодавства, що має бути врахований при його інкорпорації, пропонується узяти за основу положення статті 92 Конституції України. Оскільки майже в кожному ґрунтовному науковому дослідженні обов'язково є посилання, ми також узяти на себе сміливість

ще раз повторити ці положення, що: винятково законами здійснюється закріплення прав і свобод людини і громадянина, гарантій цих прав і свобод; основних обов'язків громадянина (п. 1. ст. 92); засади утворення і діяльності засобів масової інформації (п. 11 ст. 92); організації і діяльності органів виконавчої влади, основ державної служби, організації державної статистики та інформатики (п. 12 ст. 92); організації та діяльності органів виконавчої влади, основ державної служби, судоустрою, судочинства, статусу суддів, засад судової експертизи, організації і діяльності прокуратури, органів дізнання і слідства, нотаріату, органів і установ виконання покарань, основ організації та діяльності адвокатури (п. 14 ст. 92).

Значення цих положень Конституції України визначає наше розуміння змісту терміна «законодавство». Тобто законодавство — це множина нормативно-правових актів (як правило, у статусі законів, кодексів), що ухвалені у правовій формі (статусі) як загальні правила для всіх Верховною Радою України, Президентом України, Кабінетом Міністрів України, іншими органами державної влади тощо.

На основі вищезазначених конституційних принципів повинно удосконалюватися все правове поле інформаційної сфери країни і понад усе — законодавство та практика судового захисту, функціонування судової систем у державі. В законах закріплюються не лише основні права та обов'язки людини, громадянина України як суб'єктів інформаційних правовідносин, а й визначені повноваження і відповідальність держави в особі її компетентних органів щодо регулювання, гарантій, контролю, нагляду за реалізацією правомірної поведінки учасників правовідносин щодо інформації. Тож ми поділяємо позицію тих дослідників, які вважають, що всі дослідження, претендуючи на системність, спрямовані на вивчення специфічних ознак складно-організованих об'єктів як систем [186, с. 318]. З позиції засад загальної теорії систем, серед більшості дослідників домінує думка, що будь-який об'єкт слід розглядати як такий, що має відповідати вимогам його структуризації, а саме: містити взаємопов'язані та такі, що взаємодіють, структурні елементи (певну будову, структуру); має відносну умовну незалежність, порівняно з іншими соціальними об'єктами — розвинену організацію; має внутрішню цілісність (що складає ядро структури) тощо [187, с. 26].

У цьому сенсі ми поділяємо позицію *М. І. Дімчогло* [45, с. 68], що інформаційне законодавство України визначається як елемент (з ознака-

ми підсистеми) всього законодавства держави як системи вищого порядку (гіперсистеми). Також вона обґрунтовує, що такою гіперсистемою є вся правова система України. При цьому ядром законодавства є Конституція України. Це Основний Закон як для публічно-правових, так і приватноправових відносин, ураховуючи, що країна є визначальним елементом у структурі такої глобальної правової системи, як міжнародне співтовариство. Слід зазначити, що інформаційне законодавство України належить і повинно належати до відкритих систем, що динамічно розвиваються, надалі. Повної стабільності в ньому ніколи не було і не повинно бути, адже будь-яка стабільність призводить лише до застою, а отже, до розпаду держави. Водночас і надмірні зміни законодавства не сприяють ефективності його використання. Отже, динаміка розвитку законодавства має бути такою, щоб його адекватно сприймали суспільство та окремі особи.

Значимим для нашого дослідження є положення методології *синергетичного підходу*. Цей підхід дає змогу сформулювати базис пізнання певного порядку в інформаційній сфері суспільства на засадах самоорганізованих систем, оскільки синергетика, являючи собою міждисциплінарну методологію досліджень, визначає можливості пошуку загальних принципів, що зумовлюють подальшу керованість поведінки елементів у переході їх структуризації від хаосу, випадковостей до систем, що самоорганізуються [45 с. 70, 188, с. 45].

Застосування синергетичного підходу допомагає розумінню і сутності правової системи України як відкритої, нестійкої та нелінійної за структурою, що динамічно розвивається, а також визначається самоорганізацією з наявних взаємодіючих між собою чинників. За допомогою синергетичного методу здійснюється дослідження процесів, що виникають і розвиваються у суспільстві. Зокрема його використовують для усвідомлення процесів формування, становлення та розвитку законодавства України про інформацію через виявлення у ньому об'єктивних проявів дезорганізаційних чинників, що виникають у міру збільшення критичної маси спеціальних законів країни, де предметом їх регламентації виступає інформація. Зменшення невизначеності (ентропії) у нормах суспільного життя зумовлюють виникнення хаосу поведінки його суб'єктів. На противагу хаосу, виникає суспільна необхідність визначення інтегрованого правового визначення як чинника підтримки безпеки людини, суспільства, держави, міжнародного співтовариства.

Однак реалізація цієї потреби передбачає попереднє усвідомлення наявності певного нормативно-правового масиву, об'єднаного за конкретним комплексним критерієм.

Такий критерій виступає основою для формування відповідної матриці правовідносин, що зумовлює формування належного методологічного підходу. В теорії інформаційного права такий методологічний підхід був запозичений із правової інформатики та набув умовної назви — *матричний підхід*. Цей методологічний підхід знаходить дедалі більшого розповсюдження і застосування в дослідженнях наукової школи В.А.Ліпкана, де формулюється чітко його зміст, і використовується метод формування таблиці *Д. І. Менделєєва*.

Проведені нами дослідження дають змогу констатувати, що матричний підхід був запозичений інформатикою з математики, зокрема з алгебри і розвинутий в аналітичній геометрії. Він активно використовується для потреб формування і дослідження економічних моделей [189, с. 9–22]. Цей підхід був адаптований інформатикою до структуризації інформаційних процесів у соціальних системах для їх формалізації з метою автоматизації із застосуванням комп'ютерних інформаційних технологій. У математиці матрицею називають прямокутні таблиці чисел, що мають відповідні рядки та стовпці векторів, що аналізуються, по горизонталі, вертикалі, діагоналях тощо.

За структурою матриці бувають одномірні, двомірні, тримірні та багатомірні. Операції над складовими матриць у моделюванні об'єктів проводяться на основі складання чи множення, однак для аналізу можуть мати і зворотні операції: віднімання та ділення. Незалежно від конкретного об'єкта моделювання можна передбачити кінцевий результат функціонування моделі при застосуванні його на практиці. Для прикладу, у матриці комп'ютерного редактора тексту неважливо, що за текст (за контентом) набирається чи копіюється з іншого документа. Вигляд наступного документа буде заздалегідь відомий суб'єктам у форматі його реалізації: спочатку у електронній формі, при потребі — реалізований із застосуванням паперової чи іншої технології об'єктивізації.

За матричного підходу далі пропонується розглянути аргументацію позиції Ю. Є. Максименко щодо ознак інформаційного суспільства у контексті безпекознавства [190]. Ця позиція інтерпретується нами через визначення як аксіоми — інформаційної сфери суспільства. Ар-

гументація її ознак визначається нами за дослідженнями В. С. Цимбалюка [266, с. 18–31]. Матричні ознаки інформаційного суспільства визначаються такими параметрами (чинниками): змістовними (контентними), інформацією; техніко-технологічними (інфраструктурними) реалізації (об'єктивізації) інформації; ознаками кола осіб комунікації (спілкування), їх оточуючого простору і часу. У сукупності (складанні) цих ознак і визначаються у відтворенні параметрів інформаційної сфери суспільства. У матрицях правовідносин щодо інформації, що формуються за множинними ознаками з даних (відомостей, повідомлень і т.п.), відбувається створення інформації. Таку інформацію ще умовно визначають як нову інформацію (або — інновацію).

Отже, за матричним підходом, становлення інформаційного суспільства, для будь-якого соціального явища за множинними параметрами безпеки має як безсумнівні позитивні, так і певні негативні наслідки. З одного боку, як позитив — комп'ютерні технології пришвидшили можливості створення, передавання, отримання (доступу), обробки значного обсягу інформації. З іншого — занепокоєння викликають такі тенденції: поширення фактів протизаконного збору і використання інформації; несанкціонований доступ до інформаційних ресурсів; незаконне копіювання інформації в електронних системах; викрадення інформації з електронних бібліотек, архівів, банків та баз даних; порушення технологій обробки інформації; протиправний запуск комп'ютерних програм-вірусів, що приводить до знищення та модифікація даних у інформаційних системах; протиправне перехоплення інформації в технічних каналах, її витік; маніпулювання суспільною та індивідуальною свідомістю тощо [190, с. 1].

Не менш важливого значення у процесі пізнання досліджуваної проблематики має також використання *при* побудові матриць суспільних відносин щодо інформації *діалектичного підходу до пізнання об'єктивної реальності*. Діалектика як метод пізнання розуміється в єдності природи змін з статикою методів логіки як основи теорії пізнання. Це, по суті, є фундаментальним науковим принципом дослідження багатоаспектної, багатозначної, багатопланової і суперечливої дійсності в усіх її проявах. Як принцип дослідження соціальних явищ діалектика розвивалася протягом багатьох століть вченими різних філософських і політичних шкіл [191, с. 149]. Нині вона виступає методологічним підходом до вивчення явищ суспільного буття як системи,

що ґрунтується на загальних закономірних зв'язках розвитку суспільства, держави й природи [45, с. 71].

Щодо теми дослідження, то завдяки діалектичному підходу законодавство України про інформацію ми маємо сприймати як цілісний соціально-правовий феномен. Це законодавство як аксіома визначається нами за статичними (сталими складовими) сукупної матриці суспільних відносин та динамічними чинниками, що трансформують сукупну матрицю правовідносин у множинну (багатомірну) матрицю. Множинна матриця суспільних відносин щодо інформації визначається такими чинниками: мінливостями умов життя, що зумовлюють розвиток суспільства; новими зв'язками із іншими явищами суспільного та державного життя; пронизуванням інформаційними суспільними відносинами різноманітних сфер економічних, культурних, політичних та інших видів суспільних відносин; постійних змін у напрямку розвитку під впливом масового застосування нових здобутків науково-технічного прогресу, пов'язаного не тільки з технологіями відтворення чи перетворення, а й створення з новими технологічними можливостями швидкості передавання, отримання та переміщення на зберігання інформації.

Традиційно для визначення методології дослідження законодавства про інформацію застосовуються правовий *аналіз і синтез* його складових [192, с. 49]. З точки зору множинного матричного підходу стосовно цих методів, ми поділяємо думку, які вважають, що під правовим аналізом слід розуміти множинну способів наукового дослідження його предмета щодо поділу на складові, а під синтезом — протилежний аналізу спосіб, що полягає в дослідженні явища в цілому, на основі об'єднання пов'язаних один з одним елементів у єдине ціле, що утворює нову якість.

Виокремлення основних ознак інформації, інформаційної діяльності, інформаційного законодавства, систематизаційної діяльності тощо, визначення шляхів удосконалення правового забезпечення інформаційних відносин здійснюється за допомогою зазначених методів.

Щодо *дедуктивного та індуктивного методів*, то «дедуктивною називають таку розумову конструкцію, в якій висновок щодо якогось елементу множини робиться на підставі знання загальних властивостей всієї множини. ...Під індукцією розуміють перехід від часткового

до загального, коли на підставі знання про частину предметів класу робиться висновок стосовно класу в цілому»⁴⁵. Стосовно теми нашого дослідження застосування цих методів полягало в узагальненні емпіричної інформації з метою її розкриття.

Застосування вищезазначених логічних операцій: аналізу, синтезу, індукції, дедукції, аналогії, порівняння, моделювання тощо лежить в основі іншого важливого методу даного дослідження — *формально-догматичного (юридико-технічного)*.

Формально-догматичний (юридико-технічний) метод припускає вивчення права як такого, у «чистому вигляді», поза зв'язком із економікою, політикою, мораллю та іншими соціальними явищами⁴⁶.

Отже, застосування вказаного вище методу при дослідженні різних аспектів інкорпорації інформаційного законодавства України передбачає її вивчення як явища правової дійсності у «чистому вигляді», що існує незалежно від інших видів суспільної та державної діяльності, поза сферою економіки, політики тощо.

Завдяки цьому методу здійснюється аналіз чинного інформаційного законодавства України і практики його застосування державними органами, виявлення зовнішніх, очевидних аспектів цього явища правової дійсності без проникнення у внутрішні зв'язки.

На думку *К. І. Белякова*, процес інформатизації (протогенез інформатизації) поділяється на комп'ютеризацію, медіатизацію і, нарешті, інтелектуалізацію⁴⁷. Якщо в Україні вищезазначений процес проходить лише початкові стадії, то в провідних країнах світу можна говорити вже про становлення інформаційного суспільства, а отже, про певний правовий досвід урегулювання інформаційних відносин.

У зв'язку з тим особливо важливим для розкриття предмета дослідження є використання *порівняльно-правового методу (компаративний метод)*.

Порівняльно-правовий метод передбачає «зіставлення юридичних понять, явищ і процесів і виявлення між ними схожості та

⁴⁵ *Шейко В.М.* Організація та методика науково-дослідницької діяльності : [Підручник] / В.М. Шейко, Н.М. Кушнарченко. — 2-ге вид., перероб. і доп. — К : Знання-Прес, 2002. — 295 с., с. 71.

⁴⁶ *Скакун О. Ф.* Теорія держави і права : [Підручник] / О. Ф. Скакун. — Харків : Консул, 2008. — 656 с., с. 14.

⁴⁷ *Беляков К. И.* Управление и право в период информатизации : [монография]. — Киев : Издательство «КВІЦ», 2001. — 301 с., с. 36–39

відмінностей»⁴⁸. Цей метод має важливе значення для пізнання правових явищ та вироблення шляхів їх удосконалення, підвищення ефективності впливу права на суспільні відносини тощо.

Кожна країна має власну інформаційну політику, що обумовлена соціально-культурним, економічним, політичним потенціалом та відповідає задекларованим геополітичним і геостратегічним амбіціям.

Отже, правове забезпечення інформаційних відносин конкретної країни має особливості. Якщо проаналізувати законодавство держав англо-американської правової сім'ї, то можна помітити, що основним джерелом права є судовий прецедент та, загалом, й не властива кодифікація права.

Саме тому ми здебільшого зіставляємо інформаційне законодавство України та Російської Федерації, які є подібними за своїм змістом, а тому можуть піддаватися порівнянню. Слід також зауважити, що правова система України за своїми характерними рисами наближається до романо-германської правової сім'ї. У зв'язку із задекларованими зовнішньополітичними євроінтеграційними пріоритетами нашої країни не менш важливим є розгляд інформаційного законодавства країн-членів Європейського Союзу.

Як слушно зазначає *Б. А. Кормич*, саме порівняння дає змогу показати ступінь ефективності управлінсько-організаційних дій, спрямованих на створення умов інформаційної безпеки людини і держави, найбільш повну реалізацію їх прав та компетенції в інформаційній сфері, попередження загроз незаконного втручання, обмеження чи порушення цих прав⁴⁹.

Окрім вищезазначеного, застосування порівняльно-правового методу при дослідженні інкорпорації інформаційного законодавства допоможе розкрити тенденції розвитку правового забезпечення окремих аспектів інформаційної проблематики в різних країнах, зокрема захисту авторських прав, електронної торгівлі тощо.

Останнє обумовлює актуальність у зв'язку з необхідністю адаптації національного законодавства до міжнародно-правових стандартів.

⁴⁸ Скакун О. Ф. Теорія держави і права : [Підручник] / О. Ф. Скакун. — Харків : Консул, 2008. — 656 с., с. 15.

⁴⁹ Кормич Б. А. Організаційно-правові основи політики інформаційної безпеки України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07 / Борис Анатолійович Кормич. — О., 2004. — 427 с., С. 29

Важливе значення має *метод прогнозування*, що передбачає виявлення тенденцій розвитку правового забезпечення інформаційних відносин в Україні та провідних країнах світу шляхом використання *методів експертних оцінок, екстраполяції, аналогії, моделювання*.

Так, комплексне дослідження інкорпорації інформаційного законодавства України передбачає використання методу екстраполяції, поширюючи висновки щодо окремих структурних елементів інформаційного законодавства (інститутів, галузей, підгалузей) на його оцінку в цілому.

За допомогою ж методу моделювання можна передбачати наслідки здійснення інкорпорації інформаційного законодавства України задля подальшого розвитку демократичного процесу, трансформаційних перетворень українського суспільства в рамках правової реформи.

Розкриття питання методологічних засад дослідження інкорпорації інформаційного законодавства України уможливорює дійти таких висновків:

- 1) інкорпорація інформаційного законодавства України є правовим феноменом, а тому потребує системного наукового дослідження;
- 2) нині в Україні ухвалюється значний масив інформаційних нормативно-правових актів різної юридичної сили. Зважаючи на те, що вони є об'єктом інкорпорації, слід зважати на цю перманентну динамічність;
- 3) лише комплексне використання методологічних підходів і методів дослідження сприятимуть об'єктивному, всебічному розкриттю теми роботи.

Отже, дослідження порушеної проблематики потребує детального комплексного вивчення, яке має проводитись з використанням синергетичного, системного, діалектичного, історичного, структурно-функціонального, термінологічного, герменевтичного методів. При цьому необхідно використовувати такі загальні, спеціальні та приватні методи, як абстрагування, аналіз та синтез, дедукції та індукції, формально-догматичний (юридико-технічний), порівняльно-правовий тощо.

1.3 ПОНЯТІЙНО-КАТЕГОРІАЛЬНИЙ АПАРАТ ДОСЛІДЖЕННЯ

Для цілей подальших досліджень варто простежити формування нашого бачення інкорпорації інформаційного законодавства України, розпочавши із з'ясування базису дослідження — понятійно-категоріального апарату дослідження.

Так, *О. Г. Данільян, О. П. Дзьобань, М. І. Панов* [142, с. 68] зазначають, що наявність різноманітних визначень конкретних категорій, термінів, понять, дефініцій у науці обумовлена певним суб'єктивізмом дослідника, який використовує їх, так би мовити, на свій власний розсуд.

Розглядаючи зазначене вище як методологічну установку, першим завданням при викладенні даного підрозділу дослідження, має бути з'ясування змісту ключових понять: «інформація», «законодавство», «систематизація», «систематизація інформаційного законодавства», «інкорпорація інформаційного законодавства» тощо.

1.3.1 Поняття «інформація»

Важливим аспектом викладення наших результатів дослідження виступає з'ясування множинної матриці змісту інформації як взірця законодавства, де інформація є безпосереднім, або опосередкованим його відображенням у категоріях «законодавство про інформацію» або «інформаційне законодавство». У цьому контексті слід зазначити, що для дослідників інформаційного права визначення даного поняття атрибутивне. При цьому кожен дослідник вважає за потрібне надати власне визначення поняття «інформація». Але ніхто не розкриває змісту матриці формулювання такого поняття.

За сутністю критична маса інтерпретацій змісту інформації на міжгалузевому рівні сформувала окрему теорію — теорію інформації. Ця теорія з фізико-математичних та інженерних наук поступово перетворюється на напрям комплексних наукових досліджень з умовною назвою — інформаціологія.

З точки зору інформаціології, розгляд інформації як категорії здебільшого здійснюється етимологічно. Це слово має латинське походження — від «*informatio*», що більшістю фахівців тлумачиться як роз'яснення, відомість, повідомлення тощо. Отже, можна констатувати

ти, що термін «інформація» належить до полісемічних слів, що вживається у різних мовах.

При розкритті змісту терміна «інформація» деякі дослідники звертаються до його тлумачення як предмета дослідження в технічних науках. При цьому більшість сучасних науковців, у тому числі правників точкою відліку вважають інтерпретацію, запропоновану засновником умовно-статистичної (структурно-статистичної, математичної) теорії інформації *Клодом Шенноном* [4, с. 301–302; 149, с. 91; 45, с. 17–18]. На їх думку, саме *К. Шеннон*, на початку 40-х рр. ХХ століття виклав кількісно-математичні принципи до розуміння інформації, визначаючи її як невизначеність, що скорочується [193, с. 234]. Також він застосував умовні засоби вимірювання інформації та запропонував абстрактну схему зв'язку компонентів її прояву: джерело інформації, передавач, лінії зв'язку, приймач, адресат та джерело «перешкод».

У подальшому теорія *К. Шеннона* була суттєво доповнена та розширена. Дослідники розробили інші аспекти теорії інформації, зокрема типологічну, комбінаторну, динамічну, алгоритмічну тощо [194].

Так, алгоритмічне визначення кількості інформації запропонував *А. Н. Колмогоров*, визначаючи кількість інформації як мінімальну довжину (складність) програм, що надає можливість перетворити один об'єкт (дані) на інший (нові дані) [195, с. 123].

Основоположник кібернетики як науки, що вивчає загальні закономірності процесів управління і передачі інформації в машинах, живих організмах і суспільстві *Н. Вінер* розглядав інформацію як специфічну субстанцію, відмінну як від матеріального, так і від ідеального, стверджуючи, що «інформація — це ані матерія, ані енергія» [196, с. 132]. Тобто він визначив інформацію як один із проявів матеріального світу, поряд з речами й енергією.

У розвитку досліджень інформації поряд із вищезазначеними теоріями великого значення набули семантична та прагматична теорія інформації, що розглядали змістовний та аксіологічний її аспекти. Проте в юриспруденції поняття «інформація» у більшості випадків закріпилося лише у розумінні документованих або оприлюднених відомостей про події та явища, що відбуваються у суспільстві, державі та навколишньому середовищі [197, с. 717].

Як зазначає *М. І. Дімчогло*, розмаїття підходів щодо визначення поняття «інформація» і поглядів науковців на розв'язання численних

наукових проблем, пов'язаних з формулюванням її поняття, що відповідало б усім критичним зауваженням, є занадто складним завданням [45, с. 18].

Не дивно, що *Р. С. Белкін* вважає, що загальне визначення інформації може мати лише гносеологічний чи науковий зміст доти доки один із варіантів дефініції не знаходить закріплення у законодавчому акті [198, с. 270].

Щодо нормативного визначення, то дефініція цього поняття міститься в кількох нормативно-правових актах України.

Наприклад, у ст. 1 Закону України «Про інформацію» від 2 жовтня 1992 року поняття «інформація» визначалось як документовані або публічно оголошені відомості про події та явища, що відбуваються у суспільстві, державі та навколишньому природному середовищі. Нова його редакції від 13 січня 2011 року містить вже інше визначення: будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді [199]. Це свідчить, що наукова дискусія щодо дефініції інформації ще не завершилася.

У Законі України «Про телекомунікації» від 18 листопада 2003 року інформація визначається як відомості, подані у вигляді сигналів, знаків, звуків, рухомих або нерухомих зображень чи в інший спосіб⁵⁰.

Визначення категорії «інформація» містить і Цивільний кодекс України (ЦК України) від 16 січня 2003 року. Зокрема, згідно з ч. 1 ст. 200 ЦК України *інформація* визначена як документовані або публічно оголошені відомості про події та явища, що мали або мають місце у суспільстві, державі та навколишньому середовищі⁵¹.

Отже, всі легальні дефініції мають суттєві розбіжності, хоча й ґрунтуються на концепції «інформація — відомості».

М. Корчагін також зазначає, що «Закон визначає інформацію через категорію «відомості». За такого підходу акцент робиться на тому, що інформація є продуктом осмислення людиною фактів навколишнього середовища, яке нею сприймається. Однак за такого підходу з поняття «інформація» виключається широкий спектр знань, що безпосередньо не пов'язані з описом навколишнього світу. Так, дуже важко зара-

⁵⁰ Про телекомунікації : Закон України // Відомості Верховної Ради України. — 2004. — № 12. — Ст. 155.

⁵¹ Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року // Відомості Верховної Ради України. — 2003. — № 40. — Ст. 356.

хувати до «відомостей» не тільки більшу частину літературних творів, а й нереалізовані на практиці винаходи (об'єкти патентних прав або секрети виробництва, стандарти якості наприклад ISO 9001), інформацію про можливі шляхи розвитку ринку та способи ведення підприємницької діяльності тощо⁵².

Щодо доктринальних визначень поняття «інформація», то вони є найбільш різноманітними та строкатими. Хоча в різних галузях науки та права акцентується увага на різних якостях інформації як феномена.

У юридичній енциклопедії міститься таке визначення поняття «інформація» як документовані або публічно оголошені відомості про події та явища, що відбуваються у суспільстві й державі та навколишньому середовищі⁵³.

Найбільш поширеним у юридичній науці є визначення поняття «інформація» також як певних відомостей, сукупності яких-небудь даних, знань⁵⁴.

Як зазначає В. Г. Лукашевич, під *інформацією* у широкому значенні цього слова слід розуміти різні відомості про навколишній світ, які отримує матеріальна підсистема під час її взаємодії з навколишнім середовищем [103, с. 265].

Б. А. Кормич пропонує таке визначення *інформації*: це дані, які були організовані в такій формі та документовані або передані таким чином, що можуть бути сприйнятими іншою особою⁵⁵.

В. О. Голубєв визначає інформацію як результат відображення та обробки в людській свідомості різноманіття навколишнього світу, відомості про оточуючі людину предмети, явища природи, діяльність інших людей та ін.⁵⁶

Через розмаїтість підходів щодо визначення поняття «інформація» і поглядів учених на розв'язання численних наукових інформаційних

⁵² Корчагін М. Поняття інформації як цивільно-правової категорії / М. Корчагін // <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=2392>.

⁵³ Погорілко В. Ф. Інформація / В. Ф. Погорілко // Юридична енциклопедія : у 6 т. / редкол. : Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. — К. : Укр. енцикл., 1999. — Т. 2. — С. 717.

⁵⁴ Філософський словарь. (Под ред. Розенталя М.М.) — М. : Политиздат, 1972 — 496 с., с. 153.

⁵⁵ Кормич Б. А. Організаційно-правові основи політики інформаційної безпеки України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07 / Борис Анатолійович Кормич. — О., 2004. — 427 с., с. 45.

⁵⁶ Голубєв В. О. Програмно-технічні засоби захисту інформації від комп'ютерних злочинів. — Запоріжжя : ВЦ «Павел», 1998., с. 19

проблем, надати визначення поняття «інформація», яке відповідало б усім критичним зауваженням, занадто складне завдання.

Ми підтримуємо думку *Р. С. Белкіна*, що загальне визначення інформації може мати лише гносеологічний чи науковий характер. Будь-яке визначення має відображати функціональне призначення інформації⁵⁷. Саме тому для більш повного розкриття поняття «інформація» слід окреслити ознаки, властивості інформації як феномена.

Уперше на науковому рівні про *ознаки інформації* висловився *А. Б. Венгеров*. Це, зокрема:

- самостійність інформації щодо свого носія;
- можливість багаторазового використання однієї і тієї самої інформації;
- вона не зникає при споживанні;
- збереження інформації, що передається, у суб'єкта, який її передає;
- здатність до збереження, агрегування, інтегрування, накопичення, «стискання»;
- кількісна визначеність інформації;
- системність⁵⁸.

В. Я. Мацюк також наголошує, що інформація, як товар, має особливості, які відрізняються від матеріальної речі: інформація виступає як об'єкт нових правовідносин, після її передачі вона зберігається в особи, що її передає та одночасно з'являється в того, хто її прийняв, тобто вона належить водночас двом суб'єктам, при цьому зберігаючи свій правовий статус характеристикою не відчуженості від виробника, від володіння споживача⁵⁹.

Інтенсивний розвиток наукових досліджень інформаційної проблематики сприяв виокремленню нових ознак інформації.

Так, *Б. А. Кормич* виділяє ряд *суспільно-правових характеристик інформації*: по-перше, інформацією, з правої точки зору, можуть вважатися лише ті дані, які є систематизованими у формі, що робить їх

⁵⁷ *Белкин Р. С.* Курс криминалистики в 3 т. : общая теория криминалистики. — М. : Юристъ, 1997. — т. 1. — С. 270.

⁵⁸ *Венгеров А. Б.* Категория «информация» в понятийном аппарате юридической науки / А. Б. Венгеров // Советское государство и право. — 1977. — № 10. — С. 70–71.

⁵⁹ *Мацюк В. Я.* Використання інформаційного ресурсу підрозділами податкової міліції для прийняття управлінського рішення : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 / В.Я. Мацюк. — Ірпінь, 2004. — 16 с., с. 11

придатною до передачі, тобто інформацією є дані, документовані на фізичних носіях або публічно оголошені усно формі чи за допомогою відповідних технічних засобів; по-друге, дані стають інформацією лише в певному контексті і лише в тому випадку, коли вони зрозумілі людям⁶⁰. Крім того, автор зазначає, що кожна конкретна інформація також має певні індивідуальні характеристики, до яких належать її кількість, зміст і цінність⁶¹.

Н. О. Дементій, не пояснюючи сутності визначених властивостей інформації, зазначає, що, крім кількості, цінності та змісту, інформація має й інші властивості — правдивість, достовірність, повноту, глибину, точність, доказовість, ефективність, новизну, оперативність, отриманість, надійність⁶².

В. А. Копилов виокремлює такі ознаки інформації, як фізична невідчужуваність, здатність до тиражування, екземплярність, відособленість, властивість інформаційної речі⁶³.

В. Н. Лопатін та *І. Л. Бачило* виділяють системний характер, трансформованість, невичерпність, субстанційну несамостійність, селективність, здатність до обмеження, універсальність⁶⁴.

О. В. Кохановська зазначає нематеріальний характер інформації та таку її ознаку: інформація є благом неспоживчим, що піддається лише моральному, а не фізичному старінню; вона також самостійна щодо носія, має можливість багаторазового використання⁶⁵.

Цікаву та важливу ознаку інформації виділяє *А. А. Антопольский*, зокрема її суб'єктивний характер — інформація виникає в результаті діяльності суб'єкта, який володіє свідомістю⁶⁶. Але, на нашу думку, цю

⁶⁰ **Кормич Б. А.** Організаційно-правові основи політики інформаційної безпеки України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07 / Борис Анатолійович Кормич. — О., 2004. — 427 с., с. 57

⁶¹ **Кормич Б. А.** Організаційно-правові основи політики інформаційної безпеки України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07 / Борис Анатолійович Кормич. — О., 2004. — 427 с., с. 58

⁶² **Дементій Н. О.** Аналіз інформаційних теорій і понять інформації / Н. О. Дементій // http://www.naiuu.kiev.ua/tslc/pages/biblio/visnik/2002_2/dementi.htm

⁶³ **Копилов В. А.** Информационное право : [учеб]. — 2-е изд., перераб. и доп. — М., 2003. — 512 с., с. 124

⁶⁴ **Бачило И. Л.** Информационное право \ Бачило И. Л., Лопатин В. Н., Федотов М. А.; Под ред. Акад. РАН Б.Н. Топорнина. — СПб. : «Юридический центр Пресс», 2001. — 422 с., С. 39–41

⁶⁵ **Кохановська О. В.** Правове регулювання у сфері інформаційних відносин : [монографія] / О. В. Кохановська. — К. : Націон. акад. внутр. справ України, 2001. — 212 с., С. 35

⁶⁶ **Антопольский А. А.** Правовое регулирование информационных объектов / А.А. Антопольский // Проблемы информатизации. — 1999. — Вып. 3. — С. 51.

тезу доречно доповнити: інформація виникає не просто в результаті діяльності суб'єкта, що володіє свідомістю, а є результатом інтелектуальної діяльності суб'єкта. Саме тому слід зазначити таку ознаку інформації, як *інтелектуальність*.

А. А. Письменський вказує ще на одну особливість інформації, яка полягає в тому, що на відміну від споживання матеріалів чи енергії, яке зумовлює до збільшення ентропії у Всесвіті, використання інформації спричинює протилежний ефект — збільшує знання людини, підвищує організованість у навколишньому середовищі та зменшує ентропію⁶⁷.

Неординарністю і водночас дискусійністю відзначається думка О. Г. Марценюка, який зазначив, що тоді як угоди з приводу матеріальних речей призводять до конкуренції, інформаційний обмін сприяє співробітництву⁶⁸. Натомість автор не розглядає питання конкурентної розвідки, де основним джерелом і змістом розвідувальної діяльності стає саме інформація.

Отже, перелік ознак інформації як феномена доволі значний, а їх виокремлення залежить від багатьох *факторів*.

Як слушно зазначає Б. А. Кормич, «на відміну від ряду тих галузей науки, які мають справу з інформацією в «чистому вигляді» і звертають увагу лише на її зовнішні, в першу чергу, кількісні характеристики, в рамках правової науки і практики не менш важливе значення мають також зміст інформації, характеристики, мета та спрямованість інформаційних процесів. Змістовний бік інформації взагалі є найважливішим фактором, оскільки саме зміст, суспільна цінність та потенційний вплив інформації є основою визначення правового режиму збирання, виробництва, зберігання, обробки та розповсюдження такої інформації. Саме виходячи зі змісту тієї чи іншої інформації, можна визначити, чи є вона державною або комерційною таємницею, чи є відповідна інформація об'єктом інтелектуальної власності та авторських прав, чи зашкоджує розповсюдження тієї чи іншої інформації інтересам держа-

⁶⁷ Письменський А. А. Информационное право Украины / Письменський А. А. — Харьков : Бизнес Информ, 1996. — 248 с., с. 84

⁶⁸ Марценюк О. Г. Теоретико-методологічні засади інформаційного права України: реалізація права на інформацію : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Олександр Геннадійович Марценюк. — К., 2009. — 266 с., С. 12

ви або третіх осіб, чи є законним обмеження прав громадян на доступ до певної інформації тощо»⁶⁹.

Систематизуючи погляди фахівців щодо **основних ознак інформації** з позицій юридичної науки, найбільш важливими, на нашу думку, є такі:

- багаторазовість використання;
- збереженість після передачі у суб'єкта, що її передає;
- невідчужуваність;
- невичерпність;
- отримуваність;
- здатність до тиражування;
- інтелектуальність;
- екземплярність;
- суспільна цінність;
- змістовність тощо.

Отже, виходячи з вищезазначених ознак інформації та легальних, доктринальних визначень поняття «інформації», під **інформацією** в юридичній науці слід розуміти **формально визначені результати інтелектуальної діяльності людини, що урегульовані вітчизняним законодавством.**

1.3.2 Поняття «інформаційне законодавство»

Перед тим як розкрити зміст поняття «інформаційне законодавство» вважаємо за необхідне окреслити розуміння поняття «законодавство».

Стосовно формулювання поняття «законодавство» у наукових публікаціях резонно зазначає Д. Лилак: «... що термін «законодавство» хоча досить широко застосовується у правовій системі, але не має легалізованого однозначного визначення ні в Конституції, ні в законах України. Хоча цей термін є елементом юридичної техніки, проте і в теорії права дослідники не досягли консенсусу у його розумінні. При визначенні його розуміння у застосуванні пропонується дотримуватися певних вимогам: термін «законодавство» має вживатися в тому чи іншому нормативно-правовому акті однозначно; це єдине значення по-

⁶⁹ **Кормич Б. А.** Організаційно-правові основи політики інформаційної безпеки України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07 / Борис Анатолійович Кормич. — О., 2004. — 427 с., с. 117

винно бути загальновизнаним; він має зберігати свій особливий зміст у кожному новому правовому акті» [200, с. 48].

У вітчизняній юридичній енциклопедії термін «законодавство» визначається як система нормативних актів, якими регулюються суспільні відносини, і як головний засіб реалізації функцій законодавчої влади та основний метод здійснення правотворчої функції держави, що полягає у діяльності відповідних державних органів з розроблення, прийняття і оприлюднення законів та інших нормативних актів⁷⁰.

Контент- та івент-аналіз наукових позицій щодо визначення поняття «законодавство» надає можливість виокремити три основні підходи.

Відповідно до *першого підходу* законодавство обмежується лише такими правовими актами, як закони. Згідно з *другим* — до його складу належать нормативно-правові акти лише вищих органів державної влади (парламенту, глави держави та уряду). Щодо *третього*, то законодавством охоплюються всі нормативно-правові акти, прийняті відповідно до своїх повноважень державними органами та органами місцевого самоврядування.

Слід зазначити, що термін «законодавство» за конституційним зверненням Київської міської ради професійних спілок був предметом тлумачення Конституційного Суду України.

Як зазначається у Рішенні Конституційного Суду України, «термін «законодавство» досить широко використовується у правовій системі в основному у значенні як сукупності законів та інших нормативно-правових актів, які регламентують ту чи іншу сферу суспільних відносин і є джерелами певної галузі права. У законах залежно від важливості й специфіки суспільних відносин, що регулюються, термін «законодавство» вживається в різних значеннях: в одних випадках маються на увазі лише закони, в інших, передусім кодифікованих актах, поняття «законодавство» включає закони, інші правові акти Верховної Ради України, акти Президента та Кабінету Міністрів України, а в деяких випадках — також нормативно-правові акти центральних органів виконавчої влади»⁷¹.

⁷⁰ Шемшученко Ю. С. Безпека національна / Ю. С. Шемшученко // Юридична енциклопедія : у 6 т. / редкол. : Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. — К. : Укр. енцикл., 1998. — Т. 1. — С. 210–211.

⁷¹ Рішення Конституційного Суду України від 9 липня 1998 року № 12-рп/98 (справа про тлумачення терміна «законодавство»). — Конституційний Суд України. Рішення. Висновки. 1997–

Дослідивши всі аспекти цього явища, Конституційний Суд України вирішив, що терміном «законодавство», який вживається у частині третій статті 21 Кодексу законів про працю України щодо визначення сфери застосування контракту як особливої форми трудового договору, треба розуміти так, що ним охоплюються закони України, чинні міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також постанови Верховної Ради України, укази Президента України, декрети і постанови Кабінету Міністрів України, прийняті в межах їх повноважень та відповідно до Конституції України і законів України⁷².

Отже, нині відсутнє офіційне тлумачення терміна «законодавство» поза контекстом Кодексу законів про працю України, що сприяє колізії у поглядах вчених і практиків-юристів на вищезазначений термін.

Ряд законодавчих актів України, ухвалених нещодавно, відображає як широке, так і вузьке поняття законодавства. Відповідно ж до ст. 4 Закону України «Про інформацію» **законодавство України про інформацію** становлять Конституція України, цей Закон, законодавчі акти про окремі галузі, види, форми і засоби інформації, міжнародні договори й угоди, ратифіковані Україною, та принципи і норми міжнародного права⁷³.

Семантичний та герменевтичний аналіз вищезазначеної норми права дає змогу дійти певних висновків.

1. Даний нормативно-правовий акт містить вузьке розуміння терміна «законодавство», залишаючи осторонь підзаконні нормативно-правові акти. Хоча більшість інформаційних відносин урегульовані саме підзаконними нормативно-правовими актами, про що детальніше далі.
2. Доволі суперечливим залишається той факт, що законодавство України про інформацію обмежується винятково законодавчими актами про окремі **галузі, види, форми і засоби інформації**

2001. Кн. 1 / Відповід. редакц. канд. юрид. наук П.Б. Євграфов. — К.: Юрінком Інтер, 2001. — С. 272–276.

⁷² Рішення Конституційного Суду України від 9 липня 1998 року № 12-рп/98 (справа про тлумачення терміна «законодавство»). — Конституційний Суд України. Рішення. Висновки. 1997–2001. Кн. 1 / Відповід. редакц. канд. юрид. наук П.Б. Євграфов. — К.: Юрінком Інтер, 2001. — С. 272–276.

⁷³ Про інформацію : Закон України // Відомості Верховної Ради України. — 1992. — № 48. — Ст. 650.

(виділено нами. — Авт.), оскільки виникає питання: що робити з нормативно-правовими актами, які встановлюють режими доступу до інформації чи інші аспекти інформаційної діяльності.

3. Не менш дискусійним є положення про «принципи і норми міжнародного права», оскільки Конституція України чітко визначила, що лише чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України. Що робити з тими принципами міжнародного права, які можуть порушувати національний суверенітет і нести загрозу національній безпеці?

Ураховуючи вищезазначені зауваження, будемо вживати поняття «законодавство» в широкому розумінні.

Отже, під **інформаційним законодавством України** слід розуміти **систему законів України, чинних міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також підзаконних нормативно-правових актів України, прийнятих відповідно до Конституції України, що регулюють суспільні відносини у сфері інформації.**

1.3.3 Поняття «систематизація законодавства»

Необхідність систематизації обумовлена перманентним процесом видання, зміни чи скасування нормативно-правових актів. Згодом деякі акти фактично втрачають силу, застарівають, накопичуються суперечності між юридичними розпорядженнями тощо.

Нормативно-правові акти створюються різними правотворчими органами держави. До того ж вони мають різну юридичну силу, час дії, розповсюджуються на різних суб'єктів, діють на різному територіальному просторі.

У зв'язку з цим між ними з'являються протиріччя. Для подолання цієї ситуації та збереження ефективності правового регулювання і існує систематизація НПА, метою якої є приведення нормативно-правового регулювання в інструмент, що забезпечує нормальне функціонування суспільного життя.

Аби законодавство залишалася саме системою (володіло необхідною і достатньою сукупністю елементів, було внутрішньоузгодженим, несуперечливим), нормально функціонувало, а також удосконалюва-

лося і розвивалося — воно також потребує постійної дії на неї спеціального процесу, яким і є систематизація.

У результаті систематизації усуваються протиріччя між правовими нормами, скасовуються чи змінюються застарілі норми та створюються нові, досконаліші, які відповідають потребам суспільного розвитку.

Серед дослідників точаться дискусії щодо формулювання змісту категорії «систематизація законодавства» через виокремлення її основних складових та форм. У зв'язку з цим, а також із метою розкриття предмета дослідження ми окреслимо наше розуміння поняття систематизації законодавства та її форм. У цьому сенсі ми не претендуємо на оригінальність, а лише реміксуємо окремі методологічні положення, що знайшли відображення у науково-навчальних джерелах.

Отже, в теорії права є загально визнаним положення, що за своєю сутністю законодавство України є доволі складним і динамічним юридико-політичним феноменом. З метою підвищення ефективності законодавства як регулятора суспільних відносин слід здійснювати його моніторинг та удосконалення. Однак якісно це робити можна лише за умов адекватної наукової підтримки. Ці твердження, на перший погляд, здаються банальними, проте аналіз теоретичного та практичного матеріалу дослідження свідчить, що насправді все не так просто. Зазначені положення не розглядаються як принципи. Це зумовлює необхідність повторення їх у нашому дослідженні як методологічної установки не тільки для себе, а й для інших. Можливо, це (повторення) сприятиме підсвідомому уникненню поспішливих висновків щодо несприйняття інкорпорації як важливого виду систематизації інформаційного законодавства.

У теорії систематизації законодавства поряд із категорією «систематизація законодавства» використовується за цільовим результатом категорія «удосконалення законодавства». На перший погляд, ці категорії близькі за змістом, у тому числі в ряді категорій «розвиток законодавства» та «ефективність законодавства». Розгляду сутності вищезазначених категорій було присвячено чимало публікацій. Серед них у наукових джерелах доволі часто згадуються праці; *В. А. Козлова* [151]; *В. Н. Кудрявцева* [152]; *А. В. Малько* [153]; *С. В. Поленина* [154]. Ми цілком згодні, що категорія «розвиток законодавства» більш широка за змістом, ніж категорія «удосконалення законодавства», оскільки охоплює не тільки зміну якісних чинників законодавства, а й їх кількіс-

них показників. При цьому не завжди розвиток законодавства є його удосконаленням. Для прикладу, проведення нами інкорпорації інформаційного законодавства свідчить, що тільки зведення всіх законодавчих актів до єдиного збірника створює доволі суперечливе сприйняття цього законодавства як системи. Але про це йтиметься у наступних підрозділах.

Зараз пропонується звернути увагу на таке. Після проведеної нами інкорпорації інформаційного законодавства, з точки зору юридико-психологічного підходу, у нас виник сумнів: чи для мети дослідження інкорпорації не пропущений нами певний НПА, що кардинально може змінити думку про систему законодавства? З цього питання випливає інше: що таке ефективність законодавства?

Щодо категорії «ефективності законодавства», то ми поділяємо точку зору тих дослідників, які пропонують розуміти цю категорію як співвідношення між фактичними результатами чинності законів і тими цілями, для досягнення яких ці закони були ухвалені. Можна сказати, що нарощування кількості законів у певній галузі не завжди є свідченням підвищення ефективності законодавства, а отже, удосконалення його. Удосконалення законодавства — це лише один із факторів, що впливають на його ефективність. Зрозуміло, що крім удосконалення законодавства, ефективність законодавства обумовлена і чинниками правореалізації, рівнем правової культури населення, держслужбовців, політиків, соціально-культурним, економічним та політичним потенціалом конкретної країни тощо. На наш погляд, зміст категорії «ефективність законодавства» є ширшим за зміст «удосконалення законодавства».

Ураховуючи вищезазначене, вважаємо, що дані категорії мають розглядатися за функціональними ознаками послідовності прояву — від загального до конкретного і розташовуватися за схемою: ефективність законодавства — розвиток законодавства — удосконалення законодавства. Систематизація законодавства є однією з форм удосконалення законодавства.

Інкорпорація як вид систематизації у будь-якому випадку є ефективною, навіть тоді, коли комусь вона здається неповною, чи неправильною. Вона завжди є віддзеркаленням суб'єктивізму інкорпоратора і може виправдовуватися ним оптимальністю, зумовленою часом для здійснення, цілями проведення, обсягом знань, умінь, навичок дослідника.

За кінцевим цільовим призначенням систематизація законодавства має на меті упорядкування НПА для підвищення їх ефективності, перетворення нормативно-правового регулювання на інструмент для забезпечення нормального життя суспільства та найбільш ефективного управління державними справами в інтересах певної особи. Тож, на наш погляд, доволі дискусійним є переконання дослідників, які як загальноприйняту методологічну установку наводять тезу, що введення в науковий обіг категорії «систематизація» було штучним, проведеним без переконливого обґрунтування, а отже, й без потреби, під впливом моди на застосування теорії систем [155, с. 60]. Можливо, такі твердження були правильними тоді, коли теорія систем тільки-но почала адаптовуватися, виходячи з методології фізико-математичних і технічних наук, до методології гуманітарних наук, зокрема правознавства. Практика свідчить, що в міру освоєння гуманітаріями, зокрема правознавцями, теорії систем у сучасному кібернетичному її розумінні перетворило системний підхід із моди на традицію наукового та практичного дослідження у комплексі для розв'язання окремих проблем.

Упевнені, що систематизація має розглядатися як родове поняття, котре охоплює всю діяльність, спрямовану на упорядкування законодавства для підвищення його ефективності. Проте слід враховувати і те, що через систематизацію (зокрема на рівні інкорпорації) можна визначити лише форму та кількісні її ознаки, але не зміст чинного законодавства, а тому її слід розглядати як специфічний методичний підхід, що використовується в процесі формування системи законодавства, зокрема з метою підготовки нових законодавчих актів таких, як основи законодавства чи кодекси. Зрозуміло, якщо при цьому не ставиться завдання «для планового» нарощування кількості нормативно-правових актів, або тільки для того, щоб продемонструвати бурхливу законотворчість у певній галузі суспільних відносин, у результаті чого «миші» гуртом народжують «слона».

Серед науковців існує точка зору, що всю діяльність із систематизації законодавства можна називати кодифікацією і не морочитися із інкорпорацією. При цьому кодифікацію пропонується поділити на два види: кодифікацію у вузькому розумінні; та кодифікацію у широкому розумінні. Як аргумент можна навести позицію А. М. Іодковського. Він під кодифікацією у вузькому розумінні розглядав винятково законодавчу діяльність, пов'язану з ліквідацією попередньо-

го законодавства, з повною його заміною прийнятими законами. Під кодифікацією в широкому розумінні — доповнення законодавчого процесу, спрямоване на технічне впорядкування чинного законодавства, фіксацію його й усунення з нього актів, що втратили силу [156, с. 7–8]. Таке розуміння систематизації законодавства піддається конструктивній критиці. Зокрема, у контексті полеміки до такої позиції деякі дослідники справедливо зауважують: дотримання її у законодавчому процесі виключає необхідність розуміння розмежування змісту понять кодексу, основ законодавства, закону, зводу законів. По суті, аргументування нині позицією А. М. Іодковського — це ідеалізація «золотого віку» будь-якої цивілізації: коли вважалося, що законів має бути мало, а порядку вдосталь. Дослідження історії держави і права свідчать, що це міф. Стосовно прагнення переведення великої кількості (сукупності) юридичних законів у державі до певної системи у кодексах є наріжним каменем систематизації законодавства. Проте систематизація законодавства не виключає прийняття нових законодавчих актів, про що свідчить практика. Наприклад, у ст. 92 Конституції України, була визначена по суті програма стратегії розвитку системи законодавства. Нині її можна розглядати з точки зору конструктивної критики на теоретичному рівні, але на практичному — вона мала бути реалізованою вже давно.

1.3.4 *Поняття «систематизація інформаційного законодавства»*

Проведені дослідження підтвердили наше переконання у слушності методологічних установок щодо розуміння поняття «систематизація законодавства» за визначеною метою її як процесу. Втім, кожна мета за принципом дерева цілей може реалізовуватися у різних комплексах у єдності світоглядного сприйняття та завдань за матричним принципом. Нами пропонується накладання загально-правових методологічних положень на розуміння систематизації інформаційного законодавства у нашій інтерпретації відповідно до теорії гри, на зразок складання пазлів (тез, що пропонуються як доктринальні положення, сформовані іншими дослідниками:

1. *Систематизація законодавства щодо інформації — це діяльність, спрямована на впорядкування, приведення до системи*

- всього чинного законодавства або його частини за певними ознаками (зокрема галузевими), що визначається етапами.
2. Систематизація законодавства щодо інформації — суб'єктивний (особливий) прояв удосконалення законів із масиву нормативно-правових актів (В. Ф. Опришко [157, с. 25]).
 3. Систематизація законодавства щодо інформації — це процес упорядкування й удосконалення різноманітного нормативного матеріалу шляхом його обробки і розміщення за класифікаційними критеріями, що обираються відповідно до тих завдань, що розв'язуються цією галузевим законотворенням (Л. І. Спіридонов [158, с. 177]).
 4. Систематизація законодавства щодо інформації — це функція органів держави з упорядкування й удосконалення законів, приведення їх у певну систему та діяльність інших суб'єктів (науковців, практиків) для задоволення їх потреб, інтересів у результаті чого створюються збірники законів або зведення їх з перспективою до одного чи кількох (єдиних) нормативних актів (С. С. Алексєєв [159, с. 289]).
 5. Систематизація законодавства щодо інформації — це завдання щодо зведенням нормативно-правових актів (або їх елементів) у цілісний комплекс на рівні законів для розуміння у певних цілях (П. М. Рабінович [160, с. 97]).
 6. Систематизація законодавства щодо інформації — це цілеспрямована діяльність компетентних суб'єктів з приведення до певного порядку комплексу законів та порівняння реалізації їх інших нормативно-правових актах з метою зручності користування ними на практиці, виявлення і усунення можливих суперечностей, неточностей, прогалів (Р. А. Ромашов, Н. М. Пархоменко [161, с. 135]).
 7. Систематизація законодавства щодо інформації — це діяльність з упорядкування та удосконалення нормативного матеріалу шляхом його зовнішньої та внутрішньої обробки з метою підтримання системності законів та забезпечення суб'єктів права необхідною нормативно-правовою інформацією (В. Н. Протасов [162, с. 156]).

Функціональний науковий аналіз різних аспектів за наведеними ознаками систематизації законів як виду НПА надає можливість ви-

значити роль законодавства щодо інформації в загальній систематизації законодавства у розумінні її як напрямку діяльності, націленої на кодифікацію, у значенні останньої як процесу. Для цього розглянемо детальніше деякі аспекти, викладені Є. В. Погореловим [163, с. 29–30]. Зокрема, пропонується систематизацію інформаційного законодавства у формі інкорпорації розглядати за результатом, що дає змогу оглянути певний масив чинного галузевого законодавства за предметним критерієм. Інкорпорація як вид систематизації законодавства сприяє виявленню подальшого усунення неузгодженостей, суперечностей, прогалин та є стимулом для розвитку НПА як множини правового масиву. Інкорпорація як метод при систематизації інформаційного законодавства дає поштовх для підвищення ефективності законодавства у перспективі.

Якісно проведена інкорпорація робить галузеве законодавство інформаційно доступнішим, зручнішим для усвідомлення та використання різними колами людей, полегшує пошук потрібних юридичних норм; інкорпорація сприяє моніторингу, вивченню, дослідженню законодавства для різних потреб суб'єктів правовідносин; інкорпорація робить законодавство інтелектуально доступнішим (полегшує сприйняття, усвідомлення з'ясування змісту юридичних норм при навчанні, викладанні навчальних дисциплін); інкорпорація для вивчення інформаційного законодавства як системи сприяє правовому вихованню громадян, формуванню їхньої правосвідомості, правової культури в умовах розвитку інформаційного суспільства.

Ураховуючи вищезазначене щодо розуміння змісту категорії «систематизація законодавства», беручи до уваги її функціональні ознаки як діяльності та екстраполюючи на предмет нашого дослідження, вважаємо за необхідне висловити авторське абстрактне бачення її сутності і категорії «систематизація інформаційного законодавства».

Систематизація інформаційного законодавства (систематизація законодавства про інформацію) — це цілеспрямована діяльність компетентних органів чи окремих осіб з структуризації, моніторингу, дослідження, упорядкування законів з метою підвищення ефективності правотворчості, правореалізації (правозастосування) та правової освіти щодо інформаційної сфери суспільства.

1.3.5 Поняття «інкорпорація»

Як свідчать дослідження, це полісемічне слово. У загальному розумінні інкорпорація походить з латини «incorporation» — включення до складу [143, с. 471]. Як термін вживається у різних галузях знань у таких значеннях: 1) у мовознавстві: об'єднання в одне морфологічне ціле основ, що мають лексичне значення; 2) приєднання, включення; 3) у правознавстві: систематизація в одному збірнику законодавчих актів, опублікованих у різний час [144, с. 351].

Для нашого дослідження звернімо увагу на останнє тлумачення терміна «інкорпорація».

Отже, автори словника поєднують у визначенні інкорпорацію і систематизацію. Проте в різних наукових джерелах з правознавства зміст інкорпорації та систематизації визначається інакше: інкорпорація, як і консолідація та кодифікація виконують функцію субпідрядних процесів до систематизації. На це звертає увагу М. І. Дімчогло [45, с. 49]. При цьому вона наводить приклад із одного з юридичних словників [145, с. 325], де інкорпорацію пропонується розуміти як вид систематизації законів та інших нормативних актів, за якого вони розміщуються у збірниках чи інших виданнях за хронологічним, систематичним, гніздовим тощо принципом.

О. Ф. Шебанов визначає *інкорпорацію* як таку форму систематизації, коли закони, укази, урядові рішення та інший нормативний матеріал, який є в наявності, поєднують в певному порядку у збірниках без зміни змісту цих актів⁷⁴.

У юридичній енциклопедії *інкорпорація* визначається як об'єднання нормативно-правових актів у збірники чи зібрання, розташування їх у певному порядку без зміни змісту. Результатом інкорпорації є зовнішнє опрацювання чинного законодавства [146, с. 690–691].

І. Б. Усенко окреслює *інкорпорацію* як вищий вид діяльності з упорядкування видання нормативних актів, за якого шляхом їх зовнішньої обробки і систематичного (хронологічного чи предметного) об'єднання у єдиному збірнику (зібранні) досягається всебічне, повне викладення нормативно-правового матеріалу, що стосується визначе-

⁷⁴ Шебанов А. Ф. Некоторые вопросы теории нормативных актов в связи с систематизацией союзного законодательства / А. Ф. Шебанов // Советское государство и право, 1960. — № 7, С. 140

ного періоду часу чи визначеної сфери суспільного життя, яка має самостійне значення⁷⁵.

Є. В. Погорєлов зазначає: що стосується *інкорпорації* законодавства, то вона виражається в повному або частковому об'єднанні в алфавітному, хронологічному, системно-предметному порядку нормативних актів визначеного рівня в різного роду збірники (зібрання)^[76].

Отже, *інкорпорація* є винятково зовнішньою обробкою законодавчого матеріалу, обліком і об'єднанням його без зміни тексту самих актів за задалегідь визначеними ознаками, зокрема: юридична чинність нормативно-правових актів, хронологічна чи алфавітна послідовність, системно-предметний порядок тощо.

Об'єднання цих текстів у збірники (зібрання) являє собою тільки зовнішню обробку нормативних актів, що не порушує їх нормативного змісту: збереження незмінним нормативного змісту акта є головною відмінністю *інкорпорації* від кодифікації⁷⁷.

О. Ф. Скакун також підкреслює, що *інкорпорація* відрізняється від кодифікації тим, що остання завжди має офіційний характер⁷⁸.

З цією позицією ми не можемо погодитись, оскільки *інкорпорація* також може мати офіційний характер.

Офіційна *інкорпорація* здійснюється державними установами (наприклад, Міністерством юстиції) або за дорученням державних чи інших органів певними особами. При цьому в первинний текст нормативних актів вносяться всі подальші офіційні зміни й доповнення, включаються всі скасовані законодавцем норми. Така *інкорпорація* дає змогу виявити не тільки історію внесення змін до нормативно-правових актів, повторення, неузгодження, суперечності між різними актами, але також виявити правові норми, що були виключені із нормативно-правових актів необґрунтовано. На останнє звертає увагу В. С. Цимбалюк [265, с.126–156, 216–267] при аналізі системи інформаційного

⁷⁵ Усенко І. Б. Первая кодификация законодательства Украинской ССР. — К. : Наукова думка, 1989. — 118 с., С. 10

⁷⁶ Погорєлов Є. В. Кодифікаційна діяльність в правовій системі України (загальнотеоретичний аспект) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Євген Валентинович Погорєлов. — Х., 2000. — 166 с., С. 39

⁷⁷ Общая теория права : [учебник для юридических вузов] / под ред. А.С. Пиголкина. — М. : Изд-во МГТУ им. Н.Э. Баумана, 1997. — 384 с., С. 224

⁷⁸ Скакун О. Ф. Теорія держави і права : [Підручник] / О. Ф. Скакун. — Харків : Консул, 2008. — 656 с., С. 280

законодавства України та при аналізі правового регулювання у ньому міжнародної інформаційної діяльності.

Неофіційна — здійснюється видавництвами, науковими установами чи навчальними закладами й обмежується зовнішньою обробкою нормативних актів.

Інший контекст інкорпорації, що пропонується розглядати як аспект її змісту, надається в іншому науковому джерелі, де вона визначається як об'єднання НПА у збірники чи зібрання, розташування їх у певному порядку без зміни змісту. При цьому вважається, що результатом інкорпорації є зовнішнє опрацювання чинного законодавства [146, с. 690–691].

Із зазначеного визначення інкорпорації можна дійти висновку, що *інкорпорація із систематизацією співвідноситься як частина до цілого*. З цього випливає, що крім інкорпорації, є й інші форми систематизації. Так, деякі дослідники визначають інкорпорацію як форму правової систематизації, коли закони, укази, урядові рішення та інший наявний нормативний матеріал поєднуються в певному порядку у збірниках. Тим самим за сутністю інкорпорація при систематизації відрізняється від інкорпорації законодавства (винятково законів). У цьому сенсі сутність інкорпорації законодавства знайшла своє відображення у науковій позиції І. Б. Усенка [147, с. 10].

Він визначає інкорпорацію НПА як вищий вид діяльності з упорядкування їх у систему. При цьому вона здійснюється шляхом зовнішньої структуризації НПА за критеріями систематичного (хронологічного чи предметного) об'єднання у єдиному збірнику (зібранні) з досягненням всебічності, повноти викладення нормативно-правового матеріалу, що відноситься до певного періоду, сфери суспільного життя, має самостійне значення. Визначаючи суб'єктивні ознаки інкорпорації, О. В. Зайчук та Н. М. Оніщенко [148] виділяють також її специфіку: зміст правового регулювання незмінний, що відрізняє її від консолідації та кодифікації.

Аналізуючи співвідношення різних видів систематизації, у різних її аспектах варто поглянути на послідовність визначення ряду основних її видів чи форм, спрямованих на упорядкування НПА. Системно-прикладний аналіз різних наукових поглядів дає змогу дійти висновку, що систематизація включає в себе, крім інкорпорації, ще й інше: структуризацію, консолідацію, кодифікацію, гармонізацію, компіляцію, уніфі-

кацію, гармонізацію, інтерпретацію, рецепцію і т.д. [149]. Таким чином підкреслюється, що послідовність видів правової систематизації має викладатися у розумінні за певним порядком, як її етапів. Наприклад: інкорпорація-консолідація-кодифікація чи інкорпорація-кодифікація-консолідація. Саме ці складові змісту систематизації визначаються багатьма дослідниками як основні, а все інше — як похідне (або методи, або наслідки систематизації). Але про це йтиметься трохи нижче.

А зараз звернімо увагу на логіко-семантичний аспект змісту форм результату інкорпорації: збірники чи інші видання. Дехто з дослідників вважає, що за сучасного розуміння правової інформатики некоректно протиставляти поняття «збірник» та інше «видання». Їхні аргументи такі: технологічно збірник може бути виданий як завгодно: друком (журнал, бюлетень, брошура, книга тощо); через електронні технології (на компакт-дисках: CD чи DVD, на веб-сторінці в Інтернеті тощо). Тобто вони вважають, що збірник за сутністю і є виданням. Можна лише додати, що ознайомлення із збірником можливо лише через його видання. Якщо ж його автор не хоче, щоб до його праці мав доступ ще хтось, то такий збірник не може вважатися виданням.

З точки зору системного підходу, враховуючи те, що інкорпорація це вид систематизації, вона повинна мати її основні ознаки. Таки ми ми вважаємо: суб'єкт (чи суб'єкти), об'єкт (чи предмет), зміст, мета як основні критерії, що надають можливість прогнозувати певний результат цілеспрямованості її як процесу. Стосовно доктринального аспекту інкорпорації законодавства деякі автори зауважують, що загальний стан розроблення методологічних проблем українського правознавства відстає від потреб сучасності, має значні недоліки. При цьому зазначається, що поширення набули методологічна невизначеність, еkleктизм, некритичне запозичення певних методів і методичних засобів інших наук поза межами їх можливого використання у дослідженнях соціально-правових проблем. Також звертається увага, що наявні непоодинокі прояви абстрактного соціально-беззмістовного визначення державно-правових явищ, нерозбірливого застосування концепцій та норм, що належать до різних, нерідко протилежних зарубіжних правових систем, недооцінки правових принципів [150, с. 151].

Визначаючись у своїй позиції стосовно розкриття нашого розуміння інкорпорації, застосовуючи метод адаптації загальних положень до конкретних за матричним методом, зазначимо: інкорпорація законо-

давства є постійною діяльністю як відповідних державних, так і недержавних органів (у тому числі наукових), окремих осіб. Наслідком інкорпорації у такому її розумінні є з'ясування певною особою чинності законодавства (у контрольному, актуальному) стані, у певному просторі, часі та колі осіб щодо певного інтересу людини. Інтенсивність і якість інкорпорації законодавства у певній його галузі залежить від практичних чи наукових критеріїв, що визначаються обсягом нормативно-правового масиву. При цьому особою у комплексі вирішуються й інші завдання: забезпечення доступності законодавства про певну сферу суспільних відносин для широкого загалу; надання найширшим колам суб'єктів достовірної правової інформації про законодавство тощо.

1.3.6 Співвідношення понять «інкорпорація», «консолідація», «кодифікація»

Далі для цілей нашого дослідження надамо визначення відмінностей інкорпорації від консолідації та кодифікації як видів систематизації законодавства про інформацію. Для з'ясування таких відмінностей за основними ознаками маємо передусім окреслити консолідацію як вид систематизації. У цьому аспекті ми поділяємо висновки з дослідження, проведеного *М. І. Дімчогло* [45] щодо визначення низки взаємопов'язаних проблемних ситуацій стосовно консолідації інформаційного законодавства України. Серед них варто взяти до уваги такі, що пропонуються до розгляду через компіляцію.

У своєму дисертаційному дослідженні *М. І. Дімчогло* аргументовано доводить, що серед сучасних дослідників бракує однозначного розуміння консолідації законодавства про інформацію. Це ж можна сказати і про інкорпорацію інформаційного законодавства. Тож розглянемо уважніше ці розбіжності у поглядах.

Дехто визначає інкорпорацію як юридико-технічний метод (прийом), що використовується перед і при консолідації законодавства. Інші — наполягають, що інкорпорація відрізняється тим, що за її результатами не вноситься нічого нового в регулювання суспільних відносин, а при консолідації мають бути такі наслідки. Ця властивість інкорпорації зберігається і в тих випадках, коли в результаті створюються акти типу кодексів, де купа законів просто зводиться до одного без

належної консолідованої внутрішньої обробки (узгодження) нормативного масиву. Тож по своїй суті така кодифікація є інкорпорацією — способом лише зовнішньої обробки законодавчих матеріалів.

На думку інших науковців: консолідація — це різновид інкорпорації. Окремі дослідники обґрунтовують позицію, що кодифікація є одним із наслідків консолідації. Вони наводять також аргументи, що консолідація — це не форма чи вид систематизації законодавства, а один із прийомів кодифікаційної обробки законодавства, що складається з укрупнення, об'єднання кількох однорідних актів у один акт з метою єдиного та всебічного регулювання відповідних суспільних відносин [166].

Найбільш поширеною науковою позицією є розуміння консолідації не тільки як етапу, а й як процесу та окремої форми систематизації (у тому числі кодифікованого законодавства). Консолідації обов'язково передуює інкорпорація (передусім на науковому рівні) [45, с. 55]. Консолідація законів здійснюється методом легального формування гіперсистем на основі взаємозв'язку ряду законодавчих актів, що містять норми, які регулюють подібні за змістом сфери суспільних відносин в один, збільшений за нормативним масивом законодавчий акт. Такий законодавчий акт не обов'язково має назву «Кодекс». Він може мати і назву «Закон». Він визначається правотворчим органом в якості нового джерела публічного права, а попередні розрізнені акти втрачають юридичну силу. Новий акт цілком замінює нормативні акти, що увійшли до нього, оскільки наново ухвалюється компетентним правотворчим органом і має власні офіційні реквізити [167, с. 228].

Специфікою консолідації як виду систематизації є те, що основна її мета зводиться, як правило, до зменшення кількості НПА і підвищення якості правового регулювання у напрямі усунення дублювання чи колізій розрізнених правових норм тощо. Хоча консолідація і має схожі з інкорпорацією та кодифікацією риси, проте вона також має і специфічні ознаки, що відрізняють її від інших видів систематизації законодавства. На відміну від інкорпорації, консолідація спрямована на підготовку одного або кількох нормативно-правових актів з вузького кола питань шляхом об'єднання в них правових норм, які містяться в раніше виданих НПА. Крім того, консолідація, здійснена спеціально уповноваженим органом, на відміну від інкорпорації законодавства має офіційний зміст, оскільки новостворений НПА ним затверджується

ся, тобто надається юридична сила цьому новоствореному НПА. Щодо розбіжностей з кодифікацією, то консолідація законодавства обмежується лише частковою зовнішньою обробкою щодо юридичного встановлення гіперзв'язку НПА.

Щодо кодифікації, то ця форма передбачає докорінне перероблення чинних НПА у визначеній сфері суспільних відносин, якісного впорядкування законодавства, забезпечення його узгодженості та компактності, а також розчистки нормативного масиву, звільнення від норм, що застаріли або не виправдали себе [168, с. 384].

Вивчення наукових джерел щодо систематизації законодавства свідчить, що за різної історичної доби та в різних країнах поняття кодифікації мало неоднаковий зміст. У наукових джерелах наводиться приклад, що на початку XIX століття Тібо запропонував здійснити загальну кодифікацію німецького цивільного права. Результатом такої кодифікації був визначений їм відповідний національний кодекс. В основу його покладался дух (ментальність) народу. Було визначено, що такий кодекс має бути доступний навіть «посередній» голові. Методологічною установкою було визначено, що кодекс має бути встановлений на твердій основі зв'язку правознавства із життям. Концептуально передбачалося створення, нарешті, однакових законів, що позитивно впливатимуть у стосунках держави і громадян на взаємну прихильність та вірність [169, с. 126]. Пропозицію кодифікації не підтримали представники історичної школи права. Вони зазначали, що «кодекси можуть відірвати чинне право від живого зв'язку з минулим, обмежити вірний та вільний його розвиток, кинути на загибель основи права, що існують в народному дусі, але невідомі кодифікаторам, нарешті, можуть навіть порушити народну правосвідомість, позбавивши її необхідної твердості та постійності. Існуюча суперечлива різноманітність в наявному матеріальному праві не складає жодної незручності, відкриваючи простір для індивідуумів, для гармонійного розвитку цілого та його частини. Тому завдання постає не в кодифікації, а в необхідності поставити правознавство на належний рівень і тоді вже чекати плідних результатів від науково освічених юристів» [170, с. 127].

Під впливом західної школи правознавства щодо кодифікації законодавства у Російській імперії також існували вчені-юристи, які пропонували зосередити увагу на проведенні кодифікації. Ґрунтовні дослідження стосовно цього висвітлені у роботі *О. Я. Роґача* [171]. При

цьому відзначається, що в той період інколи окремими дослідниками сутність кодифікації та інкорпорації змішувалася. Проте вже тоді більшість авторів відрізняли такі основні риси кодифікації, як можливість внесення змін у зміст чинних правових норм, створення нових правових норм, прийняття в результаті кодифікації зведеного законодавчого акта з кількох спеціальних законів у один під назвою — кодекс. Як зазначається у сучасних наукових джерелах, у російській теорії кодифікації розрізнялося кодифікацію в «справжньому значенні» від інкорпорації. Але, водночас дехто не визнавав за кодифікацією можливості внесення суттєвих змін у нормативно-правовий матеріал. Критикуючи таку позицію, *П. І. Люблинський* вважав, що чіткої різниці між кодифікацією та інкорпорацією проводити не можна, вважаючи, що кодифікація — це удосконалений вид інкорпорації і відрізняється від неї лише методом та наслідками [172, с. 414]. За часів СРСР великого значення для розвитку ідеї кодифікації мала наукова позиція *Л. І. Дембо*. Він запропонував розрізняти дві форми кодифікації: інкорпорацію, що пов'язана з усуненням застарілого матеріалу, і «кодифікацію в дійсно-му розумінні», в процесі чого кодифікатор має право розв'язувати ряд нових правових питань [173, с. 80–81].

Аргументовану наукову позицію щодо того, що кодифікація є логічним продовженням інкорпорації запропонував *О. Ф. Шебанов*. Він зазначив, що практична діяльність різних держав показує, що інкорпорацію та кодифікацію можна вважати лише основними формами систематизації чинного права з умовними межами між ними, оскільки друга форма є логічним продовженням першої [174]. Його позиції у своїх публікаціях дотримувались *Д. А. Керімов*, *В. М. Суходрев*, *О. О. Ушаков*. На їхню думку, систематизація законодавства складається з двох стадій:

Перша — це інкорпорація, де не ставиться завданням створення нових актів. У процесі інкорпорації систематизується те, що вже видано. Акти добираються в хронологічному або тематичному порядку за останньою редакцією. Виявляються та усуваються акти й окремі положення з інших, що фактично втратили чинність.

Друга стадія — кодифікація, де завданням є приведення законодавства до єдиної стрункої системи. У процесі кодифікації усуваються протиріччя, повтори, розробляються нові нормативні акти (кодекси й ін.) [175].

У порівнянні з інкорпорацією та консолідацією — кодифікація — це найвищий рівень систематизації законодавства, який передбачає переосмислення, творче перероблення та вдосконалення всього правового матеріалу, наявного у державі [176, с. 12]. В. А. Липкан, В. А. Залізник [149, с. 111], М. І. Дімчогло [45, с. 59] вважають, що саме кодифікація сприяє створенню якісної системи законодавства, що, своєю чергою, комплексно позитивно впливає на ефективність подальшої правотворчості, правореалізації, правозастосування та правової освіти.

У наукових джерелах визначається, що **кодифікація має ряд особливостей**. При цьому деякі дослідники наводять аргументацію А. В. Граціанова: а) предметом кодифікаційної обробки є конкретні правові норми і юридичні інститути незалежно від того, в яких актах вони містилися раніше; б) систематичний виклад правових норм та інститутів саме і становить завдання кодифікації; в) у результаті кодифікації укладається не збірник нормативних актів, а новий єдиний зведений правовий акт, що обов'язково затверджується компетентним правотворчим органом [177, с. 30–31].

У ряді досліджень як беззаперечні і такі, що мають розглядатися доктринальними, визначаються **ознаки кодифікації**, запропоновані Є. В. Погореловим: у процесі кодифікаційної діяльності, на відміну від поточної правотворчості, здійснюється глибокий перегляд всього чинного законодавства в даній сфері та його більш чи менш широке включення до кодифікаційних актів; кодифікація як форма правотворчості використовується для розв'язання перспективних завдань розвитку законодавства; при кодифікаційній діяльності ведеться найбільш старанний і глибокий облік закономірностей суспільного розвитку, забезпечується правильне відображення перспектив цього розвитку в законодавстві, що підлягає кодифікації; об'єктивною передумовою успішної кодифікаційної роботи, життєздатності й стабільності кодифікаційних актів є відносна стабільність суспільних відносин, що підлягають кодифікаційній обробці [178, с. 44].

Ми цілком згодні з дослідниками проблематики інформаційного права, які зазначають про необхідність кодифікації інформаційного законодавства України, однак пропонуємо критично ставитися за включення до умов чи об'єктивних передумов її успішності стабільність суспільних відносин, що підлягають кодифікаційній обробці. Історія свід-

чить, що кодифікація здійснюється нерідко і за умов державної кризи, під час виникнення нових правовідносин. Стабільність суспільних відносин у більшості випадків не викликає потреби змін, проведення будь-яких реформ. Тим самим вона є перманентною умовою до виникнення політичних, економічних, культурних криз у суспільстві. Саме кризи зумовлюють здійснення змін, реформ. Це повною мірою стосується сучасної інформаційної сфери суспільства України, реформування її правового поля через кодифікацію.

Ми також вважаємо, що реформа інформаційного законодавства в Україні має базуватися на концепції взаємовідносин між громадянином і державою насамперед через реалізацією гарантованого Конституцією пріоритету прав і свобод людини. Стосовно цього у багатьох наукових джерелах наводиться позиція *В. Б. Авер'янова* [179, с. 11]. Погоджуючись з його поглядами, ми вважаємо, що в основу нової доктрини правових реформ має бути покладена саме людиноцентристська ідеологія.

Отже, місце інкорпорації серед інших форм систематизації обумовлено як її особливостями, так і юридичною природою інших форм упорядкування законодавства. *Відмінність інкорпорації від консолідації полягає в наступному.* По-перше, вони належать до різних сторін правової діяльності держави. Інкорпорація — це одна з форм організаційно-методичної діяльності державних органів, консолідація ж входить до арсеналу правотворчих методів. Звідси впливає і друга відмінність — консолідацією можуть займатися тільки правотворчі органи, що мають компетенцію видавати консолідований акт, а інкорпорацією можуть займатися організації, громадяни, що не володіють нормотворчими повноваженнями. По-третє, істотною відмінною ознакою консолідації є отримання в результаті єдиного нормативного правового акта, що об'єднує правоположення, з декількох. Консолідованим може бути як новий акт на базі декількох, що скасовуються, так і чинний на момент консолідації певний базовий акт, який збільшується за рахунок положень, що втрачають чинність інших актів. Що стосується інкорпорації, то вона являє собою систематизацію чинного законодавства шляхом об'єднання в збірнику або зводі нормативно-правових актів.

Інкорпорація відрізняється від кодифікації за такими критеріями: 1) інкорпорація — вид систематизації, спрямований на підтримку «робочого стану» чинного законодавства без зміни його змістовної

сторони. Кодифікація — вид систематизації, при якому переглядається вся система правових норм, заповнюються прогалини чинного нормативно-правового масиву; 2) інкорпорація може бути триваючим (безперервним) процесом, що не має обмежень за часом проведення. Кодифікація навпаки, здійснюється завжди періодично, залежно від накопичення нормативного матеріалу та об'єктивної необхідності його всебічної переробки та об'єднання по окремих галузях; 3) у них різний обсяг предмета систематизації: інкорпорація порівняно з кодифікацією здатна охопити набагато більше коло нормативно-правових актів, у тому числі акти кодифікації; кодифікація ж охоплює, як правило, правові приписи та юридичні інститути у рамках конкретної галузі права; 4) в результаті кодифікаційної роботи система права поповнюється новим джерелом права. Інкорпораційна діяльність позбавлена такої ознаки; 5) кодифікація завжди носить офіційний характер і здійснюється нормотворчим органом, а інкорпорація може не дотримуватися таких жорстких рамок.

Інкорпорація є важливим етапом при проведенні кодифікації, оскільки обумовлює найбільш ефективне використання способів і прийомів законодавчої техніки при складанні тексту кодексу; дозволяє уникнути потрапляння в майбутній текст норм тимчасового, оперативного характеру, сприяє з найбільшою ймовірністю врахувати всі можливі посилання на інші статті або НПА, які будуть використовуватися в якості прийому законодавчої техніки при складанні тексту кодифікованого акта.

Отже, аналіз понятійно-категоріального апарату дослідження дозволяє констатувати:

- 1) у наукових колах бракує єдності щодо розуміння таких понять, як: «інформація», «інформаційне законодавство», «систематизація інформаційного законодавства», «інкорпорація інформаційного законодавства»;
- 2) за своїми ключовими ознаками інкорпорація інформаційного законодавства є постійною, дискретною діяльністю певних осіб;
- 3) результати інкорпорації законодавства хоча і визначаються суб'єктивно (тим, хто її здійснює), проте мають об'єктивні ознаки: поетапність, консенсуальність, строковість тощо;
- 4) інкорпорація визначається не тільки як вид систематизації законодавства, а й першим його етапом, що присутній за наслідками

і при консолідації та при кодифікації. Тобто інкорпорація може розглядатися не тільки як вид систематизації законодавства, а й як перший етап чи метод для подальшої реалізації консолідації та кодифікації.

1.4 ВИДИ ІНКОРПОРАЦІЇ

Класифікація систематизації, а також інкорпорації на певні види може здійснюватись за різними критеріями.

Так, за результатами комплексних досліджень найбільш популярним в наукових колах є поділ систематизації за критерієм спрямованості та цілей систематизації законодавства.

При цьому окреслюються два види її методики, що у наукових джерелах набули умовних назв: **зовнішня систематизація та внутрішня систематизація**. Більшість дослідників вважає, що метою внутрішньої систематизації є змістовне перероблення законів. Вона спрямована на досягнення внутрішньої єдності юридичних норм, усунення колізій та прогалин у праві. Метою зовнішньої систематизації є впорядкування форми законів, зокрема їх класифікація за певними критеріями. Для прикладу можна визначити такі критеріальні ознаки систематизації законодавства: закони та узгодження з ними підзаконних нормативно-правових актів, що ухвалювалися у різні часи; кодифіковане законодавство та спеціальні законодавчі акти; закони, що ухвалені на основі власної практики суспільних відносин та закони, що імплементують у систему законодавства міждержавні НПА тощо.

Класифікація властивостей при зовнішній та внутрішній систематизації законів з урахуванням функціональних, цільових та інших ознак вказує на те, що за її сутністю як діяльності (процесу) у наукових джерелах пропонується розглядати нарізно [45, с. 46]. Така різниця визначається умовно: як правотворча та як неправотворча систематизація. У теорії систематизації законодавства окремі дослідники вважають, що внутрішня систематизація має правотворчий зміст, а зовнішня — неправотворчий. У зв'язку з цим інкорпорацію як вид систематизації пропонується розглядати як неправотворчу її форму. До правотворчої систематизації слід віднести кодифікацію законодавства та консолідацію кодифікованих актів.

Однак з цією позицією ми не можемо погодитись. І ось чому. Як ми зауважували раніше, інкорпорація — це така форма систематизації, коли нормативні акти певного рівня об'єднуються повністю або частково у різного роду збірники чи зібрання в певному порядку (наприклад, хронологічному, алфавітному або системно — предметному).

Особливість інкорпорації полягає в тому, що будь-які у зміні зміст актів, поміщених в збірники, зазвичай, не вносяться, тож зміст правового регулювання по суті лишається незмінним. Разом з тим форма викладу змісту нормативних актів інколи зазнає доволі суттєвих змін, оскільки інкорпорація не являє собою простого відтворення актів у їх первинній редакції.

Як правило, у збірниках чинних нормативних актів тексти друкуються з урахуванням подальших офіційних змін і доповнень. Крім того, у процесі інкорпорації з тексту актів, вміщених в збірник, вилучаються глави, статті, окремі абзаци, визнані такими, що втратили силу.

Отже, інкорпорація є певним видом і правотворчості. Задля цього спробуємо окреслити сутність та зміст такого явища як правотворчість.

Загальним трактуванням **правотворчості** є її інтерпретація **як форми владної діяльності держави, спрямованої на утворення нормативно-правових актів, за допомогою яких в чинну юридичну систему запроваджуються, змінюються чи скасовуються правові норми**⁷⁹.

Правотворчість — це правова форма діяльності держави за участю громадського суспільства (у передбачених законом випадках), пов'язана із встановленням (санкціонуванням), зміною, скасуванням юридичних норм.

Правотворчість виражається у формуванні, систематизації, прийнятті та оприлюдненні нормативно-правових актів.

Головне призначення правотворчості — встановлення нових правових норм. Зміна і скасування застарілих правових норм сприяє затвердженню нових, і тож вони входять до його складу як допоміжні прояви правотворчості.

⁷⁹ Загальна теорія держави та права / За ред. Кельман М.С., Мурашин О.Г. — К. Кондор, 2006. — 477 с.; Загальна теорія держави та права / За ред. Савчук П.С., Самойленко Ю.П. — К., 2001. — 324 с.; Задирака Н.Ю. Теоретико-правові питання законотворчості: Автореф. дис. канд. юрид. наук (12.00.01) / Інститут законодавства ВР України. — Київ, 2005. - 16 с.

Серед **основних ознак правотворчості** назвемо такі:

- 1) здійснюється державою безпосередньо або з її попереднього дозволу, а також громадянським суспільством (народом) і його суб'єктами;
- 2) полягає у створенні нових норм права або в зміні чи скасуванні чинних норм;
- 3) набуває завершення в письмовому акті-документі, який називається нормативно-правовим актом;
- 4) відбувається відповідно до правового регламенту, тобто процедури, яка встановлюється правовими нормами;
- 5) має конкретно-цільову й організаційну спрямованість.

Доцільно також розрізнити поняття «правотворчість», «законотворчість» та «нормотворчість».

Законотворчість є винятково монополією представницьких вищих органів держави (в Україні — Верховна Рада) або народу (громадського суспільства) у передбачених законом випадках.

Законотворчість — важлива складова частина правотворчості, яка закінчується ухваленням законів. Результат правотворчості — ухвалення як законів, так і інших нормативно-правових актів: законів, указів, розпоряджень, рішень та ін. Вони є результатом правотворчої діяльності вищих державних органів, органів місцевого самоврядування, місцевої державної адміністрації, комерційних і некомерційних організацій, трудових колективів.

Правотворчість — один з важливих напрямів функціонування громадянського суспільства і держави, одна з правових форм («оболонки») їх діяльності. Її слід відрізнити від правоутворення. Правоутворення — всі форми і засоби виникнення, розвитку та зміни права, у тому числі правотворчість.

Правотворчість — поняття вужче, ніж правоутворення, вона — частина правоутворення, його самостійна і вирішальна стадія (вищий рівень). Ініціативу, пропозицію про необхідність прийняття того чи іншого закону не можна вважати правотворчістю, хоча з ініціативи може початися й правотворчість. Обговорення проекту конституції населенням — це не правотворчість, але може призвести до неї.

Правотворчість починається тоді, коли прийнято державне рішення про підготовку проекту нормативно-правового акта, скажімо, закону. Головною відмінністю правотворчості від правоутворення є те, що

творчість права здійснюється державними органами або з їх санкції, дозволу.

Правротворчість — це форма владно-вольової діяльності держави, формального нормативного закріплення міри свободи та справедливості, яка включає дослідження, узагальнення і систематизацію типових конкретних правовідносин, котрі виникають у громадянському суспільстві, і спрямована на створення нормативно-правового акта.

Правоутворення — форма виникнення і буття права в широкому правовому полі: до правотворчості, разом із ним, у вигляді правотворчості, після правотворчості, у процесі реалізації права. Правоутворення відбувається і поза правотворчості держави, у рамках громадського суспільства — у правосвідомості, конкретних правовідносинах, правомірній поведінці, правових теоріях, судових прецедентах тощо. Правоутворення живить правотворчість новими правовими ідеями, правилами поведінки, конкретними рішеннями, угодами, котрі досліджуються, узагальнюються, систематизуються державою, а згодом втілюються в нормах права, виражених в нормативно-правових актах.

Правротворчість здійснюється двома соціальними інститутами:

- державою в особі державних органів та їх посадових осіб;
- громадянським суспільством і його окремими суб'єктами.

Види правотворчості як громадянського суспільства, так і держави можна класифікувати за різними критеріями. Основний вид правотворчості — правотворчість державних органів і посадових осіб.

Види правотворчості держави за юридичною чинністю актів:

1. *Законодавча діяльність*, тобто діяльність, пов'язана з підготовкою і прийняттям законодавчих актів (законотворчість).

У правотворчості України головну роль відіграє законодавчий орган держави — Верховна Рада. Вона має монопольну законотворчу компетенцію, тобто виняткове право на ухвалення законів і коло повноважень щодо їх ухвалення, передбачені Конституцією та іншими законами, її законотворчість — провідна частина правотворчості і основної конституційно-правової форми ухвалення законів державою;

2. *Підзаконна правотворча діяльність*, тобто діяльність, пов'язана з підготовкою і ухваленням підзаконних актів (підзаконна правотворчість).

Правотворчість інших державних органів України (правотворчістю займаються практично всі державні органи) здійснюється на підставі і відповідно до чинних законів, прийнятих Верховною Радою.

Нагадаємо, що юридична чинність прийнятих державними органами нормативно-правових актів залежить від рівня і обсягу їх повноважень, які визначаються місцем в системі органів держави (президент, Кабінет Міністрів, міністерства, відомства, голови державних адміністрацій на місцях та ін.).

За функціональним призначенням розрізняють:

1. *Поточну правотворчість* — пов'язану з первинним регулюванням суспільних відносин, відновленням правових норм і заповненням прогалин;
2. *Правотворчість для систематизації нормативних актів* — систематизовану, головним чином кодифікаційну правотворчість.

За суб'єктами:

1. *Правотворчість представницького органу державної влади;*
2. *Правотворчість народу у ході референдуму;*
3. *Правотворчість органів місцевого самоврядування;*
4. *Правотворчість громадських організацій;*
5. *Локальну правотворчість (на підприємстві, в установі, організації).*

Залежно від способу створення норм:

1. Санкціонування — надання юридичних властивостей наявним соціальним нормам, які існують у вигляді звичаю, або у вигляді нормативних положень, що виникли в результаті узагальнення практики діяльності людей або громадських організацій;
2. Надання рішенням органів державної влади (судів, органів адміністративної юрисдикції) загальнообов'язкового значення при розгляді подільших аналогічних справ, створення таким чином прецедентів — судових чи адміністративних.

Залежно від форми участі держави у правотворчості:

- *безпосередня правотворчість* (безпосередня правотворчість держави) — основна, яка полягає у виборі та прийнятті нових правових актів. Інші прояви правотворчості держави (зміна або доповнення, скасування, систематизація) мають допоміжне значення для формування системи права);

- *санкціонована правотворчість* (полягає у затвердженні актів, ухвалених організаціями громадянського суспільства — недержавними об'єднаннями: суспільними (партіями, профспілками та ін.) і комерційними (акціонерними товариствами та ін.), або в попередньому дозволі щодо їх видання);
- *спільна правотворчість* (нормативні угоди) — акти укладаються на галузевих, професійних, територіальному рівнях. Наприклад, спільні акти органів держави і недержавних об'єднань; нормативні угоди між різними суб'єктами права: профспілками, уповноваженими працівниками, представницькими органами, органами виконавчої влади та ін. Нормативні угоди дедалі ширше використовуються у правотворчій практиці України);
- *делегована правотворчість* — видання нормативно-правового акта за уповноваженням, яке виходить із закону, або за прямим дорученням одного (вищого) органу держави іншому (нижчому) зі збереженням певної системи контролю з боку вищого органу за реалізацією делегованих повноважень.

Державні органи можуть делегувати правотворчі повноваження громадським об'єднанням (наприклад, передати профспілкам функції соціального страхування). При цьому норми, що створюються громадянськими об'єднаннями, набувають якостей і властивостей правових норм, які охороняються державою.

Отже, інкорпорацію законодавства слід розглядати і як форму систематизації, і як форму правотворчості.

У наукових колах **систематизацію законодавства також класифікують за етапами її здійснення**, виокремлюючи при цьому два основні підходи. Згідно з першим підходом виокремлюють чотири види: *облік всього масиву НПА, консолідацію, інкорпорацію, кодифікацію*.

Найпоширенішим підходом є другий, відповідно до нього виокремлюються три види систематизації: *інкорпорація, кодифікація, консолідація* [164]. За цим підходом облік нормативно-правових актів не можна відносити до форм систематизації законодавства, оскільки така діяльність не усуває і не пом'якшує дефектів чинного законодавства, а є необхідним етапом здійснення обліково-реєстраційної діяльності НПА, організаційно-статистичним, технічним засобом, що може розглядатися як такий, що спрямований на полегшення систематизації.

Інколи наукові дискусії стосовно систематизації переводяться в законотворчу площину. Так, відмічається, що у проекті Закону України «Про нормативно-правові акти» виокремлюється тільки три форми систематизації: інкорпорація, кодифікація та уніфікація. У ст. 45 проекту Закону України «Про закони і законодавчу діяльність» зазначено, що систематизація законів здійснюється Верховною Радою України шляхом кодифікації, тобто зведення положень різних законів до юридично та логічно узгодженої системи та створення на цій основі і прийняття єдиного зведеного закону – кодексу, а також шляхом інкорпорації, що передбачає зведення законів у єдиний Звід законів України без зміни їх змісту. В іншому варіанті проекту Закону України «Про закони і законодавчу діяльність» міститься ще ряд дискусійних положень. Зокрема зазначається, що облік не є видом систематизації, інформація про консолідацію взагалі відсутня. Також зазначається, що єдиним актом, що створюється в процесі кодифікації, є лише така форма законодавчого акта, як кодекс [165].

Ми цілком погоджуємось з тими дослідниками, які вважають, що **поділ систематизації законодавства на відповідні види умовний, оскільки при проведенні систематизаційних заходів комплексно використовуються методики, методи, прийоми, правила юридичної техніки всіх видів систематизації.** Домінування тих чи інших методичних, методологічних, концептуальних, доктринальних підходів у методах, прийомах, правилах юридичної техніки обумовлює можливість виокремлення конкретного виду систематизації законодавства для стратегічної мети його упорядкування через інкорпорацію.

Щодо інкорпорації, то розподіл інкорпорації на окремі види можна проводити за більш розгалуженою системою критеріїв.

Аналіз наукових джерел у даному контексті дозволив визначити такі **основні критерії класифікації інкорпорації.**

1. За юридичною значущістю (залежно від юридичної сили (збірників і зібрань):

- *офіційна* — передбачає затвердження збірників інкорпорованих актів компетентним органом, а також здійснюється від імені і за дорученням або з дозволу правового органу, який затверджує або іншим чином офіційно схвалює підготовлені зібрання;
- *неофіційна* — не має обов'язкового характеру, здійснюється науковими установами, навчальними закладами, іншими

суб'єктами юридичної діяльності для зручності у користування нормативним матеріалом без спеціальних на те повноважень правотворчих органів;

- *напівофіційна інкорпорація* — це видання зібрань і збірників законодавства за дорученням правотворчого органу (органів) спеціально уповноваженим на те органом (наприклад Міністерством юстиції), причому правотворчий орган офіційно не затверджує і не ухвалює таке зібрання, тому тексти розміщених у них актів не набувають офіційного характеру.

2. За способом упорядкування:

- *хронологічна* — здійснюється у певній послідовності за ознакою часу видання нормативних актів;
- *предметна* — нормативні акти об'єднуються на підставі однорідності суспільних відносин, що становлять відокремлений предмет правового регулювання.

3. За обсягом:

- *загальна;*
- *галузева;*
- *міжгалузева;*
- *спеціальна.*

У деяких наукових джерелах за цим критерієм виокремлюють *генеральну та галузеву інкорпорацію*. Генеральна інкорпорація має місце при систематизації всієї або більшої частини законодавства. Галузева інкорпорація коли складаються збірники нормативних актів з певних питань у сфері державної діяльності, галузі законодавства або правового інститута.

4. За суб'єктами здійснення:

- *правотворчого суб'єкта;*
- *спеціально уповноваженого суб'єкта;*
- *інших суб'єктів за їх ініціативою.*

5. Залежно від тривалості:

- *періодична (безперервна)* — інкорпорація здійснюється постійно, результатом чого є щотижневе видання збірників НПА з конкретної тематики чи від конкретних правотворчих суб'єктів;
- *тимчасова* — інкорпорація НПА за певний проміжок часу.

6. Залежно від того, яка частина акта підлягає систематизації:

- *інкорпорація повних текстів нормативних правових актів;*
- *інкорпорація витягів (статей , пунктів) з нормативних правових актів;*
- *комплексна, що охоплює об'єднання як цілих актів, так і їх окремих частин;*
- *дефінітива інкорпорація.*

7. За методом обробки нормативних актів:

- *проста* (здійснюється, коли з актів в процесі їх розміщення у збірники усуваються ненормативні, а також формально скасовані положення, тимчасові норми, термін дії яких закінчився, підписи уповноважених посадових осіб тощо);
- *складна* (здійснюється, коли поряд із зазначеними діями зі збірок усуваються також формально не скасовані, але фактично такі, що втратили силу нормативні приписи, відбувається уніфікація термінологічного апарату різних актів з внесенням відповідних змін, тобто йдеться про інкорпорацію з елементами правотворчості).

8. За сферою дії нормативного матеріалу , об'єданого в збірники:

- *загальнонаціональна;*
- *регіональна;*
- *місцева тощо.*

9. Залежно від виду правових актів, що інкорпоруються:

- *нормативно -правових актів;*
- *правозастосовних актів;*
- *інтерпретаційних актів (актів-тлумачення) тощо.*

Існують також інші види інкорпорації, які здійснюються за такими критеріями: *алфавітний порядок, галузь права, суб'єкт прийняття нормативного акта, тематика наукового дослідження, сфера діяльності тощо.*

Так, російський дослідник *Р. Л. Анахасян* виділив такі види інкорпорації законодавства: *«хронологическая, предметная (систематическая), субординационная: периодическая (непрерывная) и единовременная: официальная, полуофициальная и неофициальная; инкорпорация полных текстов нормативных правовых актов, инкорпорация извлечений из нормативных правовых актов, комплексная, дефинитивная; генеральная и отраслевая: простая и сложная; общефедеральная, субъектов Российской Федерации, муниципального образования;*

нормативно-правових, правоприменительных, интерпретационных актов»⁸⁰.

До того ж автор у своїх роботах⁸¹ відстоює ідею про необхідність виокремлення електронної інкорпорації, що здійснюється за допомогою комп'ютерних правових систем, а також «закрепить на законодавчому рівні юридический термин «справочная правовая компьютерная система», под которой следует понимать автоматизированную информационно-поисковую систему, обеспечивающую пользователю сбор и хранение электронных правовых документов, проверку их аутентичности, юридический анализ и изучение взаимосвязей, систематизацию и поиск по классификатору. Семантический способ является наиболее перспективной основой упорядочения нормативных актов, используемой при электронной инкорпорации. Суть данного способа состоит в том, что в нормативном акте определяется ключевое понятие (или совокупность понятий), наиболее полно отражающее содержание данного акта (семантическая структура), соответствующее определенной рубрике классификатора, куда и попадает указанный акт. Использование метода семантических связей особенно перспективно в отношении других форм систематизации законодательства, так как позволяет сделать быструю и глубокую выборку актов и нормативных

⁸⁰ **Анахасян, Р. Л.** (Роберт Левикович). Проблемы инкорпорации нормативно-правовых актов России : Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Специальность 12.00.01 — Теория и история права и государства ; История учений о праве и государстве / Р. Л. Анахасян ; Науч. рук. И. Н. Сенякин. - Саратов, 2009. - 30 с.

⁸¹ **Анахасян Р. Л.** К вопросу о систематизации российского законодательства // Вестник Саратовской государственной академии права. Саратов: Изд-во ГОУ ВПО «Саратовская государственная академия права», 2008. № 3 (0,3 п.л.); Анахасян Р.Л. Соотношение и взаимосвязь инкорпорации с другими формами систематизации законодательства // Вестник Саратовской государственной академии права. Саратов: Изд-во ГОУ ВПО «Саратовская государственная академия права». 2009. №1 (0,4 п.л.); Анахасян Р.Л. Инкорпорация законодательства: понятие и юридическая природа // Вектор науки Тольяттинского государственного университета «Правоведение». Тольятти: Изд-во Тольяттинского государственного университета, 2008. №3 (0,4 п.л.); Анахасян Р.Л. Виды инкорпорации нормативно-правовых актов // Новая правовая мысль. Волгоград: Изд-во ГОУ ВПО «Волгоградская академия государственной службы». 2008. №6 (0,5 п.л.); Анахасян Р.Л. К вопросу о систематизации правовых актов Президента РФ (Материалы 7 всероссийской научно-методической конференции, 20–21 февраля 2009. «Гуманитарные науки: исследования. методика преподавания в высшей школе»). Сочи: ГОУ ВПО СГУТиКД, 2009 (0,3 п.л.); Анахасян Р.Л. Инкорпорация законодательства и правоприменительная практика // Проблемы развития российской правовой системы. Межвузовский сборник научных трудов. Сочи: ГОУ ВПО СГУТиКД. Сочи. 2009 (0,5 п.л.).

положений исходя из определенного предметного критерия. Кроме того, внедрение поиска актов на основе семантических связей может стать одним из конструктивных методов в создании Свода законов РФ в электронном виде. Обосновывается выделение инкорпорации легальных дефиниций, которые представляют собой наиболее стабильную часть законодательного материала. Формирование системы терминов и определений, извлекаемых из нормативно-правового материала, обусловлено тем, что часто в различных актах формулировки одних и тех же терминов звучат по-разному: понятия, употребляемые в законах, не всегда правомерно конкретизируются в подзаконных актах. Инкорпорация дефиниций в сборники дает возможность увидеть противоречивость нормативно закрепленных понятий, выявить наиболее точные термины, способствует их корректировке в ходе правотворческого процесса и одновременно освобождает от введения новых дублирующих дефиниций».

Отже, нормативно-правовий масив, що є об'єктом інкорпорації, може бути упорядкований різними способами залежно, насамперед, від мети, що ставить інкорпоратор. Таким чином, відбувається об'єднання цілісних нормативно-правових актів у збірники правового матеріалу за критерієм, який обирає сам систематизатор.

ПРАВОВІ ПЕРЕДУМОВИ ІНКОРПОРАЦІЇ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

- 2.1 ЕТАПИ СТАНОВЛЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО
ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ
- 2.2 СУЧАСНИЙ СТАН ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА
УКРАЇНИ
- 2.3 ІНКОРПОРАЦІЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА
УКРАЇНИ
- 2.4 МАГІСТРАЛЬНІ НАПРЯМИ ІНКОРПОРАЦІЇ
ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

2.1 ЕТАПИ СТАНОВЛЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

На початку 90-х років ХХ століття правове регулювання суспільних інформаційних відносин базувалося на концепції адміністративного права [57]. Структура правового регулювання за концепцією адміністративного права визначалася виходячи з фрагментарного розв'язання наболілих питань в інформаційній сфері суспільства на рівні окремих законів. Зазначене було зумовлено домінуванням ідей, напрацьованих у соціальній кібернетиці стосовно інформаційної сфери суспільства як об'єкта управління. Ця концепція як матриця рівня правотворення знайшла відображення у статті 92 Конституції України (1996 р.) [202], де прямо було визначено сфери суспільних відносин, що мають регулюватися винятково законами.

З другої половини 90-х років ХХ століття в політиці та праві України під впливом ідеології лібералізму почала домінувати цивільно-правова концепція правового регулювання в інформаційній сфері суспільства [203; 55]. Спершу вона була реалізована на рівні окремих законів України, що визначалися переважно диспозитивністю, перевагою договірних відносин не тільки між юридично рівними, незалежними сторонами суспільних відносин, а й між органами влади, а також громадянами. При цьому в адміністративному праві з'явилася концепція адміністративного договору — угоди двох чи більше суб'єктів адміністративного права, один із яких завжди є суб'єктом виконавчої влади. Адміністративний договір розглядається як багатосторонній акт виникнення, зміни або припинення взаємних прав та обов'язків сторін [204]. До складу концепції адміністративного договору було включено і розуміння держави як суб'єкта надання послуг населенню [205]. Апогеєм реалізації цивільно-правової концеп-

ції регулювання суспільних інформаційних відносин стало визнання інформації як об'єкта цивільно-правових відносин у Цивільному кодексі України (2003 р.).

Така ситуація склалася під впливом стихійних змін при розвитку інформаційної сфери суспільства. При цьому спостерігалася відсутність їх упереджувального теоретичного обґрунтування на стратегічному та тактичному рівнях. Як наслідок — соціальна стихійність розвитку інформаційної сфери людства, зокрема під впливом бурхливого розвитку Інтернету на транскордонному рівні зумовила руйнування правової основи окремої спільноти, громади, нації, народу, держави, що існувала на теренах України у минулому, було зруйновано й соціально-правовий базис для системного розвитку законодавства держави, що відбилося на життєдіяльності громадянського суспільства. Здійснення державного будівництва України синергетично, методом спроб і помилок спричиняло і спричиняє дедалі більші додаткові витрати інтелектуальних зусиль і коштів для формування нової ефективної правової системи незалежної держави [206, с. 13–14].

Виникла потреба пошуку нових підходів для взаємозв'язку у системі законодавства, що формувалося за галузевими ознаками. Це зумовлює також визначення відповідних наукових підходів до інкорпорації інформаційного законодавства України як етапу його систематизації. При дослідженні різних джерел нами були визначені декілька підходів до інкорпорації законодавства.

Проведення інкорпорації законодавства України про інформацію за хронологічними ознаками великої користі для наукового дослідження і практики його застосування дати не може. Це може лише засвідчити кількісні ознаки цього законодавства — сукупність, а також показати історію його інституціоналізації та закріплення на рівні окремих законів.

2.2 СУЧАСНИЙ СТАН ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

В Україні створено доволі значну сукупність інформаційних нормативно-правових актів різної юридичної сили, але ця сукупність недостатньо структурована, що зумовлює необхідність проведення поглибленої наукової інкорпорації.

Законодавство України про інформацію постійно зазнає істотних змін під впливом змін концептуальних підходів її розбудови, а також адаптації до міжнародних та європейських стандартів у цій сфері.

Правове регулювання інформаційних відносин в Україні здійснюється шляхом внесення змін, доповнень, нових редакцій законів, а не ухвалення нових системоутворювальних законодавчих актів. При зміні, доповненні, новій редакції закони здебільшого спрямовані на узгодження з міжнародними стандартами та законодавством країн ЄС.

Отже, інформаційне законодавство України є недосконалим. Оскільки інформаційне законодавство є частиною законодавства України, то корисним і таким, що може бути пристосовано до нашої роботи є виокремлення Ю. С. Шемшученком *недоліків законодавства України*, зокрема:

- 1) його безсистемний розвиток;
- 2) внутрішня суперечливість при регулюванні тих чи інших суспільних відносин;
- 3) неврегульованість багатьох суспільних відносин;
- 4) диспропорція у співвідношенні між законами і підзаконними актами на користь останніх;
- 5) недостатня наукова обґрунтованість, декларативність та безадресність законодавчих актів;
- 6) відсутність у цих актах механізмів їх реалізації⁸².

Беручи до уваги вищезазначені недоліки українського законодавства, слухними є думки окремих фахівців інформаційної проблематики, які акцентують увагу на різних проблемах правового регулювання інформаційних відносин в Україні.

О. А. Баранов зазначає, що інформаційному законодавству України притаманні: фрагментарність, неповнота, дублювання та, що найгірше, наявність суперечностей в окремих нормативно-правових актах і нормах. Недосконале інформаційне законодавство, що є результатом спонтанності та хаотичності процесу його створення, сьогодні суттєво гальмує розвиток інформаційного суспільства⁸³.

⁸² Шемшученко Ю. С. Теоретичні засади концепції розвитку законодавства України / Ю. С. Шемшученко // Концепція розвитку законодавства України : [Матеріали наук.-практ. конф.] / За ред. В.Ф.Опришка. — К., 1996. — С.42.

⁸³ Парламентські слухання з питань розвитку інформаційного суспільства в Україні : матеріали парламентських слухань у Верховній Раді України 21 вересня 2005 року : [ред. кол. М. К. Родіонов]. — К. : Парлам. вид-во, 2006. — 175 с., С. 35

О. Г. Марценюк також зосереджує увагу на ситуаційному підході до формування інформаційного законодавства України, що призвів до ряду проблем інформаційних відносин, серед яких можна назвати:

1. Відсутність легальної, чіткої, ієрархічної єдності законів, що викликає неоднозначне тлумачення застосування норм на практиці.
2. У зв'язку з тим, що різні закони та підзаконні акти, які регулюють суспільні відносини, об'єктом котрих є інформація, приймалися у різні часи без узгодження понятійного апарату, вони мають ряд термінів, які не зовсім коректні, не викликають відповідної інформаційної рефлексії або взагалі не мають чітко визначеного змісту. Термінологічні неточності, різне тлумачення однакових за назвою та формою понять і категорій призводить до їх неоднозначного розуміння і застосування на практиці. Щодо інформаційних відносин зазначимо такі, як «таємна інформація», «таємниця», «документ», «документована інформація», «майно», «власність», «володіння», «інтелектуальна власність», «автоматизована система», «суб'єкт суспільних відносин», «учасники суспільних відносин», «система інформаційних відносин» тощо.
3. Значна кількість законів і підзаконних нормативних актів у сфері інформаційних відносин ускладнює їх пошук, аналіз та узгодження для практичного застосування.
4. Має місце розбіжність щодо розуміння структури і складу системи законодавства у сфері інформаційних відносин та підходів до їх формування. Нерідко в окремих законах передбачається застосування норм, виражених в підзаконних актах. Це створює в практиці правозастосування деякими учасниками суспільних відносин колізію норм, ігнорування норм закону на користь норм підзаконного акта.
5. Нові правові акти у сфері суспільних інформаційних відносин часто не узгоджені концептуально з раніше прийнятими, що призводить до правового хаосу⁸⁴.

Отже, динамічність розвитку інформаційних відносин в Україні сприяла фрагментарному та ситуативному підходу при створенні інформаційного законодавства.

⁸⁴ **Марценюк О. Г.** Теоретико-методологічні засади інформаційного права України: реалізація права на інформацію : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Олександр Геннадійович Марценюк. — К., 2009. — 266 с., С. 200

Синтезуючи вищезазначені позиції науковців, вважаємо за можливе виокремити такі *недоліки інформаційного законодавства України*.

1. Наявність колізій та конкуренції НПА, що регулюють правові відносини в інформаційній сфері.
2. Фрагментарність і ситуативність правового регулювання.
3. Неузгодженість понятійно-категоріального апарату (інформаційної термінології), що закріплено в НПА.
4. Численність та розгалуженість НПА, що ускладнює їх правореалізацію та контроль за виконанням.
5. Неузгодженість ряду НПА, що були ухвалені до 1996 року, з Конституцією України.
6. Домінування підзаконних НПА над законами.

2.3 ІНКОРПОРАЦІЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

2.3.1 Критерії інкорпорації інформаційного законодавства України

Інкорпорацію законодавства України щодо інформації можна здійснювати за інституційними ознаками, що знайшли відображення у нормах Конституції України як правових матриць: де застосовується термін «інформація» та подібні до нього інші терміни («відомості», «повідомлення», «дані»), або інформація є складовою категорій (наприклад, інформаційна безпека, екологічна інформація тощо). Але при цьому можуть бути не враховані інші законодавчі акти, де інформація є об'єктом правовідносин.

Інкорпорацію законодавства стосовно інформації можна здійснювати за ознаками системоутворювального галузь законодавства спеціального закону, наприклад, Закону України «Про інформацію». При цьому така інкорпорація має враховувати визначені у Законі легально консолідаційного змісту норми, де є посилання на інші законодавчі акти, де інформація є предметом правовідносин у різному правовому статусі (наприклад, таємниця, державна таємниця тощо), або зворотно: визначення законів де є посилання на Закон України про інформацію. Але при такій інкорпорації також можуть бути не враховані закони, де немає посилання на Закон України «Про інформацію».

Найбільш повною інкорпорацією законодавства про інформацію можна вважати проведення її з урахуванням комплексного підходу, методологічні положення якого напрацьовані у теорії інформаційного права щодо структурованих інститутів цього права [207].

У наукових джерелах різних часів є кілька парадигм інституційної структуризації інформаційного права. За однією — інформаційне право структурується як міжгалузевий комплексний інститут права (чи спеціальна галузь права, за одномірною матрицею) [208; 209; 210; 211]. За іншою — інформаційне право структурується за двома частинами (двомірною матрицею): Загальною та Особливою [212; 213]. Ми поділяємо погляди тих дослідників, які вважають, що сучасна парадигма інформаційного права визначає його структуру за трьохмірною матрицею: Загальною частиною, Особливою частиною та Спеціальною частиною [54; 45, с. 173]. Ця парадигма надає можливість відрізнити інформаційне право від основних (провідних) і спеціальних галузей права. Слід зазначити, що у спеціальних галузях права у більшості випадків поділ на частини відсутній. Але якщо такий поділ існує — то тільки на загальну та особливу частини, тобто методом калькування структуризації основних (провідних) галузей права: цивільного, адміністративного, кримінального. Зазначене, на основі філософського закону діалектики переходу кількості на нову якість, зумовило додатковий поділ частин цивільного права, що знайшло відображення у кодифікованому цивільному законодавстві під назвою «книги» (див. ЦКУ від 16 січня 2003 року). Тобто спостерігається тенденція, коли сучасне цивільне законодавство поступово переходить від концепції публічно-правових основ приватного права до концепції регламентів цивільного права, стає складовою публічного права, що спрямоване на регламентацію цивільних правовідносин — суспільних відносин, що виникають, здійснюються і припиняються між юридично незалежними сторонами на договірних умовах прояву волі сторін відповідно до цивільного законодавства.

До перших системних наукових спроб інкорпорації законодавства України про інформацію у наукових джерелах відносять дослідження у Науково-дослідному центрі правової інформатики Академії правових наук України. На початку XXI століття співробітниками цього Центру був проведений аналіз НПА за концепцією комплексного виокремлення серед них тих, де інформація є об'єктом правовідно-

син. Ними у результаті автоматизованого пошуку по комп'ютерній інформаційно-аналітичній підсистемі «Законодавство» було встановлено, що інформаційні правовідносини визначаються і регулюються: 257 законами України та 290 постановами Верховної Ради України; 368 указами та 87 розпорядженнями Президента України; 1149 постановами та 206 розпорядженнями Кабінету Міністрів України; а також 1095 нормативними актами міністерств і відомств України [214, с. 480].

В окремих наукових джерелах пропонується проведення інкорпорації законодавства щодо інформації із застосуванням здобутків інформатики [45, с 91]. Нами також для проведення інкорпорації законодавства про інформацію була задіяна комп'ютерна інформаційно-аналітична система (КСІАЗ) «Бібліотека баз даних і знань в галузі держави і права», розроблена у Науково-дослідному центрі правової інформатики Національної академії правових наук України [215; 216]. За допомогою цієї системи у її підсистемі — «Законодавство» було знайдено 4038 нормативно-правових документів. Із них термін «інформація» та похідні від нього терміни наявні у складі правових норм у 356 законодавчих актах; інші — у підзаконних актах.

Порівняння наших результатів пошуку з результатами пошуку, що відображені в інших наукових джерелах, свідчить про певну розбіжність. Втім, ця розбіжність не принципова. Це пов'язано з тим, що встановлення гіпертекстових зв'язків здійснюється операторами із застосуванням ручних технологій та шляхом вибіркового аналізу НПА, що раніше не були включені до автоматизованої бази даних, або введенням нових НПА.

Проведений аналіз наукових джерел свідчить, що окремими дослідниками вже здійснювалася інкорпорація законодавства про інформацію, але у різному контексті, структуризації за критеріями, інститутами. Для прикладу можна зазначити праці *В. А. Ліпкана* та *В. А. Залізняка* [149, с. 114–120], *М. І. Дімчогло* [45, с. 92–123], *В. С. Цимбалюка* [269, с. 118–157] та інших. Їх пропонується розглядати як відправні точки для нашого подальшого висвітлення інкорпорації законодавства України про інформацію.

2.3.2 Етапи інкорпорації інформаційного законодавства

Інкорпорацію інформаційного законодавства, так само як і його консолідацію [45, с. 167] можна розглядати як процес — постійну, дискретну діяльність, що складається з декількох взаємопов'язаних етапів.

На першому етапі інкорпорації як процесу інкорпоратор з'ясовує критерії для систематизації, тобто здійснюється вибір виду інкорпорації (повна чи часткова; офіційна чи неофіційна; предметна чи хронологічна).

На другому — визначається обсяг нормативно-правового матеріалу, що призначений для інкорпорації, тобто коло тих НПА, предметом яких є суспільні відносини у сфері інформації, інформаційної діяльності, чи права й обов'язки суб'єктів інформаційних відносин тощо.

На третьому — здійснюються дослідження та, так би мовити, «очищення» НПА шляхом видалення з тексту окремих статей, пунктів, абзаців, що втратили чинність.

На четвертому етапі — здійснюється звірка НПА щодо можливих внесень до них змін та доповнень, у разі виявлення таких здійснюється включення їх для дослідження, з уточненням реквізитів актів, що внесли такі зміни чи доповнення; усунення з тексту тих частин, що не містять нормативних розпоряджень, зробивши позначку про причини відсутності в тексті таких частин тощо. З технічної точки зору, цей етап як процес постійно здійснюється структурами Управління комп'ютеризованих систем Секретаріату Верховної Ради України, що значно спрощує наукові дослідження та можливість застосування нормативних актів у суспільних відносинах. Правотворцям на цьому етапі інкорпорації слід бути особливо уважним, бо якщо подивитися, що було зроблено у редакцій від 13.01.2011 р. із Законом України «Про інформацію», перетворення його із основ законодавства про інформацію у казна що, у контексті лише засобів масової інформації, то банальність виглядає зовсім не банальністю.

Далі як п'ятий етап інкорпорації здійснюється групування НПА відповідно до предметів регулювання в межах проблематики дослідження. Наприклад, інформаційне законодавство може бути згруповано на: законодавство про ЗМІ; законодавство про інформаційну інфраструктуру; законодавство про науку та освіту; законодавство про інформаційну безпеку тощо. Після цього здійснюється структуризація законо-

давства: НПА займають відповідне місце у структурі інкорпораційного збірника. Поки що, як зазначається в окремих дослідженнях, цей етап не знайшов практичного цільового втілення як процес у КСІАЗ «Законодавство» [45, с. 167]. Це зумовлено тим, що різні інкорпоратори використовують різні прийоми, способи, методи, методики, методологію систематичної обробки нормативного матеріалу залежно від поставленої тактичної, а не стратегічної мети інкорпорації.

2.3.3 Прийоми інкорпорації інформаційного законодавства

При інкорпорації, у розумінні її як форми систематизації законодавства широко застосовуються консолідаційні прийоми [45, с. 167–168]. Зокрема, як допоміжний метод консолідація застосовується при створенні інкорпорованого збірника законодавства. У цьому сенсі за наслідками інкорпорація відрізняється від консолідації тим, що при інкорпорації лише виявляються колізійного змісту нормативні положення, але не вносяться зміни до НПА. Внесення змін до НПА — це функція консолідації.

Таким чином, у процесі проведення інкорпорації, консолідації кодифікації, уніфікації, інституціоналізації, структуризації як різних проявів систематизації законодавства застосовуються подібні прийоми та правила, але ціль проведених робіт, їх результат відрізняється. Це дає змогу стверджувати, що інкорпорація, консолідація та інші види систематизації законодавства, хоча й дуже подібні між собою при реалізації за матричним підходом, проте, водночас, за своєю функцією, за сутністю, змістовною, текстовою чи контекстовою спрямованістю зовсім різні. Компіляція їх у різних варіаціях виконують не однакові, визначені в теорії права, покладені на них у традиційному розумінні функції.

2.4 МАГІСТРАЛЬНІ НАПРЯМИ ІНКОРПОРАЦІЇ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

З точки зору лінійного матричного підходу в історичній перспективі до 1992 р. роль системоутворювального законодавчого акту щодо інформаційної сфери суспільних відносин відігравав Закон УРСР «Про мови в Українській РСР» від 28 жовтня 1989 року № 8312–11. Цей За-

кон втратив чинність з набранням чинності *Закону України «Про засади державної мовної політики»* [217].

Студювання наукових джерел, де висвітлено результати інкорпорації законодавства України про інформацію, переконує, що починає її слід із Закону України «Про інформацію». При зверненні до тексту цього Закону КСІАЗ автоматично зробила повідомлення, що Закон має нову редакцію від 13.01.2011 р. (№ 2938-VI). Слід зазначити, що такий метод інкорпорації застосовували у своїх дослідженнях також М. І. Дімчогло [45] та В. С. Цимбалюк [269]

Подальший автоматизований пошук по КСІАЗ в Законі України «Про інформацію» зупинився на гіперзв'язку його із інституційними законами України: *«Про захист прав споживачів»*, *«Про рекламу»*, *«Про науково-технічну інформацію»*. Звернімо увагу, що в автоматизованій базі законодавства України є відображення індексу гіперзв'язку між законодавчими актами, що дає змогу автоматично перейти від тексту одного законодавчого акта до іншого шляхом операції з маніпулятором за лічені секунди і тим самим у реальному масштабі часу здійснити інкорпорацію законів у складі віртуального відображення збірника інформаційного законодавства України [218].

У пункті 1 і 2 статті 16 Закону «Про інформацію» законодавчо зроблено та проіндексовано автоматичний гіперзв'язок із Податковим кодексом України (*індексація автоматизованого зв'язку 2755–17*). У пункті 2 статті 17 Закону зазначено гіперзв'язок з Конституцією України. У статті 18 Закону є індексоване для автоматизованого пошуку посилання на Закон України *«Про державну статистику»*. Подальший аналіз Закону України «Про інформацію» встановлює гіперзв'язок із законами України *«Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні»*, *«Про телебачення і радіомовлення»*, *«Про інформаційні агентства»*.

У прикінцевих положеннях Закону України «Про інформацію» методом консолідації легально (на законодавчому рівні) зроблено інкорпорацію з рядом кодифікованих галузевих законодавчих актів та спеціальним галузевим законодавством: *Кодексом України про адміністративні правопорушення*, *Цивільним кодексом України*; *Законом України «Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації»* та іншими.

Далі дослідження інкорпорації інформаційного законодавства України пропонується продовжити у комплексі за матричною моделлю хронологічного порядку та визначення інформації як предметного поняття, що є у назві законодавчого акта. До таких належать разом із Законом України «Про інформацію» такі, що зазначаються у ряді досліджень [45, с. 98–122; 269, с. 125–158]:

Закон України «*Про науково-технічну інформацію*» [219]. У цьому Законі його статус був визначений як основи державної політики в галузі науково-технічної інформації. Законом регулюються й економічні відносини громадян, юридичних осіб, держави, що виникають при створенні, одержанні, використанні та поширенні науково-технічної інформації, а також визначаються правові форми міжнародного співробітництва в цій галузі. Чинність цього Закону поширюється на підприємства, установи, організації незалежно від форм власності, а також громадян, які мають право на одержання, використання та поширення науково-технічної інформації. Не поширюється чинність Закону на інформацію, що містить державну та іншу таємницю, що охороняється відповідно до законодавства.

У статті 4 цього Закону сформульована сутність законодавства України у сфері науково-технічної інформації у такому змісті: відповідно до Конституції законодавство України у сфері науково-технічної інформації складається із Закону України «Про інформацію», цього Закону та інших актів законодавства.

За таких умов прослідковується чіткий гіперзв'язок спеціального законодавства України у сфері науково-технічної інформації із Конституцією та Законом України «Про інформацію», а також гіпотетичний зв'язок з іншим законодавством, що надає простір для можливих доктринальних тлумачень, різних наукових поглядів щодо інкорпорації.

У частині 4 статті 2 Закону, де визначаються об'єкт відносин у сфері науково-технічної інформації, серед іншого сформульовані положення стосовно того, що науково-технічна інформація, що є продуктом інтелектуальної, творчої праці, становить об'єкт права інтелектуальної власності, а відносини щодо її придбання, зберігання, переробки, використання і поширення регулюються чинним законодавством.

На наш погляд, зазначене формулювання юридично є некоректним для проведення інкорпорації законодавства про інформацію. Законот-

ворцями не зроблено посилання на конкретні законодавчі акти. Так само юридична невизначеність спостерігається й у кількох інших статтях цього Закону.

Далі трохи відійдемо від дотримання хронологічного викладення інкорпорації і зосередимо увагу на законодавчих актах, де інформація визначена у назві спеціальних законів. При цьому додатково визначається ще один критерій — техніко-технологічна ознака (за засобом) інформаційної діяльності. Для прикладу розглянемо таку групу законів України, що в теорії та практиці інформаційного права належать до мас-медіа [121]. Щодо них як об'єкта права визначається і підгалузь у спеціальній частині інформаційного права під умовною назвою — мас-медіа право. Враховуючи її суспільну значимість, окремі інститути цієї галузі мають рівень законодавчого регулювання. Для прикладу можна зазначити такі спеціальні закони України щодо мас-медіа, що визначаються за технікою, а також технологіями їх прояву, засобами масової інформації:

Закон України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» [220]. В преамбулі цього Закону зазначено, що він (Закон) створює правові основи діяльності друкованих засобів масової інформації (преси) в Україні, встановлює державні гарантії їх свободи відповідно до Конституції України, Закону України «Про інформацію» та інших актів чинного законодавства і визнаних Україною міжнародно-правових документів.

У цьому положенні привертає увагу те, що законодавець чітко визначив гіперзв'язок цього Закону не тільки з Конституцією, й із Законом України «Про інформацію». Тобто легально зазначено функцію Закону України «Про інформацію» як системоутворювального щодо інформаційного законодавства про пресу.

Законом спеціально визначається сутність законодавства про друковані засоби масової інформації (у статті 5). Відносини, пов'язані з діяльністю друкованих засобів масової інформації в Україні, регулюються **Конституцією України, Законом України «Про інформацію»**, цим **Законом** та іншими законодавчими актами України. Дія цього Закону поширюється на друковані засоби масової інформації, засновані в Україні, а також на друковані засоби масової інформації інших держав, що розповсюджуються в Україні.

Законом також визначає положення стосовно діяльності друкованих ЗМІ. Зокрема, законодавець у статті 6 зазначає, що діяльність дру-

кованих засобів масової інформації, спрямована на отримання прибутку, є підприємницькою діяльністю у цій сфері і здійснюється на основі цього Закону, *Закону України «Про підприємництво»* та інших актів чинного законодавства України. У цій же статті законодавець робить прямий гіперзв'язок із *Законом України «Про рекламу»*.

Далі в інкорпорацію законодавства щодо інформації додатково введемо ще один критерій- за ознаками видів інформаційної діяльності, зокрема, пов'язаної із захистом, підтримкою та порядком суспільних відносин щодо інформації.

Закон України «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах» [221]. Цим Законом регулюються відносини, що інститууються зі сферою захисту інформації в інформаційних, телекомунікаційних та інформаційно-телекомунікаційних системах.

На прикладі цього Закону можна прослідкувати особливість законодавства про інформацію стосовно того, що вона об'єднує дві складові правовідносин: правовідносини, що визначаються гуманітарною (змістовною, семантичною, контентною) ознакою; правовідносини, що визначаються інфраструктурною (технічною, техніко-технологічною, інженерною) ознакою реалізації засобів зв'язку, комунікації, телекомунікації.

У статті 4 цього Закону, визначаючи правовідносини щодо доступу до інформації в системі, законодавець використовує формулювання загального змісту (у частині 1) щодо встановлення його зв'язку з іншим законодавством таким чином: «порядок доступу до інформації, перелік користувачів та їх повноваження стосовно цієї інформації визначаються власником інформації». У цьому формулюванні спостерігається застосування методу адміністративного договору (у змісті договору-приєднання до правил, встановлених однією особою — власником інформації) в інформаційних правовідносинах. Тобто інші суб'єкти правовідносин повинні виконувати правила, встановлені власником інформації.

Частиною 2 статті 4 Закону визначається інша диспозиція правовідносин щодо правового статусу іншої інформації: «порядок доступу до інформації, що є власністю держави, або інформації з обмеженим доступом, вимога щодо захисту якої встановлена законом, перелік користувачів та їх повноваження стосовно цієї інформації визначаються законодавством». У зазначеному формулюванні чітко простежується

адміністративна ознака правовідносин за концепцією адміністративного договору.

У частині 3 цієї статті Закону зазначається, що у випадках, передбачених законом, доступ до інформації в системі може здійснюватися без дозволу її власника в порядку, встановленому законом. Виникає питання: яким законом? Місце для цього закону в системі інформаційного законодавства наявне, подібно до інших місць правовідносин, що повинні регулюватися винятково нормами права.

У статті 10 цього Закону визначено повноваження державних органів у сфері захисту інформації. При цьому законодавцем здійснено делегування своїх повноважень вищому державній органу виконавчої влади — Уряду стосовно того, що вимоги до забезпечення захисту інформації, яка є власністю держави, або інформації з обмеженим доступом, вимога щодо захисту якої встановлена законом, ухвалюються Кабінетом Міністрів України. Отже, виникає законодавча колізія, що змістовно суперечить положенням пункту 12 статті 92 Конституції України, де визначено, що винятково законами регулюються правовідносини щодо організації діяльності органів виконавчої влади та інформатики. Також аналіз положень цього Закону свідчить про низький рівень використання розробниками законопроекту його легального зв'язку з іншими законами про інформацію.

Зворотний зв'язок (хоча і не зовсім коректний з точки зору теорії легальної інкорпорації законодавства) до Закону України «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах», зокрема із його статтею 10, має Закон України «Про Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України».

Закон України «Про Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України» [222]. Цей Закон визначає правові основи організації та діяльності Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України.

Додатково слід зазначити, що використовуючи інші класифікаційні (кваліфікаційні, видові, родові) ознаки цього Закону його сутність та місце в структурі інформаційного законодавства слід розглядати у комплексі, відповідно до положень теорії гіперсистем права. З одного аспекту цей Закон можна розглядати як такий, що сформований за суб'єктною ознакою — відповідного спеціального органу державної влади, з другого — як такий, що сформований за суб'єктно-об'єктною

ознакою виду діяльності, з третього — як такий, що має родові ознаки такого інституту інформаційного права, як правове регулювання щодо гарантування національної безпеки. Також системно-правові ознаки цього Закону пропонується розглянути у складі законодавства про зв'язок, телекомунікації.

Для продовження інкорпорації інформаційного законодавства далі пропонується структурувати до нього такий законодавчо визначений інститут права, як порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні у засобах масової інформації.

Закон України «Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації» [223]. Цей Закон відповідно до Конституції України визначає порядок всебічного й об'єктивного висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування не засобами масової інформації, а у засобах масової інформації. Також цей Закон визначає і заходи, способи захисту не ЗМІ від монопольного впливу органів тієї чи іншої гілки державної влади або органів місцевого самоврядування, а організаційні структури: редколегії, журналістів, видавництва, інформаційні агентства та інших. У Законі також визначено, що він є складовою частиною законодавства України про інформацію.

При визначенні термінів у статті 1 Закону зроблено правовий гіперзв'язок таким чином: «офіційна інформація органів державної влади та органів місцевого самоврядування (далі — офіційна інформація) — це офіційна документована інформація, створена в процесі діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування, яка доводиться до відома населення в порядку, встановленому Конституцією України, Законом України «Про інформацію», цим Законом».

У статті 8 Закону, зазначаючи положення щодо висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування інформаційними агентствами, зроблено гіперзв'язок із **Законом України «Про інформаційні агентства»**.

При формулюванні положень стосовно створення інформаційних відео- і аудіозаписів про діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування та їх зберігання в державних архівах (стат-

тя 17 Закону) зроблено посилання на **Закон України «Про Національний архівний фонд і архівні установи»**.

Визначаючи відповідальність за порушення законодавства України про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування (у статті 24 Закону), правотворцем використано таке формулювання: «Особи, винні в порушенні законодавства України про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування засобами масової інформації, несуть дисциплінарну, цивільно-правову, адміністративну та кримінальну відповідальність відповідно до законодавства України».

У статті 25 Закону, де йдеться про підстави відповідальності за його порушення, використано таке формулювання: «Порушеннями цього Закону вважаються всі допущені в процесі висвітлення діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування засобами масової інформації відступи від його норм та положень, а також порушення, зазначені в статті 47 **Закону України «Про інформацію»**, статті 34 **Закону України «Про інформаційні агентства»**, статті 41 **Закону України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні»** та статті 46 **Закону України «Про телебачення і радіомовлення»**.

Визначаючи загальні засади висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування засобами масової інформації, у статті 2 Закону зроблено гіперзв'язок із **Законом України «Про державну таємницю»** [224]. Слід зазначити, що посилання на цей Закон існує у багатьох інших нормативно-правових актах. Можна констатувати, що Законом України «Про державну таємницю» утворюється складовий, комплексний інститут загальної частини інформаційного права, пов'язаний з інформацією з обмеженим доступом, а також підвид інформаційної діяльності такого інституту інформаційного права, як правове регулювання національної інформаційної безпеки. Положення цього інституту екстраполюються на всі інші інститути як загальної, так і особливої та спеціальної частин інформаційного права. Як зазначено у преамбулі цього Закону, він регулює суспільні відносини, пов'язані з віднесенням інформації до державної таємниці, засекречуванням, розсекречуванням її матеріальних носіїв та охороною державної таємниці з метою захисту національної безпеки України.

Відповідно до статті 2 цього Закону (де визначається сутність законодавства України про державну таємницю) відносини у сфері охоро-

ни державної таємниці регулюються Конституцією України, Законом України «Про інформацію», цим Законом, міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України та іншими нормативно-правовими актами. У статті 3 Закону зазначено, що сфера його дії поширюється на органи законодавчої, виконавчої та судової влади, органи прокуратури України, інші державні органи, Верховну раду Автономної Республіки Крим, Раду міністрів Автономної Республіки Крим, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації усіх форм власності, об'єднання громадян, що провадять діяльність, пов'язану з державною таємницею, громадян України, іноземців та осіб без громадянства, яким у встановленому порядку наданий доступ до державної таємниці.

Далі пропонується розглянути законодавчо визначений такий інститут права, як державна підтримка мас-медіа та соціальний захист журналістів. На наш погляд, його формулювання не зовсім коректно визначено у назві: **Закон України «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів»** [225]. У преамбулі Закону зазначається про визначення правових, економічних, організаційних засад державної підтримки засобів масової інформації та соціального захисту журналістів. Закон також становить одну з складових частин законодавства України про свободу слова та інформаційну діяльність.

Сфера дії Закону окреслена у його статті 2: визначені цим Законом норми державної підтримки застосовуються до всіх засобів масової інформації, які діють відповідно до Конституції України, незалежно від їх ідеологічного і політичного спрямування та від форм власності, крім засобів масової інформації, зазначених у частині третій цієї статті.

Також у цій статті було визначено, що норми цього Закону поширюються і на телерадіоцентри та підприємства поліграфії і зв'язку тією мірою, наскільки вони забезпечують діяльність цих засобів масової інформації.

Не застосовуються норми державної підтримки до засобів масової інформації: рекламного характеру; еротичного характеру; заснованих за участю юридичних або фізичних осіб, до сфери діяльності яких входять виробництво та постачання паперу, поліграфічного обладнання, технічних засобів мовлення; заснованих в Україні міжнародними організаціями або за участю юридичних чи фізичних осіб інших держав,

осіб без громадянства; у яких понад 50 відсотків загального обсягу випуску становлять матеріали зарубіжних засобів масової інформації.

Норми соціального захисту відповідно до цього Закону застосовуються до журналістів і в межах, визначених його окремими статтями, прирівняних до них інших творчих працівників зазначених засобів масової інформації.

Забезпечення реалізації норм цього Закону, включаючи визначення порядку регулювання та надання державної підтримки засобам масової інформації, запровадження з цією метою відповідних тарифів і створення сприятливих умов розвитку, методики і порядку регулювання заробітної плати, охорони праці і соціального захисту журналістів, здійснення інших заходів покладається на Кабінет Міністрів України.

Своєрідну техніку поглибленої інкорпорації застосовано правотворцем щодо гіперзв'язку цього Закону з іншим законодавством (через окремі його статті) при визначенні понять, термінів. У статті 1 Закону, наприклад, зазначено: (а) державна теле- і радіомовна організація (стаття 12 **Закону України «Про телебачення і радіомовлення»**); (б) державне інформаційне агентство (статті 7 і 8 **Закону України «Про інформаційні агентства»**).

Простежується також зв'язок цього Закону із законами України *«Про приватизацію невеликих державних підприємств (малу приватизацію)»*, *«Про приватизацію майна державних підприємств»*, *«Про охорону праці»*, *«Про зайнятість населення»*, *«Про загальні засади подальшої експлуатації і зняття з експлуатації Чорнобильської АЕС та перетворення зруйнованого четвертого енергоблоку цієї АЕС на екологічно безпечну систему»*, *«Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні»*, *«Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування»*, *«Про зайнятість населення»*. Також у Законі є зв'язок із *Цивільним, Цивільно-процесуальним кодексами України* та *Кодексом України про адміністративні правопорушення*.

Далі пропонується використовувати додатковий критерій інкорпорації законодавства України про інформацію: виділити закони України, де у назві термін «інформація» міститься у складі категорій як визначальна родова ознака: словосполучень або складних слів, що відображають відповідний вид чи напрям інформаційної діяльності. Серед таких законів України звернімо увагу на ті, що мають законодавчо ви-

значений статус правових основ. У їх складі можна зазначити і такий, що у назві його також міститься додатковий критерій — суб'єктна ознака, організаційна структура, що дає родове визначення відповідної діяльності: **Закон України «Про інформаційні агентства»** [227]. Цим Законом відповідно до Конституції України, інших законів України та міжнародно-правових документів закріплено правові основи діяльності в Україні інформаційних агентств та їх міжнародного співробітництва.

У статті 1 Закону, при визначенні ознак інформаційних агентств, здійснено гіперзв'язок із Законом України «Про інформацію». А у статті 4 Закону визначено склад законодавства про інформаційні агентства. Поряд із **Конституцією України, законами України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні», «Про телебачення і радіомовлення», «Про державну таємницю»**, цим Законом, іншими законодавчими актами України, міжнародними договорами в галузі свободи слова та інформації, ратифікованими Україною, знову зазначено ЗУ «Про інформацію». У ряді статей Закону містяться абстрактного змісту посилання на невизначені закони та «чинне законодавство» і т. п. у контексті формулювань положень конкретних статей.

Наприклад, в абзаці 4 статті 7 Закону при визначенні статусу і статусу інформаційного агентства законодавцем було зроблено гіперзв'язок Закону із положеннями, встановленими актами законодавства України щодо установчих документів суб'єктів підприємництва. Статтею 12 Закону, де визначаються загальні положення стосовно державної реєстрації інформаційних агентств, зроблено посилання на закон для державної реєстрації юридичних осіб. Статтею 20 Закону, при визначенні правового статусу керівника (директор, генеральний директор, президент та ін.) інформаційного агентства, законодавець робить гіперзв'язок цього Закону із законодавством України про працю. Визначаючи правовий статус журналіста інформаційного агентства, у статті 21 Закону було зроблено гіперзв'язок із законодавством України про пресу, телебачення і радіомовлення. У статті 34 Закону, визначаючи підстави відповідальності, було застосовано для гіперзв'язку з деліктним законодавством таке формулювання. «Особи, винні у порушенні цього Закону, притягаються до дисциплінарної, цивільно-правової, адміністративної або кримінальної відповідальності згідно з чинним законодавством України».

Як умовно інфраструктурну складову правовідносин у системи інформаційного законодавства України пропонується розглядати *законодавство про інформатизацію*. При формулюванні його назви використано концепцію поєднання об'єктної складової (інформації) з автоматизацією процесів, пов'язаних з нею, із використанням електронно-обчислювальної (комп'ютерної) техніки, у розумінні їх інтеграції з відповідними соціально-технічними процесами (виробничими, науковими, правовими тощо). При цьому інформатизація розглядається як соціально-технічне, політико-правове явище, пов'язане із масовим впровадженням здобутків інформатики в різні соціальні системи. Застосовуючи методи наукового визначення правових явищ, а також з точки зору формальної логіки, у складі змісту категорії «інформатизація» присутня його визначна ознака — «інформація» у значенні «інформатика». Категорія «інформатика» як об'єкт правовідносин зазначена для законодавчого регулювання у пункті 12 статті 92 Конституції України. Однак розвиток наукової думки в нашій країні зумовив відхід від інформатики як соціально-технічного явища до більш широкого соціального явища, пов'язаного з нею — інформатизації як соціально-технічного процесу подібного до його попередників на зразок механізації, електрифікації, телефонізації, комп'ютеризації [228]. Законодавство про інформатизацію презентується в Україні двома спеціальними законами, де у назві присутня категорія «інформатизація»:

Закон України «Про Національну програму інформатизації» від 4 лютого 1998 року [229]. Він визначає загальні засади формування, виконання та коригування Національної програми інформатизації. У статті 3 Закону визначені його завдання: створення правових, організаційних, науково-технічних, економічних, фінансових, методичних і гуманітарних засад регулювання процесу формування та виконання цієї Програми та окремих її завдань (проектів).

У частині 2 цієї статті зазначено, що законодавство про Національну програму інформатизації складається з цього Закону та інших нормативно-правових актів. У статті 4 Закону було визначено сферу його дії та суб'єкти: дії цього Закону поширюється на відносини, що виникають у процесі формування та виконання Національної програми інформатизації; до суб'єктів, які беруть участь у відносинах, що регулюються ним, належать: замовники робіт з інформатизації; виконавці окремих завдань (проектів) інформатизації; організації, що здійсню-

ють експертизу окремих завдань та проектів інформатизації; користувачі автоматизованих та інших інформаційних систем і засобів інформатизації. У Законі є гіперпосилання на *Закон України «Про здійснення державних закупівель»*, а також на *Закон України «Про Концепцію Національної програми інформатизації»* [230].

2.4.1 Інкорпорація законодавства у сфері розвитку інформаційного суспільства

На науково-доктринальному рівні можна зазначити, що законодавство про інформатизацію має прямий зв'язок (може інкорпоративуватися) із законодавством щодо такого соціального явища як інформаційне суспільство. По суті інформаційне суспільство є проявом інформатизації. Як масове суспільно-значиме соціальне явище інформаційне суспільство знайшло відображення у законодавстві, у спеціальному законі, що є проявом зародження нової концепції — переходу до гуманітарно-технічної концепції (інформаційного суспільства) від техніко-технологічної при визначенні предмета правового регулювання на рівні законодавства. Юридико-догматичний зв'язок законодавства щодо інформатизації із законодавством про інформаційне суспільство можна зробити опосередковано. Зробімо це при розгляді *Закону України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки»* [231]. Як впливає із назви Закону, ним затверджені основні засади, що є концептуальною основою для розробки завдань щодо розвитку інформаційного суспільства в Україні.

При аналізі положень Основних засад розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки детальніше зупинимося на розгляді того, що має відношення (хоча й опосередковане) до інкорпорації частково, але прямо — до проблем систематизації інформаційного законодавства. Так, розділом II Основних засад, де визначаються завдання, цілі та напрями розвитку інформаційного суспільства в Україні, у підрозділі 1, серед основних стратегічних цілей розвитку інформаційного суспільства в країні *зазначено необхідність вдосконалення законодавства з регулювання інформаційних відносин*.

Суттєві положення щодо розуміння системи інформаційного законодавства викладені у розділі III Основних засад, де йдеться про національну політику розвитку інформаційного суспільства в Україні.

Стосовно законодавчого забезпечення розвитку інформаційного суспільства йому присвячено підрозділ 2 цього розділу. У ньому прямо зазначено, що з метою підвищення ефективності розвитку інформаційного суспільства необхідно створити цілісну систему законодавства, гармонізовану з нормами міжнародного права з питань розвитку інформаційного суспільства, зокрема **здійснити кодифікацію інформаційного законодавства**. Підготовка законопроектів повинна відбуватися з проведенням їх громадських обговорень.

Законодавцем чітко визначено, що при створенні інформаційного законодавства слід керуватися загальними принципами Конституції України, а також керуватися принципами свободи створення, отримання, використання та розповсюдження інформації; об'єктивності, достовірності, повноти і точності інформації; гармонізації інтересів людини, суспільства та держави в інформаційній діяльності; обов'язковості оприлюднення інформації, що має важливе суспільне значення; обмеження доступу до інформації винятково на підставі закону; мінімізації негативного інформаційного впливу та негативних наслідків функціонування ІКТ; недопущення незаконного розповсюдження, використання і порушення цілісності інформації; гармонізації інформаційного законодавства та всієї системи вітчизняного законодавства.

З метою реалізації зазначених принципів необхідно підготувати та прийняти Інформаційний кодекс України, включивши до нього розділи, зокрема про засади електронної торгівлі, правову охорону прав на зміст комп'ютерних програм, удосконалення захисту прав інтелектуальної власності, в тому числі авторського права при розміщенні та використанні творів у Інтернеті, про охорону баз даних, дистанційне навчання, телемедицину, надання органами державної влади та органами місцевого самоврядування юридичним та фізичним особам інформаційних послуг з використанням Інтернет, комерційну таємницю тощо.

Підготувати та внести зміни до **законодавства з питань інформатизації**, зокрема з урахуванням вимог щодо: надання органами державної влади та органами місцевого самоврядування юридичним та фізичним особам інформаційних послуг з використанням Інтернет; запровадження електронного документообігу та електронного цифрового підпису, дистанційного навчання, телемедицини, електронних платіжних систем, електронного бізнесу, електронних бірж, аукціонів і депозитаріїв.

Зазначені положення знайшли свою конкретизацію в **Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні**⁸⁵. Зокрема закріплено, що реалізація Стратегії передбачається у 2013–2020 роках. На першому етапі реалізації Стратегії (2013–2015 роки) необхідно досягти цілей та виконати завдання, що визначені Законом України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки», внести зміни до плану заходів з виконання завдань, передбачених Законом України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки», затвердженого Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15 серпня 2007 р. № 653 з метою його актуалізації. Необхідно забезпечити розроблення та прийняття Інформаційного кодексу України, Закону України «Про електронну комерцію», внести зміни до нормативно-правових актів щодо Національної програми інформатизації, розробити базові норми, правила і регламенти створення, впровадження, модернізації та експлуатації інформаційних ресурсів, інформаційних, інформаційно-аналітичних, інформаційно-телекомунікаційних систем та засобів інформатизації органів державної влади, а також визначити порядок здійснення контролю за дотриманням таких правил, норм та регламентів. На другому етапі (2016–2020 роки) передбачається гармонізувати досягнення розвитку інформаційного суспільства в Україні із загальносвітовими та досягти:

- розбудови інформаційної інфраструктури для забезпечення доступу громадян до інформаційних послуг та інформаційно-комунікаційних технологій;
- спрощення процедури доступу громадян до інформації та знань за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій, крім обмежень, установлених законом;
- забезпечення сталого розвитку національної економіки за допомогою новітніх інформаційно-комунікаційних технологій, насамперед е-економіки та е-комерції з використанням інформаційно-комунікаційних технологій;
- підвищення ефективності та якості державного управління з надання адміністративних послуг в електронній формі, прозорості та відкритості діяльності державних органів, активності грома-

⁸⁵ Про схвалення Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні : Розпорядження КМУ

- дян та організацій у формуванні та реалізації державної політики, здійснення контролю за діяльністю державних органів;
- широкого впровадження інформаційно-комунікаційних технологій в освіту, культуру, архівну справу, охорону здоров'я, охорону навколишнього природного середовища тощо;
 - посилення мотивації до використання інформаційно-комунікаційних технологій;
 - забезпечення інформаційної безпеки;
 - запровадження системи індикаторів розвитку інформаційного суспільства в Україні;
 - забезпечення подальшого розвитку Національної системи конфіденційного зв'язку як інтегрованої основи для загальнодержавних інформаційних систем електронної взаємодії державних органів;
 - поліпшення кадрового потенціалу у сфері інформаційно-комунікаційних технологій⁸⁶.

У даному нормативно-правовому акті визначено основні напрями реалізації Стратегії за зазначеними етапами в конкретних сферах суспільного життя. Саме тому вважаємо актуальним напрямом наукової та правотворчої діяльності здійснити інкорпорацію інформаційного законодавства України за визначеними сферами суспільного життя, а саме:

- інформаційна інфраструктура;
- доступ до інформації та знань;
- е-економіка;
- електронне урядування;
- е-демократія;
- е-освіта;
- наука та інновації;
- е-культура;
- е-медицина;
- охорона навколишнього природного середовища;
- інформаційна безпека.

Не менш важливого значення для інкорпорації законодавства у сфері побудови інформаційного суспільства мають **Розпорядження**

⁸⁶ Про схвалення Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні : Розпорядження КМУ КАБІNET МІНІСТРІВ УКРАЇНИ РОЗПОРЯДЖЕННЯ від 15 травня 2013 р. № 386-р Київ

Кабінету Міністрів України від 13 грудня 2010 року «Про Концепцію розвитку електронного урядування в Україні, Постанова Кабінету Міністрів України від 28 листопада 2012 року «Про Національну систему індикаторів розвитку інформаційного суспільства, Національний плану дій на 2013 р. щодо впровадження Програми економічних реформ на 2010–2014 р. «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава», схваленої Указом Президента України від 12 березня 2013 року тощо.

2.4.2 *Інкорпорація законодавства у сфері доступу до інформації*

Як інститут інформаційного права можна розглядати визначені у спеціальному законодавчому акті правовідносини, що пов'язані із доступом до публічної інформації. Це — *Закон України «Про доступ до публічної інформації»* [226]. Законом визначається порядок здійснення та забезпечення права кожного на доступ до інформації, що знаходиться у володінні суб'єктів владних повноважень, інших розпорядників публічної інформації, визначених цим Законом, та інформації, що становить суспільний інтерес.

Мету і сферу дії Закону було визначено у статті 2 таким чином: 1. Метою цього Закону є забезпечення прозорості та відкритості суб'єктів владних повноважень і створення механізмів реалізації права кожного на доступ до публічної інформації. 2. Цей Закон не поширюється на відносини щодо отримання інформації суб'єктами владних повноважень при здійсненні ними своїх функцій, а також на відносини у сфері звернень громадян, які регулюються спеціальним законом. У законі існує гіперзв'язок із законами України: «*Про оперативно-розшукову діяльність*», «*Про контррозвідувальну діяльність*», «*Про авторське право і суміжні права*».

У порядку конструктивної критики маємо зауважити, що, наприклад, у Законі України «Про доступ до публічної інформації», спостерігається надмірна фрагментарна законодавча роздвоєність одного інституту права у двох законодавчих актах, зокрема у Законі України «Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації» та Законі України «Про звернення громадян». Ми вважаємо, що

без зайвого спеціального законотворення всі положення Закону України «Про доступ до публічної інформації» повною мірою можуть бути інтегровані у структуру Закону України «Про інформацію». Це стосується й інших спеціальних законів. Проте, мабуть, законодавець твердо стоїть на методологічно хибній позиції: що більше спеціальних законів, то більше порядку. На жаль, практика доводить, що такий підхід веде лише до хаосу в суспільстві. Парадокс, однак цьому сприяють ті, хто за суспільною природою (як орган законодавчої влади в державі) покликані долати прояви суспільного хаосу через законотворчість.

2.4.3 *Інкорпорація законодавства у сфері мас-медіа*

Подальший аналіз правового масиву законодавства щодо інформаційної сфери суспільних відносин надає можливість дійти висновку, що найбільш визначеними та розгалуженими в ньому є інформаційні відносини у сфері діяльності, пов'язаної із засобами масової інформації. Серед законів України, що містять окремі засади діяльності спеціальних суб'єктів інформаційної діяльності, пов'язаної із засобами масової інформації, слід зазначити такі, що технологічно виділяються як електронні, тобто вони утворюють спеціальний підвид засобів масової інформації — електронні засоби масової інформації. З точки зору юридичної догматології, вони мають інкорпоруватися в систему інформаційного законодавства на підставі того, що зазначені у ряді законів, віднесених нами до законодавства про інформацію.

Закон України «Про телебачення і радіомовлення» [232]. Цей Закон відповідно до Конституції України та Закону України «Про інформацію» регулює відносини, що виникають у сфері телебачення та радіомовлення на території України, визначає правові, економічні, соціальні, організаційні умови їх функціонування, спрямовані на реалізацію свободи слова, прав громадян на отримання повної, достовірної та оперативної інформації, на відкрите і вільне обговорення суспільних питань.

Сфера дії Закону визначена у статті 2: 1. Дія цього Закону поширюється на відносини між суб'єктами діяльності в галузі телебачення і радіомовлення незалежно від їхньої форми власності, мети створення, виду статутної діяльності, а також від способу розповсюдження телерадіопрограм та передач, розрахованих на масове приймання спо-

живачами. 2. Стосовно організацій, які знаходяться за межами країни і діють відповідно до законодавства інших держав, цей Закон застосовується виключно в частині регулювання порядку розповсюдження їх програм і передач на території України, якщо інше не передбачається міжнародними угодами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. 3. Дія цього Закону не поширюється на відносно, що регулюють засади створення і діяльності технологічних телемереж і проводових мереж закритого типу та спеціального призначення, не розрахованих на масове приймання їхніх передач.

Легально інкорпорацію основних складових законодавства про телебачення і радіомовлення визначено у статті 3 Закону наступним чином: 1. Законодавство України про телебачення і радіомовлення складається з *Конституції України, Закону України «Про інформацію», цього Закону, законів України «Про систему Суспільного телебачення і радіомовлення України», «Про Національну раду України з питань телебачення і радіомовлення», «Про телекомунікації», «Про радіочастотний ресурс України», міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.*

Закон України «Про систему Суспільного телебачення і радіомовлення України» [233]. Як зазначено у преамбулі цього Закону з метою всебічного задоволення потреб суспільства в оперативній інформації, забезпечення плюралістичного характеру мовлення, зважаючи на національні традиції, морально-етичні принципи Українського народу, створюється система Суспільного телебачення і радіомовлення України (далі — Суспільне телерадіомовлення), яка діє на основі *Конституції України, Закону України «Про інформацію», Закону України «Про телебачення і радіомовлення», інших законів, що регламентують діяльність телерадіоорганізацій як суб'єктів інформаційної і господарської діяльності та цього Закону.*

За суб'єктними ознаками, але конкретно щодо спеціального об'єкта правовідносин, пов'язаних із електронними засобами масової інформації можна розглядати такий законодавчий акт: *Закон України «Про Національну раду України з питань телебачення і радіомовлення» [234].* Цей Закон визначає правові засади діяльності Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення (далі — Національна рада) як конституційного, постійно діючого, колегіального, наглядового та регулюючого державного органу в галузі телерадіомовлення.

У статті 2 Закону визначено законодавство України про Національну раду таким чином. Національна рада у своїй діяльності керується **Конституцією України, Законом України «Про телебачення і радіомовлення»**, цим Законом, іншими законами України.

Далі пропонується продовжити інкорпорацію із законодавством про засоби масової інформації тісно пов'язаного із ним, зокрема інститутом про друковані засоби масової інформації (пресою), законодавством про видавничу справу. Основні інституційні засади цього законодавства визначені у спеціальних законах України: **«Про видавничу справу»**, **«Про державну підтримку книговидавничої справи в Україні»**. Отже, розглянемо атрибутивні складові інституту законодавства щодо видавничої справи:

Закон України «Про видавничу справу» [235]. Цей Закон визначає загальні засади видавничої справи, регулює порядок організації та провадження видавничої діяльності, розповсюдження видавничої продукції, умови взаємовідносин і функціонування суб'єктів видавничої справи.

Відповідно до Конституції України цей Закон покликаний сприяти національно-культурному розвитку Українського народу, громадян України всіх національностей, утвердженню їх духовності та моралі, доступу членів суспільства до загальнолюдських цінностей, захисту прав та інтересів авторів, видавців, виготовлювачів, розповсюджувачів і споживачів видавничої продукції.

У статті 4 Закону визначено, що складає законодавство про видавничу справу. При цьому привертає увагу визначена ієрархія законодавчих актів: відносини у сфері видавничої справи регулюються **Конституцією України, Господарським кодексом України, цим Законом, законами України «Про інформацію», «Про авторське право і суміжні права», «Про державну таємницю»**, іншими нормативно-правовими актами.

Виникають питання: чому законодавець не визначив у складі регуляторного законодавства щодо видавничої справи Цивільний кодекс України? Чому Закон України «Про видавничу справу» передує Закону України «Про інформацію»?

На наш погляд, це є результатом недорозвинутості теорії інкорпорації та теорії консолідації законодавства в науці інформаційного права. Також напрошується ще одна відповідь методологічного змісту: у

законотворчості щодо інформаційної сфери суспільства продовжує панувати розуміння системи, системного підходу як сукупності — купи, а не як множини елементів, що мають ієрархічні взаємозв'язки.

Закон України «Про державну підтримку книговидавничої справи в Україні» [236]. Цей Закон визначає засади державної підтримки книговидавничої справи в Україні і спрямований на подолання кризи у вітчизняному книговиданні та створення сприятливих умов для його розвитку.

Сфера дії цього Закону поширюється на суб'єктів видавничої справи, які провадять свою діяльність відповідно до Закону України «Про видавничу справу» (ст. 4 Закону).

Нині наявна критична маса законів, де інформація є як провідним предметом (об'єктом) правовідносин в різних інтерпретаціях її змісту та форм, так і тих, де інформація є опосередкованим предметом інших правовідносин.

У порядку полеміки варто звернути увагу на те, що окремими дослідниками пропонується для підгалузей інформаційного законодавства розробляти та приймати системоутворювальні закони, на кшталт Закону України «Про засоби масової інформації України» для інтеграції всіх мас-медіа правовідносин (зокрема, В. А. Залізняка). Ми вважаємо, що в сучасних умовах розвитку інформаційного законодавства, коли визначена парадигма на його кодифікацію, прийняття додаткових системоутворювальних законів, спрямованих на легальну інкорпорацію чи консолідацію підгалузей права, подібно до легальної інкорпорації у збірниках законодавства, є недоцільним, невиправданою витратою людських та інших ресурсів, відволікання їх від кодифікації інформаційного законодавства. В сучасних умовах розвитку інформатики, зокрема такої її складової, як правова інформатика, інкорпорація законодавства за галузевою ознакою можлива на науковому рівні. Окремі аспекти інкорпорації інформаційного законодавства знайшли відображення у структурних елементах веб-сторінок органів державної влади як складової розвитку електронного урядування.

Ми критично ставимося до думок тих дослідників, які вважають за необхідне на законодавчому рівні, окремим законодавчим актом визначати концепцію національної (чи державної) інформаційної політики та зведення її лише до чинників забезпечення свободи слова в країні та зростання ролі ЗМІ в нашій державі. Національна інформаційна

політика як складова державної політики, на наш погляд, більш багатогранне, багатоаспектне соціальне явище науки та мистецтва практики державного управління, що інтегрується з національною політикою безпеки України.

Як зазначалося перед розглядом цього законодавчого акта, на його прикладі спостерігається реалізація концепції спеціального законотворення в інформаційній сфері за суб'єктною ознакою. Тобто за тією ж концепцією, що і Закон «Про Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України».

2.4.4 Інкорпорація законодавства про зв'язок та телекомунікації

Окремим інститутом у структурі інформаційного законодавства є **законодавство про зв'язок, телекомунікації**, що разом із законодавством про інформатизацію, складає великий, складний комплексний інститут інформаційного права, який має ознаки підгалузі права — інфраструктурне право. Його складові — низка спеціальних конституційно визначених законів: про телекомунікації; про поштовий зв'язок; про Національну систему конфіденційного зв'язку, Про Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України, про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах.

Ураховуючи, що атрибутивні складові окремих спеціальних законів зазначалися при інкорпорації їх з іншими законодавчо визначеними інститутами інформаційного права зазначимо лише ті, що детально не розглядалися:

Закон України «Про телекомунікації» [237]. Цей Закон встановлює правову основу діяльності у сфері телекомунікації, визначає повноваження держави щодо управління та регулювання зазначеної діяльності, а також права, обов'язки та засади відповідальності фізичних і юридичних осіб, які беруть участь у даній діяльності або користуються телекомунікаційними послугами.

Законодавство України про телекомунікації складається з Конституції України, цього Закону та інших нормативно-правових актів, що регламентують відносини в цій сфері (стаття 4 Закону). У статті 5 — визначено сферу чинності Закону: 1) положення Закону поширюються на відносини суб'єктів ринку телекомунікації щодо надання та отриман-

ня телекомунікаційних послуг і використання телекомунікаційних мереж загального користування; 2) положення Закону не поширюється на телекомунікаційні мережі, що не взаємодіють з телекомунікаційними мережами загального користування, за винятком їх застосування в умовах надзвичайної ситуації, надзвичайного та воєнного стану.

Далі зазначимо другу складову, інституціональну на рівні спеціального законодавства України про зв'язок у контексті інституційної структуризації інфраструктурного права як підгалузі спеціальної частини інформаційного права: *Закон України «Про поштовий зв'язок»* [238]. Цей Закон визначає правові, соціально-економічні й організаційні основи діяльності у сфері надання послуг поштового зв'язку, а також регулює відносини між органами державної влади та органами місцевого самоврядування, операторами поштового зв'язку і користувачами їх послуг.

Ми вважаємо, що методологічно невірно у статті 2 Закону визначено зміст і структуру законодавства про поштовий зв'язок України, а саме: відносини у сфері надання послуг поштового зв'язку регулюються Конституцією України, цим та іншими законами України і прийнятими відповідно до них нормативно-правовими актами. Діяльність у сфері надання послуг поштового зв'язку спеціального призначення (фельд'єгерського і спеціального зв'язку) провадиться відповідно до законодавства України. Якщо міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, встановлені інші правила, ніж ті, що передбачені в цьому Законі, застосовуються правила міжнародного договору.

Закон України «Про Національну систему конфіденційного зв'язку» [239]. Як зазначено у преамбулі, Закон регулює суспільні відносини, пов'язані зі створенням, функціонуванням, розвитком та використанням Національної системи конфіденційного зв'язку. Сфера чинності Закону поширюється на відносини між суб'єктами Національної системи конфіденційного зв'язку, що виникають внаслідок її створення, функціонування, розвитку та використання (стаття 2 Закону). Зміст законодавства у сфері конфіденційного зв'язку визначений у статті 3 Закону, а саме: відносини, пов'язані із створенням, функціонуванням, розвитком та використанням Національної системи конфіденційного зв'язку, регулюються Конституцією України, законами *України «Про інформацію», «Про державну таємницю», «Про захист інфор-*

мації в автоматизованих системах», «Про телекомунікації», «Про підприємництво», «Про ліцензування певних видів господарської діяльності» (виділення — автора), цим Законом, іншими законами і нормативно-правовими актами. Якщо міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, встановлені інші правила, ніж ті, що передбачені цим Законом, застосовуються правила міжнародного договору.

При розгляді цього Закону в наукових джерелах звертається увага на недолік методу легальної інкорпорації з ознаками консолідації інформаційного законодавства України. Так, при правовому аналізі статті 3 Закону, у переліку законодавства визначається Закон України «Про захист інформації в автоматизованих системах», але цей Закон має нову редакцію назви. Для особи, яка не володіє методами консолідації законодавства із застосуванням здобутків правової інформатики, такий казус може здатися юридичним нонсенсом, або недоопрацюванням відповідних органів державної влади, проте досвідчений юрист може з цього створити ситуацію, що змінить зміст юридичного факта. В даному прикладі також спостерігається недолік концепції нарощування кількості фрагментарних спеціальних законодавчих актів. Також складається враження, що суб'єкти правовідносин щодо Національної системи конфіденційного зв'язку не уважно читають системотворювальний для їхньої діяльності законодавчий акт. Скільки минуло років від дати нової редакції Закону «Про захист інформації в автоматизованих системах» (2005 р.) під новою назвою — Закон України «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах», проте внесення відповідних змін не зроблено досі. При цьому складається враження, що ці закони або просто не використовуються на практиці, або у відповідних державних органах влади немає належного порядку, щоб ініціювати внесення змін.

Закон України «Про основи національної безпеки України» [240] відповідно до пункту 17 частини першої статті 92 Конституції України визначає **основні засади державної політики**, спрямованої на захист національних інтересів і гарантування в Україні безпеки особи, суспільства і держави від зовнішніх і внутрішніх загроз в усіх сферах життєдіяльності.

Розпорошення складових національної політики в окремих законодавчих актах нами розглядається як прояв загрози безпеці людини,

суспільства, держави. Практичним втіленням реалізації гуманітарної складової державної інформаційної політики та її концепції ми вважаємо *Закон України «Про захист суспільної моралі»* [241]. Цей Закон встановлює правові основи захисту суспільства від розповсюдження продукції, що негативно впливає на суспільну мораль. У статті 3 Закону законодавство щодо захисту суспільної моралі визначається таким чином: правові засади України щодо захисту моральності у суспільстві складає Конституція України, цей Закон, інші закони та нормативно-правові акти щодо захисту суспільної моралі, загальновизнані норми і принципи міжнародного права й міжнародних договорів України. Сфера дії цього Закону поширюється на діяльність органів державної влади, органів місцевого самоврядування у частині державного регулювання і контролю за обігом продукції сексуального чи еротичного характеру, на діяльність установ та організацій усіх форм власності, юридичних осіб та громадян у сфері обігу відповідної продукції на території України, а також за її межами, якщо суб'єктами правовідносин є громадяни України та юридичні особи, зареєстровані відповідно до чинного законодавства України.

Дія цього Закону не поширюється на виробництво чи розповсюдження документальних матеріалів, художніх творів літератури, мистецтва та культури, які визнані класичним чи світовим мистецтвом, на обіг наукових, науково-популярних, публіцистичних, освітніх матеріалів з питань статі й сексу та виробів сексуального характеру медичного призначення (ст. 4 Закону).

Далі пропонується інкорпорувати із зазначенням атрибутів ряду інститутів спеціальної частини інформаційного права, що закріплені у спеціальних законах. Зарахування їх до зазначених раніше інститутів спеціальної частини, зокрема до інститутів мас-медіа права, є предметом дискусій у наукових колах [129]. Ураховуючи це, ми їх структуруємо як окремі інститути спеціальної частини інформаційного права, що визначаються за комплексними ознаками видів інформаційної діяльності:

Закон України «Про Національний архівний фонд і архівні установи» [242]. У преамбулі цього Закону зазначено, що він регулює відносини, пов'язані із формуванням, обліком, зберіганням і використанням Національного архівного фонду, та інші основні питання архівної справи. Ознаки виду інформаційної діяльності, зазначені у Законі при

формулюванні архівної справи — галузі життєдіяльності суспільства, що охоплює наукові, організаційні, правові, технологічні, економічні та інші питання діяльності юридичних і фізичних осіб, пов'язані із нагромадженням, обліком, зберіганням архівних документів та використанням відомостей, що в них містяться.

У законі є визначення таких спеціальних суб'єктів діяльності, як архівна установа, архів, архівний підрозділ, архівний відділ. Для них визначено загальні ознаки — це, відповідно, установа чи структурний підрозділ, що забезпечує облік і зберігання архівних документів, використання відомостей, що в них містяться, та формування Національного архівного фонду і/або здійснює управління, науково-дослідну та інформаційну діяльність у сфері архівної справи і діловодства.

Закон України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» [243]. Ознаки інформаційної діяльності зазначені у преамбулі цього Закону: він визначає статус бібліотек, правові та організаційні засади діяльності бібліотек і бібліотечної справи в Україні, а також гарантує право на вільний доступ до інформації, знань, залучення до цінностей національної та світової культури, науки та освіти, що зберігаються в бібліотеках.

Закон України «Про музеї та музейну справу» [244]. У преамбулі Закону зазначено, що він регулює суспільні відносини у сфері музейної справи, визначає правові, економічні, соціальні засади створення і діяльності музеїв України та особливості наукового формування, вивчення, обліку, зберігання, охорони і використання Музейного фонду України, його правовий статус. Чинність Закону поширюється на всі види музеїв та заповідників у частині їх музеєфікації, а також обліку, зберігання та використання, охорони, консервації, реставрації музейних предметів, музейних колекцій та предметів музейного значення.

У законі визначається спеціальний правовий статус суб'єктів правовідносин, наприклад, музей — науково-дослідний та культурно-освітній заклад, створений для вивчення, збереження, використання та популяризації музейних предметів та музейних колекцій з науковою та освітньою метою, залучення громадян до надбань національної та світової культурної спадщини.

Також у законі визначено зміст правовідносин у категорії музейна справа — спеціальний вид наукової та культурно-освітньої діяльності, що включає комплектування, зберігання, охорону та використання му-

земами культурних цінностей та об'єктів культурної спадщини України, в тому числі їх консервацію, реставрацію, музеєфікацію, наукове вивчення, експонування та популяризацію.

Правовий аналіз зазначених законодавчих актів надає можливість дійти висновку, що до структури спеціальної частини інформаційного права мають бути інкорпоровані у комплексі такі інститути діяльності, пов'язаної з інформацією, як наукова та освітня. Слід зазначити, що законодавчий статус освіти визначено Конституцією України, зокрема у статті 92 її існують норми-принципи, що серед правовідносин, що визначаються виключно законами, є основи (засади) освіти (п.6).

Дослідження правового регулювання мас-медіа після інкорпорації законодавства щодо ЗМІ надало можливість виокремити недоліки, зокрема: наявність неузгодженостей, колізій та конкуренції норм права у законодавстві; відсутність правових дефініцій, що використовуються у текстах законодавчих актів тощо. Крім того, для мас-медіа права як підгалузі інформаційного права притаманні постійні інтенсивні зміни, доповнення, що зумовлено розвитком нових технологій комунікації. З одного боку, така тенденція доволі позитивна, оскільки відображає зміни інформаційних відносин, з іншого — ускладнює процес правореалізації.

Як слушно зазначає *О. В. Олійник*: «Для будь-якої правової системи стабільність — важлива умова ефективності. Безумовно, законодавство повинно вдосконалюватися, особливо в умовах глибоких соціально-економічних реформ. Однак досить часті й не завжди виправдані руйнування та нововведення дезорієнтують громадян і правозастосувачів, дестабілізують правосвідомість населення, породжують правовий нігілізм» [253, с. 111].

Переконані, що вітчизняне законодавство у сфері мас-медіа потребує постійного моніторингу щодо практики його застосування з боку науковців з інформаційного права та практиків державного управління, оскільки «сьогоднішнє інформаційне поле держави — це перенасичений ринок послуг з величезними іноземними інвестиціями, відповідним політичним та ідеологічним спрямуванням. Якщо основні тенденції окупації зберігатимуться, то: державні мовники, виконуючи специфічні соціальні функції і поставлені апріорі в нерівні правила гри, остаточно втрачають свій вплив як державотворчого соціального фактора; зарубіжні ЗМІ під ліберальним крилом українського законо-

давства продовжуватимуть інтегруватися в наше інформаційне поле, додаючи лише «скромно» до своєї назви «в Україні» і займаючи панівні позиції впливу на суспільну свідомість; Україна остаточно втрачає інформаційний суверенітет, що безпосередньо загрожує національній безпеці держави» [254, с. 28].

2.4.5 Інкорпорація законодавства у сфері освіти

Проведені дослідження свідчать, що інститут освіти як вид діяльності має широке правове підґрунтя, а саме:

Закон України «Про освіту» [245]. У преамбулі Закону зазначено, що освіта — основа інтелектуального, культурного, духовного, соціального, економічного розвитку суспільства і держави. Метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей, формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору, збагачення на цій основі інтелектуального, творчого, культурного потенціалу народу, підвищення освітнього рівня народу, забезпечення народного господарства кваліфікованими фахівцями. Освіта в Україні ґрунтується на засадах гуманізму, демократії, національної свідомості, взаємоповаги між націями і народами. У статті 2 Закону визначені завдання законодавства України про освіту, такими є регулювання суспільних відносин у галузі навчання, виховання, професійної, наукової, загальнокультурної підготовки громадян України.

Закон України «Про дошкільну освіту» [246]. У преамбулі Закону сформульовано правові, організаційні та фінансові засади функціонування і розвитку системи дошкільної освіти, яка забезпечує розвиток, виховання і навчання дитини, ґрунтується на поєднанні сімейного та суспільного виховання, досягненнях вітчизняної науки, надбаннях світового педагогічного досвіду, сприяє формуванню цінностей демократичного правового суспільства в Україні. У статті 1 Закону зазначається, що законодавство України про дошкільну освіту базується на Конституції України і складається із Закону України «Про освіту», цього Закону, інших нормативно-правових актів та міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Закон України «Про загальну середню освіту» [247]. У преамбулі Закону сформульовано правові, організаційні та фінансові засади функціонування і розвитку системи загальної середньої освіти, що сприяє вільному розвитку людської особистості, формує цінності правового демократичного суспільства в Україні. У статті 1 Закону зазначено, що законодавство України про загальну середню освіту базується на Конституції України і складається з Закону України «Про освіту», цього Закону, інших нормативно-правових актів та міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Закон України «Про професійно-технічну освіту» [248]. У преамбулі Закону сформульовано, що він визначає правові, організаційні та фінансові засади функціонування і розвитку системи професійно-технічної освіти, створення умов для професійної самореалізації особистості та забезпечення потреб суспільства і держави у кваліфікованих робітниках. У статті 1 Закону зазначено, що законодавство України про професійно-технічну освіту базується на Конституції України і складається з Закону України «Про освіту», цього Закону та інших нормативно-правових актів. Також зазначається, що законодавство України в галузі професійно-технічної освіти обов'язкове для застосування на території України незалежно від форм власності та підпорядкування закладів і установ професійно-технічної освіти.

Закон України «Про вищу освіту» [249]. У преамбулі Закону сформульовано, що він спрямований на врегулювання суспільних відносин у галузі навчання, виховання, професійної підготовки громадян України. Також він встановлює правові, організаційні, фінансові та інші засади функціонування системи вищої освіти, створює умови для самореалізації особистості, забезпечення потреб суспільства і держави у кваліфікованих фахівцях. У статті 2 Закону визначено, що законодавство України про вищу освіту базується на Конституції України і складається з законів України «Про освіту», «Про наукову і науково-технічну діяльність», цього Закону та інших нормативно-правових актів, прийнятих відповідно до нього.

Керуючись положеннями Закону України «Про вищу освіту», можна інкорпорувати до інститутів законодавства про освіту таких інституціонально визначених видів діяльності, як наукова і науково-технічна. Системоутворювальним є спеціальний законодавчий акт, а саме:

Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність» [250]. У преамбулі Закону сформульовано, що він визначає правові, організаційні та фінансові засади функціонування і розвитку науково-технічної сфери, створює умови для наукової і науково-технічної діяльності, забезпечення потреб суспільства і держави у технологічному розвитку. Також зазначається, що розвиток науки і техніки є визначальним фактором прогресу суспільства, підвищення добробуту його членів, їх духовного та інтелектуального зростання. Цим зумовлена необхідність пріоритетної державної підтримки розвитку науки як джерела економічного зростання і невід'ємної складової національної культури та освіти, створення умов для реалізації інтелектуального потенціалу громадян у сфері наукової і науково-технічної діяльності, цілеспрямованої політики у забезпеченні використання досягнень вітчизняної та світової науки і техніки для задоволення соціальних, економічних, культурних та інших потреб. У статті 3 Закону зазначається, що законодавство України про наукову і науково-технічну діяльність складається з цього Закону та інших нормативно-правових актів, що регулюють відносини у процесі здійснення такої діяльності.

У Законі зроблено визначення його інституційного об'єкта правовідносин. Проте ми вважаємо, що це зроблено не зовсім коректно. У зв'язку з цим пропонуємо його формулювання подати наступним чином: наукова діяльність — інтелектуальна, творча діяльність, спрямована на одержання і використання нових знань. Основними її формами є фундаментальні та прикладні наукові дослідження. Її основними формами (видами) є науково-дослідні, дослідно-конструкторські, проектно-конструкторські, технологічні, пошукові та проектно-пошукові роботи, виготовлення дослідних зразків або партій науково-технічної продукції, а також інші роботи, пов'язані з доведенням наукових і науково-технічних знань до стадії практичного їх використання.

Аналогічно пропонується і подання наступного об'єкта правовідносин: науково-технічна діяльність — інтелектуальна, творча діяльність, спрямована на одержання і використання нових знань у всіх галузях техніки і технологій.

До структури наукової діяльності можна також віднести законодавчо визначений такий інститут, як наукова і науково-технічна експертиза. Цей інститут права має такий спеціальний законодавчий акт: **Закон України «Про наукову і науково-технічну експертизу»** [251].

У преамбулі Закону сформульовано, що він визначає правові, організаційні та фінансові основи експертної діяльності в науково-технічній сфері, а також загальні основи і принципи регулювання суспільних відносин у галузі організації та проведення наукової та науково-технічної експертизи з метою забезпечення наукового обґрунтування структури і змісту пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки, наукових, науково-технічних, соціально-економічних, екологічних програм і проектів, визначення напрямів науково-технічної діяльності, аналізу та оцінки ефективності використання науково-технічного потенціалу, результатів досліджень. У статті 8 Закону доволі узагальнено зазначено, що законодавство України про наукову і науково-технічну експертизу складається з цього Закону та інших актів законодавства України, що регулюють відносини у сфері наукової і науково-технічної експертизи.

Запропонований нами обсяг інкорпорації законодавства про інформацію не є вичерпаним. Проте, на наш погляд, він надає можливість констатувати, що нині в Україні питання про розв'язання різноманітних проблем, щоб регулювати все і вся в інформаційній сфері лише через нарощування кількості законодавчих актів і підзаконних НПА не є невідкладним. Нині у різних наукових джерелах, присвячених проблематиці інформаційного права, головним завданням визначається моніторинг застосування, реалізації чинного законодавства, його консолідації та кодифікації з подальшим зменшенням кількості законів.

Практика державного управління визначається не кількістю ухвалених органами державної влади НПА, а якістю життя людини, суспільства. Це залежать від практичного функціонування державних органів, а не їх кількісних показників правотворчості. В громадянського суспільства завжди викликало і викликає занепокоєння, коли органи центральної державної виконавчої влади ініціюють нові законопроекти та лобіюють їх прийняття в Парламенті. Практика свідчить, що такі законопроекти, як правило, спрямовані на обмеження прав і свобод людини, громадянина.

Варта уваги думка *Ю. М. Кобзар*, що загалом в Україні створено логічно структуровану систему інформаційного законодавства: рамковий закон «Про інформацію», галузеві закони по окремих видах ЗМІ, спеціальні закони щодо організаційно-правових аспектів діяльності ауді-

овізуальних ЗМІ та окремих сфер інформаційних відносин, закони, що врегульовують правовідносини у суміжних галузях [252, с. 15].

2.4.6 Інкорпорація інформаційного законодавства у сфері інформаційної безпеки

За результатами наших досліджень ми дійшли висновку, що багатьма науковцями вважається важливою складовою інформаційного законодавства юридичне регулювання щодо інформаційної безпеки людини, громадянина, суспільства, держави.

Окремі законодавчі акти цього інституту ми інтегрували при розгляді інших інституціональних положень інформаційного права. Доволі ґрунтовно правове регулювання щодо інформаційної безпеки як інституту інформаційного права розкривають у своїх працях багато дослідників. Серед них варто звернути увагу на публікації *В. І. Гурковського, Б. А. Кормича, В. А. Ліпкана, Ю. Є. Максименко, О. В. Олійника.*

На їхню думку, специфіка інформаційної безпеки як інституту права визначається в двох аспектах: як чинника загальних організаційно-правових заходів, спрямованих на реалізацію бажаного для особи, суспільства держави правопорядку при реалізації суспільних відносин щодо інформації (через поняття забезпечення, у тому числі в категоріях «правове забезпечення», «організаційно-правове забезпечення», «організаційно-технічне забезпечення» певної діяльності тощо); та як умовно окремого виду інформаційної діяльності певних суб'єктів інформаційних правовідносин (як визначальної функції, у тому числі в державному управлінні), спрямованої на підтримання, гарантію, запобігання, профілактику, недопущення, усунення, охорону, захист бажаних для суспільного життя співвідношення потреб та інтересів учасників в інформаційній сфері.

Ми приєднуємося до позиції тих дослідників, які вважають, що за такого концептуального підходу в інформаційному праві інститут правового регулювання щодо інформаційної безпеки, немовби, пронизує як по вертикалі, так і по горизонталі всі суспільні відносини, всі їх напрями, види у сфері інформації. При цьому інформаційна безпека є критерієм реалізації суспільних інформаційних відносин, що знаходить вираз у стані їх реалізації у просторі, часі та колі осіб як дискрет-

не за змістом поняття. У зв'язку з цим, враховуючи, що право не регулює стани суспільних відносин, а саме суспільні відносини, що проявляються у динаміці, безпеку у правовому змісті не можна розглядати як стан. Як стан безпека може розглядатися тільки у статичному, інформаційно-аналітичному змісті, а також як управлінське поняття, що визначається за певними показниками, критеріями, чинниками. Отже, на наш погляд, некоректно у законодавстві визначати безпеку через стан.

Отже, **при інкорпорації інформаційного законодавства потрібно брати за основу його спеціальний галузевий законодавчий акт — Закон України «Про інформацію».** Саме його положення мають знаходити подальший розвиток у ряді спеціальних законів за окремими юридично структурованими інститутами інформаційного права, видами, напрямками інформаційної діяльності, суб'єктами інформаційних відносин за різними концептуальними підходами юридичної техніки законотворення. Цей Закон, до прийняття Кодексу України про інформацію, у комплексі має відігравати функцію як законодавчої інкорпорації, так і функцію законодавчої консолідації. У перспективі Закон України «Про інформацію» має бути трансформований у Кодекс України про інформацію.

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ІНКОРПОРАЦІЇ МІЖНАРОДНОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

- 3.1 ІНКОРПОРАЦІЯ МІЖНАРОДНОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО
ЗАКОНОДАВСТВА ЯК ПЕРЕДУМОВА ГАРМОНІЗАЦІЇ З НИМ
ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

- 3.2 ІНКОРПОРАЦІЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА В
ОКРЕМИХ КРАЇНАХ

3.1 ІНКОРПОРАЦІЯ МІЖНАРОДНОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ЯК ПЕРЕДУМОВА ГАРМОНІЗАЦІЇ З НИМ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Серед завдань цього підрозділу дослідження визначається проведення інкорпорації міждержавних угод, пов'язаних з інформаційною сферою суспільства, з екстраполяцією на систему національного законодавства України про інформацію. При цьому в рамках теми дослідження звернімо увагу і якою мірою національне законодавство щодо інформації інституційно інтегрується за сутністю до інститутів міжнародного права, зокрема тих, що мають спеціальні міжнародні нормативно-правові акти. Основну увагу зосередимо на праві Європейського Союзу, на інтеграцію з яким орієнтована Україна. Зазначене зумовлено формуванням глобального інформаційного суспільства під впливом електронно-обчислювальних (комп'ютерних) інформаційних систем, у тому числі систем глобальної електронної телекомунікації на зразок Інтернету. Першим етапом цього процесу ми вважаємо інкорпорацію чинних інформаційних міжнародних нормативно-правових актів.

При вивченні наукових джерел нами було з'ясовано, що окремі аспекти міжнародного інформаційного права вже знайшли висвітлення у ряді досліджень: *М. І. Дімчогло* [45], *Є. А. Макаренко* [263], *В. С. Цимбалюка* [262; 269], *О. В. Марценюка* [258]. Тож у цілях висвітлення нашого дослідження спробуємо адаптувати виклад праць зазначених дослідників, викласти контекст проблематики теми у нашому баченні.

У правознавстві більшість науковців визначає три основні концепції розуміння змісту міжнародного права, що екстраполюється і на розуміння міжнародного інформаційного права.

Перша концепція базується на тому, що міжнародним правом вважається сукупність звичаїв, традицій, принципів у відносинах між народами країн, що знайшли відображення у міждержавних угодах, конвенціях та інших формах нормативних актів, закріплених (ратифікованих) законодавством країн.

Друга — базується на тому, що міжнародне право складається винятково з норм національного законодавства країни, у тому числі ратифікованих міждержавних угод, конвенцій та інших форм правового закріплення відносин суб'єктів однієї країни з суб'єктами іншої країни чи кількох країн, у тому числі через міждержавні організації. Втім, одностайності у поглядах науковців на зазначені концепції немає.

Наприклад, стосовно першої концепції у більшості випадків наводяться аргументи українських конституціоналістів: аби міжнародні угоди були дієвими, недостатньо лише назвати їх частиною внутрішньодержавного права. Загальновизнані норми міжнародного права за своїм змістом є такими, що сприймаються правовою системою не як норми-регулятори, а як норми-принципи. У зв'язку з цим зазначається позиція, що єдиний шлях виконання міждержавних угод — це видання відповідного законодавчого акта, а не посилення на міжнародні норми права [259, с. 216]. При цьому вони аргументують положеннями статті 9 Конституції України, що міжнародні договори є чинними лише тоді, коли згода на їх обов'язковість надана Верховною Радою України. У такому разі вони є частиною національного законодавства України. Укладання міжнародних договорів, що суперечать Конституції України, можливе лише після внесення змін до неї.

Третя концепція базується на об'єднанні зазначених двох попередніх. Її умовно називають інтегрованою концепцією міжнародного права, що об'єднує змістовно не тільки транскордонну, інтернаціональну публічно-правову складову, а й міжнародну приватноправову. За цією концепцією міжнародне право умовно поділяється на міжнародне публічне право та міжнародне приватне право [255–257; 260–262].

До прихильників цієї концепції ми зараховуємо і себе, як і інші представники наукової школи інформаційного права В. А. Ліпкана, тож на її основі висвітлюватимемо власне бачення структури міжнародного інформаційного права.

Деякими науковцями [45, с. 131] для аргументації зазначених положень наводиться теза, що у серпні 2000 року Всесвітня федерація учених серед загроз людству на перше місце поставила загрозу міжнародній інформаційній безпеці. Реакцією міжнародного співтовариства на це було те, що Генеральна Асамблея ООН тричі закликала членів світової спільноти обговорити проблеми щодо міжнародної інформаційної безпеки та визначити шляхи їх подолання. Серед них — створення міжнародних механізмів заборони так званої інформаційної зброї, попередження глобальних і локальних інформаційних війн та використання інформації з метою несумісної з міжнародною інформаційною безпекою. За оцінками експертів, головним супротивником розв'язування цих проблем є країни — світові лідери в галузі інформаційних технологій, які домінують в інформаційній сфері і керуються відомим принципом — хто володіє інформацією, той править світом. Наразі боротьба за міжнародну інформаційну безпеку — це боротьба за безпеку національних інформаційних просторів [263, с. 246].

На наш погляд, найкраще проводити інкорпорацію міжнародних нормативних актів з урахуванням інституційно визначених структур за трьома частинами українського інформаційного права, зокрема тих інститутів, що знайшли закріплення у законодавстві України. Використання компаративного підходу дає змогу прослідкувати ознаки уніфікації, стандартизації, спеціалізації та синхронізації національного законодавства з міжнародним. При цьому зазначається, що адаптацію світового досвіду доцільно здійснювати з урахуванням національних інтересів України, її інформаційного суверенітету як суверенної, самостійної держави, що прагне до рівноправного співробітництва з іншими країнами.

Україна є членом ряду міжнародних організацій, що спеціалізуються на розв'язанні проблем в глобальній інформаційній сфері. Серед таких організацій пропонується зазначити: Всесвітній поштовий Союз, Міжнародний союз електрозв'язку, Європейську конференцію Адміністрацій зв'язку, Європейський інститут телекомунікаційних стандартів, Всесвітню організацію інтелектуальної власності (ВОІВ), ЮНЕСКО та інші [45, с. 134].

Міжнародне інформаційне право почало формуватися в кінці 40-х та активно розвивалося у 60-ті роки ХХ століття [45, с. 134]. Саме з цього часу спрямованість міжнародно-правового регулювання в інформа-

ційній сфері зводиться до закріплення стандартів прав людини, громадянина на інформацію серед інших прав і свобод. Це знайшло відображення у Загальній Декларації прав людини [264] та Міжнародному пакті про громадянські та політичні права [265]. У них міжнародним співтовариством була визначена загальна норма як принцип-стандарт: кожна людина має право безперешкодно дотримуватися своїх поглядів та має право на їх вільне вираження, що включає свободу шукати, одержувати і поширювати будь-яку інформацію та ідеї незалежно від державних кордонів, усно, письмово чи за допомогою друку або художніх форм вираження чи іншими способами на свій вибір. Право на інформацію знайшло своє правове закріплення в іншій інтерпретації, але зі збереженням сутності в Європейській Конвенції про захист прав людини та основних свобод [266]. Стаття 10 цієї Конвенції проголошує, що кожна людина має право на свободу виявлення поглядів. Це право включає свободу дотримуватись своїх поглядів, одержувати і поширювати інформацію та ідеї без втручання держави і незалежно від кордонів.

Саме із зазначених положень у більшості публікацій починається розкриття сутності та змісту міжнародного інформаційного права. Далі робиться посилання на науково інкорпороване міжнародне інформаційне право у таких фундаментальних працях: «Системна інформатизація правоохоронної діяльності», де здійснено інкорпорацію міжнародного права, пов'язаного з інформатизацією [267] та на колективні праці дослідників Інституту держави і права НАН України: «Міжнародно-правові акти в інформаційній сфері» та «Міжнародні угоди України в інформаційній сфері» [268; 269, с. 216–267]. Також багато дослідників цитують за публікаціями В. С. Цимбалюка, де він визначає у своїй монографії понад 150 міждержавних угод та надає їх класифікацію за напрямками і видами міжнародної діяльності [269, с. 216–267].

Міжнародне інформаційне право — це умовно виділена із системи міжнародного права підгалузь, що складається з правових інститутів, що регулюють суспільні відносини, пов'язані з інформацією на транскордонному рівні.

Міжнародне інформаційне право має дві умовні складові: міжнародне публічне інформаційне право та міжнародне приватне інформаційне право.

Структурно міжнародне інформаційне право, як і національне інформаційне право окремих країн (у тому числі в Україні), можна по-

ділити на такі частини: загальну, де визначаються основні положення транснаціональних суспільних відносин щодо інформації (зміст, суб'єкти, об'єкти, принципи), особливу, де визначаються основні права та обов'язки людини, громадянина, глобального (чи регіонального) суспільства, держав у міжнародних відносинах та спеціальну, де визначаються суспільні відносини міжнародного співтовариства щодо певних видів інформаційної діяльності.

За видами інформаційної діяльності структура спеціальної частини міжнародного інформаційного права визначається за технологічними ознаками прояву інформації у трьох аспектах:

- 1) інформструктурний (паперові — друковані засоби масової інформації, видавнича діяльність, поштовий зв'язок); електричні (електронні) засоби комунікації — телефон, телеграф, телебачення і радіомовлення, супутниковий зв'язок, Інтернет тощо);
- 2) гуманітарний — змістовний: свободи, права особи, міжнародного співтовариства на мовно-культурну, світоглядну (у тому числі релігійну) багатоманітність, інтелектуальну діяльність (творчість), освітнє і наукове міжнародне співробітництво як за участю приватних осіб, так і держав із застосуванням певних технологій телекомунікації;
- 3) безпековий — підтримання на бажаному для міжнародного співтовариства рівні суспільних відносин щодо інформації, протидії застосування інформаційних технологій у злочинних цілях тощо. До цього аспекту можна зарахувати і суспільні інформаційні відносини, що пов'язані з економічною сферою транскордонного змісту: інформаційним забезпеченням торгівлі між державами (послугами, товарами, роботами).

Крім міжнародного закріплення права на інформацію, важливого значення для міжнародної спільноти є вироблення інтегрованих правових засад побудови глобального інформаційного суспільства.

У переліку міжнародних НПА більшість дослідників міжнародного інформаційного права матрицю їх викладають, на перший погляд, однаково [4, с. 163–231; 45, с. 137–149; 269, с. 216–267]. Але це тільки на перший погляд, бо кожен з них звертає увагу на власні аспекти дослідження (їх контекст): хто на кодифікацію, хто на консолідацію і т.д. Нами матеріал дослідження міждержавних документів пропонується викласти як інкорпорацію у систему з ознаками фор-

мування у комплексі міжгалузевих інститутів міжнародного інформаційного права:

- інститут міжнародного права інтелектуальної власності (Конвенція про створення Всесвітньої Організації Інтелектуальної Власності (ВОІВ) [270], цією міжнародною організацією було інкорпоровано ряд міждержавних угод різних часів у систему міжнародного права інтелектуальної власності);
- інститут міжнародного мас-медіа права (Європейська Декларація про засоби масової інформації та права людини) [271];
- інституціональна консолідація міжнародного права інтелектуальної власності та мас-медіа права (Конвенція про охорону інтересів виробників фонограм щодо незаконного відтворення їхніх фонограм від 29 жовтня 1971 року, Брюссельська Конвенція про розповсюдження сигналів, що несуть програми і передаються через супутники від 21 травня 1974 року, Декларація керівних принципів з використання мовлення через супутники для вільного розповсюдження інформації, розвитку освіти і розширення культурних обмінів від 15 листопада 1972 року, Декларація про основні принципи, що стосуються внеску засобів масової інформації в зміцнення миру та міжнародного взаєморозуміння, в розвиток прав людини і в боротьбу проти расизму і апартеїду та підбурювання до війни від 28 листопада 1978 року);
- інститут міжнародного права щодо охорони і захисту персональних даних (Страсбурзька Конвенція про захист осіб стосовно автоматизованої обробки даних особистого змісту від 28 січня 1981 року) тощо.

Майже синхронно у часі із зазначеними інститутами міжнародного інформаційного права формуються інститути, що відображають правовідносини, пов'язані із інфраструктурою телекомунікацій.

Забезпечення транскордонних інформаційних відносин в рамках цієї міжнародної організації здійснюється на основі ряду Директив Ради Європейського співтовариства. Їх назви можна розглядати як формулювання відповідних інститутів інформаційного права ЄС:

- про правову охорону комп'ютерних програм від (14 травня 1991 року);
- про захист фізичних осіб при обробці персональних даних і про вільне переміщення таких даних (від 24 жовтня 1995 року);

- про правовий захист баз даних (від 11 березня 1996 року);
- стосовно обробки персональних даних і захисту права на невтручання в особисте життя в телекомунікаційному секторі (від 15 грудня 1997 року).

Нині конверговані міжнародні стандарти в інформаційній сфері визначаються у міжнародних НПА щодо інформаційного суспільства. На підтвердження цієї думки вітчизняними дослідниками наводяться аргументи, що у 1993 році Єврокомісією було визначено інформаційне суспільство як суспільство, в якому діяльність людей здійснюється на основі використання послуг, що надаються за допомогою інформаційних технологій і технологій зв'язку [272]. Так, зазначається, що одними з перших системних нормативно-правових актів ЄС у цій сфері є Резолюція Європейського Союзу «Біла Книга. Зростання, конкурентоспроможність, зайнятість: виклики та стратегії XXI століття» 1993 року, Директива ЄС «Зелена Книга. Життя і працевлаштування в інформаційному суспільстві» та Рекомендація «Інформаційна магістраль для глобального суспільства» 1996 року.

Як приклад конвергенції міжнародних публічних і приватних інституцій можна зазначити те, що у 1995 р. Європейською комісією було засновано Форум для обговорення загальних проблем побудови інформаційного суспільства. Він складався зі 130 членів–представників різних виробничих ІТ-сфер: виробники устаткування, мережні оператори, постачальники контенту (змістової інформації) та інших послуг, а також користувачів нових інформаційних технологій). Серед основних документів, що ухвалив Форум, є перший річний звіт «Мережа для людей і їхніх співтовариств: максимальне використання Інформаційного суспільства в Європейському Союзі» від 26 червня 1996 року [273], «На шляху до інформаційного суспільства в країнах Східної і Центральної Європи: тридцять ідей для європейського ініціативного плану дій» від 16 вересня 1996 року. Якщо у першому документі закріплювалось проведення широкого спектру соціальних, культурних, політичних і економічних питань в контексті становлення інформаційного суспільства, то у другому — сформульовано загальні засади інтеграції Східної і Центральної Європи у процесі побудови загальноєвропейського інформаційного суспільства [274, с. 120].

Наступний етап становлення міжнародного інформаційного права щодо інформаційного суспільства пов'язують із Декларацією «Інфор-

маційне суспільство — виклик для Європи», прийнятою РЄ в 1997 році, де було визначено програму інформаційної діяльності країн — членів на період 2010–2015 рр.

Зауважимо, що у 2000 році Європейською Комісією і країнами-кандидатами до вступу в ЄС були підготовлені на Європейській конференції міністрів у Варшаві спільні програми: «Інформаційне суспільство — прискорення розвитку європейської інтеграції»; «Електронна Європа Плюс». На реалізацію цих програм ЄС надавав всебічну допомогу урядам країн з метою попередження потенційної інформаційної нерівності всередині ЄС та сприяння більш ефективній інтеграції.

Правові засади інформаційного суспільства ЄС були відображені у ряді його програм, пов'язаних із комунітарною політикою (політикою, спрямованою на покращення комунікації, зокрема в ІТ-сфері, освіті, науці, масового доступу до інноваційних знань) [275]. Серед них найбільше визначаються П'ята рамкова програма (1999–2002 рр.); Шоста рамкова програма (2002–2006 рр.), Декларації про європейську політику в галузі нових інформаційних технологій. У них визначалися основні напрями, принципи та підходи формування і реалізації інформаційної політики Європейського Союзу [276].

Серед концептуальних міжнародно-правових актів у сфері розбудови глобального інформаційного суспільства більшістю дослідників відмічаються такі, як: **Окінавська хартія глобального інформаційного суспільства (від 22 липня 2000 року)** [277], **Декларація Принципів побудови інформаційного суспільства — глобальна задача нового тисячоліття (від 12 грудня 2003 року)** [278]. З метою побудови глобального інформаційного суспільства в Хартії задекларовано співробітництво у таких ключових напрямках:

- 1) проведення економічних аі структурних реформ з метою створення обстановки відкритості, ефективності, конкуренції та використання нововведень;
- 2) розробка інформаційних мереж, що забезпечують швидкий, надійний, безпечний та економічний доступ за допомогою конкурентних ринкових умов і відповідних нововведень до мережевих технологій, їх обслуговування та використання;
- 3) розвиток людських ресурсів, здатних відповідати вимогам століття інформації, шляхом освіти та навчання протягом життя та задоволення попиту на спеціалістів у галузі ІТ в усіх сферах економіки;

- 4) активне використання ІТ у державному секторі реального часу послуг, необхідних для збільшення рівня доступності влади для усіх громадян;
- 5) ефективне партнерство між державним та приватним сектором у сфері використання інформаційних технологій.

Важливим етапом формування такого інституту міжнародного інформаційного права як права міжнародної інформаційної безпеки у кіберпросторі стала Конвенції РЄ про кіберзлочинність від 23 листопада 2001 року [279] (ратифікована Україною 7 вересня 2005 року із застереженнями [280]).

У преамбулі цієї Конвенції зазначається, що ефективна боротьба проти кіберзлочинності вимагає більшого, швидкого й ефективно функціонуючого міжнародного співробітництва у кримінальних питаннях.

Згідно з цією Конвенцією здійснюється класифікація комп'ютерних злочинів на чотири групи. Перша група передбачає кримінальну відповідальність за вчинення правопорушень проти конфіденційності, цілісності та доступності комп'ютерних даних і систем, а саме:

- 1) незаконний доступ;
- 2) нелегальне перехоплення;
- 3) втручання у дані;
- 4) втручання у систему;
- 5) зловживання пристроями.

Друга група передбачає відповідальність за правопорушення, пов'язані з комп'ютерами, а саме:

- 1) підробка, пов'язана з комп'ютерами;
- 2) шахрайство, пов'язане з комп'ютерами.

Третя група — правопорушення, пов'язані зі змістом інформації, а саме: правопорушення, пов'язані з дитячою порнографією:

- 1) вироблення дитячої порнографії з метою її розповсюдження за допомогою комп'ютерних систем;
- 2) пропонування або надання доступу до дитячої порнографії за допомогою комп'ютерних систем;
- 3) розповсюдження або передача дитячої порнографії за допомогою комп'ютерних систем;
- 4) набуття дитячої порнографії за допомогою комп'ютерних систем для себе чи іншої особи;

5) володіння дитячою порнографією у комп'ютерній системі чи на комп'ютерному носії інформації.

Четверта група включає правопорушення, пов'язані з порушенням авторських та суміжних прав.

Як зауважено в Конвенції: «...вона є необхідною для зупинення дій, спрямованих проти конфіденційності, цілісності і доступності комп'ютерних систем, мереж і комп'ютерних даних, а також зловживання такими системами, мережами і даними, шляхом встановлення кримінальної відповідальності за таку поведінку, надання повноважень, достатніх для ефективної боротьби з такими кримінальними правопорушеннями шляхом сприяння їхньому виявленню, розслідуванню та переслідуванню, як на внутрішньодержавному, так і на міжнародному рівнях, і укладення домовленостей щодо швидкого і надійного міжнародного співробітництва» [279].

Тож цей нормативно-правовий акт закріплює не лише види комп'ютерних правопорушень, а й заходи, повноваження, процедури з метою конкретних кримінальних розслідувань або переслідувань, заходи щодо збереження комп'ютерних даних обшуку й арешту комп'ютерних даних, які зберігаються, юрисдикцію, загальні принципи міжнародного співробітництва тощо.

Конвенція про кіберзлочинність спрямована на регулювання трьох основних питань:

- кримінально-правової характеристики злочинів у сфері комп'ютерної інформації;
- кримінально-процесуальних аспектів боротьби зі злочинністю, направлених на забезпечення збирання доказів під час розслідування комп'ютерних злочинів;
- міжнародного співробітництва в кримінально-процесуальній діяльності, направленої на збирання доказів, скоєння таких злочинів за кордоном⁸⁷.

У Конвенції закріплено понятійно-категоріальний апарат: «комп'ютерна система як будь-який пристрій або групу взаємно поєднаних або пов'язаних пристроїв, один чи більше з яких, відповідно до певної програми, виконує автоматичну обробку даних; «комп'ютерні дані» — будь-яке представлення фактів, інформації або концепцій у

⁸⁷ Волеводз А. Г. Конвенция о киберпреступности: новации правового регулирования / А. Г. Волеводз // Правовые вопросы святы. — 2007. — № 2. — С. 17–25, с. 24.

формі, яка є придатною для обробки у комп'ютерній системі, включаючи програму, яка є придатною для того, щоб спричинити виконання певної функції комп'ютерною системою. Однак в українському законодавстві донині застосовуються інша термінологія, наприклад «електронно-обчислювальні машини».

Однак однієї імплементації окремих норм цієї Конвенції недостатньо для боротьби з комп'ютерними правопорушеннями. З цього виводу слухна позиція окремих фахівців, які зауважують: «При розгляді законодавчих актів необхідно давати реальну оцінку сучасних технологічних умов розвитку комп'ютерної техніки для прийняття вчасних контрзаходів проти злочинців»⁸⁸.

Саме тому конструктивні рекомендації Європолу парламентам європейських країн при розробці чи вдосконаленні національних кримінальних та процесуальних законодавств у цій сфері, а саме:

- законодавчо означити різницю між пошуковими системами та даними;
- розповсюдити законодавчі акти стосовно комп'ютерних систем на комп'ютерні мережі;
- використовувати при розкритті та розслідуванні злочинів, пов'язаних з маніпулюванням комп'ютерними даними, нормативні документи, які застосовуються при протиправних діях з паперовою документацією;
- законодавчо дозволити технічний контроль за дотриманням законів;
- законодавчо закріпити обов'язковість інформування компетентних осіб про комп'ютерні зловживання;
- прийняти законодавчий акт щодо безпеки зібраної доказової інформації;
- ввести правові норми, спрямовані на цілісність, таємність та захист від несанкціонованого доступу комп'ютерних мереж;
- законодавчо зобов'язати технічний персонал телекомунікаційних систем перехоплювати й передавати слідчим органам докази скоєного злочину;

⁸⁸ **Хахановський В. Г.** Інформатика. Курс лекцій. / В. Г. Хахановський, О. М. Тебякін, Ю. В. Оліщук. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу : // http://www.naiu.kiev.ua/biblio/books/Kriminal_inform/index.htm.

- законодавчо дозволити слідчим органам відновлення функціонування зіпсованих комп'ютерних систем для збирання доказів;
- розробити юридичні основи для взаємодії правоохоронних органів різних країн при збиранні та накопиченні доказів скоєних комп'ютерних злочинів;
- використовувати національні робочі групи для координації роботи підрозділів по боротьбі з комп'ютерними злочинами;
- проводити навчання та стажування підрозділів по боротьбі з комп'ютерною злочинністю⁸⁹.

Для цілей нашого дослідження особливо важливий розгляд регіональної інформаційної політики Співдружності Незалежних Держав (СНД). Вона знаходить своє відображення у модельних законах і конвенціях, угодах. З їх числа, зокрема, за інституційними ознаками інкорпорації відзначимо такі:

- інститут мас-медіа права (Конвенція про статус кореспондента, який представляє засіб масової інформації держави-учасниці СНД в інших державах Співдружності, 2004 р.) [281]; Угода про співробітництво держав-учасниць СНД у сфері періодичного друку, Модельний закон «Про транскордонне супутникове телевізійне радіомовлення і міжнародний супутниковий інформаційний обмін»);
- інститут формування єдиного інформаційного простору (Концепція формування єдиного інформаційного простору країн-учасниць СНД, Угода про співробітництво СНД у сфері інформації; Угода про співробітництво СНД у сфері регулювання рекламної діяльності, Модельний закон «Про міжнародний інформаційний обмін», рекомендаційний законодавчий акт МПА СНД «Про принципи регулювання інформаційних відносин у державах-учасниках Міжпарламентської Асамблеї», Модельний інформаційний кодекс держав-учасниць СНД);
- інститут авторського права (Угода про співробітництво СНД у сфері охорони авторського права і суміжних прав, Модельний закон «Про авторське право і суміжні права»);

⁸⁹ **Хахановський В. Г.** Інформатика. Курс лекцій. / В. Г. Хахановський, О. М. Тебякін, Ю. В. Оліщук. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу : // http://www.naiou.kiev.ua/biblio/books/Kriminal_inform/index.htm.

- інститут права доступу до інформації (Модельний закон «Про право доступу до інформації», Модельний закон «Про державні секрети», Модельний закон «Про персональні дані», Модельний закон «Про банківську таємницю», Модельний закон «Про доступ до екологічної інформації», Модельний закон «Про архіви і архівний фонд»;
- інститут інфраструктурного (телекомунікаційного, інформатизаційного) права: Модельний закон «Про телекомунікації», Модельний закон «Про інформатизацію, інформації і захист інформації».

Варто особливо відзначити в історичній перспективі прийняття за ініціативою України 3 квітня 2008 року на 30 пленарному засіданні Міжпарламентської Асамблеї держав-учасниць СНД Модельного інформаційного кодексу для держав-учасниць СНД. Структурно він складається з загальної частини, що містить 58 статей та поділяється на 4 розділи, 16 глав. Щодо другої частини Інформаційного кодексу держав-учасниць СНД, то Постановою № 31 Ради Міжпарламентської Асамблеї «Про внесення змін до Перспективного плану модельної законотворчості та зближення національного законодавства в Співдружності Незалежних Держав на 2005–2010 роки» від 17 листопада 2005 року визначено змінити назву «Концепція модельного Інформаційного кодексу для держав-учасниць СНД» на «Інформаційний кодекс для держав-учасниць СНД». У Постанові № 45 Ради Міжпарламентської Асамблеї держав-учасниць Співдружності Незалежних Держав «Про внесення змін до Перспективного плану модельної законотворчості та зближення національного законодавства в Співдружності Незалежних Держав на 2005–2010 роки» від 24 листопада 2008 року заплановано підготовку спеціальної частини Інформаційного кодексу для держав-учасниць СНД до 2009 року та закріплено таких виконавців, як Комісія Ради Федерації Федерального Зібрання Російської Федерації з інформаційної політики, Секретаріат Ради МПА СНД. У Постанові № 14 Ради Міжпарламентської Асамблеї держав-учасниць Співдружності Незалежних Держав «Про внесення змін до Перспективного плану модельної законотворчості та зближення національного законодавства в Співдружності Незалежних Держав на 2005–2010 роки» від 13 травня 2009 року закріплено змінити назву документа «Інформаційний кодекс для держав-учасниць СНД (спеціальна частина)» на

«Інформаційний кодекс для держав–учасниць СНД (частина друга)» та доповнено графу «Розробник» таким текстом: «Верховна Рада України». Отже, парламент України є одним із розробників другої (особливої) частини Інформаційного кодексу для держав-учасниць СНД.

Втім, незважаючи на визначений термін (2010 р.) подання проекту модельного Інформаційного кодексу для держав-учасниць СНД донині відсутній. Стосовно цього можна зазначити, що неприйняття модельного Інформаційного кодексу для держав-учасниць СНД зумовлено тим, що теорія інформаційного права, зокрема під впливом української науки інформаційного права зробила новий виток розвитку щодо структуризації інститутів інформаційного права на загальну, особливу та спеціальну частини. Тож виникла потреба реструктуризації інститутів інформаційного права. При цьому зберігається, поряд з парадигмою кодифікації, парадигма фрагментарного законотворення на основі модельних законів для СНД, що по суті є несумісним для подальшого розвитку інформаційного законодавства окремих країн. Правовий аналіз положень вищезазначеного міжнародного акта надає можливість дійти висновку про його здебільшого декларативний зміст.

3.2 ІНКОРПОРАЦІЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА В ОКРЕМИХ КРАЇНАХ

Відповідно до міжнародних стандартів право щодо інформації знайшло закріплення в законодавстві окремих країн. У деяких з них як такі, що визначаються за сутністю як системоутворювальні для національного законодавства щодо інформаційної сфери. Слід зазначити, що в Україні вже є публікації, де здійснено у контексті компаративістики дослідження, пов'язані із інкорпорацією інформаційного законодавства в деяких країнах [269, с. 163–195; 45, с. 150–154; 282]. Для цілей нашого дослідження розглянемо деякі з них у контексті прояву інкорпорації.

Інформаційне законодавство Великобританії. У країнах англосаксонської правової сім'ї виникнення права на інформацію розглядається у єдності з правом на свободу інформації, що відбивається у назвах законодавчих актів. Це право у Великій Британії знайшло законодавчу інституціоналізацію у Законі «Про свободу інформації».

Передумовою цього Закону було затвердження британським парламентом Акта про права людини у 1998 році, що вступив в силу в жов-

тні 2000 року. У липні 1998 року парламент прийняв **Закон про захист (свободу) інформації**, що відповідає вимогам Директиви про захист інформації, прийнятої Європейським Союзом.

Дія закону поширюється на облікові записи, що ведуться державними установами та приватними компаніями. Він накладає ряд обмежень на використання персональних даних і на доступ до облікових записів, а також зобов'язує юридичних осіб, які ведуть такі записи, реєструватися в Комісаріаті з захисту інформації.

Комісаріат з захисту інформації є незалежним агентством, що забезпечує дотримання вимог закону. На виконання попередньої версії Закону про захист інформації було зареєстровано 225 000 організацій і бізнес-структур, хоча вважається, що ця цифра набагато менше загального числа юридичних осіб, які підлягають реєстрації.

У 1997–1998 роках Комісаріат прийняв більше 4000 скарг і видав керівні інструкції для надомних працівників, фінансових посередників і агентств з відстеження боргових зобов'язань.

Положення про недоторканність приватного життя містяться і в ряді інших законодавчих актів, наприклад, в законах, що регламентують ведення медичних записів та зберігання інформації про споживчі кредити. У цю ж групу входять **Закон про реабілітацію правопорушників (1974 рік)**, **Закон про телекомунікації (1984 рік)**, **Закон про поліцію (1997 рік)**, **Закон про мовлення (1996 рік)** і **Закон про захист від переслідувань (1997 рік)**.

Деякі положення зазначених вище законів виправлені або частково скасовані у зв'язку з прийняттям Закону про захист інформації в редакції 1998 року.

Закон про покази свідків для поліції та органів слідства з кримінальних справ (1984 рік) дає поліції право входити в приватні оселі і виробляти там обшуки без ордеру в разі арешту господаря за вчинення будь-якого правопорушення. І хоча до арешту поліція не має права вимагати від людини пред'явлення документів, їй дозволено зупиняти і обшукувати на вулиці всякого, хто викликає підозри. Кожен заарештований здає пробу ДНК для включення в національну базу даних.

Закон про перехоплення комунікаційних повідомлень, прийнятий в 1985 році, встановлює ряд обмежень, що мають відношення до контролю над телекомунікаційними засобами. У червні 1999 року Міністерство внутрішніх справ видало рекомендації з установки підслуховуючих

пристроїв, що передбачають внесення численних поправок до чинного законодавства. Зокрема, передбачається забезпечити сприяння встановленню підслуховуючих пристроїв з боку провайдерів інтернет-послуг; продовження терміну дії таких пристроїв до трьох місяців; дозвіл на використання підслуховуючих пристроїв з можливостями роумінгу.

Однак такі важливі проблеми, як контроль з боку судових органів та державний нагляд за перехопленнями інформації, в рекомендаціях абсолютно не розглядаються.

Сполучене Королівство є членом Ради Європи, що підписала і ратифікувала Конвенцію про захист осіб стосовно автоматичної обробки персональних даних разом з Європейською конвенцією про захист прав і основних свобод людини. Крім того, Великобританія входить в Організацію з економічного співробітництва та розвитку; вона прийняла Директиву ОЕСР про захист недоторканності приватного життя і міжнародних обмінів персональними даними.

Кожен з британських протекторатів — острів Мен, острів Гернсі і острів Джерсі — має власний закон і власну комісію із захисту персональних даних.

В Індії — це Білль про свободу слова тощо [282].

Інформаційне законодавство США. В основу права про інформацію США було покладено інститут права інформаційної безпеки. Про це свідчить прийняття Закону США про захист інформації (1906 р.). З виникненням нових, комп'ютерних технологій, в 1987 році був ухвалений Закон США «Про безпеку ЕОМ». Специфікою цього Закону є надання пріоритету національним інтересам над приватними. Також у різних наукових джерелах зазначається, що розвиток Першої поправки до Конституції США знайшов відображення у таких спеціальних законах: «Про інформацію», окремо — «Про свободу інформації», «Про відкритість уряду», «Про телекомунікації», «Про зв'язок» тощо.

Великої уваги в інформаційному законодавстві США приділено правовому регулюванню застосування КІТ, зокрема Інтернету: «Про свободу Інтернету», «Про безкоштовний національний доступ в Інтернет», «Про нагляд за безпекою он-лайнних комунікацій», «Про безпечні школи в Інтернеті», «Про електронну демократію», «Про захист та запобігання злочинам в галузі електронної комерції» тощо.

Також у США у 80-х роках ХХ століття як відгук на потреби часу громадськими формуваннями на приватноправовому рівні регулюван-

ня інформаційних відносин із застосуванням КІТ Національною Асоціацією комп'ютеробудівництва для комп'ютерних професій було розроблено Кодекс професійної поведінки. У цьому Кодексі були визначені загальні принципи так званої комп'ютерної етики. Втім, у цьому Кодексі не було визначено заходів його реалізації та відповідальності за порушення норм. На думку деяких науковців, це є свідченням високого рівня взаєморозуміння співтовариства, пов'язаного комп'ютерними професіями.

Як зазначає *Н. В. Кушакова*, специфіка права на інформацію в американському праві розглядається як частина права на самовираження і має як складові отримання і передачу інформації з будь-яких джерел (що цілком корелюється зі ст. 10 Конвенції про захист прав і основних свобод людини), за якою кожен має право на свободу самовираження, що включає свободу дотримуватися власних думок, отримувати та поширювати інформацію та ідеї без втручання державних органів і незалежно від державних кордонів [285, с. 130].

Інформаційне законодавство Канади. У Канаді право на інформацію зафіксовано у Канадській хартії прав і свобод, таких законах, як «Про доступ до інформації», «Про державну таємницю», «Про приватне життя», «Про наклеп» тощо. Крім того, Асоціація канадських провайдерів Інтернет-послуг розробила Кодекс поведінки в Інтернеті, основною метою якого було дотримання правових норм і етичних стандартів при користуванні Інтернетом.

Канада чи ненайперша задекларувала курс побудови інформаційного суспільства. У 1994 р. Міністерство промисловості Канади опублікувало доповідь «Побудова більш інноваційної економіки», в якому обговорювалося — яким чином слід використовувати інформаційні технології, щоб досягти економічних і соціальних цілей. У документі пропонувалося здійснення переходу до інформаційного суспільства й економіки знань за допомогою Канадської інформаційної магістралі.

У рамках програми була заснована Консультативна рада з інформаційної магістралі для підготування пропозицій уряду. Нині діяльність Консультативної ради спрямована на посилення й суверенітету Канади та культурної ідентичності, створення робочих місць за допомогою інвестицій та інновацій, забезпечення універсального доступу до інформації за прийнятними цінами. Робота Ради базується на принципі — якщо ринкові механізми не можуть забезпечити всім громадянам рів-

ний доступ до інформаційних ресурсів або створити передумови для цього, то цю функцію на себе має покласти уряд.

З цією метою була запропонована національна стратегія для надання доступу до основних послуг шляхом законодавчої регламентації. Основна роль держави в цьому випадку зводиться до розроблення та встановлення правил. Так, у Канаді поряд з розробленням законодавчих проєктів, державні структури стали своєрідною моделлю для нововведень. Держава виступає прикладом і є лідером щодо впровадження та використання інформації в електронному вигляді і нових комунікаційних систем, що підвищує рівень прозорості владних структур, полегшує взаємозв'язок з населенням. Для досягнення цієї мети держава пропонувала скоординувати свої дії з приватним сектором і з громадськими установами.

Реалізація програми «Інформаційна магістраль» розпочалася в Канаді в 1994 року. Як результат — вже у вересні 1995 р. за підсумками роботи Консультативної ради було видано в світ більше, як 300 конкретних пропозицій. Була розроблена і запропонована національна стратегія для надання доступу.

У рамках інформаційної магістралі передбачалася активна робота з електронним урядом. Канадський уряд вже тоді був націлений на надання повної інформації та послуг уряду через мережу.

Нині у Канаді функціонує один урядовий портал, який забезпечує взаємодію між урядом і громадянами. Це офіційний сайт Канади та уряду, за допомогою якого можна вийти на сайти всіх департаментів, міністерств, відомств та інших урядових підрозділів (<http://canada.gc.ca/>), а також на сайти «Service Canada» (<http://www.servicecanada.gc.ca>) («Служба Канади») і «Consulting With Canadians» (<http://www.consultingcanadians.gc.a/hm.jsp?lang=eng>) («Консультації для канадців»).

Канадська програма Government on-Line (уряд он-лайн) координується Казначейством у співробітництві з іншими структурами. Сайт Канадського уряду був відкритий 2001 року, а 2002 року на ньому з'явився онлайн-розділ для клієнтів, який був покликаний допомогти уряду збільшити довіру громадян і зрозуміти їхнє очікування від програми Government On-Line. І, починаючи з 2001 року, за рівнем розвитку електронного уряду Канада міцно утримує позицію лідера серед інших держав. Так, у 2001 р. з 71 послуги, які уряд Канади надав громадянам, 64 вже були представлені в он-лайн режимі.

Уряд Канади в червні 2001 року підписав контракт на впровадження безпечного каналу для уряду і приватного сектора. У ході проекту була створена цілісна інфраструктура, необхідна для захисту, конфіденційності та бездоганності роботи по операціях з урядовими структурами.

Також велику увагу було приділено підтримці засобів масової інформації. Слід зазначити, що Канада пододала чималу відстань зі становлення інформаційної відкритості в суспільстві. ЗМІ та громадськість стикалися з численними труднощами, бажаючи більше дізнатися про роботу державних органів або намагаючись оприлюднити урядові рішення та документи. Так, одним з ефективних інструментів стало заснування спеціальних контрольних органів та органів нагляду за дотриманням законодавства у сфері отримання доступу до інформації.

У Канаді існує посада Спеціального уповноваженого з інформації. Так, будь-яка особа, що подала запит, може звернутися з апеляцією, в разі відмови в доступі до інформації, до Спеціального уповноваженого. У його компетенції право відвідувати будь-яке урядову установу, досліджувати всю документацію та інформацію, крім документів, захищених грифом «таємниці Кабінету». Він також може або рекомендувати оприлюднити інформацію, або не поспішати і відмовитися «відкрити» документ. Федеральний суд — остання інстанція, яка вирішує долю документа — оприлюднити його чи ні, якщо з таким рішенням Спеціального уповноваженого не згодна особа, яка подала запит.

Вищим регулюючим правовим документом на рівні держави є Конституція Канади. Крім неї, діяльність ЗМІ та свободу слова в країні регулюється «Хартією прав і свобод», а саме параграф 2 («свобода думки, переконань, думок і їх вираження, включаючи свободу преси та інших ЗМІ»). Однак у 2009 році Рада Європи підписала «Конвенцію про доступ до офіційних документів», під вплив якої потрапляють всі згадані вище категорії правових документів.

Крім того, кожна провінція, незважаючи на чинний Закон про доступ до інформації, володіє рядом своїх власних законів з цього приводу. Закон «Про доступ до інформації» у Канаді надає її громадянам право доступу до інформації на державному рівні, до записів державних органів, а не тільки до даних особистого характеру. Це право кожен може реалізувати за допомогою офіційного публічного запиту в державні структури. Щороку Спеціальний уповноважений з інформації в

Канаді надає річний звіт про роботу із запитами на офіційному урядовому сайті про доступ до інформації громадян Канади. Дані річних звітів знаходяться у вільному доступі в Інтернеті. Це так само надає можливість незалежним дослідникам, ЗМІ та іншим громадським структурам здійснювати моніторинг діяльності Спеціального уповноваженого і всіх державних структур, куди надходять відповідні запити, і робити висновки щодо ефективності роботи даних структур і закону про доступ до інформації в цілому.

Однак у законодавстві Канади немає чіткого переліку винятків відмови від надання інформації. Уряд відповідно до закону може не розголошувати «таємниці Кабінету». Тож будь-який документ може бути оголошеним «документом Кабінету». Також у даному законі визначено перелік сфер, що потрапляють під винятки, які можуть бути оголошені таємними у випадку судового перегляду, і дванадцять приводів для винятків, наданих на розсуд влади.

Багато експертів вважають, що попри важливість закону про доступ до інформації дані винятки і ситуація з «таємницями Кабінету» позбавляють його дієвості.

Також в канадському законодавстві дуже багато застережень. Наприклад, громадськість має право на інформацію про результати перевірки якості споживчих виробів і стану навколишнього середовища, але відомості про довкілля не стають надбанням громадськості, якщо випробування були виконані відомством за плату або за замовленням третьої особи.

Інформація, що належить третій стороні, може бути розкрита, але тільки з її згоди, або, якщо суспільний інтерес в такому оприлюдненні переважає будь-які фінансові вигоди чи втрати третьої особи. Якщо яка-небудь урядова структура відмовляє у наданні відомостей, то обов'язково повинні бути дотримані формальності — така відмова, передусім, має бути законодавчо обґрунтована (ст. 10 Закону про доступ до інформації).

У разі відмови голова установи зобов'язаний назвати причину відмови і неодмінно вказати, що сторона, яка надала запит, має право подати скаргу з приводу даної відмови Спеціальному уповноваженому з інформації.

Ще однією перепорою для встановлення вільного доступу до урядової інформації — це Закон «Про службову таємницю», який запобі-

гає поширенню практично будь-якої інформації, якщо Уряд вважатиме її секретною.

Закон «Про право на невтручання в приватне життя» (1982 р.) є частиною федерального законодавства про права людини, що був прийнятий в якості частини Закону про доступ до інформації. Даний закон не надає права на невтручання в особисте життя, але дозволяє приватним особам свободу вимагати доступ до інформації про них. Важливою поправкою до Кримінального кодексу Канади є Закон «Про захист особистого життя», згідно з яким порушення таємниці приватного листування вважається злочином. Проте загальним правом на федеральному рівні порушення законних прав приватної особи при втручанні в її особисте життя не регулюються. Водночас бракує спеціальних законів, що регулюють діяльність ЗМІ. Діяльність ЗМІ регулюються, передусім, нормами цивільного та іншого законодавства.

Отже, як слушно зауважила *О. Є. Рябишева*: «вивчивши практичний досвід Канади з правового забезпечення та реалізації державної інформаційної політики, яка ставить основною метою забезпечення транспарентності інститутів влади, можна витягти деякі уроки щодо створення ефективних інституційних систем доступу до офіційної інформації. Головним висновком є теза про те, що держава в Канаді являє собою головний суб'єкт управління всіма інформаційними потоками, використовуючи при цьому різні прийоми і механізми регулювання (економічні, правові і т.д.). Політичні структури, еліта та громадськість Канади за останні 30 років створили одну з найкращих у світі, притому, що постійно розвивається, інституційну систему забезпечення інформаційної політики. Вона включає в себе створення єдиного інформаційного простору; створення електронного уряду; вільний доступ до інформації; державне регулювання діяльності ЗМІ; розвиток Інтернету; нормативне регулювання всіх інформаційних відносин і процесів; переклад більшості державних послуг в електронний варіант. Це стало можливим завдяки реалізації концепції «Нового державного менеджменту». Все це забезпечує в Канаді публічну прозорість і підзвітність державних органів. При цьому доступ до офіційної інформації став новим політичним і правовим інститутом, який гарантує гласність правління в сучасних соціальних умовах і в сучасному розумінні і тому становить невід'ємний компонент інформаційної політики держави.

А інформаційна політика, в свою чергу, стає конституційно важливою інституційною підсистемою національної держави»⁹⁰.

Інформаційне законодавство Франції. Серед країн романо-германської правової сім'ї цікавим є правовий досвід регулювання права на інформацію Франції. Вона є однією з перших держав, де право на інформацію було закріплено на рівні Конституції. Інформаційні відносини у Франції законодавчо закріплені в таких НПА: «Про пресу», «Про публікації, адресовані молоді», «Про доступ до інформації» тощо. Крім того, правові засади забезпечення права на інформацію встановлені в Комунікатійному кодексі (Code de la communication) від 1992 року [283]. За практикою Франції, у 2001 році був прийнятий Кодекс аудіовізуальної комунікації, фільмів і літератури в Габоні (Законом № 07/2001) [284].

Інформаційне законодавство Німеччини. Подібний до Канади кодекс поведінки в Інтернеті був розроблений і в Німеччині. При цьому, подібно до інших європейських країн, у ФРН в 70–80-х роках ХХ століття було прийнято ряд законодавчих актів щодо сфери інформаційних відносин: «Про захист персоніфікованої інформації від протиправних дій у процесі обробки даних» (27 січня 1977 року), «Про порядок опублікування інформації» (3 серпня 1977 року), «Про порядок ведення інформаційних реєстрів» (9 лютого 1978 року) тощо.

Під впливом формування глобального інформаційного простору створюється ряд міжнародних організацій, які ініціювали розробку окремих кодифікованих актів щодо професійної діяльності в інформаційній сфері. Так, на принципі приєднання за фактом в Україні чинними є Кодекс етики журналістів країн-членів ООН, Кодекс етики журналістів країн-членів Ради Європи. На основі цих кодексів приватного права в окремих країнах громадськими формуваннями за професійними ознаками приймаються національні кодекси журналістської етики. Зазначене зумовило виникнення і наукової дисципліни під назвою: «інфоетика» — дослідження і розроблення кодифікованих актів поведінки в інформаційному просторі для тих напрямів, що не були охоплені традиційним правом [286, с. 312].

⁹⁰ Рябишева Е. Е. Государственная информационная политика Канады: политико-правовой аспект регулирования // <http://www.aspu.ru/images/File/lzdatelstvo/Kaspiiskii%203%2836%29%202013/139-146.pdf>.

Отже, можна спостерігати тенденцію до введення в систему національного приватного права норм міжнародного приватного права в інформаційній сфері.

Інформаційне законодавство Російської Федерації. У Російській Федерації було прийнято ряд федеральних законів, що відображають розуміння інституціоналізації інформаційного права у цій країні: «Про обов'язковий примірник документа» (1994 р.); «Про інформацію, інформатизацію та захист інформації» (1995 р.), «Про участь у міжнародному інформаційному обміні» (1996 р.); «Про державну таємницю» (1997 р.) та інші.

Інформаційне законодавство окремих країн пострадянського простору. Щодо інших пострадянських країн, то можна зазначити такі законодавчі акти, що закріплюють ті чи інші інститути інформаційного права:

- інститут права про інформацію (закони про інформацію: Таджикистану, України);
- інститут права про суспільну інформацію (Закон Литви «Про суспільну інформацію»);
- інститут права про публічну інформацію (Закон Естонії «Про публічну інформацію»);
- інститут масової інформації (закони Вірменії «Про масову інформацію»);
- інститут свободи інформації (закони про свободу інформації: Азербайджану, Вірменії, Латвії, Закон Узбекистану «Про принципи і гарантії свободи інформації»);
- інститут свободи слова і вираження думки (Закон Грузії «Про свободу слова і вираження думки»);
- інститут інформатизаційного права (закони про інформатизацію: Білорусі, Казахстану; Киргизької Республіки, Таджикистану, Узбекистану, Закон Молдови «Про інформатизацію і державні інформаційні ресурси»);
- інститут права про електронний документ і електронний цифровий підпис (Закон Вірменії «Про електронний документ і електронний цифровий підпис», Закон Туркменістану «Про електронний документ»);
- інститут гарантії і свободу доступу до інформації (Закон Молдови «Про доступ до інформації»; закони Киргизстану: «Про га-

рантії і свободу доступу до інформації», «Про доступ до інформації, що знаходиться у віданні державних органів і органів місцевого самоврядування Киргизької Республіки»; Закон Литви «Про право на отримання інформації від державних установ і установ самоуправління»; Закон Узбекистану «Про гарантії і свободу доступу до інформації»);

- інститут права про інформатику (Закон Молдови «Про інформатику»).

У багатьох пострадянських країнах новим змістовним наповненням інформаційно-правової спрямованості почало визначатися законодавство щодо авторських прав як провідний інститут права інтелектуальної власності: закони про авторське право і суміжні права (Азербайджану, Armenії, Білорусі, Грузії, Казахстану, Киргизстану, Латвії, Литви, Молдови, Таджикистану, Узбекистану).

У ряді країн визначені правові положення комплексного регулювання інституту про засоби масової інформації (закони про засоби масової інформації: Азербайджану, Казахстану, Киргизстану, Узбекистану; закони про друк та інші засоби масової інформації: Туркменістану, Білорусі, Латвії, Таджикистану).

В окремих країнах здійснено фрагментарне законодавче регулювання щодо окремих видів правовідносин, пов'язаних із засобами масової інформації.

Інститут права про телебачення і радіомовлення (мовлення) на законодавчому рівні визначений у спеціальних законах про телерадіомовлення: Азербайджану, Латвії, Естонії; Закон Вірменії «Про телебачення і радіо»; Закон Грузії «Про мовлення», Закон Киргизстану «Про Національну телерадіомовну корпорацію», Закон Литви «Про Литовське національне радіо і телебачення», Закон Таджикистану «Про телебачення і радіомовлення», Кодекс телебачення і радіо Республіки Молдова).

У структурі законодавства про телерадіомовлення в ряді країн є спеціальні закони про інститут суспільного телерадіомовлення (Закон Азербайджану «Про суспільне телерадіомовлення»).

В окремих країнах на законодавчому рівні визначено інститут спеціального суб'єкта права, що здійснює регуляторну діяльність у галузі мовлення (Закон Вірменії «Регламент Національної комісії з телебачення і радіо»).

Деякі країни законодавчо визначили окремо інститут захисту професійної діяльності журналіста (закони про захист професійної діяльності журналіста: Киргизстану, Узбекистану, Киргизстану).

В окремих країнах на законодавчому рівні визначено як спеціальний інститут — видавниче право (Закон Узбекистану «Про видавничу діяльність», Закон Таджикистану: «Про видавничу справу», Закон Молдови «Про видавничу справу»). Деякі країни на законодавчому рівні визначили окремо інститут права про друк (Закон Молдови «Про друк»).

В окремих країнах є виділення на законодавчому рівні інституту права про кінематографію (Закон Грузії «Про державну підтримку національної кінематографії», Закон Литви «Про кіно»).

Слід зазначити новелу в законодавчому регулюванні функціонування ЗМІ у європейських країнах — перший досвід створення Кодексу телебачення і радіо в Молдові, що був прийнятий 27 липня 2006 року. Цей Кодекс має на меті забезпечення захисту прав споживачів програм на прийняття правильної і об'єктивної інформації, що обумовлюватиме вільне формування думок, забезпечення прав мовних організацій на свободу видань і свободу вираження, ствердження демократичних принципів функціонування телебачення і радіо в Республіці Молдова, і встановлення відповідно до конституційних прав і свобод правових основ регулювання: а) створення, розповсюдження і/чи ретрансляції засобами телебачення і радіомовлення програмних комплексів організацій, що здійснюють віщання (мовлення), та перебувають під юрисдикцією Республіки Молдова; б) здійснення суспільного контролю за діяльністю телерадіоорганізацій Республіки Молдова.

Досвід кодифікації законодавства щодо телебачення і радіомовлення Молдови заслуговує на особливу увагу для України, бо в нашій державі також визначена парадигма на кодифікацію інформаційного законодавства. Структурно Кодекс Республіки Молдова про телебачення і радіо складається з 9 глав: «Загальні положення», «Принципи аудіовізуальної комунікації», «Реклама, телеторгівля і спонсорство», «Ліцензії», «Контроль і санкції», «Координаційна рада з телебачення і радіо», «Громадські організації, що здійснюють віщання», «Приватні організації, що здійснюють віщання», «Прикінцеві і перехідні положення». Загальний аналіз цього кодексу, у тому числі його структура нашою думкою, що у складі інформаційного права як комплексної галузі

права Молдови на законодавчому рівні визначено як спеціальну галузь права — право про телебачення і радіо.

Активно у пострадянських країнах здійснюється регулювання на рівні законодавства правовідносин щодо інформації з обмеженим доступом: закони Азербайджану «Про державну таємницю», «Про інформацію, інформатизацію і захист інформації», «Про комерційну таємницю»; закони Вірменії «Про державну та службову таємницю», «Про банківську таємницю»; Закон Білорусі «Про державні секрети»; Закон Грузії «Про державну таємницю», Закон Казахстану «Про державні секрети»; закони Киргизстану «Про захист державних секретів Киргизької Республіки», «Про комерційну таємницю»; закони Латвії «Про державну таємницю», «Про захист персональних даних»; закони Литви «Про державну і службову таємницю», «Про правовий захист особистих даних»; закони Молдови «Про державну таємницю», «Про комерційну таємницю», закони Таджикистану «Про державну таємницю», «Про захист інформації», «Про перелік відомостей, що становлять державну таємницю», закони Туркменістану «Про захист державних секретів», «Про комерційну таємницю»; Закон Узбекистану «Про захист державних секретів».

Як свідчать дослідження, у пострадянських країнах наявний традиційний акцент на інформаційну безпеку з метою максимально можливого державного контролю за будь-яким видом інформаційної діяльності за принципом дотримання державного інформаційного суверенітету.

Майже в усіх вищезазначених державах є закони про зв'язок (телекомунікації), що встановлюють правові, організаційні основи діяльності та визначають повноваження державних і недержавних інституцій у цій сфері: Закон Азербайджану «Про зв'язок»; Закон Вірменії «Про електронні комунікації»; Закон Грузії «Про зв'язок і пошту»; Закон Казахстану «Про зв'язок»; Закон Киргизстану «Про електричний і поштовий зв'язок»; Закон Литви «Про телекомунікації»; Закон Молдови «Про електрозв'язок»; Закон Таджикистану «Про електричний зв'язок»; закони Туркменістану «Про зв'язок» і «Про радіочастотний зв'язок»; закони Узбекистану «Про зв'язок», «Про радіочастотний спектр», «Про телекомунікації»; Закон Естонії «Про телекомунікації».

Слід зазначити, що у більшості країн законодавчо визначаються випадки обмеження інформаційних прав в інтересах національної без-

пеки, у тому числі суспільної необхідності, охорони і захисту життя, здоров'я, честі, гідності, репутації людини.

Ураховуючи вищевикладене, можна виділити такі основні засади правового регулювання інформаційних відносин в окремих країнах:

1. Розвиток суспільних інформаційних відносин під впливом нових технологій комунікації обумовлює дедалі більшу увагу до них урядів держав.
2. Міжнародне інформаційне право має значний вплив на розвиток національних інформаційних законодавств і визначається зростаючою взаємозалежністю.
3. Здебільшого національне інформаційне законодавство країн корелюється із загальними світовими тенденціями розвитку міжнародних стандартів щодо регламентації інформаційних правовідносин.
4. У багатьох країнах світу розроблено спеціальні програми розбудови інформаційної інфраструктури, що спрямована на єдиний інформаційний простір та створення уніфікованої законодавчої бази, з урахуванням особливостей конкретної країни.
5. Національне інформаційне законодавство багатьох країн визначається розгалуженістю, що потребує його систематизації, передусім на рівні інкорпорації.

Отже, міжнародна спільнота приділяє значну увагу правовому регулюванню інформаційних відносин. Як самостійний учасник міжнародних відносин Україна має враховувати міжнародні та європейські тенденції інституціоналізації інформаційних відносин в окремих країнах і в цьому контексті використовувати позитивний досвід інших країн щодо встановлення правових стандартів в інформаційній сфері суспільства.

УДОСКОНАЛЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

- 4.1 ІНКОРПОРАЦІЯ ЯК ЕТАП КОДИФІКАЦІЇ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

- 4.2 СТРУКТУРА ПРОЕКТУ КОДЕКСУ УКРАЇНИ ПРО ІНФОРМАЦІЮ В КОНТЕКСТІ ДОСЛІДЖЕНЬ ІНКОРПОРАЦІЇ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

4.1 ІНКОРПОРАЦІЯ ЯК ЕТАП КОДИФІКАЦІЇ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

За будь-яких обставин розмірковувати про удосконалення правового регулювання інформаційних відносин в країні навряд чи можливо без визначення цілі та її адекватного формулювання. Окреслення цілі інкорпорації інформаційного законодавства обумовлено потребами визначення нормативно-правового матеріалу, що має у подальшому бути систематизованим. Логічно, що виникає питання: а навіщо кодифікувати інформаційне законодавство? Може, цього не варто робити? Може, досить знайти в системі законодавства нормативно-правовий акт, зокрема закон, що має назву «про інформацію», і прочитавши його, надати відповіді на всі питання практики і навчання, використовуючи знання про закони формальної логіки та загальні положення теорії права?

Утім, якби все було так просто! Результати попередніх етапів наших досліджень показали, що, на жаль, такий, здавалося б, раціональний підхід до розуміння змісту інформаційного законодавства і формування його в одному нормативно-правовому акті (законі) ані у нашій країні, ані в інших країнах, ані в міжнародному співтоваристві чомусь не реалізується. Знову виникає питання: чому? Окреслимо це питання конкретніше: чому в Україні, в інших країнах, у міжнародному законодавстві не існує єдиного матричного за змістом НПА, де методом агрегації розкривалися б усі конфігурації правил поведінки людей стосовно інформації?

Ми вважаємо, що відповіді на зазначені питання потрібно шукати застосовуючи хронологію. Розуміння хронології пропонується визначити буквально з її змісту — як (від грец. χρόνος — час і λόγος —

вчення) вчення про послідовність історичних подій, у часі; або як часослів'я, опис і вивчення того, як саме відбувалися певні події в часі (історично) [287].

Дослідження окремих аспектів історії формування інформаційного права із подальшим переходом до історії формування законодавства на попередніх етапах наших наукових розвідок надали можливість дійти висновку, що упродовж усього буття людства його право завжди долає певні цикли формування щодо формалізації норм правил поведінки через виявлення (чи усвідомлення) закономірностей. Саме закономірності надають можливість прогнозувати, планувати бажану, очікувану поведінку у взаємостосунках між людьми. В українській мові, як і в деяких інших мовах, слово «закон» вживається не лише стосовно прогнозування фізичних явищ, а й щодо суспільного життя. Це слово було запозичено правом: як форма виразу, регулювання, дотримання, охорони та захисту бажаних для суспільства правил поведінки. Традиційно визначаючи нові закони норм поведінки суспільного життя, що їх певним чином формалізували та фіксували юридично (у розумінні справедливості) у нормативно-правових актах під назвою «закони». Практика законотворчості за концепцією нарощування кількості нормативно-правових актів, на наш погляд, породила таке явище, як інкорпорація законодавства щодо певного предмета правовідносин, що усвідомлюється у суспільстві як спеціальний об'єкт. У нашому випадку таким спеціальним предметом (об'єктом) стала інформація у всіх її комунікативних проявах: даних, відомостях, повідомленнях, кодах, сигналах тощо.

Для пояснення наслідків інкорпорації як передумови кодифікації інформаційного законодавства України пропонується застосувати за аналогією закон фізики у діалектиці: будь-яке досягнення сукупності критичної маси явища (кількісних показників) зумовлює зміну його якості до позитивних чи негативних проявів. Негативні прояви у суспільстві завжди призводять до кризи. Криза зумовлює необхідність визначення нової парадигми виходу із негативу до бажаного для людини, суспільства, держави соціального життя.

Сучасний стан законодавства України про інформацію за обсягом і якістю визначив зростання ролі інкорпорації як першого етапу систематизації — перетворення сукупності нормативно-правового масиву, що має тенденцію до переходу на безлад у множинність, що має при-

вести законодавство до нової якості не притаманної його сукупності. У зв'язку з цим інкорпорація не зводиться лише до збирання та зведення системи НПА за певними критеріями. Інкорпорація завжди має мати мету і дерево цілей, що деталізуються у завданнях. Інкорпорація законодавства, як і будь-яке явище систематизації у соціальних явищах, повинна мати стратегічну мету, тактичні цілі та оперативні завдання. Інкорпорація задля інкорпорації — нісенітниця.

Здійснюючи інкорпорацію інформаційного законодавства, ми у підтексті визначили головну (стратегічну) її мету. Сформулюємо її у такому питанні: наскільки чинне законодавство України про інформацію зручне для вивчення, розуміння та застосування, а отже, наскільки воно раціональне, праксеологічне і оптимальне?

У ході проведення інкорпорації інформаційного законодавства України ми переконалися, що воно донині безсистемне, нераціональне, непраксеологічне, а отже, неоптимальне для вивчення, розуміння та використання. Таким чином, нами було визначено, що законодавство України щодо інформації перебуває у кризі. Ця криза дедалі більше знаходить прояв у суспільних відносинах в інформаційній сфері. Більш того, криза починає впливати й на інші сфери суспільного життя зі швидкістю поширення чинників, структурованих у інформаційному суспільстві. Вона значно пришвидшується через канали телекомунікації, а нерідко виступає каталізатором різноманітних глобальних соціальних криз: економічних, політичних, культурних. Саме незнання (брак інформації, або не усвідомлення наявної інформації) стали підставами сучасних соціальних потрясінь у деяких регіонах Землі. Отже, суспільство окремих країн вимагає від державних діячів: якщо у вас немає знань, або ви не здатні їх генерувати та застосовувати для того, щоб запобігати соціальним кризам, звільніть місце на владному олімпі для інших. Мирний вихід із будь-якої кризи можливий лише через реформу унормованих правил поведінки на умовах раціонального співвідношення потреб та інтересів осіб, соціальних утворень, суспільства, держави, міжнародного співтовариства, створення належного співіснування людей та закріплення їх юридично. Дотримання юридичних законів як алгоритмів бажаної поведінки кожним є умовою існування усіх.

У ході дослідження наслідків інкорпорації законодавства України про інформацію, у порівнянні із інформаційним законодавством окре-

мих країн та міжнародним інформаційним правом у комплексі із вивченням різноманітних наукових джерел, що стосуються систематизації цього законодавства як галузі права, ми шукали можливий шлях виходу із кризи цього законодавства. Такий вихід із кризи соціальних спільнот у юридичній площині історично визначений двома шляхами: юридичною консолідацією законодавства; та кодифікацією законодавства як передумовою консолідації кожного (людини, громадянина), суспільства та держави у збереженні належного їх співіснування.

Досвід України свідчить, що при нарощуванні масиву НПА, у тому числі у юридичній формі законів щодо інформаційної сфери суспільства досяг критичної межі, за якою законодавство вже не виконує своїх функцій: нарощування кількості законів не призводить до покращення життя кожного, суспільства та держави. Образно це можна сформулювати таким чином: у результаті держава втрачає суверенітет: самостійність перетворюється дедалі більше на незалежність, а незалежність перетворюється на залежність від інших держав, як зазіхають для розширення їх потреб, інтересів у геопросторі.

Про яку якість законодавства можна говорити, якщо в ряді законів незалежної України при визначенні мови правовідносин у державі у певній сфері чи галузі чи напрямі суспільних відносин формувалося посилення на неіснуючий спеціальний «закон про мови». З позицій формальної логіки, якщо здійснюється посилення на неіснуючий закон, то чи не викликає така норма ентропійного змісту відповідної правової, юридично сформульованої рефлексії? Отже, об'єктивно формується проблема співвідношення права і закону: відповідності закону праву.

В'їдливий опонент може заперечити: а хіба Закон «Про мови в Українській РСР», що був ухвалений 28. 10. 1989 р. за № 8312–11 як перша ознака прояву суверенітету українського суспільства, ще за часів СРСР, не був таким? На це можна відповісти адекватно: як нині у новому суспільстві мають ставитися до законодавчого акта, ухваленому ще за часів імперії? Відповідь напрошується така: його просто не читали при створенні нових законодавчих актів нової держави, або якщо хтось і читав, то не помічав його правової «дрімаючої» прерогативи, що була в ньому закладена. Цією прерогативою постійно спекулювали деякі політичні партії чи політики старої формації, які виконували роль або колабораціоністів, або іншу, проте далеку від української національно-державної, демонструючи власну меншовартість.

Інший приклад практики законотворення як проблеми можна порушити у наступному контексті: чи можуть викликати однозначну, консолідуючу правову рефлексію законодавчі формулювання на зразок «цивільне законодавство», «кримінальне законодавство», «інше законодавство» і тому подібні? Чи не варто створювати нові спеціальні закони за фрагментарним підходом, може, потрібно створювати закони, що вносять зміни і доповнення до того «цивільного», «кримінального» чи «іншого законодавства»?

Наступний приклад незадовільного стану інформаційного законодавства є формулювання щодо посилання на спеціальні закони, назва яких викладена у новій редакції. Для прикладу, в окремих спеціальних законах щодо інформаційної сфери суспільства є посилання на Закон України «Про захист інформації в автоматизованих системах», що був прийнятий 05. 07. 1994 р. за №80/94-ВР. Його назва у редакції з 31. 05. 2005 р. за № 2594-IV «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах». Проте досі у відповідні спеціальні закони змін назви Закону в новій редакції не було зроблено. Виникає питання: навіщо було ініціювати нову редакцію спеціального закону, якщо вона легально не консолідується з іншими спеціальними законами? Вочевидь, ті державні структури, які ініціювали зміни назви закону, не повною мірою провели інкорпорацію законів, де згадується назва Закону, або до норми Закону про визначення системи законодавства щодо певної сфери ставилися як до формальності, на яку ніхто не зважає. Тоді навіщо засмічувати нормативно-правовий масив законодавства?

У ході проведеної нами інкорпорації інформаційного законодавства в аспекті співвідношення його із нормами Конституції України була виявлена ще одна проблема: у статті 92 Конституції України законотворці використали різні формулювання, визначаючи сфери, галузі, напрями суспільних відносин, що визначаються винятково законами: в одних випадках йдеться просто про «права», в других — про «правосуб'єктність», у третіх — про «порядок», у четвертих — про «засади», у п'ятих — про «основи», у шостих — про «правовий режим», у сьомих — про «правові засади», у восьмих — про «правила», у дев'ятих — про «організацію», у десятих — про «основні обов'язки» тощо. Проте, якщо уважно прочитати спеціальні юридичні закони, де фрагментарно визначаються, регулюються певні галузі, сфери, напрями

ми суспільних відносин, а також норми, де визначається мета цих законів, то нерідко зазначені формулювання не відповідають формулюванням у нормах Конституції України. При цьому у законопроектах можна натрапити на «перли» на зразок «основні засади» тощо.

В Україні окремими політиками мусується ідея розроблення і прийняття нової Конституції. Проте постає питання: а чи цілком реалізовані положення чинної Конституції, зокрема щодо того, що має регулюватися винятково законами України? Якщо ні, то виникає підозра: а чи не хочуть політики через ухвалення нової Конституції (у тому числі під прикриттям формулювання «нової редакції») погіршити чи скасувати положення чинної щодо прав і свобод людини, громадянина, суспільства? Про нереалізованість конституційних положень у ході інкорпорації, застосовуючи компаративний аналіз свідчить хоча б те, що досі бракує закону України, у тому числі у статусі кодексу, де визначалося б, що таке інформатика (зазначено у п. 12 статті 92 Конституції України), організація чи основи, чи основи організації інформатики.

Декому ці проблеми можуть здаватися дріб'язковими. Проте саме із таких дріб'язковостей і виникає правовий нігілізм в особі і суспільства, формуються сталі навички інформаційного безкультур'я. А правовий нігілізм породжує недовіру до держави в особі, суспільства, у результаті чого виникає ентропія в інформаційній сфері, що може поширитися на загальнодержавний рівень і сприяти актуалізації алгоритмів дестабілізації різновекторної спрямованості.

Як методичне положення можна зазначити, що у ході проведення інкорпорації інформаційного законодавства України як тактичної цілі, синхронно і в комплексі виконуються оперативні завдання для цілей аналізу цього законодавства. Отже, в будь-якому випадку правовий аналіз законодавства нами розглядається як закономірна складова інкорпорації, що надає можливість синтезувати питання правового змісту в проблеми. Окремі з них трансформуються у проблемні питання. Так чи інакше в розумного дослідника інкорпорація законодавства закономірно викликає потребу його поточного аналізу, а отже, виявленню у законодавстві неузгодженостей, протиріч, прогалин, розбіжностей, невідповідностей нормативних положень з потребами практики тощо. Таким чином, для кожного правознавця є, або має стати зрозумілим, що будь-який аналіз починається, передусім, з інкорпорації законодавства: відбору і приєднання окремих законодавчих актів чи части-

нок із них до цілого, їх систематизації у розумінні її як зводу (зведенні) та відповідного упорядкування нормативно-правового масиву за певними ознаками у збірник. Не обов'язково збірник має бути технологічно об'єктивізованим на папері (у книжці, бюлетені, журнали і т.п.). Для дослідників із високим рівнем інформаційної культури, комп'ютерної грамотності достатнім є інкорпорація законодавства в електронному вигляді, на магнітних або цифрових носіях.

Завжди відбір нормативно-правового масиву за визначеною темою дослідником здійснюється в умовах певної невизначеності. Як правило, для відбору нормативно-правового масиву обирається певний порядок. При цьому питання змісту й узгодженості правових норм у законодавстві відкладається дослідником для іншого етапу — структуризації зібраного обсягу матеріалу відповідно до визначеної проблеми, що є темою наукових чи практичних розвідок, їх стратегічної мети чи тактичних цілей.

За будь-яких обставин із нормативно-правового масиву за певними критеріями визначається порядок такого відбору. Перше, що спадає на думку, це відбір НПА в алфавітному порядку. У нашому випадку алфавітний порядок відбору законодавства розпочато з літери «і», з якої починається слово «інформація». Тобто здійснено було пошук законодавчих актів, де в назві є слово «інформація».

Наступне питання, що виникає в дослідника, це розуміння при інкорпорації сутності хронологічного порядку структуризації законодавства. Хронологічний порядок при великій кількості законодавчих актів визначає оперативні завдання інкорпорації. Якщо потрібно прослідкувати генезу розвитку законодавства в історичній перспективі, то інкорпорація здійснюється винятково від минулого до сучасності. При цьому оперативно і в комплексі потрібно визначити ієрархію законодавства (який з двох законів для іншого є основою, або в якому законі не визначається жодних основ, засад).

Проте іноді хронологічний порядок може бути змінено: структуризація законодавчих актів при їх інкорпорації здійснюється від останнього прийнятого до попередніх, що означені як чинні. При цьому важливу роль відіграє прикладний порівняльний аналіз окремих правових норм у законодавчих актах за певними критеріями: предметом правовідносин, змістом правовідносин, методом їх встановлення, виникнення, зміни чи припинення тощо.

В окремих випадках при інкорпорації законодавства як її метод використовується легальна консолідація. У такому разі виявляється значимість у законодавчих актах норм, де визначається система законодавства щодо предмета правовідносин, що є ознакою їх сфери чи галузі, чи напряму в суспільній діяльності. Такі норми формулюються лише в окремих статтях законодавчого акта (або навіть в його преамбулі). За структурою таких норм можна побачити наскільки повно проведена попередня науково-практична інкорпорація законодавства при розробці нового проекту законодавчого акта і зробити відповідні висновки про якість такої інкорпорації.

Для прикладу, на наш погляд, якщо спеціальний законодавчий акт не має преамбули, а починається зі слів на зразок: «Верховна Рада України постановляє:...», то можемо висновувати, що такий законодавчий акт має низький рівень інкорпорованості.

Другий рівень якості інкорпорованості законодавчого акта визначається наявністю в ньому преамбули, де апріорі має визначитися головна, стратегічна мета цього акта. При цьому також визначається значення у преамбулі такого законодавчого акта його системних ознак. Тобто, якщо в його преамбулі відразу йдеться про Конституцію та інші законодавчі акти, що були прийняті до нього, то рівень якості такого закону сумнівний, або такий, що має великі недоліки у перспективі застосування та невисокий рівень інкорпорації законодавства при підготовці законопроекту.

Про високий рівень попередньої інкорпорації свідчить наявність у законодавчому акті окремої статті, де йдеться про законодавство у сфері суспільних відносин, що визначаються і регулюються цим законом. На наш погляд, слід вважати методичною помилкою, коли у такій статті закону (чи законопроекту) є підміна категорії «законодавство про...» категорією «правове регулювання...». Це може вважатися дрібничкою, або не суттєвою формальністю. Проте це може мати і серйозні наслідки. Такі дрібні, на перший погляд, формальності неодноразово і неоднозначно розглядалися Конституційним Судом України та Верховним Судом України як в інтересах людини, громадянина, суспільства, так і всупереч ним.

Найвищим рівнем легальної інкорпорації нами пропонується сформулювати у категорії «легальна інкорпорована консолідація законодавства», це коли у законодавчому акті, у розділі «загальні положен-

ня» чи у частині законодавчого акта, де визначені загальні положення, наявний окремий розділ під назвою на зразок «Правове регулювання у сфері...», де чітко виписуються окремо у статтях норми про законодавство щодо сфери застосування предмета закону.

У практичній площині теми нашого дослідження зазначимо, що ми дійшли **висновку**: в теорії інформаційного права визначилася доктрина, що інкорпорація розглядається переважно як етап кодифікації інформаційного законодавства України. На практиці цей етап (інкорпорація) тягнеться вже багато десятиліть. Від нього законотворці ніяк не можуть перейти до наступного етапу систематизації інформаційного законодавства — його кодифікації.

У цьому сенсі ми поділяємо думку *О. В. Нестеренко*, який вважає, що перехід будь-якої країни до інформаційного суспільства вимагає переосмислення, а в окремих випадках розроблення нових механізмів регулювання відносин, що виникають між громадянами, їхніми об'єднаннями та державою [288, с. 13]. Можливо, саме глобальне інформаційне суспільство породило сучасні глобальні кризи, що стримують подальший розвиток людства, яке ще не створило правових засобів протистояти тим, хто хоче доручити машині (комп'ютеру) через електронні коди керувати долею людей і людства. На електронний код комп'ютера потрібний код самозбереження людства.

Можливо тому законодавчий нормативно-правовий акт щодо права про інформацію повинен мати назву Кодекс про інформацію, а не Інформаційний кодекс. Родовою ознакою законодавчого акта має бути не предмет правовідносин, а зміст правовідносин до предмета. Тобто, якщо інформаційну ознаку ставити перед ознакою законодавчого акта, то відповідно, таке перестановлення кодів даних у матриці, з точки зору інформатики, викличе лише ентропію, що призведе до зупинки функціонування системи. У іншому випадку, буквальна назва законодавчого акта буде семантично ігноруватися суб'єктами правовідносин.

Далі свідомо відтворимо для заперечення думку, щоб акцентувати на ній увагу, а також визначити свою солідарність із її критикою: в Україні ще не сформовано ефективної системи науково-інформаційного забезпечення між дослідниками інформаційної сфери. На тлі великої кількості наукових публікацій, пов'язаних із дослідженням правовідносин щодо інформації, складається враження, що окремі українські науковці немовби не помічають один одного, а орієнтуються

переважно на російськомовні наукові джерела. Зазначене підтверджується такими «узагальненнями», що «слід відверто визнати, що наша країна ще значно відстає від розвинених країн у галузі не тільки інформаційних технологій, а й наукового та ефективного законодавчого забезпечення існуючих інформаційних відносин» [289, с. 10].

Така думка справедливо заперечується *М. І. Дімчогло* [45, с. 158]. Розвиваючи дискусію, у контексті обґрунтувань і підтримки позиції *М. І. Дімчогло*, можна зазначити: чи не є це культивуванням комплексу меншовартості українських дослідників інформаційного права? І ще раз зазначимо, що деякі українські політики, можновладці в уряді держави, парламенті майже не цікавляться вітчизняними правовими науковими дослідженнями в інформаційній сфері. А ті, хто цікавиться і виносить рекомендації на міжнародний рівень, то відразу здобувають міжнародне визнання. Досить зазначити, що дослідження українських вчених були свого часу реалізовані при створенні модельного Інформаційного кодексу для країн СНД. Там почули голос наших науковців.

Аналіз доктринальної спрямованості публікацій, присвячених підвищенню ефективності вітчизняного інформаційного законодавства, надає можливість виокремити наукові розробки окремих українських дослідників щодо пропозицій, що мають затримку в часі при реалізації на законодавчому рівні. Ще у 2002 р. політики, які прислухалися до науковців, зазначили ряд проблем правового регулювання суспільних інформаційних відносин в Україні. Так, стосовно фрагментарної законотворчості щодо інформаційної сфери суспільних відносин цілком слушною є думка *М. Томенка*. Вона відтворюється у ряді наукових досліджень як позитив, що претендує на статус доктринального положення. Він зазначив, що для поновлення конституційного статусу управління інформаційною сферою не обов'язково ухвалювати нові закони. Потрібно почати з того, щоб повернути конституційний статус тих державних органів, які повинні здійснювати управління інформаційним простором [290, с. 4]. Стосовно цього додамо, що настав час зупинитися в ініціюванні нових спеціальних законів, зокрема тих, де передбачається створення загальнодержавних єдиних реєстрів населення, прислухатися до тих, хто вбачає в них загрозу безпеці суспільства, поміркувати: чому цього не роблять в інших країнах, або змодельювати можливі негативні наслідки тотальної інформатизації суспільств на прикладі розвинених країн світу.

Виклад основних положень дисертації «Інкорпорація інформаційного законодавства України» Кирилом Павловичем Череповським

Виступ наукового керівника доктора юридичних наук, доцента, академіка Академії наук вищої освіти України, академіка Міжнародної кадрової академії, професора кафедри управління в органах внутрішніх справ Національної академії внутрішніх справ Володимира Анатолійовича Ліпкана

Голова спеціалізованої вченої ради К 17.051.07 Запорізького національного університету, доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України Тетяна Олександрівна Коломоєць

Голова спеціалізованої вченої ради Т. О. Коломоєць і секретар даної ради П. С. Лютіков під час оголошення відзивів на автореферат дисертації К. П. Череповського

Виступ офіційного опонента доктора юридичних наук, старшого наукового співробітника, начальника НДЦ з проблем оподаткування Національного університету державної податкової служби України Андрія Миколайовича Новицького

К. П. Череповський уважно сприймає виступ офіційного опонента А. М. Новицького

Виступ офіційного опонента кандидата юридичних наук, старшого наукового співробітника, завідувача науковим відділом теорії та історії інформаційного права Науково-дослідного центру правової інформатики Віталія Степановича Цимбалюка

Обговорення праці К.П. Череповського спеціалізованою вченою радою

К. П. Череповський дає відповіді на запитання у ході дискусії з членами спеціалізованої вченої ради

В. С. Цимбалюк бере участь в дискусії щодо необхідності інституціоналізації інформаційного права як самостійної комплексної галузі права

В. А. Ліпкан і К. П. Череповський уважно слухають членів спеціалізованої вченої ради під час обговорення дисертації

В. А. Ліпкан і В. С. Цимбалюк обговорюють необхідність зміни векторів у Доктрині інформаційної безпеки України

В. А. Ліпкан і В. Г. Поліщук під час обговорення положень книги В.А.Ліпкана, В.А.Залізняка «Систематизація інформаційного законодавства України»

Виступ наукового керівника В.А. Ліпкана

В. А. Ліпкан і В. С. Цимбалюк під час проведення відкритої лекції зі студентами юридичного факультету ЗНУ щодо інформаційно-психологічних операцій проти України і проблем розвитку інформаційного права

**В. А. Ліпкан дарує свою монографію
«Систематизація інформаційного законодавства України» Т. О. Коломоєць**

**В. А. Ліпкан, В. С. Цимбалюк, Р. С. Мельник під час обговорення питань
ухвалення Кодексу України про інформацію**

А. М. Новицький лишає свій напис у Книзі почесних гостей ЗНУ

В. С. Цимбалюк лишає свій напис у Книзі почесних гостей ЗНУ

Шарая Анна Анатоліївна - кандидат юридичних наук Запорізький національний університет, доцент кафедри цивільного права

П. С. Лютіков і Т. О. Коломоєць, Р. С. Мельник під час голосування за присудження Череповському К. П. наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право

**Делія Юрій Володимирович, кандидат юридичних наук, доцент,
Донецький юридичний інститут Міністерства внутрішніх справ України,
викладач кафедри конституційного та міжнародного права і В.А. Ліпкан**

В. А. Ліпкан із вдячністю вручає квіти Т. О. Коломоєць

Запорізький національний університет

Тотальна інформатизація суспільства в країні, де населення у переважній більшості схильне до сприйняття тоталітаризму, може стати внутрішньою загрозою національній безпеці.

Декому це може здатися маячнею. Але таке уявлення може перестати бути маячнею, коли лише на підставі рекомендацій «машини» людина позбавляється не тільки прав і свобод пов'язаних з інформацією, а й життя.

Ми підтримуємо позицію *М. І. Дімчогло* [45, с. 165], яка, продовжуючи думку *М. Томенка*, опирається на пропозицію *І. Чиж* [291, с. 21]. Ця пропозиція нами інтерпретується у більш широкому змісті.

Серед **основних заходів державної інформаційної політики** мають бути такі:

- створити систему, де кожне підприємство, установа чи організація інформаційної сфери незалежно від форми власності, величини капіталу чи кількості працівників, сфери поширення, способу виробництва інформаційного продукту мають бути рівними серед рівних;
- перейти від Концепції державної інформаційної політики та інформаційної безпеки України до системного Кодексу [для інформаційної сфери суспільства] (Підкреслено нами — Авт.);
- відпрацювання техніко-технологічних параметрів розвитку галузей, пов'язаних з продукуванням інформації, у тому числі телерадіомовлення, вітчизняної поліграфії та інших підсистем;
- створити єдину інформаційну управлінську загальноукраїнську систему за прикладом «електронного уряду» з реальною відповідальністю посадових осіб за своєчасне, повне та правдиве оновлення інформації щодо владної діяльності;
- виробити спеціальну державну програму взаємодії влади із редакціями різних засобів масової інформації та журналістами, а також із іншими організаційними структурами галузі телекомунікації з метою опрацювання єдиних підходів до їх прав, незалежно від видання, його юридичної, майнової, регіональної, політичної або іншої особливості, а також уніфікованого законодавчого закріплення їх обов'язків і відповідальності за моральність публікацій.

Ми цілком на боці тих дослідників, які вважають, що логічні пропозиції у цьому контексті містяться в затвердженій і взятій за основу

рішенням Урядової комісії з питань інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності органів виконавчої влади від 6 жовтня 2000 року Концепції реформування законодавства України у сфері суспільних інформаційних відносин, де визначено засади стратегії реформи інформаційного законодавства при входженні до інформаційного суспільства [292]. Основні положення цієї Концепції частково законодавчо були реалізовані в Основних засадах розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки. У підрозділі 4 зазначеної Концепції було визначено, що систематизація інформаційного законодавства передбачається в три етапи. Зміст цих етапів пропонується нами викласти у конструктивно-критичній формі:

1. Инкорпорація законодавства — визначення ієрархічної системи та структури інформаційного законодавства на рівні правової доктрини. За сутністю це вже зроблено українськими науковцями у ряді монографічних праць.
2. Виокремлення в системі законодавства галузі та закріплення її легально у Зводі законів України як розділу «Інформаційне законодавство». В умовах створення та функціонування електронних баз даних правової інформації у Верховній Раді України, а також електронних інформаційних ресурсів інших органів державної влади країни із застосуванням мережі Інтернет, потреба у цьому заході вже втратила свою актуальність, необхідність.
3. Кодифікація — розроблення і прийняття Верховною Радою України такого нормативного акта, як Кодекс України про інформацію. Це, як процес, активно реалізується в Україні на рівні наукових досліджень за правовою тематикою. Точкою опори для реалізації кодифікації на практиці можна вважати цільові дослідження: щодо систематизації законодавства про інформацію (проведені на монографічному рівні у дисертації *В. А. Залізняка*); щодо консолідації законодавства про інформацію (проведені — *М. І. Дімчогло*) та щодо кодифікації законодавства про інформацію (проведені — *В. С. Цимбалюком*⁹¹). У синтезі ці до-

⁹¹ **Цимбалюк В. С.** Інформаційне право (основи теорії і практики). Монографія / В. С. Цимбалюк. — К.: «Освіта України», 2010. — 388 с.; Цимбалюк В. С. Інформаційне право: концептуальні положення до кодифікації інформаційного законодавства / В. С. Цимбалюк. — К.: «Освіта України», 2011. — 426 с.; Цимбалюк В. С. Проблеми визначення категорії «інформаційна безпека підприємницької діяльності» в праві України за умов формування інформаційного сус-

пільства / В. С. Цимбалюк // Малий і середній бізнес. — К. : НДІ Приватного права і підприємництва. — 2003. — № 1–2. — С. 43–54.; Цимбалюк В. Питання організаційно-правового забезпечення інформатизації як провідного напрямку модернізації державної податкової служби України / В. С. Цимбалюк // Науковий вісник Національної академії державної податкової служби України. — 2004. — № 2 (24). — С. 135–141.; Цимбалюк В. Інформаційна безпека підприємницької діяльності: визначення сутності та змісту поняття за умов входження України до інформаційного суспільства (глобальної кіберцивілізації) / В. С. Цимбалюк // Підприємництво, господарство, право. — 2004. — № 3. — С. 88–91.; Цимбалюк В. Сутність інформаційної безпеки в умовах входження України до глобальної кіберцивілізації / В. С. Цимбалюк // Науковий вісник Національної академії державної податкової служби України. — 2004. — № 4 (26). — С. 135–141.; Цимбалюк В. Цивільно-правові джерела інформаційного права / В. С. Цимбалюк // Правова інформатика. — 2005. — № 3 (7). — С. 36–42.; Цимбалюк В. С. Сутність і зміст правової інформатики (методологічний аспект) / В. С. Цимбалюк // Правова інформатика. — 2005. — № 4 (8). — С. 18–30.; Цимбалюк В. С. Правові аспекти створення єдиної комп'ютерної інформаційної системи правоохоронних органів з питань боротьби зі злочинністю в Україні / В. С. Цимбалюк // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). — К. : МНДЦ з проблем боротьби з організованою злочинністю Ради національної безпеки і оборони України. — 2006. — № 14. — С. 193–200.; Цимбалюк В. С. Роль правової інформатики у модернізації прокуратури України / В. С. Цимбалюк // Право України. — 2006. — № 11. — С. 73–77.; Цимбалюк В. С. Охорона та захист інформаційних ресурсів на засадах юридичної деліктології / В. С. Цимбалюк // Правова інформатика. — 2007. — № 4 (16). — С. 13–24.; Цимбалюк В. Методологія інформаційного права як комплексної галузі юридичної науки (засадничі, принципові положення) / В. С. Цимбалюк // Правова інформатика. — 2007. — № 3 (15). — С. 40–51.; Цимбалюк В. Правова інформатика в діяльності прокуратури України / В. С. Цимбалюк // Правова інформатика. — 2007. — № 2 (14). — С. 18–27.; Цимбалюк В. Правові аспекти охорони та захисту комп'ютерних інформаційних ресурсів / В. С. Цимбалюк // Правова інформатика. — 2007. — № 1 (13). — С. 42–53.; Цимбалюк В. С. Інформація як об'єкт правовідносин та предмет наукового пізнання у правознавстві / В. С. Цимбалюк // Бюлетень Мініюсту України. — 2007. — № 10. — С. 62–69.; Цимбалюк В. С. Інституціоналізація інформаційної безпеки в інформаційному праві України / В. С. Цимбалюк // Бюлетень Мініюсту України. — 2007. — № 8. — С. 45–53.; Цимбалюк В. Наукові джерела інформаційного права України / В. С. Цимбалюк // Бюлетень Мініюсту України. — 2007. — № 5. — С. 28–76.; Цимбалюк В. Щодо формування стратегії інформатизації прокуратури України в умовах розвитку інформаційного суспільства / В. С. Цимбалюк // Вісник прокуратури. — 2007. — № 5. — С. 92–99.; Цимбалюк В. С. Методологічні положення щодо формування організаційно-правових основ інформатики та безпеки інформаційних систем у авіації / В. С. Цимбалюк // Правова інформатика. — 2008. — № 4 (20). — С. 50–54.; Цимбалюк В. С. До методології міжгалузевого взаємозв'язку з організаційно-правовим забезпеченням системності інформатизації (на прикладі інституціоналізації інформаційних правовідносин у сфері повітряного транспорту) / В. С. Цимбалюк // Правова інформатика. — 2008. — № 1 (17). — С. 35–38.; Цимбалюк В. С. Питання кодифікації інформаційного законодавства / В. С. Цимбалюк // Правова інформатика. — 2009. — № 4 (24). — С. 13–22.; Цимбалюк В. С. Структуризація міжнародного інформаційного права у правознавстві / В. С. Цимбалюк // Правова інформатика. — 2009. — № 2 (22). — С. 25–30.; Цимбалюк В. С. Суб'єкти

слідження можна вважати також базисом для подальших наукових розвідок стосовно удосконалення законодавства про інформацію через його кодифікацію.

Стосовно інкорпорації інформаційного законодавства у контексті зазначеної концепції нами підтримується позиція тих дослідників, які вважають, що її розуміння має тлумачитися у змісті як припинення ініціювання і прийняття до розгляду органами республіканської державної влади законопроектів, у яких фрагментарно вбачається регулювання окремих складових інформаційних відносин. Усі зусилля законопроектної роботи мають бути спрямовані на створення проекту Кодексу України про інформацію, що має бути прийнятий до 2015 року, на виконання Основних засад розвитку інформаційного суспільства на 2007–2015 роки.

За сутністю перший та другий етапи, зазначені у цій концепції, є одним етапом — інкорпорацією. В сучасних умовах здобутків правової інформатики легальне формування Зводу законів України анахронізм. До того ж роботу над створенням Зводу законів потрібно розпочинати лише за стабільних суспільних відносин і стабільного законодавства [293, с. 140]. Інакше Звід законів втрачає сенс. Можливо, тому в більшості країн відмовилися від легальної інкорпорації через видання зводів законів за галузевою ознакою. Підтримання таких Зводів законів в актуальному стані в умовах конвергенції сфер суспільних відносин нами розглядається як процес, що є занадто громіздким, витратним та таким, що потребує багато сил, засобів і часу.

На нашу думку, незважаючи на те, що суспільні інформаційні відносини як система іманентно є динамічними, тому й інформаційне законодавство також доктринально пропонується розглядати як динамічну систему. Дискретна інкорпорація законодавства про інформацію є важливим напрямом наукової діяльності на сучасному етапі. Оскільки значення інкорпорації як форми систематизації полягає в тому, що

інформаційного права та інформаційної діяльності / В. С. Цимбалюк // *Правова інформатика*. — 2010. — № 3 (27). — С. 29–32.; Цимбалюк В. С. Суспільна мораль як різновид інформаційної безпеки / В. С. Цимбалюк // *Правова інформатика*. — 2010. — № 1 (25). — С. 23–29.; Цимбалюк В. С. Інформаційне право — право інформаційного суспільства / В. С. Цимбалюк // *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. Політологія. Соціологія. Право: 36. наук. праць. — К. : ІВЦ «Політехніка». — 2010. — № 3 (7). — С. 153–157.; Цимбалюк В. С. Інформатика як об'єкт правовідносин / В. С. Цимбалюк // *Інформація і право*. — 2012. — № 1 (4). — С. 108–112.

вона створює умови для упорядкування нормативно-правового матеріалу у певній сфері, у тому числі з метою полегшення правової освіти та правозастосування у контексті можливості реалізації доступу до правової інформації громадськості.

На цьому етапі дослідження пропонується через узагальнення викладеного вище теоретичного матеріалу сформулювати наукові положення, що можуть претендувати на статус доктринальних:

1. У вітчизняній теорії інформаційного права на основі загальних положень теорії права вже сформувалася критична маса наукових знань, що надають можливість здійснювати інкорпорацію українського інформаційного законодавства з урахуванням критично опрацьованих наукових і практичних доробків вітчизняного та міжнародного досвіду.
2. Враховуючи, що у більшості європейських країн відмовилися від легальної інкорпорації з виданням Зводів законів, то, відповідно, і в Україні також не варто цього робити. Цей результат інкорпорації (видання Зводів законів) нині успішно замінюється можливостями інкорпорації споживачем правової інформації із застосуванням здобутків інформатики: комп'ютерних інформаційно-аналітичних систем, у тому числі із застосуванням Інтернету. Тобто кожна зацікавлена особа самостійно може за заданими нею критеріями здійснити для власних потреб інкорпорацію інформаційного законодавства. Водночас, чітко легальний статус таких правових КСІАЗ в Україні не визначено.
3. Ми підтримуємо позицію тих дослідників, які вважають, що у подальшому розвитку інформаційного законодавства доцільним було б законодавчо закріпити (на першому етапі — внести відповідні доповнення до Закону України «Про інформацію» стосовно правової інформації у контексті інформатики — про визначення як еталонної її електронної бази — КСІАЗ Верховної Ради України, для цілей інформаційної безпеки — «дзеркальні» її відображення основного масиву: електронну базу реєстру нормативних актів, що ведеться Міністерством юстиції, а також електронну базу правової інформації, що ведеться у Науково-дослідному інституті інформатики і права Національної академії правових наук України з можливостями доступу до них через Інтернет, а також через електронні диски, що періодично ви-

давалися у Науково-дослідному інституті інформатики і права Національної академії правових наук України у рамках інтегрованої підсистеми бібліотеки баз даних і знань у галузі держави і права, для комплексного інформаційного забезпечення правотворчості, правозастосування, наукової та освітньої діяльності.

4.2 СТРУКТУРА ПРОЕКТУ КОДЕКСУ УКРАЇНИ ПРО ІНФОРМАЦІЮ В КОНТЕКСТІ ДОСЛІДЖЕНЬ ІНКОРПОРАЦІЇ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Проведені нами дослідження у контексті формування теорії інкорпорації інформаційного законодавства, а також проведена нами часткова інкорпорація інформаційного законодавства України пропонуються для розгляду у змісті цільового призначення їх при формуванні теорії кодифікації інформаційного законодавства. При цьому основну увагу потрібно приділити питанням, що мають найбільший науковий та політичний резонанс в Україні: створенню проекту Кодексу України про інформацію.

Для цього зазначимо, що дослідження вітчизняного та зарубіжного досвіду дає змогу констатувати, що у правознавстві найбільш модерною й ефективною вважається ідея правового регулювання відповідних суспільних відносин на основі галузевої кодифікації законодавства. Так, нині в правовій системі України близько 20 кодифікованих актів, тобто законодавчих актів, що мають у назві слово «кодекс». При цьому процес кодифікації законодавства не припиняється. Під ідеєю систематизації законодавства за галузевими і міжгалузевими ознаками з'являються нові теоретичні пропозиції [294; 295; 296].

Стосовно державних організаційно-правових заходів щодо створення Кодексу України про інформацію у ряді публікацій зазначається, що для забезпечення координації органів державної виконавчої влади стосовно цього було утворено Урядову комісію з питань інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності органів виконавчої влади [297] відповідно до Постанови КМ України № 777 від 7 травня 2000 року. У червні того ж року цією Урядовою комісією було розглянуто пропозицію щодо внесення до проекту Завдань Національної

програми інформатизації на 2001 рік пункту про розробку Кодексу про інформацію.

У подальшому дане питання знайшло своє відображення у Програмі інтеграції України до Європейського Союзу, де було зазначено на необхідність кодифікації нормативно-правових актів згідно із системою правового регулювання у сфері інформатизації та розроблення переліку нормативно-правових актів, достатнього для вичерпного регулювання взаємовідносин особи, суспільства і держави у сфері інформатизації [298]. Проте зазначені заходи не були реалізовані.

У 2003 році в Програмі діяльності Кабінету Міністрів України «Відкритість, дієвість, результативність» від 17 березня 2003 року знову зазначається необхідність розроблення кодифікованого законодавчого акта, але вже не під назвою «Кодекс України про інформацію», а під назвою «Інформаційний кодекс України» [299]. Втім зазначені заходи знову не були реалізовані.

В Основних засадах розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» знову ж таки було визначено положення щодо кодифікації законодавства України про інформацію. Однак йдеться не про «розробку», а про підготовку та прийняття Інформаційного кодексу України. При цьому спостерігається визначення окремих елементів потенційної структури цього НПА за інститутами та можливими частинами. Зокрема було визначено, що слід включити розділи: про засади електронної торгівлі, правову охорону прав на зміст комп'ютерних програм, удосконалення захисту прав інтелектуальної власності, в тому числі авторського права при розміщенні та використанні творів у Інтернеті, про охорону баз даних, дистанційне навчання, телемедицину, надання органами державної влади та органами місцевого самоврядування юридичним та фізичним особам інформаційних послуг з використанням Інтернету, комерційну таємницю тощо.

Як зазначається у різних джерелах, до цього часу ані проекту Кодексу України про інформацію, ані проекту Інформаційного кодексу України на розгляд громадськості подано не було. Також немає від органів державної влади й інформації про створення відповідної кодифікаційної комісії як координаційної інституції із систематизації інформаційного законодавства між різними органами державної влади, діяльність яких безпосередньо пов'язана з реалізацією НПА, що регулюють інформаційні відносини, зокрема це: Міністерство юстиції,

Держкомтелерадіо, Міністерство інфраструктури, Міністерство освіти і науки, Служба безпеки України, Міністерство внутрішніх справ України, Міністерство оборони України тощо.

Аналіз різних публікацій надає можливість констатувати, що навіть при такій інфантильності та нездатності органів державної влади організувати розробку проекту Кодексу України про інформацію, окремими науковцями проводяться дослідження у зазначеному напрямі самотужки. Проте розрізненість у межах окремих напрямів досліджень з юридичних, політичних наук та науки державного управління або наук безпекознавства (теорії безпеки) не сприяють встановленню консенсусу. На наш погляд, це зумовлено менталітетом більшості дослідників в країні: кожен хоче вважати себе найрозумнішим, і, хоч якимось чином, отримати статус першості. При цьому спостерігається тенденція будь-що перешкоджати іншим у реалізації їхніх ідей. Також спостерігається конфлікт між технократичним і гуманітарним підходами щодо змісту проекту Кодексу. Технократи основну увагу приділяють передачі інформації, інфраструктурній складовій правовідносин, а гуманітарії — контентній складовій права на інформацію [300].

До важливих кроків щодо цілеспрямованого наукового забезпечення організації кодифікаційної роботи у галузі інформаційного законодавства можна віднести заходи Національної академії правових наук України, коли за Науково-дослідним центром правової інформатики у 2010 році було закріплено тему «Методологія кодифікації інформаційного законодавства» (РК УкрІНТЕІ № 0110U001020). Чимало публікацій за інформаційно-правовою проблематикою зібрано (з 2003 року) у фаховому науковому виданні — журналі «Правова інформатика». З 2011 року цим Центром, що був перейменований в Науково-дослідний інститут інформатики і права, започатковано нове видання — журнал «Інформація і право». Зазначене повинно сприяти подальшій координації наукових досліджень щодо кодифікації інформаційного законодавства в Україні.

У різних наукових джерелах зазначається, що свого часу в Інституті законодавства Верховної Ради України було започатковано реалізацію ідеї визначення кола фахівців-науковців за галузями права. Для цього було видано довідник «Вчені-юристи України» [301]. Проте перевидання зі змінами і доповненнями не було.

На наш погляд, відповідна структура Міністерства освіти, молоді та спорту України мала б започаткувати (можливо, у бібліотеці ім. В. І. Вернадського) інформаційний ресурс відкритого доступу через Інтернет до праць всіх дослідників, що захистили докторські та кандидатські дисертації з відповідним нормативно-правовим забезпеченням. Свого часу ініціатива щодо визначення кола науковців-фахівців з юридичних наук була підтримана у Науково-дослідному центрі правової інформатики, але частково, при періодичному виданні електронного ресурсу на компакт-диску «Бібліотека баз даних і знань в галузі держави і права» у підсистемі «Наукові дослідження в галузі держави і права».

Питання кодифікації інформаційного законодавства України також порушувались на численних конференціях, «круглих столах», конгресах. Розгляд проблем систематизації інформаційного законодавства України на різноманітних наукових заходах має важливе значення, оскільки учасники висловлюють різні пропозиції до майбутнього кодексу, що у єдності створюють критичну масу наукових знань, спрямованих на практичну законопроектну роботу.

Понад десять років науковці, групи фахівців і відповідні державні інституції займаються розробкою Інформаційного кодексу України чи Кодексу України про інформацію. У цьому сенсі багатьма дослідниками цитується вислів *В. Ф. Опришка*: «Забезпечення участі громадян та їх об'єднань у процесах систематизації законодавства — закономірна форма вияву суверенної народної волі у правотворчості. Водночас врахування інтересів, правових поглядів та ідеалів громадян, їх об'єднань є важливим фактором ефективності актів систематизації законодавства як на стадії їх створення, так і в процесі застосування» [302, с. 30].

За результатами проведених нами досліджень можна констатувати, що серед більшості науковців сформувався консенсус, що найважливішим принципом при інкорпорації, консолідації, кодифікації як видів систематизації інформаційного законодавства має бути комплексне співвідношення прав людини, громадянина із загальносуспільними та загальнодержавними інтересами. Інкорпорація наукових поглядів щодо майбутнього проекту кодифікованого НПА інформаційного законодавства в Україні дала змогу визначити підходи до його інституційної структури.

4.2.1 Проект Інформаційного кодексу, розроблений Державним комітетом інформаційної політики, телебачення і радіомовлення України.

Даний проект має загальний вигляд повноцінного кодифікованого акта з доволі розгалуженою, проте еkleктичною структурою. Її пропонується розглянути більш детально.

Загальна частина законопроекту складається з 5 розділів:

I. Предмет (об'єкт) регулювання і суб'єкти інформаційної діяльності;

II. Державне регулювання інформаційної сфери;

III. Використання мови;

IV. Міжнародні відносини в інформаційній сфері має декілька глав, зокрема глава 1. Міжнародна інформаційна діяльність, глава 2. Міжнародне співробітництво у видавничій справі (*від автора аналізу законопроекту виникає питання: чому розробниками законопроекту виділено тільки такий вид міжнародної інформаційної діяльності, як видавнича і немає окремої структуризації щодо інших видів інформаційної діяльності: у сфері радіо і телебачення, наукової діяльності тощо*);

V. Відповідальність за порушення норм цього Кодексу.

Особлива частина також складається з декількох розділів:

VI. Інформація як предмет правового регулювання (*від автора аналізу законопроекту виникає питання: чому такий правовий інститут віднесено розробниками законопроекту до особливої, а не до загальної частини*);

VII. Правовий режим інформаційної діяльності (*від автора аналізу законопроекту виникає питання: чому такий правовий інститут віднесено розробниками законопроекту до особливої, а не до загальної частини*);

VIII. Діяльність інформаційних агентств містить декілька глав, зокрема: 1. Діяльність і статус інформаційних агентств; 2. Порядок заснування, державна реєстрація та припинення діяльності інформаційних агентств; 3. Статус суб'єктів діяльності інформаційних агентств; 4. Розповсюдження продукції інформаційного агентства; 5. Особливості відповідальності за порушення цього Кодексу суб'єктами діяльності інформаційних агентств;

IX. Правове регулювання діяльності друкованих засобів масової інформації складається з трьох глав: 1. Організація діяльності друкованих засобів масової інформації; 2. Діяльність редакцій друкованих засобів масової інформації; та 3. Відносини редакцій із споживачами *(від автора аналізу законопроекту виникає питання: чому розробники законопроекту не структурували його подібно до правовідносин, пов'язаних із діяльністю інформаційних агентств);*

X. Правові засади функціонування телебачення і радіомовлення складається з восьми глав: 1. Основа і заснування телерадіомовних організацій України та ліцензування каналів мовлення; 2. Організація телерадіомовлення; 3. Права і обов'язки телерадіоорганізацій та їх працівників; 4. Права телеглядачів і радіослухачів; 5. Матеріально-технічна база телерадіоорганізацій; 6. Правовий режим організації й роботи кабельного та супутникового телебачення; 7. Супутникове мовлення; 8. Про систему Суспільного телебачення і радіомовлення України;

XI. Діяльність мережі Інтернет в Україні із структуризацією охоплюється у чотирьох главах: 1. Державна політика України щодо Інтернету; 2. Застосування державної мови в українському сегменті Інтернету; 3. Реєстрація мережевих засобів масової інформації; 4. Збір, використання і захист інформації персонального характеру;

XII. Видавнича діяльність, складається з трьох глав: 1. Особливості видавничої справи, організація і здійснення видавничої справи; 2. Припинення діяльності у видавничій справі; 3. Особливості відповідальності суб'єктів видавничої діяльності;

XIII. Правове регулювання рекламної діяльності як носія інформації охоплює структуризацію із трьох глав: вимоги до реклами, особливості рекламування деяких видів продукції, контроль за дотриманням норм законодавства про рекламу;

XIV. Правовий режим політичної реклами та політичної агітації складається з чотирьох глав: 1. Засади правового регулювання політичної реклами та агітаційної діяльності. 2. Політична рекламна та агітаційна діяльність в період офіційно оголошеної виборчої (референдумної) кампанії. 3. Повноваження суб'єктів політичного процесу та органів державної влади. 4. Особливості контролю за політичною рекламою і політичною агітацією.

XV. Інформаційна безпека як складова частина Національної безпеки України складається з чотирьох глав: 1. Основи державної по-

літики щодо інформаційної безпеки України; 2. Організаційно-правові засади становлення та розвитку національного інформаційного простору України; 3. Захист національного інформаційного простору України; 4. Контроль за дотриманням та відповідальність за порушення законодавства про інформаційну безпеку України;

XVI. Організація соціального захисту журналістів та особливості трудових відносин *(від автора аналізу законопроекту виникає питання: чому такий узагальнюючий за змістом розділ структурно відірваний від розділів про засоби масової інформації);*

XVII. Досудовий розгляд спорів та конфліктів, що виникають в інформаційній сфері;

XVIII. Прикінцеві положення.

Стосовно прикінцевих положень, визначення їх як розділу під номером, з точки зору юридичної техніки створення законопроекту, вважаємо недоцільним, оскільки у разі виникнення потреби внесення змін і доповнень до особливої частини, зокрема внесення нових розділів, виникає проблема постійного внесення до законопроектів додаткових положень, пов'язаних зі зміною нумерації розділу. Загалом визначення прикінцевих і перехідних положень у структурі під назвою розділ вважаємо за недоцільне.

Структурно даний проект кодифікованого акта доволі невдалий, оскільки здебільшого його розділи структуровані за принципом інкорпорації чинного спеціального галузевого законодавства, що має неоднакову структуру. При структуризації проекту кодексу за принципом інкорпорації це стає доволі помітним і нелогічним у порівнянні зі структурою інших розділів, що повторюють структури відповідних спеціальних законів (наприклад, при структуризації правовідносин щодо засобів масової інформації), що потребує доопрацювання.

Стаття 1 законопроекту визначає дефініції основних понять. Водночас у главі 3 (Статус суб'єктів діяльності інформаційних агентств) визначення правового статусу суб'єктів діяльності інформаційних агентств не зроблено, а надається на дефінітивному рівні визначення лише керівника (директора, генерального директора, президента та ін.) інформаційного агентства, журналіста, спеціаліста у галузі комунікації, видавця (виробника), розповсюджувача агентства та споживачів продукції інформаційного агентства.

Вважаємо за недоречне вміщення у законопроекті визначення суб'єктів і об'єктів правовідносин у статті 1 під назвою «Визначення понять».

Вважаємо за необхідне також доопрацювати визначені укладачами цього проекту завдань Інформаційного кодексу України. Так, у ст. 1 закріплено, що Інформаційний кодекс України регулює цивільно-правові відносини у сфері інформаційної діяльності в Україні. Хоча вже в ст. 3 «Сфера дії Інформаційного кодексу України» визначається, що дія цього Кодексу поширюється на інформаційні відносини, що виникають у всіх сферах життя і діяльності суспільства й держави при одержанні, використанні, поширенні та зберіганні інформації. Тобто у сферу цього кодексу включаються і правовідносини, що пов'язані з державним управлінням в інформаційній сфері. При цьому виникає юридична колізія з Цивільним кодексом та Господарським кодексом.

4.2.2 Концепція реформування законодавства України у сфері суспільних інформаційних відносин: засади створення Інформаційного кодексу України

Свого часу колективом дослідників-ентузіастів була розроблена як альтернатива Концепція реформування законодавства України у сфері суспільних інформаційних відносин, яку затвердили та взяли за основу рішенням Урядової комісії з питань інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності органів виконавчої влади ще 6 жовтня 2000 року. Ця концепція визначила вихідні положення Кодексу України про інформацію більш комплексно і системно.

Зокрема, частина I. Загальні положення. Ця частина містить основні засади інформаційного законодавства: завдання; сферу дії; визначення основних понять; визначення системи правового регулювання інформаційних відносин (законодавство та підзаконні акти, їх чітка ієрархія); мову інформаційних відносин; зміст (сутність) інформаційних відносин; основні принципи інформаційних відносин; державну політику у сфері інформаційних відносин та інформатизації; суб'єкти (учасники) інформаційних відносин; об'єкти інформаційних відносин (предмет правового регулювання); інформаційну діяльність та її види; основні положення щодо зобов'язань в інформаційних відносинах. Окремі розділи складають комплекс правових норм:

- дія та застосування норм міжнародного права;
- система способів захисту прав в інформаційних відносинах (вона складається з таких глав: про інкорпорацію визначених в Конституції України способів самозахисту, в тому числі через громадські об'єднання; про способи захисту в адміністративно-правовому порядку; глави щодо кримінально-правового порядку захисту інформаційних відносин; глави щодо захисту через прокуратуру та Уповноваженого з прав людини при Верховній Раді України; про судовий захист у цивільно-правовому порядку; глави щодо способів і порядку звернення за захистом прав суб'єктів суспільних відносин у міжнародні організації та суди).

З погляду конструктивної критики, із аналізу цієї концепції виникло зауваження: можливо, коректнішою у правовому розумінні була б назва частини — «Загальні засади» чи «Загальна частина», що змістовно узгоджувалося б із назвою частини II.

Частина II. Особлива частина. В ній визначаються урегульовані на рівні законодавства підсистеми (сфери) інформаційних відносин із зазначенням їх системоутворювальних законів, зокрема:

- державна таємниця;
- науково-технічна інформація;
- телебачення і радіомовлення;
- засоби масової інформації (друковані, преса, електронні: радіо, телебачення, Інтернет, електронні соціальні мережі);
- суспільні відносини щодо автоматизованих інформаційних систем;
- бібліотеки і бібліотечна діяльність;
- архіви й архівна діяльність;
- інформаційні агентства;
- зв'язок, комунікаційні системи;
- інформатизація та національна програма інформатизації;
- державна статистика тощо.

Авторами також зазначається, що в разі визначення нових сфер регулювання інформаційних відносин (методом агрегації) вводиться нові розділи чи глави. Зокрема, можуть бути такі:

- захист персональних даних (інформація про особу, особиста інформація);

- підтримка інформаційної безпеки суспільства і держави, регламентація основоположних заходів захисту інформації (організаційно-правових, організаційно-управлінських, організаційно-технічних, програмно-математичних);
- захист професійної таємниці;
- міжнародні інформаційні відносини із застосуванням електронно-цифрової телекомунікації тощо.

Запропонований варіант проекту кодифікованого акта має традиційний поділ провідних галузей права на дві частини: загальну та особливу. Слід зазначити, що модельний Інформаційний кодекс країн-учасниць СНД також складається з двох основних частин: загальної та особливої.

4.2.3 Проект Кодексу України про інформацію М. Швеція

Відмінний за назвою частин є також проект Кодексу України про інформацію, запропонований для громадського обговорення М. Швецем [303]. Структура проекту Кодексу України про інформацію цих дослідників має такий вигляд: преамбула, загальна, спеціальна і заключна частина.

Частина I. Загальна частина має такі розділи: 1. Загальні положення; 2. Суб'єкти інформаційних відносин; 3. Об'єкти інформаційних відносин; 4. Галузі, види, джерела інформації, інформаційних продуктів, інформаційних ресурсів; 5. Державна інформаційна політика; 6. Інформаційна діяльність, її види та інформаційні послуги; 7. Інформаційні послуги; 8. Інформаційне забезпечення інтелектуальної свободи; 9. Інформаційні технології та засоби їх забезпечення; 10. Підтримка інформаційної безпеки; 11. Охорона прав в інформаційних відносинах; 12. Захист прав в інформаційних відносинах; 13. Дія та застосування норм міжнародного права.

Частина II. Особлива частина має таку структуру: розділ 14. Основні інститути інформаційного права, що поділяється на підрозділи: 14.1 Засоби масової інформації; 14.2 Наука та освіта (науково-технічна інформація); 14.3 Інформатизація та Національна програма інформатизації; 15. Інші інститути інформаційного права: 15.1 Захист персональних даних; 15.2 Зв'язок та телекомунікації; 15.3 Електронні

документи, електронний цифровий підпис та електронний документо-обіг; 15.4 Дистанційне навчання; 15.5 Телемедицина; 15.6 Електронна торгівля (комерція); 15.7 Електронне урядування; 15.8 «Бібліотечна та архівна» справа; 15.9 «Державні інформаційні стандарти»; 15.10 «Комерційна та державна таємниця».

Частина III. Заклучна частина має лише один розділ — Прикінцеві положення та перехідні положення, що розкриває введення в дію, внесення змін та доповнень до нормативно-правової бази.

Даний проект Кодексу України про інформацію доволі дискусійний за структурою. Немає аргументів авторів стосовно необхідності об'єднання у підрозділі бібліотечної та архівної справи, що мають системоутворювальні спеціальні закони. Це надає можливість структурувати їх у Кодексі в окремих розділах. Некоректним у структурі особливої частини визначати розділ під назвою «Інші інститути інформаційного права». Проект цього Кодексу не містить розділу, де передбачено гіперзв'язок із законодавством про відповідальність за порушення інформаційних правовідносин.

Крім того, назва деяких розділів не є усталеною в наукових колах і не має відображення у чинному законодавстві, наприклад, розділ «Підтримка інформаційної безпеки». При цьому не визначається гіперзв'язок цього розділу в Особливій частині із підрозділом «Захист персональних даних», хоча, на нашу думку, це питання слід розглядати у рамках такого інституту, як право інформаційної безпеки. Виникає питання щодо розуміння відмінності розділів Охорона прав в інформаційних відносинах та Захист прав в інформаційних відносинах. Вважаємо, що правовий інститут захисту тісно пов'язаний з таким правовим інститутом, як охорона. Ці інститути визначають сутність (є складовими, підінститутами) такого інституту, як право інформаційної безпеки. Також слід зазначити, що авторами проекту цього Кодексу не зовсім коректно з погляду юридичної техніки застосовується назва частини I. (Загальна частина) у назві розділу I. (Загальні положення) тощо.

4.2.4 Проект Інформаційного кодексу України В. С. Цимбалюка

Дещо структурно за інституціональною ознакою схожий на вищезазначений проект Кодексу законопроект, запропонований В. С. Цимбалюком [4, с. 315–317]. Цей законопроект складається з преамбули, загальної, особливої та спеціальної частин, а також прикінцевих і перехідних положень. Новелою кодифікації автора є поділ окремих частин на книги. Поділ на особливу та спеціальну частину дає змогу також уникати повторень стосовно визначення загальних ознак прав і обов'язків у спеціальній частині таким чином здійснювати економію формулювань тощо.

У книзі I, що має назву «Загальна частина» — містяться сім розділів:

1. Основні положення;
2. Суб'єкти інформаційних відносин;
3. Об'єкти інформаційних відносин (поділяється на декілька підрозділів: галузі, види, джерела інформації, інформаційних продуктів, інформаційних ресурсів; інформаційна діяльність та її види; інформаційні послуги; інформаційні послуги; інформаційні системи, інформаційні технології і засоби їх забезпечення);
4. Підтримка інформаційної безпеки;
5. Охорона прав в інформаційних відносинах;
6. Захист прав в інформаційних відносинах;
7. Дія та застосування норм міжнародного права.

Книга II, що має назву «Особлива частина», містить чотири розділи: 14. Права та обов'язки людини, громадянина щодо інформації, що має підрозділ 14.1 Інформаційне забезпечення інтелектуальної свободи; 15. Права суспільства у сфері інформації; 16. Права та обов'язки держави в інформаційній сфері; 17. Міжнародне співробітництво у глобальному інформаційному просторі.

Книга III має назву «Спеціальна частина». Вона поділена на три розділи, що поділяються на глави та підрозділи. Так, розділ 18. Основні сфери інформаційної діяльності складається з підрозділів 18.1. Інформаційна діяльність у сфері масової комунікації, що поділяється на глави: 1. Засоби масової інформації та реклама; та 2. Наука та освіта (науково-технічна інформація); 18.2. Зв'язок, телекомунікації; 18.3. Інформатизація та Національна програма інформатизації; 18.4. Бібліотечна справа; 18.5. Архівна справа; 18.6. Кінематографія; 18.7. Музейна

справа. Розділ 19. Інформаційна безпека; Розділ 20. Інші види інформаційної діяльності, що охоплює глави: Глава 1. Електронні документи, електронний цифровий підпис та електронний документообіг; Глава 2. Захист інформації та персональних даних; Глава 3. Дистанційне навчання; Глава 4. Телемедицина; Глава 5. Електронна торгівля (комерція); Глава 6. Електронне урядування; Глава 7. Культура та мистецтво; Глава 13. Державні стандарти в інформаційній сфері; та Главу 14. Комерційна таємниця.

4.2.5 Проект Інформаційного кодексу України **В. А. Ліпкана та В. А. Залізняка**

Цей Кодекс має складатися з преамбули, прикінцевих положень та з двох частин: загальної і особливої.

Загальна частина охоплює шість розділів, що поділяються на відповідні глави.

Розділ 1. Основні положення має розкривати зміст основних понять (інформація, інформаційне законодавство, інформаційні ресурси, інформаційна безпека, інформаційні відносини, документ, інформаційна інфраструктура, інформаційні технології, інформаційно-комунікаційні технології, доступ до інформації, режими доступу до інформації, інформація з обмеженим доступом, конфіденційна інформація, державна таємниця, банківська таємниця, персональна інформація (інформація про особу), інформаційні права і свободи, право на інформацію тощо).

Розділ 2. Основи інформаційного законодавства присвячений визначенню особливостей інформаційного законодавства, місця Інформаційного кодексу України в інформаційному законодавстві, структури, завдань і принципів інформаційного законодавства, сферу дії.

Розділ 3. Об'єкти інформаційних відносин визначає специфіку і багатоаспектність об'єктів інформаційних відносин та складається з декількох підрозділів: 3.1 Галузі та види інформації; 3.2 Джерела інформації; 3.3 Правовий режим інформації; 3.4 Кругообіг інформації, який поділяється на глави: Створення інформації. Поширення інформації. Зберігання інформації. Знищення інформації.

Розділ 4. Суб'єкти інформаційних відносин та їх права і обов'язки також складається з підрозділів: 4.1 Суб'єкти інформаційних відно-

син; 4.2 Права і обов'язки людини та громадянина в інформаційній сфері; 4.3 Напрями державної політики в інформаційній сфері; 4.4 Повноваження органів державної влади в інформаційній сфері; 4.5 Повноваження органів місцевого самоврядування в інформаційній сфері; 4.6 Права та обов'язки приватних юридичних осіб в інформаційній сфері; 4.7 Гарантії реалізації інформаційних прав людини та громадянина.

Розділ 5. Міжнародне співробітництво в інформаційній сфері присвячено міжнародно-правовим засадам співробітництва України з іншими державами та міжнародними організаціями в інформаційній сфері, який поділяється на декілька підрозділів: 5.1 Міжнародна інформаційна діяльність; 5.2 Правові та організаційні засади співробітництва з іншими державами в інформаційній сфері; 5.3 Взаємодія України з міжнародними організаціями в інформаційній сфері.

Розділ 6. Відповідальність за порушення інформаційного законодавства України також складається з кількох підрозділів: 6.1 Відповідальність за порушення інформаційного законодавства; 6.2 Звільнення від відповідальності за порушення інформаційного законодавства; 6.3 Вирішення спорів та конфліктів, що виникають в інформаційній сфері; 6.4 Контроль за дотриманням виконання норм інформаційного законодавства.

Особлива частина Інформаційного кодексу України корелюється з основними галузями інформаційного законодавства України та складається з таких розділів: розділ 7. Правове регулювання діяльності засобів масової інформації, охоплює підрозділи: 7.1 Діяльність друкованих засобів масової інформації. 7.2 Правові засади функціонування телебачення і радіомовлення. 7.3 Діяльність мережі Інтернет в Україні. 7.4 Діяльність інформаційних агентств, 7.5 Телекомунікаційна діяльність; розділ 8. Правове регулювання бібліотечної діяльності; розділ 9. Правове регулювання архівної діяльності; розділ 10. Правове регулювання рекламної діяльності; розділ 11. Правове регулювання телемедицини; розділ 12. Правове регулювання електронної торгівлі; розділ 13. Правове регулювання дистанційного навчання; розділ 14. Правове регулювання кінематографії; розділ 15. Правове регулювання інтелектуальної власності; розділ 16. Інформаційна безпека як складова частина Національної безпеки України, який складається з підрозділів: 16.1 Основні засади інформаційної безпеки України; 16.2 Націо-

нальні інтереси в інформаційній сфері; 16.3 Загрози інформаційній безпеці України; 16.4 Система забезпечення інформаційної безпеки України; 16.5 Напрями державної політики у сфері інформаційної безпеки України та розділ 17. Прикінцеві положення.

4.2.6 Проект Інформаційного кодексу України **Г. М. Красноступ**

Пропонується розглянути модель структури проекту Інформаційного кодексу запропонованого Г. М. Красноступ [305]:

Преамбула.

Частина 1. Загальні положення

Розділ 1. Основні положення. Він має вісім глав: Глава 1. Право на інформацію та свобода вираження поглядів; Глава 2. Види та джерела інформації; Глава 3. Інформаційні ресурси; Глава 4. Інформаційні правовідносини; Глава 5. Право власності на інформацію; Глава 6. Державна інформаційна політика; Глава 7. Інформаційна безпека; Глава 8. Міжнародне співробітництво в інформаційній сфері.

Частина II. Особливі положення. Вона складається із таких розділів: Розділ 1 (назва відсутня) Розділ 2. Доступ до інформації. Він поділений на глави: Глава 9. Режим доступу до інформації; Глава 10. Звернення громадян; Глава 11. Запит на інформацію; Глава 12. Захист персональних даних. Розділ 3. Інформаційна діяльність. Він поділений на такі глави: Глава 13. Державні інформаційні стандарти; Глава 14. Електронні документи, електронний цифровий підпис та електронний документообіг; Глава 15. Засади висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування; Глава 16. Бібліотечна та архівна справа; Глава 17. Видавнича справа. Розділ 4. Засоби масової інформації включає наступні глави: Глава 18. Телебачення та радіомовлення; Глава 19. Преса; Глава 20. Інформаційні агентства; Глава 21. Електронні засоби масової інформації; Глава 22. Захист професійної діяльності журналістів. Розділ 5. Інформатизація. Він поділений на такі глави: Глава 23. Зв'язок та телекомунікації; Глава 24. Комп'ютерні програми; Глава 25. Інтернет; Глава 26. Телемедицина; Глава 27. Електронна торгівля; Глава 28. Електронне урядування. Завершується проект окремим виділенням прикінцевих положень.

З точки зору конструктивної критики цієї моделі проекту Інформаційного кодексу, можна зазначити, що розділи, подібно до глав, мають бути наскрізні за нумерацією у обох частинах.

Дослідження вищезазначених проектів кодифікації інформаційного законодавства України дозволили дійти висновку про неоднозначне розуміння фахівцями не тільки змісту, а й структури інформаційного законодавства. Крім розбіжностей, у баченні структури проекту кодифікованого акта відсутня єдність серед прихильників кодифікації інформаційного законодавства щодо його назви. Маємо кілька варіантів: Кодекс про інформацію та інформатизацію України, Кодекс України про суспільні інформаційні відносини та інформаційну безпеку, Кодекс України про інформацію, Кодекс про інформаційний суверенітет України, Кодекс про захист інформації в Україні, Кодекс про інформацію та інтелектуальну власність, Інформаційний кодекс України тощо.

Варіативність назв майбутнього Кодексу обумовлена відсутністю єдності в наукових колах щодо визначення обсягу нормативного матеріалу, який підлягає кодифікації. Тобто виникає питання: які саме нормативно-правові акти складають інформаційне законодавство, а отже, потребують систематизації на рівні кодифікації? Слід зазначити, що відповідно до пункту 12 статті 92 Конституції України *організація і діяльність органів виконавчої влади, організації державної статистики та інформатики визначаються виключно законами України*. Водночас великий прошарок зазначеного регулюється на рівні підзаконних нормативно-правових актів. У зв'язку з цим виникає питання подальшого розвитку інформаційного законодавства: чи буде воно розвиватися фрагментарно, в окремих спеціальних законах; чи буде знайдено нормативно-правовий шлях його публічно-правового вирішення у Кодексі України про інформацію [306].

Ми поділяємо думку тих дослідників, які вважають, що доктринально доречно визначити: яке саме коло суспільних відносин буде урегульовуватись кодифікованим актом. При цьому також слід визначити подальшу долю Закону України «Про інформацію»: чи буде він інтегрований у структуру кодифікованого законодавчого акта? Далі слід визначитись із обсягом нормативного матеріалу, що підлягає опрацюванню для інкорпорації, критерії відмежування інформаційного законодавства від іншого галузевого законодавства.

4.2.7 Проект Інформаційного кодексу України В. А. Ліпкана та К. П. Череповського

На основі наукових досліджень щодо інкорпорації, з метою висловлення авторського бачення структури проекту Кодексу України про інформацію вважаємо за можливе окреслити наше розуміння концептуальних засад його створення за інституційними ознаками:

1. Структура кодифікованого законодавчого акта щодо інформації має складатися з преамбули, загальної, особливої та спеціальної частин, а також як окремої — технічного змісту частини — прикінцевих та перехідних положень. При цьому преамбула та прикінцеві і перехідні положення не визначаються у назві як частини чи розділи. Преамбула повинна розкривати загальну, основну, провідну мету інформаційного законодавства як основу. Провідні завдання як прикладні цілі повинні структуруватися в окремій статті Загальної частини. На наш погляд, це повинна бути перша стаття Кодексу.
2. Загальна частина має містити, крім вищезазначеного, концептуальні засади, що розкривають особливості інформаційного законодавства щодо інших галузей законодавства та притаманні для всіх його інститутів, тобто для переважної кількості норм особливої та спеціальної частини Кодексу.
3. Щодо особливої частини, то як консолідована думка, що має ознаки доктринальних положень, ми вважаємо, що вона має конкретизувати, деталізувати загальні положення відповідно до основних інститутів інформаційного законодавства України за суб'єктною ознакою прав і обов'язків основних учасників інформаційних правовідносин, що розвиваються у спеціальній частині з урахуванням специфіки реалізації видів, напрямів діяльності щодо інформації. Визначення положень за суб'єктною ознакою в особливій частині дозволить уникнути дублювання подібних норм у статтях спеціальної частини.
4. Стосовно спеціальної частини, то структурувати її потрібно за об'єктною ознакою: видами чи напрямками інформаційної діяльності. Об'єктом кодифікації у спеціальній частині мають бути такі суспільні відносини, що виникають у зв'язку зі збиранням, зберіганням, використанням і поширенням інформації з урахуванням технологічної складової їх прояву. Розділи спеціальної

частини формуються на основі виокремлення головних галузей в доктрині інформаційного права.

5. Стосовно структуризації прикінцевих та перехідних положеннях, то ми вважаємо, що обов'язково в них має зазначатися, серед інших атрибутивних положень, законодавчі акти, що втрачають чинність у зв'язку з набуттям чинності цього Кодексу. При цьому, на наш погляд, на першому місці повинен бути Закон України «Про інформацію», потім інші (положення їх повинні бути цілком інтегровані в структуру цього Кодексу).

Ураховуючи пропозиції різних дослідників щодо структури проекту Кодексу України про інформацію, міжнародно-правові стандарти у цій сфері, висловлені концептуальні засади систематизації інформаційного законодавства, пропонуємо своє бачення структури цього документа.

Формуючи структуру проекту Кодексу України про інформацію, ми приєднуємося до концепції тих дослідників, вважаємо, що він має складатися з преамбули, загальної, особливої та спеціальної частин і прикінцевих та перехідних положень [4, с. 315–317].

Загальна частина має складатися з шести розділів, що за необхідності поділяються на глави.

Перший розділ — Основні положення. У ньому має бути стаття, де розкриватиметься зміст основних понять. Однак не повинно бути термінів, що є об'єктами та суб'єктами інформаційних правовідносин. Доречним у цій статті буде зазначити поняття, що застосовуються у тексті Кодексу, оскільки їх визначення є в інших законодавчих актах (кодексах, законах). Тим самим реалізуватиметься гіперзв'язок інформаційного законодавства з іншими суміжними галузями законодавства.

Другий розділ — Основи інформаційного законодавства — повинен бути присвячений легальному визначенню структури інформаційного законодавства, місця Кодексу в інформаційному законодавстві, структури, завдань і принципів інформаційного законодавства, сфері його чинності.

Третій розділ — Об'єкти інформаційних відносин — визначає специфіку і багатоаспектність об'єктів інформаційних відносин (інформація, інформаційні ресурси, інформаційна безпека, інформаційні відносини, документ, інформаційна інфраструктура, інформаційні технології, інформаційно-комунікаційні технології, доступ до інформації,

режими доступу до інформації, інформація з обмеженим доступом, конфіденційна інформація, державна таємниця, банківська таємниця, персональні дані, персональна інформація (інформація про особу), загальні засади права на інформацію тощо) та складається з декількох підрозділів:

3.1 Галузі та види інформації;

3.2 Джерела інформації;

3.3 Правовий режим інформації;

3.4 Зміст суспільних інформаційних відносин, що поділяється додатково на глави: 3.4.1 Створення інформації; 3.4.2 Поширення інформації; 3.4.3 Зберігання інформації; 3.4.4 Знищення інформації.

3.5 Право інтелектуальної власності. Цей підрозділ можна умовно поділити на такі глави: Авторське право та суміжні права; Право інтелектуальної власності на комп'ютерні програми; Право інтелектуальної власності на інтегральні мікросхеми (топографії інтегральних мікросхем); Право інтелектуальної власності на знаки для товарів і послуг тощо.

Четвертий розділ — Відповідальність за порушення інформаційного законодавства України — складатиметься з кількох статей: Загальні засади відповідальності за порушення інформаційного законодавства; Звільнення від відповідальності за порушення інформаційного законодавства; Вирішення спорів та конфліктів, що виникають в інформаційній сфері; Контроль та нагляд за дотриманням виконання норм інформаційного законодавства.

П'ятий розділ — Суб'єкти інформаційних відносин — визначатиме загальний зміст учасників інформаційних правовідносин з консолідацією з іншим законодавством.

Особлива частина — матиме такі розділи, де детальніше розвивають положення п'ятого розділу, загальної частини з прив'язкою до конкретних прав та обов'язків:

Розділ 6. Права і обов'язки людини та громадянина в інформаційній сфері;

Розділ 7. Права суспільства в інформаційній сфері. Інформаційне суспільство — складатиметься з трьох підрозділів:

7.1 Суспільні інтереси та потреби в інформаційній сфері;

7.2 Права та обов'язки приватних юридичних осіб у інформаційній сфері;

7.3 Права та обов'язки громадських формувань в інформаційному просторі суспільства.

Розділ 8. Права та обов'язки держави — також міститиме підрозділи:

8.1 Державна політика в інформаційній сфері;

8.2 Повноваження органів державної влади в інформаційній сфері;

8.3 Повноваження органів місцевого самоврядування в інформаційній сфері.

8.4 Державні гарантії реалізації інформаційних прав людини та громадянина, суспільства.

Розділ 9. Міжнародне співробітництво в інформаційній сфері. Він буде присвячений міжнародно-правовим засадам співробітництва України з іншими державами та міжнародними організаціями в інформаційній сфері та поділятиметься на кілька підрозділів:

9.1 Міжнародна інформаційна діяльність;

9.2 Правові та організаційні засади співробітництва з іншими країнами у інформаційній сфері;

9.3 Взаємодія України з міжнародними організаціями у інформаційній сфері.

Спеціальна частина проекту Кодексу корелюється з основними галузями спеціального інформаційного законодавства України, де визначено напрями та види інформаційної діяльності. Вона складається з декількох розділів.

Розділ 10. Засоби масової інформації. Цей розділ структурується за такими підрозділами:

10.1 Друковані засоби масової інформації (преса);

10.2 Правові засади функціонування телебачення і радіомовлення;

10.3 Діяльність інформаційних агентств;

10.4 Інтернет як засіб масової інформації та комунікації;

Розділ 11. Телекомунікації, зв'язок;

Розділ 12. Бібліотеки і бібліотечна діяльність;

Розділ 13. Архіви й архівна діяльність;

Розділ 14. Реклама і рекламна діяльність;

Розділ 15. Телемедицина;

Розділ 16. Електронна торгівля;

Розділ 17. Дистанційне навчання;

Розділ 18. Кінематографія;

Розділ 19. Інформаційна безпека. У цьому розділі пропонується структурувати положення щодо основних засад інформаційної безпеки; національних інтересів в інформаційній сфері; загроз інформаційній безпеці України; системі інформаційній безпеці України; напрямам державної політики у сфері інформаційної безпеки України.

Прикінцеві та перехідні положення.

Акцентуємо увагу, що ми далекі від думки, що у нашій пропозиції проекту структури Кодексу України про інформацію передбачені всі інституційні ознаки інформаційного права, що мають бути визначені, закріплені та урегульовані на рівні законодавства. Це і не є предметом нашого дослідження в цілому.

Наше завдання у цьому підрозділі дослідження зводилося до розуміння застосування методології, методик, методів теорії інкорпорації для стратегічної мети — систематизації законодавства України про інформацію: кодифікації цього законодавства за певними комплексного змісту критеріями.

У нас немає сумніву, що допитливі дослідники, які будуть знайомитися з нашим дослідженням, запропонують щось інше. Але у будь-якому випадку ми розуміємо, що своїм дослідженням ми зробили теоретичний внесок для того, щоб ті, хто буде йти нашою стежкою мали змогу пришвидшити ходу за орієнтирами стратегічної мети систематизації інформаційного законодавства.

Інкорпорація інформаційного законодавства — це не стратегічна мета. Інкорпорація інформаційного законодавства — це тільки передумова його подальшої систематизації: консолідації, кодифікації.

ВИСНОВКИ

Підбиваючи підсумки зазначимо, що у монографічному дослідженні надано нове вирішення наукового завдання, яке полягає у з'ясуванні проблем інкорпорації інформаційного законодавства України з метою підвищення його ефективності.

1. *Охарактеризовано теоретичні засади інкорпорації інформаційного законодавства через аналіз наукової розробленості даної проблематики.* Проведений аналіз теоретичних положень щодо інкорпорації інформаційного законодавства засвідчив, що раніше в науці інформаційного права ніхто предметно, системно, відокремлено дану проблематику на монографічному рівні не досліджував. Наукова розробка проблематики щодо інкорпорації інформаційного законодавства фрагментарно здійснювалася у складі його систематизації і переважно було спрямована на формування теоретичної бази дослідження сукупності правового регулювання суспільних відносин щодо інформації та подання матеріалів при вивченні навчальної дисципліни «Інформаційне право», а також низки інших подібних навчальних дисциплін.
2. *Сформовано загальні методологічні положення інкорпорації як складового елемента систематизації інформаційного законодавства України.* Формуючи методологічні положення дослідження систематизації інформаційного законодавства України на сучасному етапі його фрагментарного, ситуативного створення, у великій сукупності окремих спеціальних законів, їх інкорпорація виступає першим і обов'язковим науково-практичним етапом, що забезпечує не тільки консолідацію, а й кодифікацію цього законодавства на рівні окремого нормативного акта — кодексу. У теорії інформаційного права існують багатоконцептуальні підходи до інкорпорації інформаційного законодавства Укра-

їни, що базуються на положеннях загальної теорії права. Різними дослідниками по-різному подається структура правового регулювання інформаційних відносин в Україні. Відсутність консенсусу між українськими дослідниками щодо інкорпорації інформаційного законодавства України не дозволяє практично визначити єдину узгоджену концепцію розроблення проекту кодифікованого акта щодо правового регулювання суспільних інформаційних відносин.

3. *Надано авторське бачення поняття та видів інкорпорації інформаційного законодавства.* Інкорпорація інформаційного законодавства (інкорпорація законодавства про інформацію) — це цілеспрямована діяльність компетентних органів чи окремих осіб, спрямована на зовнішнє упорядкування нормативного матеріалу за певними критеріями без зміни його змісту в інформаційній сфері. Інкорпорація законодавства може здійснюватись за такими критеріями: 1) за юридичною значущістю (залежно від юридичної сили (збірників і зібрань): офіційна — передбачає затвердження збірників інкорпорованих актів компетентним органом, а також здійснюється від імені і за дорученням або з дозволу правового органу, який затверджує або іншим чином офіційно схвалює підготовлені зібрання; неофіційна — не має обов'язкового характеру, здійснюється науковими установами, навчальними закладами, іншими суб'єктами юридичної діяльності для зручності користування нормативним матеріалом (зовнішня обробка законодавства, яка здійснюється організаціями чи окремими громадянами (учбовими закладами, відомствами, вченими та практиками) без спеціальних на те повноважень правотворчих органів); напівофіційна інкорпорація — це видання зібрань і збірників законодавства за дорученням правотворчого органу (органів) спеціально уповноваженим на те органом (наприклад Міністерством юстиції), причому правотворчий орган офіційно не затверджує і не схвалює таке зібрання, і тому тексти розміщених у них актів не набувають офіційного характеру; 2) за способом упорядкування: хронологічна — здійснюється у певній послідовності за ознакою часу видання нормативних актів; предметна — нормативні акти об'єднуються на підставі одно-

рідності суспільних відносин, що становлять відокремлений предмет правового регулювання; 3) за обсягом: загальну; галузеву; міжгалузеву; спеціальну; 4) за суб'єктами здійснення: правотворчого суб'єкта; спеціально уповноваженого суб'єкта; інших суб'єктів за їх ініціативою; 5) залежно від тривалості: періодична (безперервна) — інкорпорація здійснюється постійно, результатом чого є щотижневe видання збірників НПА з конкретної тематики чи від конкретних правотворчих суб'єктів; тимчасова — інкорпорація НПА за певний проміжок часу; 6) залежно від того яка частина акта підлягає систематизації: інкорпорація повних текстів нормативних правових актів; інкорпорація витягів (статей, пунктів) з нормативних правових актів; комплексна, що охоплює об'єднання як цілих актів, так і їх окремих частин; дефінітивна інкорпорація; 7) за методом обробки нормативних актів: проста (здійснюється, коли з актів в процесі їх приміщення в збірники усуваються ненормативні, а також формально скасовані положення, тимчасові норми, термін дії яких закінчився, підписи уповноважених посадових осіб тощо; складна (здійснюється, коли поряд із зазначеними діями зі збірок усуваються також формально не скасовані, але фактично такі, що втратили силу нормативні приписи, відбувається уніфікація термінологічного апарату різних актів з внесенням відповідних змін, тобто йдеться про інкорпорацію з елементами правотворчості); 8) за сферою дії нормативного матеріалу, об'єданого в збірники: загальнонаціональну; регіональну; місцеву тощо; 9) залежно від виду правових актів, що інкорпорується: нормативно-правових актів; правозастосовних актів; інтерпретаційних актів (актів-тлумачення) тощо. Існують також інші види інкорпорації, які здійснюються за такими критеріями: алфавітний порядок, галузь права, суб'єкт прийняття нормативного акта, тематика наукового дослідження, сфера діяльності тощо.

4. *Визначено концептуальні підходи до проведення інкорпорації інформаційного законодавства України.* Інкорпорацію законодавства України щодо інформації можна здійснювати за інституційними ознаками, що знайшли відображення у нормах Конституції України як правових матриць: де застосовується термін

«інформація» та подібні до нього інші терміни («відомості», «повідомлення», «дані»), або інформація є складовою категорій (наприклад, інформаційна безпека, екологічна інформація тощо). Але при цьому можуть бути не враховані інші законодавчі акти, де інформація є об'єктом правовідносин. Також можна здійснювати за ознаками системоутворювального галузь законодавства спеціального закону, наприклад, Закону України «Про інформацію». При цьому така інкорпорація має враховувати визначені у Законі легально консолідаційного змісту норми, де є посилання на інші законодавчі акти, де інформація є предметом правовідносин у різному правовому статусі (наприклад, таємниця, державна таємниця тощо), або зворотно: визначення законів, де є посилання на Закон України «Про інформацію». Але при такій інкорпорації також можуть бути не враховані закони, де немає посилання на Закон України «Про інформацію». Найбільш повною інкорпорацією законодавства про інформацію можна вважати проведення її з урахуванням комплексного підходу, методологічні положення якого напрацьовані у теорії інформаційного права щодо структурованих інститутів цього права.

5. *Окреслено стан правового регулювання інформаційних відносин в Україні*, зокрема констатовано, що інформаційне законодавство України має досить велику розгалуженість на рівні спеціальних законів. До того ж інформаційному законодавству України притаманні постійні інтенсивні зміни, доповнення, що є відображенням фрагментарності розвитку інформаційного права як науки та практики суспільних відносин. З одного боку, дана тенденція має позитив, оскільки відображає зміни в інформаційних відносинах під впливом нових інформаційних технологій на основі комп'ютерної техніки, з іншого — надмірна динамічність змін і доповнень законодавства ускладнює процес його правореалізації.
6. *Обґрунтовано необхідність проведення інкорпорації міжнародного інформаційного законодавства як передумови гармонізації з ним інформаційного законодавства України*. Важливе значення для інкорпорації інформаційного законодавства України як складової його систематизації має інкорпорація міжнародного інформаційного законодавства. Вона є науковою передумо-

вою гармонізації з ним інформаційного законодавства України. Міжнародне інформаційне законодавство має значний вплив на розвиток національних інформаційних законодавств і визначається зростаючою взаємозалежністю. Здебільшого національне інформаційне законодавство країн корелюється із загальними світовими тенденціями розвитку міжнародних правових норм як стандартів у галузі інформаційних правовідносин. У багатьох країнах світу розроблено спеціальні програми розбудови інформаційної інфраструктури, спрямовані на єдиний інформаційний простір та створення уніфікованої законодавчої бази, втім ураховуючи потенціал, особливості конкретної країни. Національне інформаційне законодавство багатьох країн визначається розгалуженістю, що потребує його систематизації, передусім на рівні інкорпорації. Як самостійний учасник міжнародних відносин Україна має враховувати міжнародні та законодавчі тенденції інституціоналізації інформаційних правовідносин в окремих країнах і в цьому контексті засвідчити у своїй правовій системі позитивний досвід інших країн щодо встановлення правових стандартів у інформаційній сфері суспільства.

- 7. Охарактеризовано процеси здійснення інкорпорації інформаційного законодавства в окремих країнах.* Велику роль в інкорпорації інформаційного законодавства України має інкорпорація інформаційного законодавства в окремих країнах. Як свідчать дослідження, цьому питанню серед закордонних дослідників інформаційного права країн мало приділяється уваги у контексті компаративістики: порівняння з інформаційним законодавством їхніх країн та інформаційним законодавством інших країн. Зазначене зумовлено тим, що у різних країнах серед дослідників відсутній науковий консенсус щодо структуризації суспільних відносин, пов'язаних з інформацією в умовно відокремлених галузях — інформаційного права та інформаційного законодавства. Фактично лише в Україні та в Росії більшістю дослідників правовідносин щодо інформації підтримується концепція існування інформаційного права як умовно автономної, комплексної галузі права. По суті, українські та російські дослідники є провідниками системного, комплексного правового регулювання суспільних відносин щодо інформації на засадах кон-

цепції європейського континентального права та їх кодифікації на національному рівні в такій законодавчій формі, як кодекс. Визначення концептуальних підходів до удосконалення інформаційного законодавства в окремих країн дозволив зробити висновки, що його консолідація та кодифікація значною мірою залежить від повноти його інкорпорації за предметною ознакою видів інформаційної діяльності з урахуванням структуризації правовідносин за суб'єктно-об'єктними ознаками: прав людини, громадянина, суспільства, держави та міжнародного інформаційного обміну.

8. *Надано пропозиції щодо вдосконалення правового регулювання інформаційних відносин в Україні.* Формуючи методологічні положення дослідження систематизації інформаційного законодавства України на сучасному етапі його фрагментарного, ситуативного створення, у великій сукупності окремих спеціальних законів, їх інкорпорація виступає першим і обов'язковим науково-практичним етапом, що забезпечує не тільки консолідацію, а й кодифікацію цього законодавства на рівні окремого нормативного акта — кодексу. Констатовано, що удосконалення правового регулювання інформаційних відносин в Україні можливе через кодифікацію національного інформаційного законодавства, що дозволить перетворити це законодавство із сукупності на систему.
9. *Обґрунтовано необхідність інкорпорації як етапу, що передуює кодифікації інформаційного законодавства України.* З метою досягнення більшої доступності і належної реалізації нормативно-правових актів стан сучасного інформаційного законодавства доцільно розглядати крізь призму його системності. Нині необхідно активно здійснювати технічну обробку законодавства, усувати наявні в ньому суперечності і дублювання для того, щоб забезпечити його стабільність, а також ефективну реалізацію нормативних приписів. Іншими словами, склалися об'єктивні умови для активного використання такої форми систематизації, як інкорпорація, яка не вносить змін у зміст нормативних актів, а обмежується тільки зовнішньою обробкою нормативного матеріалу. Інкорпорація законодавства забезпечує зручність користування нормативно-правовими актами, сприяє ліквіда-

ції прогалин і суперечностей, дозволяє усунути необґрунтовані посилання на наявність або відсутність тих чи інших правових приписів. Беручи до уваги юридичну природу інкорпорації, її особливості і відмінності від інших форм систематизації (консолідації та кодифікації) зауважується, що якісна інкорпорація може служити основною для прийняття рішення про доцільність використання на наступних етапах систематизації інших форм впорядкування законодавства. Інкорпорація сприяє найбільш ефективному використанню способів і прийомів законодавчої техніки при складанні тексту кодексів; дозволяє уникнути потрапляння в майбутній текст норм тимчасового, оперативного характеру, з найбільшою ймовірністю врахувати всі можливі відсилання до інших статей і нормативно-правових актів.

10. *Обґрунтовано структуру проекту Кодексу України про інформацію на основі досліджень інкорпорації інформаційного законодавства.* Доведено ряд концептуальних засад створення Кодексу України про інформацію: 1) Структура кодифікованого законодавчого акта щодо інформації має складатися з преамбули, загальної, особливої та спеціальної частин, а також як окремої — технічного змісту частини — прикінцевих та перехідних положень. При цьому преамбула та прикінцеві і перехідні положення не визначаються у назві як частини чи розділи. Преамбула повинна розкривати загальну, основну, провідну мету інформаційного законодавства як основу. Провідні завдання як прикладні цілі повинні структуруватися в окремій статті Загальної частини. Це повинна бути перша стаття Кодексу. 2) Загальна частина має містити, крім вищезазначеного, концептуальні засади, що розкривають особливості інформаційного законодавства щодо інших галузей законодавства та притаманні для всіх його інститутів, тобто для переважної кількості норм особливої та спеціальної частини Кодексу. 3) Щодо особливої частини, як консолідовану думку, що має ознаки доктринальних положень, то вона має конкретизувати, деталізувати загальні положення відповідно до основних інститутів інформаційного законодавства України за суб'єктною ознакою прав і обов'язків основних учасників інформаційних правовідносин, що розвиваються у спеціальній частині з урахуванням специфіки реалізації видів, напрямів ді-

яльності щодо інформації. Визначення положень за суб'єктною ознакою в особливій частині дозволить уникнути дублювання подібних норм у статтях спеціальної частини. 4) Стосовно спеціальної частини, то структурувати її потрібно за об'єктною ознакою: видами чи напрямками інформаційної діяльності. Об'єктом кодифікації у спеціальній частині мають бути такі суспільні відносини, що виникають у зв'язку зі збиранням, зберіганням, використанням і поширенням інформації з урахуванням технологічної складової їх прояву. Розділи спеціальної частини формуються на основі виокремлення головних галузей в доктрині інформаційного права. 5) Стосовно структуризації прикінцевих та перехідних положень, то обов'язково в них має зазначатися, серед інших атрибутивних положень, законодавчі акти, що втрачають чинність у зв'язку з набуттям чинності цього Кодексу. При цьому, на наш погляд, на першому місці повинен бути Закон України «Про інформацію», потім інші (положення їх повинні бути цілком інтегровані в структуру цього Кодексу). 6) Структурно проект Кодексу України про інформацію має складатися з преамбули, загальної, особливої та спеціальної частин і прикінцевих та перехідних положень. Запропоновано розгляд лише окремих питань щодо обґрунтування структури, а не постатейного змісту проекту Кодексу України про інформацію на основі досліджень інкорпорації інформаційного законодавства. Пропонуючи наше бачення структури проекту цього Кодексу, ми приєднуємося до позиції тих вітчизняних науковців, які вважають, що він повинен мати преамбулу, загальну частину, особливу частину та прикінцеві і перехідні положення. При цьому в особливій частині визначається розвиток положень загальної частини за суб'єктно-об'єктною ознакою — основні права та обов'язки таких учасників інформаційних правовідносин як: людина, громадянин; суспільство (у тому числі різноманітні громадські формування, недержавні юридичні особи), держава (в особі реалізації гарантій її через відповідні органи влади); різноманітні міжнародні формування та інші суб'єкти міжнародного права. У спеціальній частині знаходять розвиток положення загальної та особливої частин, правовідносини структуруються за об'єктною ознакою — видами та напрямками інформаційної ді-

яльності. При цьому визначається можливість уникати дублювання окремих нормативного змісту положень стосовно прав та обов'язків, пов'язаних із реалізацією інтересів, потреб людини, громадянина, суспільства, держави, міжнародного співтовариства при регулюванні окремих видів чи напрямів діяльності, пов'язаної з інформацією. Отже, структура Кодексу України про інформацію має такий вигляд.

Загальна частина має складатися з шести розділів, що поділяються за необхідності на глави.

Перший розділ — Основні положення. У ньому має бути стаття, де розкриватиметься зміст основних понять. Однак не повинно бути термінів, що є об'єктами та суб'єктами інформаційних правовідносин. Доречним у цій статті буде зазначити поняття, що застосовуються у тексті Кодексу, оскільки їх визначення є в інших законодавчих актах (кодексах, законах). Тим самим реалізуватиметься гіперзв'язок інформаційного законодавства з іншими суміжними галузями законодавства.

Другий розділ — Основи інформаційного законодавства — повинен бути присвячений легальному визначенню структури інформаційного законодавства, місця Кодексу в інформаційному законодавстві, структури, завдань і принципів інформаційного законодавства, сфері його чинності.

Третій розділ — Об'єкти інформаційних відносин — визначає специфіку і багатоаспектність об'єктів інформаційних відносин (інформація, інформаційні ресурси, інформаційна безпека, інформаційні відносини, документ, інформаційна інфраструктура, інформаційні технології, інформаційно-комунікаційні технології, доступ до інформації, режими доступу до інформації, інформація з обмеженим доступом, конфіденційна інформація, державна таємниця, банківська таємниця, персональні дані, персональна інформація (інформація про особу), загальні засади права на інформацію тощо) та складається з декількох підрозділів:

- 3.1 Галузі та види інформації;
- 3.2 Джерела інформації;
- 3.3 Правовий режим інформації;

3.4 Зміст суспільних інформаційних відносин, що поділяється додатково на глави: 3.4.1 Створення інформації; 3.4.2 Поширення інформації; 3.4.3 Зберігання інформації; 3.4.4 Знищення інформації.

3.5 Право інтелектуальної власності. Цей підрозділ можна умовно поділити на такі глави: Авторське право та суміжні права; Право інтелектуальної власності на комп'ютерні програми; Право інтелектуальної власності на інтегральні мікросхеми (топографії інтегральних мікросхем); Право інтелектуальної власності на знаки для товарів і послуг тощо.

Четвертий розділ — Відповідальність за порушення інформаційного законодавства України — складатиметься з кількох статей: Загальні засади відповідальності за порушення інформаційного законодавства; Звільнення від відповідальності за порушення інформаційного законодавства; Вирішення спорів та конфліктів, що виникають в інформаційній сфері; Контроль та нагляд за дотриманням виконання норм інформаційного законодавства.

П'ятий розділ — Суб'єкти інформаційних відносин — визначатиме загальний зміст учасників інформаційних правовідносин з консолідацією з іншим законодавством.

Особлива частина — матиме такі розділи, де детальніше розвивають положення п'ятого розділу, загальної частини з прив'язкою до конкретних прав та обов'язків:

Розділ 6. Права і обов'язки людини та громадянина в інформаційній сфері;

Розділ 7. Права суспільства в інформаційній сфері. Інформаційне суспільство — складатиметься з трьох підрозділів:

7.1 Суспільні інтереси та потреби в інформаційній сфері;

7.2 Права та обов'язки приватних юридичних осіб у інформаційній сфері;

7.3 Права та обов'язки громадських формувань в інформаційному просторі суспільства.

Розділ 8. Права та обов'язки держави — також міститиме підрозділи:

8.1 Державна політика в інформаційній сфері;

8.2 Повноваження органів державної влади в інформаційній сфері;

8.3 Повноваження органів місцевого самоврядування в інформаційній сфері.

8.4 Державні гарантії реалізації інформаційних прав людини та громадянина, суспільства.

Розділ 9. Міжнародне співробітництво в інформаційній сфері. Він буде присвячений міжнародно-правовим засадам співробітництва України з іншими державами та міжнародними організаціями в інформаційній сфері та поділятиметься на кілька підрозділів:

9.1 Міжнародна інформаційна діяльність;

9.2 Правові та організаційні засади співробітництва з іншими країнами у інформаційній сфері;

9.3 Взаємодія України з міжнародними організаціями у інформаційній сфері.

Спеціальна частина проекту Кодексу корелюється з основними галузями спеціального інформаційного законодавства України, де визначено напрями та види інформаційної діяльності. Вона складається з декількох розділів:

Розділ 10. Засоби масової інформації. Цей розділ структурується за такими підрозділами:

10.1 Друковані засоби масової інформації (преса);

10.2 Правові засади функціонування телебачення і радіомовлення;

10.3 Діяльність інформаційних агентств;

10.4 Інтернет як засіб масової інформації та комунікації;

Розділ 11. Телекомунікації, зв'язок;

Розділ 12. Бібліотеки і бібліотечна діяльність;

Розділ 13. Архіви й архівна діяльність;

Розділ 14. Реклама і рекламна діяльність;

Розділ 15. Телемедицина;

Розділ 16. Електронна торгівля;

Розділ 17. Дистанційне навчання;

Розділ 18. Кінематографія;

Розділ 19. Інформаційна безпека. У цьому розділі пропонується структурувати положення щодо основних засад інформаційної безпеки; національних інтересів в інформаційній сфері; загроз інформаційній безпеці України; системі інформаційній безпеці України; напрямам державної політики у сфері інформаційної безпеки України;

Прикінцеві та перехідні положення.

CONCLUSIONS

Summing up, we note that in a monographic study is provided new solution of the scientific task — to clarify problems of incorporation of information legislation of Ukraine in order to improve its efficiency.

1. *The theoretical foundations of the incorporation of information legislation by analyzing of scientific elaboration of this problem were characterized.* The analysis of theoretical positions regarding the incorporation of information legislation showed that in the science of information law this problem was not investigated objectively, systematically and separated on monographic level before. Scientific development of problem concerning the incorporation of information legislation was carried out fragmentary in compound of its systematization and was focused mainly on the formulation of the theoretical base of research of unity of legal regulation of social relations concerning information and presentation of materials for the study of the discipline «Information Law», as well as other similar disciplines.
2. *General methodological provisions of the incorporation as a constituent element of the systematization of information legislation of Ukraine were formed.* Shaping the methodological principles of research of systematization of information legislation Ukraine at the present stage of its fragmented, situational creation, in a large set of certain special laws, their incorporation is the first and obligatory scientific and practical stage that provides not only consolidation but also the codification of the laws as a separate legal act — Code. In the theory of information law there are different conceptual approaches to the incorporation of information legislation of Ukraine, which are based on the provisions of the general theory of law. Different researchers give different structure of the legal regulation of information relations in Ukraine. The lack of consensus among Ukrainian researchers on incorporation of information legislation of Ukraine does not allow defining practically

a single coherent concept of drafting a codified act on the legal regulation of social information relations.

3. *The author's vision of the concept and types of incorporation of information legislation was given.* Incorporation of information law (incorporation of information legislation) — is a purposeful activity of the competent authorities or individuals that is aimed at external regulation of normative material in accordance with certain criteria without changing of its content of the information sector. Incorporation of legislation can be carried out by next criteria: 1) by legal significance (depending on the validity (collections and miscellanies): official — provides approval of collections of incorporated regulations by the competent authority, and also is performed in the name and on behalf of or with the consent of the legal body that approves or otherwise officially endorses prepared miscellanies; unofficial — doesn't have binding character, is performed by research institutions, educational institutions and other subjects of legal activity for easy use of standard materials (exterior finishing of legislation, that is carried out by individuals or organizations (educational institutions, agencies, academics and practitioners) without special powers of law-making bodies), semi-formal incorporation — is a publication of collections and miscellanies of laws on behalf of law-making authority (authorities) by a specifically authorized body (e.g. the Ministry of Justice), besides that the law-making body formally doesn't approve and disapprove such miscellanies, and text placed in it will not get an official character; 2) the method of ordering: chronological — is carried out in confident succession on the basis of the regulations publication; subject — normative acts are gathered on the basis of homogeneity of social relations which constitute separate subject of legal regulation; 3) by volume: general, branch, interbranch, special; 4) for subjects of performance: law-making subjects, specially represented subject, other subjects on their initiative; 5) for duration: periodic (continual) — the incorporation is carried out continuously, weekly publication of regulations collections on a specific topics or from the specific law-making subjects is its result; temporary — the incorporation of regulations for a defined period of time; 6) depending on which part of the act is the subject to systematize: incorporation of full texts of regulations; incorporation of extracts (articles,

paragraphs) of regulations; comprehensive, that covers union of full acts and their separate parts; definitive incorporation; 7) by the method of regulations finishing: simple (is done when non-normative and formally repealed provisions, temporary rules validity of which expired, signatures of authorized officers, etc. are eliminated from the acts in the process of their collections); complex (is done when on a level with abovementioned actions formally not abolished, but in fact regulatory requirements which have lost the power are also removed from miscellanies, the unification of the terminological apparatus of different acts with appropriate amendments, that refers to the incorporation with elements of law-making, is done); 8) by the scope of normative material that is combined in collections: all-national, regional, local etc.; 9) depending on the type of legal acts that are incorporated: regulations, law enforcement acts; interpretational acts (regulations- interpretation) and others. There are also other types of incorporation, which are carried out by the following criteria: alphabetical order, a branch of law, subject of regulation adoption, topic of a scientific research, the scope of activity etc.

4. *Conceptual approaches to the performance of the incorporation of information legislation of Ukraine were defined.* Incorporation of the legislation of Ukraine regarding the information can be made by institutional features, which are reflected in the norms of the Constitution of Ukraine as legal matrix: where the term «information» and similar terms («news», «communications», «data») are used, or information is a constituent of categories (for example, information security, environmental information, etc.).

But other legislative acts, in which information is the object of relations, can be not taken into account. It can be also performed by the features of a special law such as the Law of Ukraine «On Information» that is systematizes the branch of legislation.

Thus such incorporation should take into account defined in the Law rules of legally consolidation content where are references to other legislative acts, where information is the subject of legal relations in different legal status (e.g., secret, state secret, etc.), or inversely: the definitions of the laws where is the reference at the Law of Ukraine «On Information». But in such incorporation laws, where there is no reference at the Law of Ukraine «On Information» may also be taken into account. The most complete incor-

poration of information legislation on information can be regarded its performance with taking into account the comprehensive approach, the methodological position of which are elaborated in the theory of information law on structured institutions of the law.

5. *The condition of the legal regulation of information relations in Ukraine was outlined*, in particular it was stated that information legislation of Ukraine has a very large of branching at the level of specific laws. In addition, the information legislation of Ukraine inherent constant intensive amendments, which reflects the fragmentation of development of information law as a science and practice of social relations. On the one hand, this trend is positive, as it reflects changes in the informational relations under the impact of new information technologies which are based on computer technology, on the other — excessive dynamic of changes and additions to legislation complicates its realization.
6. *The necessity of incorporation of international informational law as a prerequisite for harmonization of information legislation of Ukraine with it*. The incorporation of international information legislation is very important for the incorporation of information legislation of Ukraine as part of its systematization. It is a scientific prerequisite for the harmonization of information legislation of Ukraine with it. International information legislation has a significant impact on the development of national information legislations and is determined by growing interdependence. Mainly the national information legislation of states correlates with the overall global trends of development of international legal norms as standards in the field of information relations. In many countries special programs of building up of information infrastructure are aimed at a single information space and creation of a unified legislative base, however taking into account the potential, features of the particular state. National information legislation of many countries is determined by branching, which requires its systematization, especially at the level of incorporation. Ukraine as an independent member of international relations should take into account international and legislative trends of institutionalization of information legal relations in separate countries and in the context to witness the positive experience of other countries concerning establishment of legal standards in the field of information society in its legal system.

7. *The process of performance of the incorporation of information legislation in some countries was characterized.* Important role in the incorporation of information legislation of Ukraine has the incorporation of information legislation in some countries. According to research, this issue is not studied thoroughly among foreign researchers of information law in the context of comparative studies: a comparison with information legislation of their countries and of information legislation in other countries. Abovementioned is caused by the fact that in different countries scientific consensus on the structuring of social relations which are associated with information in relatively isolated areas — information law and information legislation is absent. In fact, the concept of the existence of information law as relatively autonomous, complex branch of law is supported by the majority of scholars of legal relations on information only in Ukraine and Russia. In fact, Ukrainian and Russian researchers are guides of systemic, comprehensive legal regulation of social relations on information at the basis of the concept of European continental law and its codification on national level in the form of code. Definition of conceptual approaches to improvement of information legislation in some countries led to make the conclusion that its consolidation and codification largely depends on the completeness of its incorporation by subject features of types of information activities with taking into account structuring of legal relations by subject-object features: rights of person, citizen's right, society's rights, state's rights and international information exchange.
8. *The proposals on improving the legal regulation of information relations in Ukraine were offered.* Shaping the methodological provisions of research of systematization of information legislation Ukraine at the present stage of its fragmented, situational creation, in a large set of certain special laws, their incorporation is the first and obligatory scientific and practical stage that provides not only consolidation but the codification of the legislation at the level of separate legal act — Code. It was stated that the improvement of legal regulation of information relations in Ukraine is possible through the codification of national information legislation that will transform the legislation from a totality into the system.
9. *The necessity of incorporation as a stage that precedes the codification of information legislation of Ukraine was grounded.* It is reason-

able to consider it in the light of its consistency in order to achieve greater availability and proper implementation of regulations of the modern state of information legislation. Now it is necessary actively pursue technical processing of legislation, to eliminate the existing contradictions and duplication in order to ensure its stability and effective implementation of regulatory requirements. In other words, objective conditions for the extensive use of this form of systematization, as incorporation, which does not change the content of the regulations, and is limited only by external processing of normative material are formed. Incorporation of legislation provides comfort of normative legal acts use, promotes elimination of gaps and contradictions, let to eliminate unwarranted references at the presence or absence of certain legal requirements. Taking into account the legal nature of incorporation, its features and differences from other forms of systematization (consolidation and codification) it is observed that the quality incorporation can be as a basis for making a decision on the feasibility of using of other forms of the legislation ordering at the next stages of systematization. Incorporation promotes the most efficient use of methods and techniques of legislative techniques in the preparation of the codes text, avoids usage in the future text of norms of temporary or operational character, with most likely to consider all possible references to other articles and legal acts.

10. *The structure of the Code of Ukraine on information at the basis of studies of incorporation of information legislation was grounded.* Some conceptual principles of the Code of Ukraine on information creation were proved: 1) The structure of codified legislative act on the information shall consist of a preamble, general, peculiar and special parts, as well as separate — the technical content of the part — the final and transitional provisions. Close to it, preamble and final and transitional provisions are not defined in the title as parts or chapters. The preamble should disclose the total, primary leading purpose of information legislation as a base. Leading tasks as applied goals should be structured in a separate article of the General part. It should be the first article of the Code. 2) The General part shall contain, in addition to the above, the conceptual bases, which reveal features of information legislation in relation to other branches of law and are inherent to all its institutions, that is, for the vast number of rules of the pecu-

liar and the special part of the Code. 3) Concerning the peculiar part, as a consolidated view, that has the elements of doctrinal provisions, it shall specify and detail the general provisions in accordance with the basic institutions of information legislation of Ukraine by subjective feature of rights and obligations of main participants in information relations which are developed in the special part with taking into account the specificity of implementation of kinds, directions of activity on information. Determination of the provisions by subject feature in the peculiar part let avoid duplication of similar provisions in the articles of the special part. 4) Concerning the special part, it should be structured by object basis: types or directions of information activity. Social relations which arise in connection with the collection, storage, use and dissemination of information, taking into account the technological component of their manifestation shall be the object of the codification in the Special part. Chapters of the Special parts are formed at the base of the isolation of the major branches in the theory of information law. 5) Concerning structuring of the final and transitional provisions, they obligatory should indicate, among other attribute provisions, legislative acts which will lose the validity in connection with the Code entry into force. Thus, in our view, the Law of Ukraine «On Information» should be at the first place, then the others (their provisions should be fully integrated into the structure of the Code). 6) Structurally the Code of Ukraine on information should consist of the Preamble, the General, the Peculiar and the Special parts and the final and the transitional provisions. A review of just some issues concerning ground of the structure, not paragraph-by-paragraph contents of the draft of the Code of Ukraine on information at the basis of studies of incorporation of information legislation. Offering our understanding of the structure of the Code draft, we join the position of those domestic scientists, who think that it should have the Preamble, the General, and the Peculiar, the Special parts and the final and the transitional provisions. So the Peculiar part defines the development of the provisions of the General part by subject and object feature — the basic rights and duties of participants of information relations: a person, a citizen; a society (including different citizens unions, private legal entities), a state (the implementation of insurances by its appropriate authorities), a vari-

ety of international unions and other subjects of international law. The Special part develops the provisions of the General and the Peculiar part, the relationship are structured by object feature — the types and directions of information activities. At the same time is defined the possibility to avoid duplication of separate provisions with normative content on the rights and responsibilities associated with the implementation of the interests and needs of a person, a citizen, society and the state, international community while regulation separate types or directions of activity related to information. Thus, the structure of the Code of Ukraine on information consists of:

The General part is composed from six chapters, which are divided into chapters.

The first section — Guidelines. It has to have an article that discloses the contents of the basic concepts. However, it should not include and explain terms which are objects and subjects of information relations. It will be appropriate to mention in this article the concepts which are used in the text of the Code because their definitions are contained in other legislative acts (codes, laws). Thus, hyperlinks of information legislation with other related branches of law will be implemented.

The second section — Basis of information legislation — should be devoted to the legal definition of the structure of information legislation, the Code places in information legislation, structure, tasks and principles of information legislation, the sphere of its force.

The third section — Objects of information relationships — defines specificity and multidimensional of the information relations objects (information, information resources, information security, information relations, document, information infrastructure, information technologies, information and communication technology, access to information, mode of access to information, information with limited access, confidential information, state secret, bank secret, personal data, personal information (information about person), the general principles of the right on information , etc.) and consists of several subsections:

- 3.1. Spheres and kinds of information;
- 3.2. Sources of information;
- 3.3. Legal regime of information;
- 3.4. Content of the social information relations that further is divided into chapters:

- 3.4.1. Creation of information;
- 3.4.2. Spreading of information;
- 3.4.3. Storage of information;
- 3.4.4. Destroying of information.

3.5. Law of intellectual property. This subsection can be conditionally divided into the following chapters: Copyright and Related Rights, Right of Intellectual Property on software, Right of Intellectual Property on integrated circuits (topographies of integrated circuits), Right of Intellectual Property on trademarks for goods and services etc.

The fourth section — Liability for breach of information legislation of Ukraine — will consist of some articles: general principles of liability for breach of information legislation, exemption from liability for breach of information legislation, resolving of disputes and conflicts which arise in the sphere of information, monitoring and supervision for compliance of performance of norms of information legislation.

The fifth chapter — Subjects of information relations — will determine the general content of the participants of the information relations with the consolidation with other legislation.

The Peculiar part — will have sections, which develop detailed provisions of the fifth section, the General part with reference to the specific rights and obligations:

Chapter 6. Rights and obligations of a person and a citizen in the information sphere;

Section 7. Rights of the society in the information field. Information Society — composes from three subsections:

7.1 Public interests and needs in the information sector;

7.2 Rights and obligations of private legal entities in the information sphere;

7.3 Rights and obligations of citizens' unions in the information space of society.

Chapter 8. Rights and obligations of the state — also includes subsections:

8.1 Government policy in the information sphere;

8.2 The powers of public authorities in the information sphere;

8.3 The powers of local governments in the information sector.

8.4 Government guarantees of implementation of information rights of a person and a citizen, society.

Chapter 9. International cooperation in the information sphere. It will focus on international legal principles of Ukraine's cooperation with other countries and international organizations in the information sphere and will be divided into several divisions:

9.1 International information activity;

9.2 Legal and organizational framework for cooperation with other countries in the information sphere;

9.3 Interaction of Ukraine with international organizations in the information sphere.

Special Part of the Code is correlated with the main branches of special information legislation of Ukraine, where the directions and types of information activity are defined. It consists of several sections:

Chapter 10. Media. This section is structured into the following subdivisions:

10.1 Printed mass media (newspapers);

10.2 The legal principles of operation of television and radio broadcasting;

10.3 Activity of news agencies;

10.4 Internet as a mean of mass media and communications;

Chapter 11. Telecommunications, connection;

Chapter 12. Libraries and library activity;

Chapter 13. Archives and archival activity;

Chapter 14. Advertising and promotional activity;

Chapter 15. Telemedicine;

Chapter 16. E-commerce;

Chapter 17. Distance Learning;

Chapter 18. Cinematography;

Chapter 19. Information Security. It is proposed to structurize in this section provisions concerning main basis of the information security, national interests in the information sphere, threats to information security of Ukraine, the system of the information security of Ukraine, the directions of the state policy in the field of information security of Ukraine;

Final and transitional provisions.

ТЕЗАУРУС

Адвокатський запит — письмове звернення адвоката до органу державної влади, органу місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб, підприємств, установ і організацій незалежно від форми власності та підпорядкування, громадських об'єднань про надання інформації, копій документів, необхідних адвокату для надання правової допомоги клієнту.

Адміністративна відповідальність: 1) форма реагування держави на правопорушення, яке виявляється в застосуванні повноважними державними органами, службовими особами, громадськістю до винної особи адміністративних санкцій у межах і в порядку, встановлених законодавством; це обов'язок правопорушника звітуватись за свою протиправну поведінку і терпіти її несприятливі наслідки, передбачені санкцією правової норми; 2) застосування у встановленому порядку уповноваженими на те органами і посадовими особами адміністративних стягнень, закріплених санкціями адміністративно-правових норм, до винних у вчиненні адміністративних проступків, що містять державне і суспільне їх засудження, осуд їх особистості й протиправного діяння, що виражається в негативних для них наслідках, які вони зобов'язані виконати і які мають на меті їх покарання, виправлення і перевиховання, а також охорону суспільних відносин у сфері державного управління; 3) застосування до порушників загальнообов'язкових правил, що діють у сфері управління та інших сферах державних стягнень; 4) врегульовані нормами права відносини між державою в особі органів адміністративної юрисдикції і відповідних посадових осіб та особою, яка скоїла адміністративне правопорушення, що знаходять свій вираз у застосуванні до правопорушника адміністративних стягнень, які тягнуть за собою несприятливі наслідки особистого, майнового та іншого характеру і владний осуд винного суб'єкта з метою попередження та припинення адміністративних правопорушень; 5) вид юридичної відповідальності фізичних і юридичних осіб перед органами виконавчої влади чи судом за порушення адміністративно-правових норм на основі застосування адміністративних стягнень; 6) реагування

уповноваженого органу державного управління на адміністративне правопорушення і виражається в застосуванні адміністративного стягнення до правопорушника; 7) визнання повноважними державними органами через застосування адміністративно-примусових заходів, обмежень майнових, а також особистих благ і інтересів за здійснення адміністративних правопорушень; 8) обов'язок понести обтяжливі наслідки особистого, майнового та іншого характеру особою, яка вчинила правопорушення, передбачене нормою адміністративного права; 9) законодавчо встановлений примусовий захід, що застосовується до особи за скоєння адміністративного правопорушення, державними органами або за їх дорученням іншими компетентними органами з метою зазнати відповідних негативних наслідків різноманітного характеру, що визначені чинним адміністративним законодавством, та попередження майбутніх порушень.

Адміністративна відповідальність у сфері інформаційної безпеки — законодавчо встановлений примусовий захід, що застосовується до особи за скоєння адміністративного правопорушення у сфері інформаційної безпеки, державними органами або за їх дорученням іншими компетентними органами з метою зазнати відповідних негативних наслідків різноманітного характеру, що визначені чинним адміністративним законодавством, та попередження майбутніх порушень.

Адміністративна деліктологія — це сукупність знань про адміністративні делікти і деліктність як масове негативне явище, що містить в собі детермінанти протиправної поведінки делінквента, їхньої особистості з метою вироблення і використання адекватних заходів для протидії адміністративним правопорушенням.

Адміністративна пеналізація — це встановлення мір відповідальності за адміністративні правопорушення.

Адміністративний примус — це владне, здійснюване в односторонньому порядку і в передбачених правовими нормами випадках застосування від імені держави до суб'єктів правопорушень, по-перше, заходів попередження правопорушень, по-друге, запобіжних заходів щодо правопорушень, по-третє, заходів відповідальності за порушення нормативно-правових положень.

Адміністративний проступок — суспільно небезпечне протиправне винне каране діяння, за вчинення якого у вітчизняному законодавстві передбачена адміністративна відповідальність.

Адміністративний проступок у сфері інформаційної безпеки — суспільно небезпечне протиправне винне каране діяння, що посягає на суспільні відносини, урегульовані інформаційним законодавством, за вчинення якого передбачена адміністративна відповідальність.

Адміністративно-правова форма забезпечення інформаційної безпеки — здійснення, визначеної нормативно-правовими актами, теорією та практикою державного управління однорідної діяльності посадовими та службовими особами органів виконавчої влади, за допомогою якої реалізується їх компетенція по забезпеченню інформаційної безпеки. Адміністративно-правові форми забезпечення інформаційної безпеки органів виконавчої влади поділяються на правові та не правові (організаційні та організаційно-правові).

Акумуляція нормативно-правових актів — накопичення масиву текстів нормативно-правових актів із питань регулювання суспільних відносин в інформаційній сфері та інформації про їх прийняття, зміну, припинення, що можуть здійснюватись як у паперовій, так і в електронній та цифровій формах.

Аспекти розуміння інформації: 1) *гносеологічний аспект* — інформація розглядається як повідомлення, якісне значення його змісту (семантичний аспект значеннєвого змісту інформації). Отже можна говорити про те, що інформація — це сукупність даних про дійсність, побудована на основі мислення і висновків людей або розв'язання завдань засобами з «інтелектуальними» можливостями. Або інформація — це документальні чи публічні зведення незалежно від форми їхнього представлення; 2) *онтологічний аспект* — інформація розглядається як кількісне значення міри пропускнуї спроможності каналу зв'язку (визначеності й упорядкованості (інтенсивності) потоку повідомлення в мережах передачі даних, що зветься «трафік») і упорядкування повідомлень (організаційний аспект процесу кодування/декодування і передачі/прийому інформації). Інформація в даному аспекті розглядається як упорядкована система, котру можна описати математично. При цьому під упорядкованою системою мається на увазі будь-яка алгоритмізована система з об'єктивно заданим алгоритмом, що може бути пізнаний.

Аудіовізуальні засоби масової інформації: радіомовлення, телебачення, кіно, звукозапис, відеозапис.

Безпосередній об'єкт адміністративного проступку — конкретні суспільні відносини, яким завдано шкоди певним проступком і які охороняються відповідною адміністративно-правовою нормою.

Безпосередній об'єкт адміністративного порушення права на одержання інформації — суспільні відносини, що виникають у зв'язку з реалізацією права фізичних та юридичних осіб на одержання інформації, що не заборонена законодавством України.

Види адміністративних проступків у сфері інформаційної безпеки: 1) адміністративні правопорушення, що посягають на суспільні відносини у сфері збирання інформації; 2) адміністративні правопорушення, що посягають на суспільні відносини у сфері зберігання інформації; 3) адміністративні правопорушення, що посягають на суспільні відносини у сфері використання інформації; 4) адміністративні правопорушення, що посягають на суспільні відносини у сфері поширення інформації.

Види галузей права: за предметом і методом правового регулювання галузі права поділяються на: 1) профілюючі (фундаментальні) — конституційне, адміністративне, цивільне, кримінальне, цивільне процесуальне, кримінально-процесуальне право; 2) спеціальні — трудове, сімейне, фінансове, земельне, водне, лісове право тощо; 3) комплексні — господарське, аграрне, житлове, екологічне, морське право тощо.

Види загроз інформаційній безпеці органів виконавчої влади: 1) розкриття інформаційних ресурсів; 2) порушення цілісності інформаційних ресурсів; 3) збій у роботі обладнання.

Види інкорпорації: 1) за обсягом інкорпорованого нормативного матеріалу: генеральна (повна) та часткова; 2) залежно від характеру розміщення матеріалу: хронологічна та систематична; 3) залежно від суб'єкта інкорпорації чи від юридичної сили збірника: офіційна, неофіційна тощо.

Види правових інститутів (інститутів права): 1) за галузевою належністю — конституційне, цивільне, адміністративне, кримінальне та інші галузі права; 2) у залежності від ролі, яку вони виконують — предметні і функціональні; 3) залежно від відносин, що вони регулюють — матеріальні і процесуальні; 4) залежно від закріплення загальних понять, принципів, завдань чи спеціальних зобов'язань — загальні і спеціальні; 5) за спрямованістю дії — регулятивні і правоохоронні.

Віднесення інформації до державної таємниці — процедура прийняття (державним експертом з питань таємниць) рішення про віднесення категорії відомостей або окремих відомостей до державної таємниці з установленням ступеня її секретності шляхом обґрунтування та визначення можливої шкоди національній безпеці України у разі розголошення цих відомостей, включенням цієї інформації до Зводу відомостей, що становлять державну таємницю, та з опублікуванням цього Зводу, змін до нього.

Відповідальність за порушення законодавства про інформацію — передбачена ст. 47 Закону України «Про інформацію», згідно з яким порушення законодавства про інформацію тягне за собою дисциплінарну, цивільно-правову, адміністративну або кримінальну відповідальність.

Властивості кодифікаційної діяльності у сфері інформації: 1) у процесі кодифікаційної діяльності на відміну від поточної правотворчості здійснюється глибокий перегляд усього чинного інформаційного законодавства та його більш чи менш широке включення до кодифікаційних актів; 2) кодифікація як форма правотворчості використовується для розв'язання перспективних завдань розвитку інформаційного законодавства; 3) при кодифікаційній діяльності ведеться найбільш старанний і ґрунтовний облік тенденцій розвитку інформаційного суспільства й інформаційного простору, забезпечується правильне відображення перспектив цього розвитку в законодавстві, що підлягає кодифікації.

Галузь права — це сукупність правових норм, що регулюють якісно однорідну сферу суспільних відносин специфічним методом правового регулювання.

Головне завдання систематизації інформаційного законодавства — створення повноцінної й несуперечливої ієрархічної системи нормативно-правових актів, яка спроможна забезпечити стабільне функціонування та розвиток інформаційного простору, інформаційного суверенітету та інформаційної інфраструктури, комплексний та ефективний захист інформаційних прав та інтересів суб'єктів інформаційних відносин.

Громадянські або особисті права й свободи людини та громадянина — це можливості людини, необхідні для забезпечення її фізичної і духовної індивідуальності. Їх поділяють на фізичні і духовні. Фізичні права: на життя, особисту недоторканність, свободу пересування, вибір місця проживання, безпечне навколишнє середовище, житло і т.д. Духовні права: на ім'я, честь і гідність, на справедливий, незалежний і публічний суд (у Конституції України 1996 р. — це ст. ст. 27, 28, 29 і ін.).

Грумінг — інформаційне правопорушення, що передбачає використання інтернет-технологій з метою входження в довіру до дитини з метою схилити її до якоїсь неналежної поведінки, у тому числі й у сексуальному плані.

Делікт (від лат. delictum — проступок, правопорушення, провина, проступок) — правопорушення, тобто незаконне діяння, тобто вчинення дії чи бездіяльності, що суперечить законові та, яка завдає шкоди суспільству, державі або особі.

Делегована правотворчість — видання нормативно-правового акта за уповноваженням, яке виходить із закону, або за прямим дорученням одного (вищого) органу держави іншому (нижчому) зі збереженням певної системи контролю з боку вищого органу за реалізацією делегованих повноважень).

Державна політика національної безпеки — передбачає утвердження засад національної єдності задля розбудови демократичної, правової, конкурентоспроможної держави, формування соціально орієнтованої ринкової економіки, зміцнення науково-технологічного потенціалу, забезпечення інноваційного розвитку, зростання рівня життя і добробуту населення, забезпечення інформаційної безпеки, екологічно-, техногенно-безпечних умов життєдіяльності суспільства. Державна політика національної безпеки України формується і реалізується за умов, коли у сучасному світі нівелюється різниця між внутрішніми та зовнішніми аспектами безпеки, зростає вага несилових, передусім, інформаційних складових її забезпечення.

Державна таємниця (секретна інформація) — вид таємної інформації, що охоплює відомості у сфері оборони, економіки, науки і техніки, зовнішніх відносин, державної безпеки та охорони правопорядку, розголошення яких може завдати шкоди національній безпеці України та які визнані у порядку, встановленому Законом України «Про державну таємницю», державною таємницею.

Детермінація — категорія, що характеризує залежність одних явищ, процесів і станів від інших, свідчить про зв'язок між речами та явищами.

Джерела литовсько-руського права — ухвалені державою або визнані нею норми права, що надавали їм офіційного загальнообов'язкового значення. Поділялися на такі види: *правові звичаї*, об'єднані в систему усного звичаєвого права; нормативно-правові акти *писаного світського права*, насамперед привілеї; *релігійно-правові норми* християнського (канонічного права); внутрішні нормативно-правові *договори земського права*; *міжнародно-правові акти*; *судові декрети*. Правовий прецедент не був джерелом литовсько-руського права, проте судово-адміністративними урядовцями у своїй службовій діяльності використовувалася практика судів, яка була не обов'язковою для застосування.

Доктрина інформаційної безпеки — офіційний документ методологічного (концепція — документ концептуального рівня) рівня, в якому визначені засади державної інформаційної політики, керівні принципи, цільові настанови та напрями забезпечення інформаційної безпеки, окреслений механізм функціонування системи інформаційної безпеки. Слугує основою для: формування державної політики інформаційної безпеки України; підготовки пропозицій з удосконалення правового, методичного, науково-технічного й організаційного забезпечення інформаційного безпеки України; формування напрямів систематизації (інкорпорації, консолідації, кодифікації) інформаційного законодавства; розроблення

концепцій, стратегій, цільових програм і планів дій із забезпечення інформаційної безпеки України.

Друковані засоби масової інформації — періодичні друковані видання (преса) — газети, журнали, бюлетені тощо і разові видання з визначеним накладом.

Економічні права і свободи людини та громадянина — можливості (свободи) людини і громадянина розпоряджатися предметами споживання й засобами виробництва (право на приватну власність, право кожного на підприємницьку діяльність, не заборонену законом (ст. ст. 41, 42).

Електронна демократія (е-демократія) — форма суспільних відносин, за якої громадяни та організації залучаються до державотворення та державного управління, а також до місцевого самоуправління шляхом широкого застосування інформаційно-комунікаційних технологій.

Електронна економіка (е-економіка) — форма економічних відносин у сфері виробництва, розподілу, обміну та споживання товарів, робіт і послуг, наданих в електронному вигляді за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій.

Електронна комерція (е-комерція) — форма торгівлі товарами та послугами за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій, що включає всі фінансові та торгові трансакції, які проводяться за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій, та бізнес-процеси, пов'язані з проведенням таких трансакцій.

Електронна послуга (е-послуга) — послуга, надана громадянам та організаціям в електронному вигляді за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій.

Електронна культура (е-культура) — форма культури, яка передбачає стимулювання та мотивування поширення здобутків у сфері культури за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій.

Електронна освіта (е-освіта) — форма отримання освіти, що здобувається з використанням виключно інформаційно-комунікаційних технологій.

Електронна медицина (е-медицина) — діяльність з використанням електронних інформаційних ресурсів у сфері охорони здоров'я та забезпечення оперативного доступу медичних працівників та пацієнтів до них.

Елементи структури права на інформацію — збирання, зберігання, використання, поширення інформації.

Етапи діяльності консолідатора — стадії діяльності особи, що здійснює консолідаційну діяльність: визначити обсяг нормативно-правового матеріалу, який піддається консолідації; проаналізувати кожен документ як

об'єкт консолідації; прийняти класифікаційне рішення, до якої галузі права віднести даний нормативний акт або його складову частину; ухвалити рішення про включення цілого нормативного акта до консолідованого збірника законодавства чи про доцільність дроблення акта на складові частини та включення їх до консолідованого збірника нормативно-правових актів; визначити місце даного документа або його складової частини в ієрархічній будові консолідованого збірника; звернути увагу на частини документа і зазначити, які з них можуть бути віднесені до інших галузей права та включені до інших галузевих або міжгалузевих збірників законодавства; визначити, чи має місце повторення гіпотези, диспозиції та санкції у статтях цього нормативного акта та інших документів; вказати на той чи інший нормативний акт або його частини, які втратили свою дію, і виключити їх зі складу консолідованого збірника нормативно-правового матеріалу

Етапи інкорпорації інформаційного законодавства: 1) інкорпоратор з'ясовує критерії систематизації, тобто здійснює вибір виду інкорпорації (повна чи часткова; офіційна чи неофіційна; предметна чи хронологічна). Ураховуючи стан інформаційного законодавства України та правові недоліки правового регулювання інформаційних відносин, найбільш доречним, на нашу думку, є проведення генеральної, предметної та офіційної інкорпорації; 2) визначається обсяг нормативно-правового матеріалу, який потребує інкорпорації, тобто коло тих НПА, предметом яких є суспільні відносини у сфері інформації; 3) слід здійснити дослідження, «чистку» НПА шляхом видалення з тексту окремих статей, пунктів, абзаців, що втратили силу, чи, навпаки, внесення всіх подальших змін, доповнень з уточненням реквізитів актів, які внесли такі зміни чи доповнення; усунення з тексту тих частин, які не містять нормативних розпоряджень, зробивши позначку про причини відсутності в тексті цих частин; зібрання відомостей про осіб, які підписали нормативний акт, тощо; 4) усі НПА групуються відповідно до предмета регулювання в межах інформаційної проблематики (ЗМІ, інформаційна безпека тощо) та займають відповідне місце в структурі інкорпораційного збірника.

Етапи кодифікації банківського законодавства: 1) допарламентський етап (уповноваження Комісії із систематизації банківського законодавства на здійснення кодифікаційних робіт; подання пропозицій щодо структури проекту Банківського кодексу України; обговорення поданих пропозицій у відкритому режимі конференцій, симпозіумів тощо; обговорення зауважень та нових пропозицій у тому самому режимі; обговорення структурних елементів проекту Банківського кодексу України; проведення юридичної експертизи проекту Банківського кодексу України; пере-

дача проекту Банківського кодексу України на розгляд комітету Верховної Ради України з питань фінансів та банківської діяльності; остаточне редагування тексту проекту Банківського кодексу України; подання підготовленого проекту Банківського кодексу України на розгляд Верховної Ради України; 2) парламентський етап (процедура розгляду проекту Банківського кодексу України як законопроекту; прийняття проекту Банківського кодексу України шляхом голосування); 3) післяпарламентський етап (підписання Банківського кодексу України Президентом України; опублікування Банківського кодексу України; набрання чинності Банківським кодексом України).

Етапи розвитку ідеї прав людини — певні послідовні стадії розвитку ідеї прав людини: 1) зародження ідеї (з другої половини Vст. до н.е.) і формування вчення про права людини (з Нового часу); 2) позитивне закріплення прав людини як системного формування (з другої половини XVIIIст.); 3) соціалізація прав людини (на поч. XX ст.); 4) інтернаціоналізація прав (з середини XXст.); 5) глобалізація прав людини (XX-XXI ст.ст.).

Етапи систематизація інформаційного законодавства — послідовні стадії проведення систематизації. Передбачається три етапи: *інкорпорація законодавства* — визначення ієрархічної системи та структури інформаційного законодавства на рівні правової доктрини; *консолідація законодавства* — виділення в системі законодавства галузі та закріплення її легально у Зводі законів України як розділу — «Інформаційне законодавство»; *кодифікація* законодавства — розроблення і ухвалення Верховною Радою України Кодексу України про інформацію.

Етапи інкорпорації інформаційного законодавства — послідовні стадії проведення інкорпорації. Передбачається п'ять етапів: 1) з'ясування критеріїв для інкорпорації, тобто вибір виду інкорпорації (повна чи часткова; офіційна чи неофіційна; предметна чи хронологічна тощо); 2) визначення обсягу нормативно-правового матеріалу, що призначений для інкорпорації, тобто коло тих НПА, предметом яких є суспільні відносини у сфері інформації, інформаційної діяльності, чи права й обов'язки суб'єктів інформаційних відносин тощо; 3) дослідження та, так би мовити, «очищення» НПА шляхом видалення з його тексту окремих статей, пунктів, абзаців, що втратили чинність; 4) моніторинг НПА щодо можливих внесень до них змін та доповнень, у разі виявлення таких здійснюється включення їх для дослідження, з уточненням реквізитів актів, що внесли такі зміни чи доповнення; виключення з тексту тих частин, що не містять нормативних розпоряджень, зробивши позначку про причини відсутності в тексті таких частин тощо; 5) групування НПА відповідно до предметів регулювання в межах проблематики дослідження (наприклад, інформаційне за-

конодавство може бути згруповано на: законодавство про ЗМІ; законодавство про інформаційну інфраструктуру; законодавство про науку та освіту; законодавство про інформаційну безпеку тощо).

Життєво важливі інтереси в інформаційній сфері: 1) особи: забезпечення конституційних прав і свобод людини на збирання, зберігання, використання та поширення інформації; недопущення несанкціонованого втручання у зміст, процеси обробки, передачі та використання персональних даних; захищеність від негативного інформаційно-психологічного впливу; 2) суспільства: збереження і примноження духовних, культурних і моральних цінностей Українського народу; забезпечення суспільно-політичної стабільності, міжетнічної та міжконфесійної злагоди; формування і розвиток демократичних інститутів громадянського суспільства; 3) держави: недопущення інформаційної залежності, інформаційної блокади України, інформаційної експансії з боку інших держав і міжнародних структур; ефективна взаємодія органів державної влади та інститутів громадянського суспільства при формуванні, реалізації та коригуванні державної політики в інформаційній сфері; побудова та розвиток інформаційного суспільства; забезпечення економічного та науково-технологічного розвитку України; формування позитивного іміджу України; інтеграція України у світовий інформаційний простір.

Життєво важливі національні інтереси України — права і свободи людини і громадянина; суверенітет України, її територіальна цілісність, недоторканність державного кордону, демократичного конституційного ладу, верховенство права; соборність держави на основі консолідації усіх територіальних громад, суспільних верств, етнічних груп навколо цінностей незалежного, вільного, суверенного і демократичного розвитку єдиної України; конкурентоспроможність держави та економічний добробут населення шляхом всебічного розвитку людського, науково-технічного, інноваційного потенціалів країни; удосконалення механізмів реалізації конституційного принципу розподілу влади на законодавчу, виконавчу та судову; неухильне дотримання гарантій незалежності та об'єктивності суду; обмеження втручання держави у діяльність економічних суб'єктів, громадян, громадських організацій та політичних партій, релігійних об'єднань; безпечні умови життєдіяльності, захист навколишнього природного середовища; збереження і розвиток духовних і культурних цінностей суспільства; гармонійні відносини з іншими державами світу, сприйняття Української держави міжнародним співтовариством як повноцінного та рівноправного його члена.

Завдання держави в галузі правової інформатизації — основні напрями діяльності у сфері інформатизації: 1) розробка основ державної політики в галузі формування й використання правової інформації; 2) організація, фінансування і координація робіт щодо створення єдиної інфраструктури правової інформатизації, яка містить: загальне комунікаційне середовище, однорідне середовище збереження інформації, однотипні методи і засоби доступу до даних, еталонні й вторинні банки даних; 3) організація робіт щодо стандартизації юридичних документів і документообігу; 4) забезпечення безпеки даних; 5) забезпечення сертифікації та ліцензування інформаційних ресурсів і послуг; 6) правове забезпечення інформатизації.

Завдання інформатизації органів виконавчої влади — основні напрями діяльності органів державної влади: 1) всебічне інформаційне забезпечення потреб органів виконавчої влади всіх рівнів; 2) створення єдиного інформаційного простору для усієї системи органів виконавчої влади; 3) створення, впровадження і використання інформаційних систем, інформаційних технологій і інформаційних продуктів загального значення; 4) підготовка кадрів, підвищення їхньої кваліфікації в сфері інформатизації.

Завдання Кодексу України про інформацію (Інформаційного кодексу України): 1) визначення консенсусу (згоди) в суспільних стосунках, узгодженості розуміння та застосування юридичних норм, правомірної поведінки учасників інформаційних відносин, відносин в інформаційній сфері; 2) забезпечення інформаційного суверенітету, незалежності України у міжнародних стосунках; 3) забезпечення інформаційної безпеки громадян, їх окремих спільнот, суспільства та держави, як складових національної безпеки України; 4) визначення правомірної поведінки учасників інформаційних відносин в Україні; 5) захист інформації від несанкціонованого доступу, правопорушень (знищення, модифікації, перекручення тощо).

Завдання систематизації джерел литовсько-руського права — вдосконалення діючих привілеїв та упорядкування правових звичаїв, приведення їх до цілковитої внутрішньої узгодженості шляхом створення як єдиних, загальнодержавних збірників нормативних актів: Жалуваної грамоти 1457 р., Судебника Казимира IV 1468 р., так і місцевих Уставних земських грамот.

Завдання системи забезпечення внутрішньої інформаційної безпеки органів виконавчої влади: 1) забезпечення інформаційної безпеки органів виконавчої влади всіх рівнів; 2) забезпечення інформаційно-аналітичного потенціалу країни; 3) реалізація державної політики інформаційної безпеки; 4) ведення активної розвідувальної, контррозвідувальної і

оперативно-розшукової діяльності з метою забезпечення інформаційної безпеки через здобуття необхідної, розвідувальної, контррозвідувальної і оперативно-розшукової інформації для відпрацювання стратегічних, тактичних і оперативних рішень в сфері державного управління інформаційною безпекою та вироблення механізмів їх реалізації; 4) виявлення, попередження і припинення розвідувальної та іншої, спрямованої на нанесення шкоди інформаційній безпеці України, діяльності спеціальних служб, а також окремих осіб чи організацій; 5) виявлення, попередження і припинення інформаційного тероризму та іншої діяльності, спрямованої на підлив функціонування системи органів виконавчої влади; 6) моніторинг (спостереження, оцінка і прогноз) стану інформаційної безпеки у зв'язку із впливом загроз та небезпек як зсередини, так і ззовні системи державного управління; 7) протидія технічному проникненню до інформаційних системи органів виконавчої влади з метою вчинення злочинів, проведення диверсійно-терористичної та розвідувальної діяльності; 8) забезпечення збереження державної таємниці; 9) організація демократичного цивільного контролю за функціонуванням системи органів державного управління тощо.

Завдання формування інформаційного простору України: 1) створення системи єдиного інформаційного простору України як суверенної держави; 2) взаємодія цієї системи зі світовими відкритими мережами, тобто інтеграція України в міждержавний інформаційний простір.

Загальний об'єкт адміністративного проступку — усі суспільні відносини, що охороняються адміністративним правом.

Загроза порушення цілісності інформаційних ресурсів полягає в зумисному антропогенному впливі (модифікація, видалення, зниження) даних, які зберігаються в інформаційній системі органів виконавчої влади, а також передаються від даної інформаційної системи до інших.

Загроза розкриття інформаційних ресурсів полягає у тому, що дані, інформація та знання стають відомі необмеженій кількості осіб.

Загрози інформаційній безпеці — прояви обмеження свободи слова та доступу громадян до інформації; поширення засобами масової інформації культу насильства, жорстокості, порнографії; намагання маніпулювати суспільною свідомістю, зокрема шляхом поширення недостовірної, неповної або упередженої інформації; комп'ютерна злочинність та комп'ютерний тероризм; розголошення інформації, яка становить державну та іншу, передбачену законом, таємницю, а також конфіденційної інформації, що є власністю держави або спрямована на забезпечення потреб і національних інтересів суспільства та держави.

Загрози інформаційній безпеці системи органів виконавчої влади: 1) за об'єктами, що підлягають розкраданню: апаратні засоби (блоки, вузли і готові вироби), якими оснащуються комп'ютери та мережі; носії програмного забезпечення й інформації; тверді копії із роздрукованою інформацією; 2) за способами здійснення розкрадань інформаційних джерел та носіїв: з робочих місць користувачів; в момент транспортування; з місць збереження; 3) за джерелами помилок у програмному забезпеченні: логічні помилки розробників програмного забезпечення; непередбачені ситуації, що виникають при модернізації, заміні чи додаванні нових апаратних засобів, встановленні нових додатків, виході на нові режими роботи ПЗ, появи раніше незафіксованих нештатних ситуацій; віруси, якими інфіковані програми; спеціальні програмні компоненти, які передбачені розробниками ПЗ для різного роду цілей; 4) залежно від мети здійснення атаки на інформаційні системи: встановлення доступу до інформації з обмеженим доступом; викрадення ключів, паролів, ідентифікаторів, списку користувачів; ініціалізація контрольованого алгоритму роботи комп'ютерної системи; доведення до непридатного стану частини або всієї системи органів державного управління; 5) за джерелами виникнення: природного походження — включають в себе небезпечні природні явища; техногенного походження — транспортні аварії (катастрофи), пожежі, неспровоковані вибухи чи їх загроза, раптове руйнування каналів зв'язку, аварії на інженерних мережах і спорудах життєзабезпечення, аварії головних серверів органів виконавчої влади тощо; антропогенного походження — вчинення людиною різноманітних дій по руйнуванню інформаційних систем, ресурсів, програмного забезпечення системи органів виконавчої влади тощо. До цієї групи за змістом дій належать: ненавмисні, викликані помилковими, чи ненавмисними, діями людини (наприклад, помилковий запуск програми, ненавмисне інсталювання закладок тощо); навмисні (інспіровані), що стали результатом навмисних дій людей (наприклад: навмисне інсталювання програм, які передають інформацію на інші комп'ютери, навмисне введення вірусів тощо); 6) за ступенем гіпотетичної шкоди: загроза — явні чи потенційні дії, що ускладнюють або унеможливають реалізацію національних інтересів в інформаційній сфері та створюють небезпеку для органів виконавчої влади, життєзабезпечення її системостворюючих елементів; небезпека — безпосередня дестабілізація функціонування системи державного управління; 7) за ймовірністю реалізації: вірогідні — загрози, які за виконання певного комплексу умов обов'язково відбудуться. Прикладом може слугувати оголошення атаки інформаційним ресурсам органів виконавчої влади, яке передуює самій атаці; неможливі — загрози, які за виконання певного комплексу умов ніколи не відбудуться. Такі загрози зазвичай но-

сять більше декларативний характер, не підкріплений реальною і навіть потенційною можливістю здійснити проголошені наміри, вони здебільшого мають залякуючий характер; випадкові — загрози, які за виконання певного комплексу умов кожного разу протікають по-різному. Загрози даного рівня доцільно аналізувати за допомогою методів дослідження операцій, зокрема теорії ймовірностей і теорії ігор, які вивчають закономірності у випадкових явищах; 8) за значенням: допустимі — такі загрози, що не можуть призвести до колапсу системи. Прикладом можуть слугувати віруси, які не пошкоджують програми шляхом їх знищення; недопустимі — такі загрози, що: 1) можуть у разі їх реалізації призвести до колапсу та системної дестабілізації системи; 2) можуть призвести до змін, несумісних із подальшим існуванням системи національної безпеки. Так, наприклад, вірус «I love you» спричинив пошкодження комп'ютерних систем у багатьох містах світу і завдав загальних збитків біля 100 мільйонів доларів США; 9) за структурою впливу: системні — загрози, що впливають одразу на усі складові системи органів виконавчої влади. Цей вплив має відбуватись одночасно в декількох найбільш уразливих і важливих місцях. Для органу державного управління це може бути дискредитація працівників органів виконавчої влади через телебачення, радіо, друковані засоби масової інформації, Інтернет; структурні — загрози, що впливають на окремі ланки системи. Дані загрози є також небезпечними, водночас вони стосуються структури окремих органів державної влади або їх компонентів. Так, наприклад, під час порушень процедури виборів мера м. Мукачево весною 2004 року були дискредитовані як місцеві органи виконавчої влади, так і Міністерство внутрішніх справ України — центральний орган виконавчої влади; елементні — загрози, що впливають на окремі елементи структури системи. Дані загрози мають постійний характер і можуть бути небезпечними лише за умови неефективності або непроведення їх моніторингу. Так, свого часу, наприкінці 60-х років ХХ століття, коли в Італії діяли так звані «Червоні бригади», влада не приділяла достатньої уваги діям терористів, які спочатку погрожували, а згодом почали фізично ліквідувати усіх суддів, які виносили звинувачувальні вироби терористам. Жертвою халатності і неадекватної оцінки інформаційної загрози став і тодішній прем'єр-міністр Італії Альдо Моро, якого було попереджено заздалегідь про напад, однак влада не вжила відповідних заходів і його було викрадено, а згодом і вбито; 10) за характером реалізації: реальні — активізація алгоритмів дестабілізації є неминучою та не обмеженою часовим інтервалом і просторовою дією; потенційні — активізація алгоритмів дестабілізації можлива за певних умов середовища функціонування органу виконавчої влади; здійснені — такі, що втілені у життя; уявні — псевдоактивізація алгоритмів дестабіліза-

ції або ж активізація таких алгоритмів, які за деякими ознаками схожі з алгоритмами дестабілізації, але такими не є; 11) за відношенням до наявних загроз: об'єктивні — такі, що підтверджуються сукупністю обставин і фактів, які об'єктивно характеризують навколишнє середовище. При цьому ставлення до них суб'єкта управління не відіграє вирішальної ролі, через те що об'єктивні загрози існують незалежно від волі та свідомості суб'єкта. На жаль, український законодавець у Законі України «Про основи національної безпеки України» не визначив пріоритетність захисту від інформаційних загроз, відвівши їм найменшу увагу; суб'єктивні — така сукупність чинників об'єктивної дійсності, яка вважається суб'єктом управління системою безпеки загрозою. За даного випадку визначальну роль у ідентифікації тих чи інших обставин та чинників відіграє воля суб'єкта управління, який і приймає безпосереднє рішення про надання статусу або ідентифікації тих чи інших подій в якості загроз безпеці; 12) за об'єктами впливу: Кабінет Міністрів України; центральні органи виконавчої влади; місцеві органи виконавчої влади.

Загрози національній безпеці — наявні та потенційно можливі явища і чинники, що створюють небезпеку життєво важливим національним інтересам України.

Закон України «Про основи національної безпеки України» — нормативно-правовий акт, прийнятий Верховною Радою України 19 червня 2003 року, який відповідно до пункту 17 частини першої статті 92 Конституції України визначає основні засади державної політики, спрямованої на захист національних інтересів і гарантування в Україні безпеки особи, суспільства і держави від зовнішніх і внутрішніх загроз в усіх сферах життєдіяльності.

Законодавство у сфері інформаційної безпеки України — охоплює: закони України «Про Національну систему конфіденційного зв'язку» від 10 січня 2002 року, «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах» від 5 червня 1994 року, «Про державну таємницю» від 21 січня 1994 року, Постанову Кабінету Міністрів України «Про затвердження Концепції технічного захисту інформації в Україні» від 8 жовтня 1997 року, Указ Президента України «Про Доктрину інформаційної безпеки України» від 8 липня 2009 року тощо.

Законодавча діяльність (законотворчість) — діяльність, пов'язана з підготовкою і прийняттям законодавчих актів.

Засекречування матеріальних носіїв інформації — введення у встановленому законодавством порядку обмежень на поширення та доступ до конкретної секретної інформації шляхом надання відповідного грифу се-

кретності документам, виробам або іншим матеріальним носіям цієї інформації

Засоби масової інформації — 1) теле- і радіомовна організація, інформаційне агентство та друкований засіб масової інформації; 2) система організацій із відображення суспільних процесів і оточуючого середовища, які створюють, обробляють і доводять до масового споживача інформацію; 3) юридичні особи, які здійснюють соціально-комунікативну діяльність на підставі державної реєстрації з метою виробництва, зберігання і публічного поширення інформації. Поділяються на *аудіовізуальні* та *друковані*.

Заява — звернення громадян із проханням про сприяння реалізації закріплених Конституцією та чинним законодавством їх прав та інтересів або повідомлення про порушення чинного законодавства чи недоліки в діяльності підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, народних депутатів України, депутатів місцевих рад, посадових осіб, а також висловлення думки щодо поліпшення їх діяльності.

Звернення громадян — викладені в письмовій або усній формі пропозиції (зауваження), заяви (клопотання) і скарги.

Зміст доктрини інформаційної безпеки — понятійно-категорійний апарат, методологічне розв'язання проблем забезпечення інформаційної безпеки, широка і завершена система поглядів, що ґрунтується на категоріях, які мають базовий і парадигмальний серед фахівців характер саме у цій доктрині. Зміст доктрин має ґрунтуватися на системі логічних доказів і знаходити свій вираз у поняттях, що відображають дійсність із забезпечення інформаційної безпеки.

Значення систематизації Юстиніана: 1) мала забезпечити належне правове регулювання у Візантійській імперії; 2) справила вплив на практично усі європейські правові системи; 3) може слугувати прикладом організації й успішного проведення у стислі терміни значних за обсягом робіт із систематизації і часткової кодифікації права.

Ідейне підґрунтя систематизації Юстиніана — специфічний візантійський світогляд, який сформувався на основі східноєвропейської (православної) гілки християнства.

Інкorporація — (походить від латинського «incorporation» — включення до складу) — форма систематизації, коли закони, укази, урядові рішення та інший наявний нормативний матеріал поєднуються в певному порядку у збірниках без зміни змісту цих актів; 1) вищий вид діяльності з упорядкування видання нормативних актів, за якого шляхом їх зовнішньої обробки та систематичного (хронологічного чи предметного) об'єднання

у єдиному збірнику (зібранні) досягається всебічне викладення нормативно-правового матеріалу, що стосується визначеного часу чи визначеної сфери суспільного життя, яка має самостійне значення; 2) об'єднання нормативно-правових актів у збірники чи зібрання, розташування їх у певному порядку без зміни змісту. Результатом інкорпорації є зовнішнє опрацювання чинного законодавства; 3) полягає в підготовці й виданні державними та недержавними інституціями чи окремими фахівцями різного роду збірників, що забезпечують доступність і можливість ознайомлення широкого кола громадськості з текстами законів і підзаконних нормативно-правових актів, які регулюють правові відносини в інформаційній сфері; 4) являє собою лише зовнішню систематизацію; 5) форма систематизації законодавства, яка полягає у зовнішньому впорядкуванні вже наявних НПА без зміни змісту норм права. Інкорпорація відрізняється від кодифікації тим, що остання завжди має офіційний характер.

Інкорпорація законодавства — виражається в повному або частковому об'єднанні в алфавітному, хронологічному, системно-предметному порядку нормативних актів визначеного рівня в різного роду збірники (зібрання). Інкорпорація є винятково зовнішньою обробкою законодавчого матеріалу, обліком і об'єднанням його без зміни тексту самих актів за заздалегідь визначеними ознаками, зокрема: юридична чинність нормативно-правових актів, хронологічна чи алфавітна послідовність, системно-предметний порядок тощо.

Інкорпорація інформаційного законодавства — систематична інкорпорація, під час здійснення якої упорядковуються нормативно-правові акти, що регулюють суспільні відносини у сфері інформації, усуваються норми, які втратили чинність; вона покликана упорядкувати законодавство за одним чи кількома критеріями без зміни змісту.

Інкорпорація податкового законодавства — форма систематизації податкового законодавства відрізняється деякими особливостями: 1) режим правового регулювання, як і правове регулювання оподаткування, в цілому не змінюється, бо постійним залишається зміст і форма податкових законодавчих норм; 2) мають констатуючий характер, тобто збірки податкового законодавства складаються без зміни текстів актів, які до них входять; 3) у процесі інкорпорації відображаються лише зміни актів, які мають офіційний характер, корекція інкорпораційних збірок здійснюється лише з урахуванням останніх офіційних змін і доповнень; 4) зміни та доповнення до текстів податкових актів повинні обов'язково містити посилення, офіційні реквізити актів, якими внесені відповідні зміни; 5) зміни податкових законодавчих актів стосуються вилучення із текстів актів, об'єднаних у збірку, лише тих частин, які втратили чинність. Хронологіч-

на інкорпорація податкового законодавства виступає найпримітивнішою формою цього виду систематизації податкових законодавчих норм, має лише констатуючий характер та фактично не впливає на зміну законодавства, не усуває проблем при користуванні.

Інститут права — це сукупність відокремлених, взаємопов'язаних правових норм певної галузі чи підгалузі права, що регулюють певну групу однорідних суспільних відносин.

Інституції — слугували для закладення фундаменту юридичної освіти систематизації Юстиніана, згідно з яким вона розглядається не як кодифікація і не як компіляція класичного римського права, а як спроба шляхом систематизації (з відповідною переробкою та модернізацією) класичного римського та чинного візантійського права створити нове — греко-римське право на підґрунті права римського.

Інформаційна безпека — 1) невід'ємна складова кожної зі сфер національної безпеки, водночас — важлива самостійна сфера забезпечення національної безпеки. Саме тому розвиток України як суверенної, демократичної, правової та економічно стабільної держави можливий тільки за умови забезпечення належного рівня її інформаційної безпеки; 2) безпека інформації (вузьке розуміння), а також як система, що складається з інформаційно-технічної, інформаційно-психологічної безпеки та інформаційної безпеки у сфері прав і свобод (широке розуміння; 3) стан захищеності інформаційного середовища, який відповідає інтересам держави, за якого забезпечується формування, використання і можливості розвитку незалежно від впливу внутрішніх та зовнішніх інформаційних загроз; 4) стан захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства та держави, який виключає можливість заподіяння їм шкоди через неповноту, невчасність і недостовірність інформації, через негативні наслідки функціонування інформаційних технологій або внаслідок поширення законодавчо забороненої чи обмеженої для поширення інформації; 5) стан захищеності інформаційного простору, який забезпечує формування та розвиток цього простору в інтересах особистості, суспільства та держави; 6) стан інформаційного середовища суспільства і політичної еліти, який забезпечує її формування і розвиток в інтересах керівництва країни, громадян і суспільства; 7) захищеність встановлених законом правил, за якими відбуваються інформаційні процеси в державі, що забезпечують гарантовані Конституцією умови існування і розвитку людини, всього суспільства та держави; 8) стан захищеності встановлених законодавством норм та параметрів інформаційних процесів та відносин, що забезпечує необхідні умови існування держави, людини та суспільства як суб'єктів цих процесів та відносин; 9) стан захищеності інформації,

яка забезпечує життєво важливі інтереси людини; 10) стан, тенденції розвитку, умови життєдіяльності соціуму, його структур, інститутів і установ, при яких забезпечується збереження їх якісної з об'єктивними обумовленими інноваціями в ній, і вільне, відповідне власній природі і її функціонування; 11) стан, який характеризується відсутністю небезпеки, тобто чинників і умов, які загрожують безпосередньо індивіду, спільноті, державі з боку інформаційно-комунікаційного середовища; 12) стан і процес захищеності особи, суспільства, держави від реальних або потенційних загроз; 13) стан захищеності національних інтересів країни (життєво важливих інтересів особи, суспільства та держави на збалансованій основі) в інформаційній сфері від внутрішніх та зовнішніх загроз; 14) стан захищеності національних інтересів України в інформаційному середовищі, за якого не допускається (або зводиться до мінімуму) завдання шкоди особі, суспільству, державі через неповноту, несвоєчасність, недостовірність інформації й несанкціоноване її поширення та використання, а також через негативний інформаційний вплив та негативні наслідки функціонування інформаційних технологій; 15) стан захищеності інформаційного простору, що забезпечує його формування та розвиток в інтересах громадян, організацій та держави, стан інфраструктури системи (об'єкта, держави), при якому інформація використовується суворо за призначенням та не завдає негативного впливу на систему (об'єкт, державу) при її використанні; стан інформації, за якого виключається чи суттєво ускладнюється порушення таких її властивостей як таємність, цілісність та доступність; 16) вид суспільних інформаційних правовідносин щодо створення, підтримки, охорони та захисту бажаних для людини, суспільства і держави безпечних умов життєдіяльності; суспільних правовідносин пов'язаних із створенням, розповсюдженням, зберіганням та використанням інформації; 17) проведення правових, організаційних та інженерно-технічних заходів при формуванні та використанні інформаційних технологій, інфраструктури та інформаційних ресурсів, захисті інформації високого значення й прав суб'єктів, що беруть участь в інформаційній діяльності; 18) діяльність по забезпеченню особи, суспільства і держави виникає в ході вирішення суперечності між такою об'єктивною реальністю, як небезпека, і потребою розумної сутності, соціального індивіда, соціальної групи попередити її можливі шкідливі наслідки; 19) суспільні відносини, пов'язані із захистом життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства та держави від реальних та потенційних загроз в інформаційному просторі, що є необхідною умовою збереження та примноження духовних і матеріальних цінностей державоутворюючої нації, її існування, самозбереження і прогресивного розвитку України як суверенної держави, що залежить від цілеспрямованої інформаційної полі-

тики гарантій, охорони, оборони, захисту її національних інтересів; 20) складова національної безпеки, процес управління загрозами та небезпеками державними і недержавними інституціями, окремими громадянами, за якого забезпечується інформаційний суверенітет України.

Інформаційна війна — активні методи трансформації інформаційного простору, що знаходять відображення у системі нав'язування моделей світу, які покликані забезпечити бажані типи поведінки, атаках на структури породження інформації — процеси міркувань.

Інформаційна зброя — це «пристрої та засоби, що призначені для нанесення протидіючій стороні максимальної шкоди в ході інформаційної боротьби (шляхом небезпечних інформаційних впливів): 1) засоби інформаційно-технічного характеру, які знищують, перекручують або викрадають інформацію, незважаючи на систему захисту, обмеження доступу до цієї інформації законних користувачів; 2) інформаційно-психологічні засоби, які дезорганізують інформаційні системи шляхом дезінформації, формування помилкових логічних інформаційних концепцій, інтерпретацій та ін., впливаючи таким чином на думку суспільства та на функціонування органів виконавчої влади.

Інформаційна інфраструктура — сукупність різноманітних інформаційних (автоматизованих) систем, інформаційних ресурсів, телекомунікаційних мереж і каналів передачі даних, засобів комунікацій і управління інформаційними потоками, а також організаційно-технічних структур, механізмів, що забезпечують їх функціонування.

Інформаційна деліктологія — самостійна підгалузь інформаційного права, що містить сукупність знань про інформаційні делікти і деліктність як масове негативне явище, що містить в собі детермінанти протиправної поведінки делінквента, їхньої особистості з метою вироблення і використання адекватних заходів для протидії інформаційних правопорушень.

Інформаційний делікт — 1) суспільно небезпечне, протиправне, винне діяння (дія або бездіяльність), за вчинення якого деліктним законодавством у сфері інформації передбачено юридичну відповідальність; 2) суспільно небезпечне, протиправне, винне діяння (дія або бездіяльність), за вчинення якого інформаційно-деліктним законодавством передбачено юридичну відповідальність.

Інформаційна діяльність — це сукупність дій, спрямованих на задоволення інформаційних потреб громадян, юридичних осіб і держави.

Інформаційна політика — діяльність державних органів, спрямовану на врегулювання та розвиток національного інформаційного середовища, що охоплює не тільки телекомунікації, інформаційні системи і засоби ма-

сової інформації, а й всю сукупність виробництв і відносин, пов'язаних із створенням, збереженням, обробкою, демонстрацією, передачею інформації у всіх її видах.

Інформаційна сфера — єдиний інформаційний простір України, який формується державними органами, громадськими, політичними та соціальними організаціями, а також громадянами й функціонує з урахуванням правових, організаційних, науково-технічних, економічних, фінансових, методичних, гуманітарних та моральних засад з урахуванням вимог та завдань національної інформаційної безпеки України.

Інформаційний продукт (продукція) — це документована інформація, яка підготовлена та призначена для задоволення потреб користувачів.

Інформаційний простір України — це соціальне середовище, в якому здійснюється виробництво, збирання, зберігання, поширення і використання інформації і на яке поширюється юрисдикція України.

Інформаційно-правовий простір — система організаційно і методично пов'язаних інформаційних ресурсів, сформованих державою та іншими учасниками інформаційних відносин.

Інформаційний ресурс — систематизована інформація або знання, що мають цінність у певній предметній області і можуть бути використані людиною в своїй діяльності для досягнення певної мети.

Інформаційне законодавство — 1) складна внутрішньообумовлена єдність законів і підзаконних актів, об'єднаних одним предметом нормативно-правового регулювання (інформаційні відносини), узгодженістю імперативно-диспозитивного впливу на суміжні з ними відносини та своєрідною системністю, зумовленою ієрархією правових норм у сфері інформації; 2) множинна сукупність нормативно-правових актів, прийнятих Верховною Радою України у формі законів та постанов нормативного змісту, які регулюють суспільні відносини щодо інформації; 3) комплекс законів, міжнародних договорів і нормативних актів, що регламентують правовідносини в галузі збирання, опрацювання, збереження і використання інформації; 4) міжгалузевий, міждисциплінарний комплексний інститут в загальній системі національного законодавства, основним об'єктом правового регулювання якого є суспільні інформаційні відносини,

Інформаційне законодавство спрямовано на забезпечення: 1) дотримання конституційного права кожного «вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію» будь-яким законним способом (ст. 34 Конституції України), зокрема знайомитися з документами і матеріалами, що безпосередньо стосуються його прав і свобод; перетворення сучасної української держави на інформаційну; 2) можливість контр-

олю з боку громадян і громадських організацій діяльності органів державної влади; 3) захист авторського права і права майнової власності на інформаційні ресурси, інформаційні технології та засоби їх забезпечення; 4) формування і використання інформаційних ресурсів в умовах рівності всіх форм власності шляхом створення інформаційного ринку і конкурентного середовища, проведення державної антимонопольної політики; 5) відповідальність суб'єктів інформаційних відносин за правопорушення під час формування інформаційних ресурсів та їх використання, зокрема персональної відповідальності керівників органів державної влади за якість формування державних інформаційних ресурсів і доступу до них; 6) узгодженості рішень і активного використання єдиного інформаційного простору; тісної інформаційної взаємодії з країнами-членами СНД і активного інформаційного обміну в системі міжнародного співробітництва.

Інформаційне правопорушення — порушення, яке спрямовано на порушення права на інформацію, чи інформаційну інфраструктуру, чи вчиняється за допомогою інформаційно-телекомунікаційних технологій або засобів зв'язку.

Інформаційне протиборство — це форма боротьби сторін в інформаційному просторі з використанням політичних, економічних, дипломатичних, військових та інших методів, способів та засобів впливу на інформаційне поле супротивника, а також захисту власного інформаційного поля в інтересах досягнення поставлених цілей. Інформаційне протиборство включає в себе три незмінні складові: 1) вплив; 2) аналіз; 3) протиборство.

Інформаційне суспільство — 1) суспільство, в якому діяльність людей здійснюється на основі використання послуг, що надаються за допомогою інформаційних технологій і технологій зв'язку; 2) суспільство нового типу, що формується внаслідок глобальної соціальної революції та породжується вибуховим розвитком і конвергенцією інформаційних і комунікаційних технологій; 3) суспільство знань, тобто суспільство, у якому головною умовою добробуту кожної людини і кожної держави стає знання, здобуте завдяки безперешкодному доступу до інформації та вмінню працювати з нею; 4) глобальне суспільство, в якому обмін інформацією не матиме ні часових, ні просторових, ні політичних меж; яке, з одного боку, сприяє взаємопроникненню культур, а з іншого — відкриває кожному суспільству нові можливості для самоідентифікації.

Інформаційні відносини — 1) однорідна група суспільних відносин, що виникають при поводженні інформації в інформаційній сфері в результаті здійснення інформаційних процесів при реалізації кожним інформаційних прав і свобод, а також при виконанні обов'язків органами державної

влади і місцевого самоврядування щодо забезпечення гарантій інформаційних прав і свобод; 2) інформаційні зв'язки між суб'єктами політичної системи суспільства, держави, що виникають під час одержання, використання, зберігання та споживання інформації; 3) такі відносини, що виникають між громадянами України, іноземними громадянами, особами без громадянства, юридичними особами, державою та міжнародними організаціями в усіх сферах життя і діяльності суспільства і держави при одержанні, використанні, поширенні та зберіганні документованої або публічно оголошеної інформації про події та явища в галузі політики, економіки, культури, охорони здоров'я, а також у соціальній, екологічній, міжнародній та інших сферах.

Інформаційно-деліктні відносини — відносини, що виникають внаслідок скоєння інформаційних правопорушень між особою, що вчинила та державою в особі її компетентних органів.

Інформаційно-деліктні норми — норми, що передбачають відповідальність за вчинення інформаційних проступків.

Інформаційно-технічна безпека — управління потенційними чи реальними загрозами з метою захисту комп'ютерних, телекомунікаційних технологій та інших технологій зв'язку: комп'ютерна злочинність та комп'ютерний тероризм; розголошення інформації, яка становить державну та іншу, передбачену законом, таємницю, а також конфіденційної інформації, що є власністю держави або спрямована на забезпечення потреб та національних інтересів суспільства і держави.

Інформаційно-психологічна безпека — управління реальними чи потенційними загрозами, що можуть завдати шкоди психіці людини, суспільства, державі: поширення засобами масової інформації культу насильства, жорстокості, порнографії; намагання маніпулювати суспільною свідомістю, зокрема, шляхом поширення недостовірної, неповної або упередженої інформації.

Інформаційна безпека в сфері прав і свобод людини: прояви обмеження свободи слова та доступу громадян до інформації.

Інформація: 1) будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді; 2) формально визначені результати інтелектуальної діяльності людини, що урегульовані вітчизняним законодавством.

Інформація про фізичну особу (персональні дані) — відомості чи сукупність відомостей про фізичну особу, яка ідентифікована або може бути конкретно ідентифікована. До персональних даних відносяться такі ві-

домості як: національність; освіта; сімейний стан; релігійні переконання; стан здоров'я; адреса народження; дата народження; місце народження.

Інформація про особисте та сімейне життя особи — це будь-які відомості та/або дані про відносини немайнового та майнового характеру, обставини, події, стосунки тощо, пов'язані з особою та членами її сім'ї, за винятком передбаченої законами інформації, що стосується здійснення особою, яка займає посаду, пов'язану з виконанням функцій держави або органів місцевого самоврядування, посадових або службових повноважень. Така інформація про особу є конфіденційною;

Кібернетика (від *грецьк.* — мистецтво управляти) — наука про загальні закони отримання, збереження, передавання і розповсюдження інформації у складних управляючих системах. При цьому під управляючими системами розуміється не лише технічні, а й біологічні та соціальні системи. Прикладами складних управляючих систем є нервові системи живих організмів, особливо організм людини, а також апарат управління у суспільстві.

Кіберхуліганство — інформаційне правопорушення, що полягає у вчиненні в соціальних мережах діяння, направлене на нанесення шкоди честі, гідності, здоров'ю людини шляхом використання інформаційно-комунікаційних технологій

Класифікація національних інтересів в інформаційній сфері: 1) **людини:** реалізація прав і свобод людини і громадянина щодо одержання, використання, поширення, зберігання інформації; забезпечення права людини на захист від маніпуляції індивідуальною свідомістю; захист права інтелектуальної власності тощо; 2) **суспільства:** побудова інформаційного суспільства; забезпечення плюралізму засобів масової інформації; захист від маніпуляції масовою свідомістю; розвиток духовності, моральних засад, інтелектуального потенціалу Українського народу, зміцнення психічного здоров'я нації; 3) **держави:** забезпечення інформаційного суверенітету; створення конкурентоспроможних інформаційних технологій та технологій зв'язку; збереження та зміцнення науково-технологічного потенціалу; інтеграція України в європейський інформаційний простір; боротьба з інформаційною злочинністю тощо.

Класифікація прав і свобод людини та громадянина — розподіл прав і свобод людини та громадянина за певними критеріями: 1) за роллю держави у реалізації прав людини і громадянина: а) негативні; б) позитивні; 2) за часом проголошення на права і свободи: а) першого покоління; б) другого покоління; в) третього покоління; 3) залежно від належності особи до певної держави, права і свободи поділяються на права і свободи: а)

громадян; б) іноземців; в) осіб без громадянства; г) осіб з подвійним громадянством; 4) за ступенем розповсюдження, права і свободи людини та громадянина поділяються на: а) загальні; б) спеціальні; 5) за кількістю суб'єктів, що реалізують, права і свободи вони поділяються на: а) індивідуальні; б) колективні; б) за сферами діяльності держави і громадян (за сферами реалізації в суспільному житті): а) громадянські або особисті права й свободи; б) політичні права і свободи; в) економічні права і свободи; г) соціальні права і свободи; г) культурні права та свободи.

Клопотання — письмове звернення з проханням про визнання за особою відповідного статусу, прав чи свобод тощо;

Кодифікаційна діяльність — зумовлений потребами суспільного розвитку та системністю права, здійснюваний на основі певних принципів правотворчий процес із перероблення змісту та форми групи чинних нормативно-правових приписів, їх узгодження та об'єднання в єдиному кодифікованому акті з метою удосконалення законодавства.

Кодифікація законодавства — була введена у науковий обіг *І. Бентамом*: 1) найвищий рівень систематизації законодавства, який передбачає переосмислення, творче перероблення та вдосконалення всього правового матеріалу, наявного в державі; сприяє створенню якісної системи законодавства, що позитивно впливає на ефективність правореалізації; 2) вид систематизації нормативних актів, що мають спільний предмет регулювання, який полягає в їх змістовній переробці (усуненні розбіжностей і суперечностей, скасуванні застарілих норм) і створенні зведеного нормативного акта.

Кодифікація інформаційного законодавства — 1) форма систематизації інформаційного законодавства, яка полягає у діяльності компетентних державних органів і спрямована на вдосконалення чинного законодавства з метою усунення прогалин та суперечностей, розроблення нових правових норм, зумовлених потребами суспільного розвитку; 2) найкращий напрям удосконалення нормативно-правових актів, що регулюють суспільні відносини в інформаційній сфері. На відміну від інших форм систематизації інформаційного законодавства кодифікація охоплює не тільки зовнішню, а й внутрішню обробку нормативно-правових актів, тобто впорядковується не тільки форма законодавства, а й перероблюється його зміст; 3) це форма докорінного перероблення консолідованих актів у сфері інформації, норми яких регулюють інформаційну діяльність, забезпечення узгодження інформаційного законодавства з нормами споріднених галузей права, звільнення інформаційно-нормативного масиву від застарілих норм шляхом прийняття Інформаційного Банківського кодексу України.

Консолідація — 1) самостійна форма систематизації, у процесі якої проходить процес об'єднання кількох нормативно-правових актів, що регулюють однакову сферу суспільних відносин, в один збільшений акт, який визнається правотворчим органом в якості нового джерела права, а попередні розрізнені акти втрачають юридичну силу. *На відміну* від інкорпорації, консолідація спрямована на підготовку одного або кількох нормативно-правових актів із вузького кола питань шляхом об'єднання в них правових норм, які містяться в раніше виданих нормативних актах. Крім того, консолідація законодавства має лише офіційний характер, оскільки новостворений акт затверджується уповноваженим органом, а всі інші акти, норми яких увійшли до нього, визнаються такими, що втратили силу. Щодо відмінностей з кодифікацією, то консолідація законодавства обмежується лише зовнішньою обробкою, а не внесенням, поряд із тим, ще змін до змісту нормативно-правового акта; 2) це, насамперед, лише зовнішня систематизація і в невеликому ступені — внутрішня; 3) є проміжним етапом, з'єднувальною ланкою між інкорпорацією та кодифікацією, чим забезпечується цілісність, монолітність і послідовність процесу систематизації. Особливу актуальність ця форма систематизації набула у сфері відомчої правотворчості.

Консолідація інформаційного законодавства — це проміжна форма систематизації інформаційного законодавства, що проводиться з метою об'єднання інформаційних норм інкорпорованих збірників і внесення деяких уточнень до них шляхом утворення інформаційних консолідованих актів.

Конфіденційна інформація — інформація, доступ до якої обмежено фізичною або юридичною особою, крім суб'єктів владних повноважень, та яка може поширюватися у визначеному ними порядку за їхнім бажанням відповідно до передбачених ними умов.

Криптографічний захист секретної інформації — вид захисту, що реалізується шляхом перетворення інформації з використанням спеціальних даних (ключових даних) з метою приховування (або відновлення) змісту інформації, підтвердження її справжності, цілісності, авторства тощо.

Критерії визначення форм удосконалення законодавства — 1) безпосередній (прямий) або опосередкований (непрямий) вплив певних видів юридичної діяльності (юридичних операцій) на якісний стан законодавства; 2) об'єкт удосконалення, в якості якого можуть виступати: а) зміст і форма проектів нормативно-правових актів; б) зміст і форма нормативно-правових актів, які були прийняті, але ще не набрали чинності; в) зміст і форма чинних нормативно-правових актів.

Критерії здійснення інкорпорації законодавства — дата прийняття НПА, алфавітний порядок, предметна ознака (галузі, інститути права та сфери державної діяльності), суб'єкт видання НПА, юридична чинність тощо.

Культурні права та свободи людини та громадянина — можливості (свободи) збереження і розвитку національної самобутності людини, доступу до духовних досягнень людства, їх засвоєння, використання й участі надалі у їхньому розвитку. До них відносяться: право на освіту; навчання рідною мовою; право на використання вітчизняних і світових досягнень культури і мистецтва; право на вільну наукову, технічну і художню творчість (у Конституції України 1996 р. — ст.ст. 53, 54).

Литовська метрика — Державний архів Великого князівства Литовського XV–XVIII століть. Матеріали Литовської Метрики Великого князівства Литовського опубліковані в «Актах, относящихся к истории Западной России», «Актах, относящихся к истории Южной и Западной России», «Архиве Юго-Западной России», «Актах, издаваемых Виленской комиссией для разбора древних актов» та інших збірниках старожитніх документів.

Литовський Статут — своєрідне завершення попереднього процесу уніфікації різних правових систем давніх руських земель з національним литовським правом. Замість різноманітного місцевого права: Волинського, Київського тощо, вперше утворено загальне «посполите» право для всіх частин Литовської держави. **Литовський Статут є суто українським джерелом права**, оскільки останній свого часу увібрав переважну кількість норм «Руської Правди».

Медіа-право (право засобів масової інформації, мас-медійне право) — пілгалузь інформаційного права, що регулює суспільні відносини у сфері засобів масової інформації.

Мета забезпечення інформаційної безпеки — створення нормальних умов функціонування конкретного міністерства, іншого центрального та місцевого органу виконавчої влади, а також проведення моніторингу стану інформаційної безпеки для розроблення оптимальної моделі функціонування системи забезпечення інформаційної безпеки.

Мета інформаційної деліктології — вивчення змісту, природи, сутності, специфіки та різноманіття інформаційних деліктів, а також розроблення та впровадження конкретних шляхів, напрямів, способів їх профілактики.

Масова інформація — публічно поширювана друкована та аудіовізуальна інформація.

Мета кодифікації — створення якісних нормативно-правових актів, а в цілому — удосконалення законодавства.

Мета консолідації — усунення множини нормативно-правових актів, дублювання чи колізій правових норм тощо.

Мета консолідації інформаційного законодавства — усунення множини нормативно-правових актів, що регулюють відносини у сфері інформації завдяки зведенню їх до одного більш великого акта. Специфікою консолідованого акта є те, що він наново приймається компетентним правотворчим органом, має власні офіційні реквізити та замінює нормативні акти, що увійшли до його складу, які, своєю чергою, втрачають чинність цілком або частково.

Мета систематизації інформаційного законодавства — 1) виявлення прогалин і суперечностей в правовому регулюванні відносин в інформаційній сфері; 2) уніфікація норм інформаційного законодавства з нормами інших підгалузей інформаційного права та з нормами інших галузей права під час проведення інкорпорації та консолідації; 3) забезпечення належного інформаційно-правового регулювання відносин у сфері інформації шляхом розроблення та прийняття Інформаційного кодексу України; 4) створення чіткої структури правового регулювання суспільних відносин між їх суб'єктами щодо інформації, забезпечення співвідношення потреб, інтересів людини, соціальних спільнот і держави; 5) стабілізація правопорядку; 6) приведення нормативно-правового регулювання до форми, яка забезпечує нормальне функціонування суспільного життя; 7) закладення основ для розроблення стратегії формування інформаційного законодавства

Мета Стратегії національної безпеки України — забезпечити такий рівень національної безпеки, який гарантував би поступальний розвиток України, її конкурентоспроможність, забезпечення прав і свобод людини і громадянина, подальше зміцнення міжнародних позицій та авторитету Української держави у сучасному світі.

Методологія — множина методів, що визначають погляди і методики реалізації принципів, прийомів, способів, засобів, технологій практичної та наукової діяльності для отримання істинних, таких, що відображають об'єктивну реальність відомостей у знаннях для подальшого перетворення чи підтримання у визначеному стані певних явищ буття відповідно до потреб, інтересів певних суб'єктів.

Метод — сукупність прийомів і способів пізнання певного явища.

Міжнародне інформаційне право — це умовно виділена із системи міжнародного права підгалузь, що складається з правових інститутів, що регу-

люють суспільні відносини, пов'язані з інформацією на транскордонному рівні.

Напрями державної політики інформаційної безпеки — 1) активне залучення засобів масової інформації до боротьби з корупцією, зловживанням службовим становищем, іншими явищами, які загрожують національній безпеці України; 2) забезпечення неухильного дотримання конституційного права громадян на свободу слова, доступу до інформації, недопущення неправомірного втручання органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб у діяльність засобів масової інформації, дискримінації в інформаційній сфері і переслідування журналістів за політичні позиції; 3) забезпечення інформаційного суверенітету України; 4) вдосконалення державного регулювання розвитку інформаційної сфери шляхом створення нормативно-правових та економічних передумов для розвитку національної інформаційної інфраструктури та ресурсів, впровадження новітніх технологій у цій сфері, наповнення внутрішнього та світового інформаційного простору достовірною інформацією про Україну; 5) вжиття комплексних заходів щодо захисту національного інформаційного простору та протидії монополізації інформаційної сфери України.

Напрями державної політики з питань національної безпеки в інформаційній сфері: 1) забезпечення інформаційного суверенітету України; 2) вдосконалення державного регулювання розвитку інформаційної сфери шляхом створення нормативно-правових та економічних передумов для розвитку національної інформаційної інфраструктури та ресурсів, впровадження новітніх технологій у цій сфері, наповнення внутрішнього та світового інформаційного простору достовірною інформацією про Україну; 3) активне залучення засобів масової інформації до боротьби з корупцією, зловживаннями службовим становищем, іншими явищами, які загрожують національній безпеці України; 4) забезпечення неухильного дотримання конституційного права громадян на свободу слова, доступу до інформації, недопущення неправомірного втручання органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб у діяльність засобів масової інформації, дискримінації в інформаційній сфері і переслідування журналістів за політичні позиції; 5) вжиття комплексних заходів щодо захисту національного інформаційного простору та протидії монополізації інформаційної сфери України.

Напрями державної політики в сфері інформатизації: 1) забезпечення умов для розвитку і захисту усіх форм власності на інформаційні ресурси; 2) формування та захист державних інформаційних ресурсів; 3) створення та розвиток державних, регіональних і локальних інформаційних

систем і тенет, забезпечення їх сумісності і взаємодії в єдиному інформаційному просторі; 4) створення умов для якісного й ефективного інформаційного забезпечення органів державного управління на основі державних інформаційних ресурсів; 5) забезпечення національної безпеки в сфері інформатизації, а також забезпечення взаємної реалізації прав як громадян, так і органів виконавчої влади в умовах інформатизації; 6) сприяння формуванню ринку інформаційних ресурсів, послуг, інформаційних систем, технологій і засобів їх забезпечення.

Напрями державної політики у сфері технічного захисту інформації: 1) удосконалення чинних та створення нових нормативно-правових актів щодо захисту інформації, яка становить державну та іншу, передбачену законом таємницю, конфіденційної інформації, що належить державі; 2) розроблення нормативно-правових актів щодо захисту відкритої інформації, важливої для особи, суспільства та держави; 3) удосконалення правових механізмів організаційного забезпечення ТЗІ; 4) удосконалення нормативно-правових актів щодо умов і правил провадження діяльності у сфері ТЗІ; 5) розроблення нормативно-правових актів щодо визначення статусу головної у сфері ТЗІ, головних (базових) за напрямами ТЗІ організацій; 6) удосконалення нормативно-правових актів щодо здійснення контролю за імпортом з метою впровадження в Україні іноземних інформаційних технологій із захистом інформації та засобів забезпечення ТЗІ; 7) розроблення нормативних документів із питань формування та розвитку моделі загроз для інформації; 8) розроблення нормативних документів із питань сертифікації засобів забезпечення ТЗІ та атестації на відповідність вимогам ТЗІ об'єктів, робота яких пов'язана з інформацією, що підлягає технічному захисту; 9) удосконалення чинних та розроблення нових нормативних документів із питань ТЗІ тощо.

Напрями інкорпорації: 1) розподіл повноважень між суб'єктами інкорпораційної процедури, що передбачає два послідовні етапи: докомісійний та комісійний; 2) вибір критерію, за яким необхідно проводити інкорпорацію; 3) характеризується процедурними аспектами цих дій, тобто передбачено поділ нормативно-правових актів залежно від часу їх ухвалення, упорядкування, утворення підгруп нормативно-правових актів залежно від того, яким органом державної влади акт видано.

Національна безпека — захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам.

Національні інтереси — життєво важливі матеріальні, інтелектуальні та духовні цінності Українського народу як носія суверенітету й єдиного дже-

рела влади в Україні, визначальні потреби суспільства і держави, реалізація яких гарантує державний суверенітет України та її прогресивний розвиток.

Національні інтереси в інформаційній сфері — визначальні потреби людини (громадянина), суспільства і держави в інформаційній сфері, реалізація яких гарантує інформаційний суверенітет України, а також прав та свобод людини в інформаційній сфері.

Напівофіційна інкорпорація — це видання зібрань і збірників законодавства за дорученням правотворчого органу (органів) спеціально уповноваженим на те органом (наприклад Міністерством юстиції), причому правотворчий орган офіційно не затверджує і не схвалює таке зібрання, і тому тексти розміщених у них актів не набувають офіційного характеру.

Неофіційна інкорпорація — інкорпорація, що не має обов'язкового характеру, здійснюється науковими установами, навчальними закладами, іншими суб'єктами юридичної діяльності для зручності користування нормативним матеріалом (зовнішня обробка законодавства, яка здійснюється організаціями чи окремими громадянами (учбовими закладами, відомствами, вченими та практиками) без спеціальних на те повноважень правотворчих органів).

Об'єкт адміністративного правопорушення — 1) суспільні відносини, яким правопорушення заподіює шкоду або створює загрозу її заподіяння, а також як суспільні відносини, на які спрямоване посягання; 2) сукупність суспільних відносин, що охороняються адміністративним правом, а також регулюються нормами трудового, цивільного, земельного, фінансового права, за порушення яких накладаються адміністративні стягнення.

Об'єкт впливу інформаційної зброї: 1) інформаційно-аналітичні системи, 2) інформаційно-технічні системи, що включають канали та засоби зв'язку органів виконавчої влади; 3) інформаційні ресурси; державні засоби масової інформації, а також 4) психіка конкретного співробітника органу.

Об'єктивна сторона правопорушення — сукупність зовнішніх ознак та обставин, що характеризують конкретне правопорушення. До обов'язкових та факультативних ознак об'єктивної сторони правопорушення належить: діяння (дія чи бездіяльність), шкідливі наслідки, причинний зв'язок між діянням та шкідливими наслідками, а також місце, час, обстановка, спосіб, знаряддя та засоби вчинення проступку.

Об'єкти інформаційних відносин — документована або публічно оголошена (оприлюднена) інформація про події та явища в галузі політики, економіки, культури, охорони здоров'я, а також у соціальній, екологічній, міжнародній та інших сферах.

Об'єкти системи забезпечення інформаційної безпеки України: 1) інтереси органів виконавчої влади в інформаційній сфері; 2) система органів виконавчої влади, а також їх компетентні особи і відносини між ними (суспільні відносини в інформаційній сфері); 3) власне система забезпечення інформаційної безпеки України.

Об'єктивні причини кодифікації інформаційного законодавства: 1) наявність численних нормативно-правових актів із регулювання інформаційних правовідносин різної юридичної сили; 2) динамічність інформаційних відносин; неузгодженість зі стандартами Європейського Союзу; 3) декларативність окремих норм через відсутність механізму правореалізації; 4) необхідність системного розв'язання проблеми нормативно-правового регулювання суспільних відносин у сфері забезпечення інформаційної безпеки України.

Облік законодавства — діяльність зі збору, збереження та підтримки в контрольному стані, зі створення пошукової системи, яка забезпечує перебування необхідної правової інформації в масиві актів, взятих на облік; облік не усуває і не пом'якшує дефектів чинного законодавства, а є необхідним етапом здійснення кодифікаційної діяльності, технічним засобом, спрямованим на полегшення систематизації.

Обмеження права на інформацію — випадки реального чи потенційного невиконання права на інформацію, що передбачено законодавством: а) інтереси національної безпеки, територіальна цілісність України; б) забезпечення громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам; в) для охорони здоров'я населення; г) для захисту репутації або прав інших людей; д) для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно; є) для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя.

Обов'язки учасників інформаційних відносин: 1) поважати інформаційні права інших суб'єктів; використовувати інформацію згідно із законом або договором (угодою); 2) забезпечувати дотримання принципів інформаційних відносин; 3) забезпечувати доступ до інформації усім споживачам на умовах, передбачених законом або угодою; 4) зберігати інформацію в належному стані протягом встановленого терміну та надавати іншим громадянам, юридичним особам або державним органам у передбаченому законом порядку; 5) компенсувати шкоду, заподіяну при порушенні законодавства про інформацію.

Ознаки адміністративної відповідальності: 1) підставою адміністративної відповідальності є вчинення адміністративного правопорушення (проступку); 2) принципи, підстави, механізм й характер адміністративної відповідальності визначаються нормами адміністративного права; 3) захо-

дом адміністративної відповідальності є адміністративні стягнення, за виключенням установлених законодавством випадків, коли за вчинення адміністративних проступків настає інший вид юридичної відповідальності; 4) до адміністративної відповідальності мають право притягувати осіб виключно уповноважені на те органи; 5) адміністративні стягнення накладаються уповноваженими органами на осіб, які не знаходяться з ними в прямій субординаційній підлеглості; 6) застосування адміністративного стягнення не тягне за собою судимості й звільнення з роботи; 7) процесуальний порядок притягнення до адміністративної відповідальності здійснюється відповідно до установлених законодавством правил провадження у справах про адміністративні правопорушення і відрізняється достатнім ступенем оперативності.

Ознаки спільні для інкорпорації та консолідації: мета їх проведення (упорядкування нормативно-правових актів); об'єднання нормативного матеріалу за певним критерієм.

Ознаки інформації: багаторазовість використання; збереженість після передачі у суб'єкта, що її передає; невідчужуваність; невичерпність; отримуваність; здатність до тиражування; інтелектуальність; екземплярність; суспільна цінність; змістовність тощо.

Ознаки інформаційних правовідносин: 1) виникають, розвиваються та припиняються у зв'язку з інформацією; 2) визначають державну політику щодо дотримання і захисту інформаційних прав людини; 3) відбивають особливості застосування публічно-правових і цивільно-правових методів правового регулювання; 4) є ідеологічними відносинами — результатом свідомої діяльності людей, спрямованої на формування необхідного суб'єкту управління інформаційного впливу; 5) виникають, припиняються або змінюються, як правило, на основі норм права; 6) мають, як правило, багатосторонній характер і є особливою формою взаємного зв'язку між невизначеним колом суб'єктів (соціальні мережі) через їхні права, обов'язки, повноваження і відповідальність; 7) гарантуються державою через механізми реалізації державної інформаційної політики, зокрема через реалізацію державної політики інформаційної безпеки; 8) їм притаманний вольовий характер.

Ознаки інформаційного суспільства — компоненти, які описують інформаційне суспільство: 1) будь-який індивід, група людей, підприємство або організація в будь-якому місці країни й у будь-який час можуть одержати за відповідну плату або без оплати на основі автоматизованого доступу та систем зв'язку певну інформацію і знання, необхідні для їхньої життєдіяльності та розв'язання як особистих, так і соціально значимих завдань; 2) виробляється, функціонує, є доступною будь-якому індивіду,

групі або організації сучасна інформаційна технологія; 3) розвинені інфраструктури, що забезпечують створення національних інформаційних ресурсів в обсязі, необхідному для підтримки постійно прискореного науково-технічного прогресу; 4) прискорена автоматизація, роботизація і комп'ютеризація всіх сфер і галузей виробництва та управління; 5) радикальні зміни соціальних структур, наслідком яких стає розширення сфери інформаційної діяльності та послуг.

Ознаки систематизації податкового законодавства: 1) цілеспрямованість діяльності компетентних органів щодо упорядкування законодавчого забезпечення надходжень коштів до публічних фондів у вигляді податків і зборів; 2) діяльність компетентних органів з упорядкування податкових законодавчих норм у винятковій відповідності до їх повноважень; 3) здійснення систематизації податкового законодавства державними органами як у формі реалізації власної компетенції в регулюванні оподаткування, так і при делегуванні таких повноважень державою; 4) проведення систематизації податкового законодавства взаємопов'язаними формами (інкорпорація — внаслідок простого зібрання нормативно-правових актів за часом або предметною ознакою; кодифікація — завдяки переробці й удосконаленню змісту нормативно-правового акта; консолідація — внаслідок одночасного зібрання нормативно-правових актів зі зміною їх змісту), які доповнюють одна одну; 5) оформленням підсумків систематизації податкового законодавства, що зумовлено формою систематизації та передбачає появу збірки нормативно-правових актів, кодексу або зводу законів тощо.

Ознаки, що різнять інкорпорацію і консолідацію: консолідація, на відміну від інкорпорації, передбачає перероблення правового масиву, внаслідок чого в одному НПА можуть міститися правові норми різних нормативних приписів, а також створюється новий консолідований нормативно-правовий акт, який заново ухвалюється правотворчим органом, проходить процедуру затвердження, має власний номер і слугує джерелом права, на яке можна посилатися в процесі правозастосування.

Організаційні (управлінські) методи забезпечення інформаційної безпеки органів виконавчої влади — способи, засоби і прийоми, за допомогою яких здійснюються відповідні форми організаційної діяльності органів виконавчої влади.

Основи формування і функціонування системи забезпечення інформаційної безпеки є: 1) комплексне визначення поняття інформаційної безпеки та її складових елементів, світоглядне і концептуальне закріплення у концепції, доктрині, програмах, планах та інших документах; 2) формування і діяльність оптимальної структури системи інформаційної

безпеки, аналіз функціонування її окремих елементів, організація функціонування даної системи в цілому; 3) формування єдиного методологічного підходу, а також вироблення і прийняття єдиного цілісного і узгодженого законодавства з питань інформаційної безпеки; 4) створення чіткого механізму, метою якого було б координування діяльності елементів системи забезпечення інформаційної безпеки на усіх рівнях державного управління; 5) підготовка і забезпечення найкращими професійними кадрами всі складові елементи підсистеми інформаційної безпеки.

Основні принципи державної політики в галузі інформатизації: 1) інформаційна свобода — «Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб — на свій вибір» (ст. 34 Конституції України); 2) невтручання в особисте життя — «Не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди...» (ст. 32 Конституції України); 3) відкритість і доступність інформації — «Кожний громадянин має право знайомитися в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, установах і організаціях з відомостями про себе...» (ст. 32 Конституції України), «Закони та інші нормативно-правові акти, що визначають права і обов'язки громадян, мають бути доведені до відома населення...» (ст. 57 Конституції України); 4) інформаційна безпека — обмеження інформаційної свободи, відкритості й доступності інформації, режим використання персональних даних в інтересах національної безпеки, економічної доцільності й захисту прав інших людей (статті 32, 34 Конституції України); 5) право власності на інформаційні ресурси і підтримка різних форм власності; 6) відповідальність власників інформаційних ресурсів за якість інформації та порушення при роботі з інформацією; 7) роль держави у формуванні та реалізації політики інформатизації та інформаційної безпеки; 8) гармонізація українського інформаційного законодавства з законодавством інших країн.

Особливості кодифікації: 1) предметом кодифікаційної обробки є конкретні правові норми й юридичні інститути, незалежно від того, в яких актах вони містилися раніше; 2) систематичний виклад правових норм та інститутів саме і становить завдання кодифікації; 3) у результаті кодифікації укладається не збірник нормативних актів, а новий єдиний зведений правовий акт, який обов'язково затверджується компетентним правотворчим органом.

Особливості систематизації інформаційного законодавства — зумовлюються комплексним характером галузі, відсутністю єдиного методу правового регулювання, специфікою суспільних відносин в інформаційній сфері, наявністю значної кількості нормативно-правових актів, які регу-

люють інформаційну діяльність, врегулюванням окремих питань інформаційної діяльності нормами інших галузей права, наявністю значної кількості імперативних норм і застарілих нормативно-правових актів, здійсненою раніше кодифікацією в окремих інформаційних відносинах, значним впливом міжнародного інформаційного законодавства.

Офіційна інкорпорація — діяльність правотворчого органу чи інших компетентних органів щодо видання збірників НПА, норми яких мають загальнообов'язковий характер та становлять офіційні джерела при вирішенні різного роду юридичних питань. Збірник законодавства, який є наслідком інкорпораційної діяльності за власною ініціативою авторів, без спеціальних повноважень правотворчих органів, наукових і навчальних установ. Укладається видавництвами, практичними органами чи окремими фахівцями. Не є офіційним.

Офіційна інкорпорація — передбачає затвердження збірників інкорпорованих актів компетентним органом, а також здійснюється від імені і за дорученням або з дозволу правового органу, який затверджує або іншим чином офіційно схвалює підготовлені зібрання.

Передумови систематизації джерел литовсько-руського права — загальні, об'єктивні економічні, соціальні, а також особливі, конкретні політичні передумови (війна з Тевтонським орденом, боротьба між польською та литовсько-руською шляхтою за Західну Волинь і Східне Поділля, ліквідація Казимиром IV удільних українських князівств тощо), що спонукало створенню необхідних нормативно-правових збірників.

Персональні дані — будь-яка інформація, яка стосується конкретно визначеної особи або особи, яка може бути конкретно визначеною; будь-яка інформація про фізичну особу — ідентифіковану або таку, що може бути ідентифікована.

Підгалузь права — це сукупність однорідних правових інститутів певної галузі права, що регулюють певну сферу суспільних відносин.

Підзаконна правотворча діяльність (підзаконна правотворчість) — діяльність правотворчих органів, пов'язана з підготовкою і прийняттям підзаконних нормативно-правових актів.

План дій «Безпечний Інтернет (1999–2005)» — це план дій, головною метою якого є створення сприятливішого середовища для розвитку Інтернет-промисловості, шляхом безпечного використання Інтернету та боротьби з незаконним або шкідливим змістом.

Політичні права і свободи людини та громадянина — можливості (свободи) громадянина активно брати участь в управлінні державою й у суспільному житті, впливати на діяльність різних державних органів, а також

громадських організацій політичної спрямованості. Це — право обирати і бути обраним у представницькі органи державної влади і місцевого самоврядування, право створювати громадські об'єднання і брати участь у їхній діяльності, свобода демонстрацій і зборів, свобода слова, думок, у тому числі свобода друку, радіо, телебачення й ін. (у Конституції України 1996 р. — ст.ст. 38, 39, 40 і ін.).

Порушення законодавства про державну таємницю охоплює: 1) недодержання встановленого законодавством порядку передачі державної таємниці іншій державі чи міжнародній організації; 2) засекречування інформації: про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту; про аварії, катастрофи, небезпечні природні явища та інші надзвичайні події, які сталися або можуть статися та загрожують безпеці громадян; про стан здоров'я населення, його життєвий рівень, включаючи харчування, одяг, житло, медичне обслуговування та соціальне забезпечення, а також про соціально-демографічні показники, стан правопорядку, освіти та культури населення; про факти порушень прав і свобод людини і громадянина; про незаконні дії органів державної влади, органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб; іншої інформації, яка відповідно до законів та міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, не може бути засекречена; 3) безпідставне засекречування інформації; 4) надання грифа секретності матеріальним носіям конфіденційної або іншої таємної інформації, яка не становить державної таємниці, або ненадання грифа секретності матеріальним носіям інформації, що становить державну таємницю, а також безпідставне скасування чи зниження грифа секретності матеріальних носіїв секретної інформації; 5) порушення встановленого законодавством порядку надання допуску та доступу до державної таємниці; 6) нежиття заходів щодо забезпечення охорони державної таємниці та забезпечення контролю за охороною державної таємниці; 7) провадження діяльності, пов'язаної з державною таємницею, без отримання в установленому порядку спеціального дозволу на провадження такої діяльності, а також розміщення державних замовлень на виконання робіт, доведення мобілізаційних завдань, пов'язаних з державною таємницею, в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах, організаціях, яким не надано спеціального дозволу на провадження діяльності, пов'язаної з державною таємницею; 8) недодержання вимог законодавства щодо забезпечення охорони державної таємниці під час здійснення міжнародного співробітництва, прийому іноземних делегацій, груп, окремих іноземців та осіб без громадянства та проведення роботи з ними; 9) невиконання норм і вимог криптографічного та технічного захисту секретної інформації, внаслідок чого виникає

загроза порушення цілісності цієї інформації або просочування її технічними каналами.

Поточна правотворчість — діяльність правотворчих органів, пов'язана з первинним регулюванням суспільних відносин, відновленням правових норм і заповненням прогалин.

Права людини — це певні можливості людини, необхідні для її існування та розвитку в конкретно-історичних умовах і об'єктивно визначаються досягнутим рівнем розвитку людства (економічним, духовним, соціальним) і мають бути рівними для всіх людей.

Права людини — певні можливості людини, необхідні для її існування і розвитку в конкретних історичних умовах, детерміновані відповідним рівнем розвитку суспільства, що здебільшого закріплені в міжнародних нормативних документах.

Правила законодавчої техніки систематизації литовсько-руського права: 1) упорядники литовсько-руського права уникали суперечностей між правовими нормами рівної юридичної сили; 2) не допускали повторів при укладанні нових правових норм; 3) не посилалися на правові норми, що втратили чинність; 4) узгоджували нові нормативно-правові акти з раніше ухваленими та звичаєвим правом.

Право людини на інформацію — це можливість вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію будь-яким способом, на свій вибір; можливість вільного одержання, використання, поширення, зберігання та захисту інформації, необхідної для реалізації своїх прав, свобод і законних інтересів.

Правова інформація — це виражена в державно-владній формі інформація законодавця про зовнішнє (суспільні, виробничі відносини) і внутрішнє (потреби, інтереси, мета) середовище або в ширшому розумінні — про потреби й інтереси класу, що економічно панує в суспільстві.

Правове регулювання інформаційних відносин в Україні — здійснюване державою за допомогою права та сукупності правових засобів упорядкування відносин, які виникають між громадянами України, іноземними громадянами, особами без громадянства, юридичними особами, державою та міжнародними організаціями в усіх сферах життя і діяльності суспільства і держави при одержанні, використанні, поширенні та зберіганні інформації, їх юридичне закріплення, безпека і розвиток засобів масової інформації: друковані та аудіовізуальні ЗМІ.

Правовий моніторинг — цілеспрямована систематична діяльність суб'єктів моніторингу щодо відстеження, обліку, оцінювання та аналізу нормативних правових актів, які регулюють суспільні відносини в інформаційній

сфері, з метою їх контролю, прогнозування, планування подальшого розвитку, підвищення ефективності, якості, а також ступеня їх доступності для суб'єктів інформаційних відносин і підвищення правової обізнаності останніх на основі наданих у результаті моніторингу рекомендацій.

Правова основа розроблення та реалізації Стратегії національної безпеки України — Конституція України, Закон України «Про основи національної безпеки України», інші закони України та міжнародні угоди, ратифіковані Верховною Радою України, які в сукупності визначають засади політики держави у сфері національної безпеки.

Правотворення — всі форми і засоби виникнення, розвитку та зміни права, у тому числі і правотворчість.

Правотворчість — форма владної діяльності держави, спрямована на утворення нормативно-правових актів, за допомогою яких в чинну юридичну систему запроваджуються, змінюються чи скасовуються правові норми.

Предмет систематизації інформаційного законодавства — власне інформаційне законодавство.

Предметна інкорпорація — інкорпорація, при якій нормативн-правові акти об'єднуються на підставі однорідності суспільних відносин, що становлять відокремлений предмет правового регулювання.

Принципи кодифікації інформаційного законодавства — верховенство права, законність, об'єктивність, етапність, безперервність кодифікаційної роботи та відповідність Інформаційного кодексу України нормам інформаційного права та інших галузей права і вимогам юридичної техніки; плановість, системність і систематичність проведення кодифікаційних робіт; наукова обґрунтованість кодифікованих актів; врахування системно-структурних властивостей об'єктивного юридичного права та законодавства; техніко-юридична досконалість кодифікаційних актів; наближення кодифікаційної діяльності в Україні до європейських стандартів, зумовлених особливостями континентальної правової системи.

Принципи наукового забезпечення правотворчої діяльності щодо систематизації — системний та комплексний підходи у розв'язанні проблем правотворчості; ґрунтовне фундаментальне та прикладне теоретичне обґрунтування новацій (понять, категорій тощо); демократизм — залучення широкого кола вітчизняних фахівців до обговорення проблем інформаційного законодавства; неприпустимість необґрунтованого копіювання зарубіжного досвіду; повага та гуманне ставлення до людини, її честі, гідності, репутації; презумпція невинуватості.

Принципи політики національної безпеки — пріоритет прав і свобод людини і громадянина; верховенство права; пріоритет договірних (мирних)

засобів у розв'язанні конфліктів; своєчасність і адекватність заходів захисту національних інтересів реальним і потенційним загрозам; чітке розмежування повноважень і взаємодія органів державної влади у забезпеченні національної безпеки; демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави; залучення громадянського суспільства до процесу вироблення та реалізації політики національної безпеки; використання в інтересах України механізмів міжнародної колективної безпеки.

Принципи систематизації: демократизм, гласність, законність, науковість, системність, плановість.

Принципи формування Доктрини інформаційної безпеки — основоположні начала, на яких ґрунтується процес формування Доктрини інформаційної безпеки. Виокремлюють дві групи принципів: 1) *форми* ДІБ, які описують засади формування самого документа; 2) *змісту*, які описують засади внутрішнього наповнення даної Доктрини — текстуальної, змістовної, світоглядної, ідеологічної і концептуальної складової.

Причини систематизації Юстиніана — дія низки об'єктивних і суб'єктивних чинників: соціально-економічний стан імперії, який потребував відповідної системи управління та правового забезпечення; необхідність уніфікації правових норм, що діяли у Східній і Західній Римських імперіях, з метою консолідації правосвідомості їхніх мешканців; великодержавницькі прагнення Юстиніана I; особисті уподобання Юстиніана I, його харизматичність, наявність кваліфікованих помічників-правознавців.

Проблеми правового регулювання інформаційних відносин: 1) відсутність легальної чіткої ієрархічної єдності законів, що викликає суперечливе тлумачення при застосуванні правових норм у практиці; 2) у зв'язку з тим, що різні закони та підзаконні акти, що регулюють суспільні відносини, об'єктом яких є інформація, приймалися у різні часи розвитку, становлення, і удосконалення державності без узгодження понятійного апарату, тому вони мають ряд термінів, які недостатньо коректні, не викликають відповідної інформаційної рефлексії, або взагалі позбавлені чіткого визначення свого конкретного змісту. Так, тому щодо інформаційних відносин, то тут доцільно зазначити такі поняття і терміни, як «інформація», «таємна інформація» і «таємниця», «документ» і «документована інформація», «майно», «власність», «володіння», «інтелектуальна власність», «суб'єкт суспільних відносин» та «учасники суспільних відносин», «система інформаційних відносин» тощо. Всі ці терміни законодавець використовує для регулювання відносин у різних сферах і галузях права; 3) термінологічні неточності, різне тлумачення однакових за назвою та формою понять і категорій призводить до їх неоднозначного розуміння і застосу-

вання на практиці; 4) велика кількість законів та підзаконних нормативних актів у сфері інформаційних відносин ускладнює їх пошук, аналіз та узгодження для практичного застосування; 5) існує розбіжність щодо розуміння структури і складу системи законодавства в сфері інформаційних відносин та підходи до їх формування.

Пропозиція (зауваження) — звернення громадян, де висловлюються порада, рекомендація щодо діяльності органів державної влади і місцевого самоврядування, депутатів усіх рівнів, посадових осіб, а також висловлюються думки щодо врегулювання суспільних відносин та умов життя громадян, вдосконалення правової основи державного і громадського життя, соціально-культурної та інших сфер діяльності держави і суспільства.

Публічна інформація — це відображена та задокументована будь-якими засобами та на будь-яких носіях інформація, що була отримана або створена в процесі виконання суб'єктами владних повноважень своїх обов'язків, передбачених чинним законодавством, або яка знаходиться у володінні суб'єктів владних повноважень, інших розпорядників публічної інформації, визначених Законом України «Про захист публічної інформації».

Результат інкорпорації — видання збірників законів, інших нормативних актів. Деякі із науковців зазначають ще про зібрання законодавства або звід законів.

Результати процесу систематизації — правове регулювання широкого спектра нормативно-правових актів, урахування їх специфіки й особливостей упорядкування; усунення або, принаймні, обмеження дублювання норм різними галузями законодавства; усунення прогалин; подолання колізій у законодавстві; створення умов відповідної юридичної кваліфікації.

Рівні забезпечення інформаційної безпеки органів виконавчої влади: 1) нормативно-правовий — закони, нормативно-правові акти тощо; 2) адміністративний — дії загального характеру, які застосовуються органами виконавчої влади; 3) процедурний — конкретні процедури забезпечення інформаційної безпеки; 4) програмно-технічний — конкретні технічні заходи забезпечення інформаційної безпеки.

Риси кодифікаційної діяльності: 1) кодифікаційна діяльність здійснюється компетентними правотворчими органами держави, а тому має державно-владний, офіційний характер і є різновидом правотворчості; 2) її об'єктом є певна група нормативно-правових приписів, що мають спільний предмет правового регулювання; 3) зумовлена, передусім, потребами суспільного розвитку і такою властивістю об'єктивного юридичного права, як його системність; 4) змістом цієї діяльності є перероблення фор-

ми та змісту нормативно-правових приписів, їх узгодження та об'єднання в єдиний цілісний комплекс; 5) вона являє собою процес, який складається з певних послідовних дій (операцій), стадій та етапів; 6) діяльність на основі певних принципів, за допомогою певних засобів, із застосуванням певних правил кодифікації; 7) її результатом є створення кодифікаційних актів, тобто єдиних, внутрішньоузгоджених за змістом і юридично цілісних нормативно-правових актів, які мають юридичну форму зовнішнього виразу (найменування): «закон», «кодекс», «основи законодавства», «положення», «статут» тощо.

Родовий об'єкт проступку — група однотипних суспільних відносин, що врегульована нормами однієї галузі права або правового інституту.

Санкціонована правотворчість — затвердження актів, прийнятих організаціями громадянського суспільства — недержавними об'єднаннями: суспільними (партіями, профспілками та ін.) і комерційними (акціонерними товариствами та ін.), або в попередньому дозволі щодо їх видання).

Система забезпечення інформаційної безпеки — система інформаційно-аналітичних, теоретико-методологічних, адміністративно-правових, організаційно-управлінських, спеціальних та інших заходів, спрямованих на забезпечення стійкого розвитку об'єктів інформаційної безпеки, а також інфраструктури її забезпечення.

Система права — об'єктивно зумовлена внутрішня організація права певного суспільства, яка полягає в єдності і погодженості усіх юридичних норм та диференціації їх за галузями, підгалузями та інститутами.

Система законодавства — форма існування права, спосіб надання юридичного значення нормам-приписам, засіб їх організації та поєднання в конкретній статті нормативного юридичного акту.

Систематизація — передбачає обов'язкове здійснення правової акумуляції, яка являє собою відбір і накопичення нормативних правових актів для подальшої обробки засобами систематизації та є невід'ємною складовою процесу її здійснення.

Систематизація інформаційного законодавства: 1) тривала поетапна процедура упорядкування та вдосконалення законів і підзаконних актів, норми яких регламентують діяльність у сфері інформації, способами укладально-технічного або нормотворчого характеру, що передбачає створення єдиних нормативно-правових актів — інкорпорованих збірників і консолідованих актів інформаційного законодавства, а також (у кінцевій перспективі) розроблення та ухвалення Інформаційного кодексу України; 2) це цілеспрямована діяльність компетентних органів чи окремих осіб, спрямована на структурування, моніторинг, дослідження,

упорядкування законів з метою підвищення ефективності правотворчості, правореалізації (правозастосування) та правової освіти щодо інформаційної сфери суспільства; 3) діяльність, спрямована на впорядкування, приведення до системи всього чинного законодавства або його частини за певними ознаками (зокрема галузевими), що визначається етапами; 4) суб'єктивний (особливий) прояв удосконалення законів із масиву нормативно-правових актів; 5) процес упорядкування й удосконалення різноманітного нормативного матеріалу шляхом його обробки і розміщення за класифікаційними критеріями, що обираються відповідно до тих завдань, що розв'язуються цією галузевим законотворенням; 6) функція органів держави з упорядкування й удосконалення законів, приведення їх у певну систему та діяльність інших суб'єктів (науковців, практиків) для задоволення їх потреб, інтересів у результаті чого створюються збірники законів або зведення їх з перспективою до одного чи кількох (єдиних) нормативних актів; 7) завдання щодо зведенням нормативно-правових актів (або їх елементів) у цілісний комплекс на рівні законів для розуміння у певних цілях; 8) цілеспрямована діяльність компетентних суб'єктів з приведення до певного порядку комплексу законів та порівняння реалізації їх інших нормативно-правових актах з метою зручності користування ними на практиці, виявлення і усунення можливих суперечностей, неточностей, прогалин; 9) діяльність з упорядкування та удосконалення нормативного матеріалу шляхом його зовнішньої та внутрішньої обробки з метою підтримання системності законів та забезпечення суб'єктів права необхідною нормативно-правовою інформацією.

Скарга — звернення з вимогою про поновлення прав і захист законних інтересів громадян, порушених діями (бездіяльністю), рішеннями державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, об'єднань громадян, посадових осіб.

Склад інформаційного простору: 1) інформаційний ресурс (ІР) суспільства як сукупність інформаційних ресурсів різного характеру — документів (у тому числі таких, що знаходяться в різних інформаційних системах), інформації, що міститься в базах і банках даних, в архівах усіх видів, у системах депозитаріїв державних ІР тощо); 2) інформаційно-телекомунікаційна інфраструктура, що включає в себе: територіально розподілені державні, недержавні і корпоративні комп'ютерні і телекомунікаційні мережі, системи спеціального призначення загального користування, канали передачі даних, кошти комутації і керування інформаційними потоками; інформаційні, комп'ютерні і телекомунікаційні технології; інформаційну індустрію; ринок інформаційних технологій, засобів зв'язку, інформатизації і телекомунікацій, інформаційних продуктів і послуг; со-

ціальний інтелект — організаційні структури, включаючи кадри, здатні забезпечити створення, функціонування і розвиток національної інформаційної інфраструктури, 3) систему ЗМІ; 4) систему взаємодії інформаційного середовища зі світовими відкритими мережами; 5) систему забезпечення інформаційної безпеки (захисту); 6) систему інформаційного законодавства.

Службова інформація: 1) інформація, що міститься в документах суб'єктів владних повноважень, які становлять внутрівідомчу службу кореспонденцію, доповідні записки, рекомендації, якщо вони пов'язані з розробкою напряму діяльності установи або здійсненням контрольних, наглядових функцій органами державної влади, процесом прийняття рішень і передують публічному обговоренню та/або прийняттю рішень; 2) зібрана в процесі оперативно-розшукової, контррозвідувальної діяльності, у сфері оборони країни, яку не віднесено до державної таємниці.

Соціальні права і свободи людини та громадянина — можливості (свободи) особи вільно розпоряджатися своєю робочою силою, використовувати її самостійно чи за трудовим договором, тобто право на вільну працю (вибір виду діяльності, безпечні умови праці, гарантовані мінімальні розміри її оплати і т.п.), право на соціальне забезпечення, відпочинок, освіту, гідний рівень життя й ін.

Стадії систематизації: 1) розв'язання питання про вид систематизації та форму акта; 2) добір нормативно-правових актів, що підлягають подальшій обробці, визначення підрозділу, який здійснюватиме систематизацію; 3) аналіз відібраних актів, визначення їх юридичної повноцінності; 4) розміщення проаналізованого матеріалу та складання збірників відомчих нормативних актів або створення консолідованого акта.

Стратегія національної безпеки України — один із основоположних документів у сфері національної безпеки, в якому визначаються принципи, пріоритетні цілі, завдання та механізми забезпечення життєво важливих інтересів особи, суспільства та держави від зовнішніх і внутрішніх загроз.

Стратегія розвитку інформаційного суспільства в Україні — нормативно-правовий документ, що визначає мету, базові принципи, стратегічні цілі розвитку інформаційного суспільства в Україні, завдання, спрямовані на їх досягнення, а також основні напрями, етапи і механізм реалізації цієї Стратегії з урахуванням сучасних тенденцій та особливостей розвитку України.

Структура Доктрини інформаційної безпеки — внутрішня будова Доктрини, яка має корелювати цілям її розроблення, у ній мають знайти своє відображення: поняття інформаційної безпеки, її місце в системі національної безпеки; поняття системи інформаційної безпеки; чітке визна-

чення національних інтересів в інформаційній сфері, визначення їх пріоритетності; мета, задачі, функції, принципи, методи та напрями функціонування системи забезпечення інформаційної безпеки; обґрунтування функцій і структури, основних характеристик, властивостей і функціональних можливостей системи безпеки в інформаційній сфері за умови забезпечення єдності форми і змісту Доктрини.

Суб'єкт офіційної інкорпорації — правотворчий орган чи інші компетентні інституції. Якщо інкорпоровані збірники НПА готують інші компетентні органи, то збірник має бути затверджений або іншим способом офіційно схвалений правотворчим органом.

Суб'єкти інформаційних відносин — громадяни України, іноземні громадяни та особи без громадянства, юридичні особи, держава, інші держави та їх юридичні особи, міжнародні організації тощо.

Суб'єктивна сторона адміністративного правопорушення становить пов'язаний з його вчиненням психічний стан особи. До ознак, які характеризують суб'єктивну сторону, належать вина, мотив і мета вчинення правопорушення.

Субінститути сфер правового регулювання інформаційних праввідносин: 1) визначення та правове закріплення провідних напрямів і методів державної політики у сфері вибору мов спілкування, формування провідної технології, комунікації в державі тощо; 2) правове регулювання суспільних відносин у сфері засобів масової інформації, визначення їх подібностей та відмінностей, систематизація їх через агрегацію (преса, видавнича справа, радіо, телебачення, комп'ютерні мас-медіа інтернет-технології тощо); 3) забезпечення умов для розвитку механізму правового захисту всіх форм власності на інформацію та інформаційні ресурси (право власності на інформацію); 4) організація та управління створенням і розвитком державних інформаційних систем і мереж, забезпечення їх сумісності та взаємодії їх з іншими в єдиному інформаційному просторі України; 5) правове регулювання щодо створення реальних умов для якісного та ефективного забезпечення необхідною інформацією громадян, органів державної влади, органів місцевого самоврядування, державних і приватних організацій, громадських об'єднань на основі використання державних інформаційних ресурсів, сучасних інформаційних технологій; 6) забезпечення співвідношення інтересів суб'єктів суспільних інформаційних відносин у сфері національної безпеки, складовою якої є інформаційна безпека, визначення загроз безпеці суспільним інформаційним відносинам, правове і технічне забезпечення регулювання захисту інформації, в тому числі в автоматизованих системах; 7) забезпечення реалізації конституційних прав осіб (приватних немайнових)

на режим доступу до персональних даних інформації про громадян та їх спільності (організації) за умов інформатизації державних органів управління; 8) державно-правове сприяння формуванню ринку інформаційних ресурсів, послуг, інформаційних систем, технологій, з пріоритетами для вітчизняних виробників інформаційної продукції, засобів, технологій; 9) державне стимулювання вдосконалення механізму залучення інвестицій, розробки і реалізації проектів національної програми інформатизації та локальних програм інформатизації (установ, підприємств, організацій, всіх форм власності, міністерств та відомств, регіонів тощо); 10) забезпечення правового режиму формування і використання національних інформаційних ресурсів, збору, обробки, накопичення, зберігання, пошуку, поширення та надання споживачам інформації; 11) правове регулювання щодо стимулювання створення і використання в Україні новітніх інформаційних технологій.

Суспільно значима інформація — інформація, яка виступає предметом громадського інтересу за умови, що право громадськості знати цю інформацію переважає право власника на її захист.

Таємна інформація — інформація, яка містить державну, професійну, банківську таємницю, таємницю слідства та іншу передбачену законом таємницю.

Технічний захист секретної інформації — вид захисту, спрямований на забезпечення інженерно-технічними заходами конфіденційності, цілісності та унеможливлення блокування інформації.

Технології кодифікаційної діяльності — 1) сукупність засобів і прийомів здійснення кодифікаційних робіт і створення кодифікованих актів; 2) правила застосування таких засобів і прийомів; 3) процес здійснення кодифікації, який складається з певних послідовних дій, стадій, етапів.

Удосконалення законодавства — діяльність компетентних органів держави з підтримки якісного стану законодавства (його змісту та форми) відповідно до потреб розвитку суспільних відносин, яка спрямована на забезпечення ефективності правового регулювання.

Українське право — система звичаєвих та правових норм, що була створена на основі «Руської Правди», найкращим чином збережена у Литовському Статуті та була поширена на території Лівобережної України до 1842-го року, року введення в дію «Зводу законів Російської імперії».

Уніфікація законодавства — своєрідна наука узагальнення і єднання різних структур механізму правової регламентації, що має двоєдиний характер. Уніфікація є, з одного боку, процесом вироблення загальних норм щодо

подібних проблем соціального розвитку, з іншого — техніко-формалізованою обробкою вже прийнятих уніфікованих положень.

Уніфікація юридичних термінів — сукупність прийомів, правил і засобів, за допомогою яких досягаються термінологічна єдність і погодженість чинного законодавства.

Фітінг — інформаційне правопорушення, що полягає у використанні інтернет-технологій з метою отримання доступу до конфіденційної інформації про користувачів (паролів, логінів, фінансової інформації тощо).

Форми вираження процесу уніфікації законодавства — універсалізаційна, інтеграційна і систематизаційна. Ця тріада дає змогу детальніше аналізувати правову сутність регульованих відносин, пізнавати їх зміст і структуру. Уніфікація має суттєве значення в процесі систематизації законодавства, при розробленні різних галузевих і міжгалузевих стандартів, здійсненні ревізійних робіт.

Форми систематизації литовсько-руського права — перша — проста *галузева кодифікація*, характерними рисами якої були зовнішня і внутрішня переробка нормативного матеріалу; ухвалення нових нормативних документів; зміна правових принципів; здійснення кодифікації державними органами; оновлення законодавства, усунення суперечностей, прогалин, приведення до вимог сучасності. Наслідком цього стало ухвалення Жалуваної грамоти 1457 р. і Судебника Казимира IV 1468 р.; друга — офіційна, *предметна інкорпорація*: зведення нормативних актів, наданих населенню окремих земель, в Уставних земських грамотах у предметному порядку без суттєвої зміни змісту попередніх привілеїв.

Форми систематизації транспортного законодавства — поділяються на головні, до яких належать *кодифікація й інкорпорація*, та другорядні — *облік і консолідація*. Базовими засадами систематизації при цьому виступають законність, нормативна визначеність процедури, плановість і науковість, відсутність бюрократичних і формальних підходів, узгодженість процесу та змісту, системність, адекватність, стабільність і визначеність меж, форм і суб'єктів, що здійснюють зазначену діяльність.

Форми удосконалення законодавства: 1) обговорення проектів нормативно-правових актів; узгодження проектів нормативно-правових актів; 2) експертиза нормопроектів; 3) підписання законів Президентом України; 4) державна реєстрація підзаконних нормативно-правових актів відповідними органами юстиції; 5) новелізація та ревізія чинних нормативно-правових актів; 6) скасування незаконних чинних нормативно-правових актів; 7) офіційне нормативне тлумачення чинних нормативно-правових актів; 8) припинення чинності неконституційних та незаконних

нормативно-правових актів судовими рішеннями; 9) систематизація нормативно-правових актів, у тому числі їх кодифікація.

Функції кодифікації — основні напрями її впливу на чинне законодавство: правотворча, узгоджувальна, фундаментальна, ієрархічна, узагальнювальна, новелізаційна, системоутворювальна, стабілізаційна, оптимізаційна, функція усунення дефектів у законодавстві.

Функції Кодексу: 1) регулятивна — визначення прав, обов'язків та зобов'язань суб'єктів; 2) нормативна — визначення норм, правил поведінки суб'єктів інформаційних відносин; 3) охоронна — визначення гарантій та меж правомірної поведінки, за якими діяння утворюють правопорушення (делікти) та відповідальність за них у відповідності з нормами цивільного, адміністративного, трудового, кримінального права; 4) інтегративна — системне поєднання комплексу визначених юридичних норм, які регулюють інформаційні відносини в Україні, тобто Кодекс повинен стати поєднуючою ланкою між провідними традиційними галузями права щодо застосування їх методів в сфері інформаційних відносин; 5) комунікативна — зазначення в окремих статтях посилань на законодавчі акти, які є, або необхідність в яких може виникнути, системоутворюючими різних міжгалузевих інститутів права.

Функції кодифікації банківського законодавства — головні зовнішні прояви сутнісних властивостей кодифікаційної процедури, конкретизовані напрями її суспільно-значимого впливу на банківські відносини: 1) *змістові* функції — залежно від виду банківських відносин, на які поширюється вплив процесу кодифікації; 2) *процедурні* функції — залежно від тих завдань, які стоять перед кодифікацією як такою; поділяються на: 1) функції, що реалізуються під час проведення процедури кодифікації (законопроектна, економічна, нормотворювальна, деколізіційна, інтегративна, обмежувальна, стимулювальна, наукова, охоронна) та 2) наслідкові функції (системна, стабілізаційна, орієнтаційна, навчальна та інтерпретаційна).

Функції системи забезпечення інформаційної безпеки: 1) створення та забезпечення діяльності державних та недержавних органів та організацій — елементів системи забезпечення інформаційної безпеки; 2) управління системою інформаційної безпеки — здійснення свідомого цілеспрямованого впливу суб'єктом управління на загрози та небезпеки, внутрішні та зовнішні чинники, що впливають на стан інформаційної безпеки; 3) здійснення планової та оперативної діяльності щодо забезпечення інформаційної безпеки; 4) здійснення організаційних та матеріально-технічних заходів забезпечення інформаційної безпеки органів виконавчої влади; 5) здійснення контрольної-наглядової діяльності щодо забезпечення інформаційної безпеки органів виконавчої влади; 6) міжна-

родне співробітництво в сфері інформаційної безпеки органів виконавчої влади.

Хронологічна інкорпорація — інкорпорація, що здійснюється у певній послідовності за ознакою часу видання нормативних актів.

Шлях підвищення ефективності вітчизняного інформаційного законодавства — проведення широкомасштабної, поступової його систематизації через три основні форми: інкорпорацію, консолідацію та кодифікацію, розроблення концепції розвитку інформаційного законодавства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура / Кастельс М. — М. : ГУ ВШЭ, 2000. — 458 с.
2. Всесвітній саміт з питань інформаційного суспільства, (Женева 2003 — Туніс 2005). Підсумкові документи. — К. : Міжнародний союз електрозв'язку ; Міністерство транспорту та зв'язку України, 2006. — 132 с.
3. Гурковський В. І. Державне управління розбудовою інформаційного суспільства в Україні (історія, теорія, практика) : [моногр.] / Гурковський В. І. ; МНДЦ з проблем боротьби з організованою злочинністю при РНБО України. — К. : Науковий світ, 2010. — 396 с.
4. Цимбалюк В. С. Інформаційне право (основи теорії і практики) / Цимбалюк В. С. — К. : Освіта України, 2010. — 388 с.
5. Залізник В. А. Систематизація інформаційного законодавства України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес ; фінансове право ; інформаційне право»/ В. А. Залізник. — К., 2011. — 18 с.
6. Цимбалюк В. Інформаційна культура як чинник національної інформаційної безпеки (організаційно-правовий аспект) / В. Цимбалюк // Правове, нормативне та метрологічне забезпечення системи захисту інформації в Україні : наук.-техн. зб. — К., 2004. — № 9. — С. 11–17.
7. Кононюк А. Е. Информациология. Общая теория информации / Кононюк А. Е. — К. : Освіта України, 2010. — 476 с.
8. Юзвшин И. И. Информациология или закономерности информационных процессов и технологий в микро- и макромирах Вселенной / Юзвшин И. И. — М. : МИИ, 1996. — 215 с.
9. Информатика. Комп'ютерна техніка. Комп'ютерні технології : підруч. / [В. А. Баженов, П. П. Лізунов, А. С. Резников та ін.]. — [2-ге вид.]. — К. : Каравела, 2007. — 640 с.
10. Беляков К. І. Інформація в праві: теорія і практика / Беляков К. І. — К. : КВІЦ, 2006. — 118 с.
11. Беляков К. І. Інформатизація в Україні: проблеми організаційного, правового та наукового забезпечення : [моногр.] / Беляков К. І. — К. : КВІЦ, 2008. — 576 с.
12. Барболин М. П. Основы общей методологии / М. П. Барболин, В. М. Барболин. — СПб. : Петрополис, 2007. — 240 с.

13. Карташов В. А. Система систем. Очерки общей теории и методологии / Карташов В. А. — М. : Прогресс-Академия, 1995. — 325 с.
14. Цимбалюк В. С. Основи інформаційного права України : навч. посіб. / [В. С. Цимбалюк, В. Д. Гавловський та ін.] ; за ред. М. Я. Швеця, Р. А. Калюжного та П. В. Мельника. — К. : Знання, 2004. — 274 с.
15. Голубев В. О. Інформаційна безпека: проблеми боротьби зі злочинами у сфері використання комп'ютерних технологій : [моногр.] / Голубев В. О. , Гавловський В. Д. , Цимбалюк В. С. ; за заг. ред. д-ра юрид. наук Р. А. Калюжного. — Запоріжжя : Просвіта, 2001. — 252 с.
16. Правова інформатика: система інформатизація законотворчої, правозастосовчої, правоохоронної, судочинної та правоосвітньої діяльності в Україні : [моногр.] / [В. С. Цимбалюк, М. Я. Швець, О. І. Яременко та ін.] ; за ред. М. Я. Швеця, Р. А. Калюжного. — Ужгород : ІВА, 2003. — 168 с.
17. Калюжний Р. А. Інформаційне забезпечення управлінської діяльності в умовах інформатизації: організаційно-правові питання теорії і практики : моногр. / [Р. А. Калюжний, В. О. Шамрай, В. Д. Гавловський, М. В. Гуцалюк, В. С. Цимбалюк, М. Я. Швець, Ю. В. Яцишин, А. С. Ластовецький] ; за ред. Р. А. Калюжного та В. О. Шамрая. — К. : АДПС України, 2002. — 296 с.
18. Вступ до інформаційної культури та інформаційного права : моногр. / [В. С. Цимбалюк, М. Я. Швець, О. І. Яременко та ін.] ; за ред. М. Я. Швеця, Р. А. Калюжного. — Ужгород: ІВА, 2003. — 240 с.
19. Красноступ Г. М. Комп'ютерні програми як особливий вид правовідносин в інформаційному та банківському праві / Г. М. Красноступ // Правова інформатика. — 2005. — № 1 (5). — С. 29–35.
20. Цимбалюк В. С. Інформаційне право та правова інформатика у сфері захисту персональних даних : [моногр.] / [В. С. Цимбалюк, М. Швець, М. Гуцалюк та ін.] ; за ред. М. Швеця. — К. : НДЦПІ АПРН України, 2005. — 334 с.
21. Марущак А. І. Інформаційне право: доступ до інформації : [навч. посіб.] / Марущак А. І. — К. : КНТ, 2007. — 532 с.
22. Калюжний Р. А. Інформатизація, право, управління (організаційно-правові питання) : моногр. / [Р. А. Калюжний, О. Д. Крупчан, В. Д. Гавловський, М. В. Гуцалюк, В. С. Цимбалюк, М. Я. Швець] ; за заг. ред. М. Я. Швеця, О. Д. Крупчана. — К. : НДЦ правової інформатики АПРНУ, 2002. — 191 с.
23. Цимбалюк В. С. Сутність і зміст правової інформатики (методологічний аспект) / В. С. Цимбалюк // Правова інформатика. — 2005. — № 4 (8). — С. 18–30.
24. Цимбалюк В. С. Методологія правової інформатики в систематизації податкового законодавства України як чинника боротьби з корупцією / В. С. Цимбалюк // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика) / МНДЦ з проблем боротьби з організованою злочинністю. — К., 2005. — № 11. — С. 176–184.
25. Цимбалюк В. С. Роль правової інформатики у модернізації прокуратури України / В. С. Цимбалюк // Право України. — 2006. — № 11. — С. 73–77.
26. Цимбалюк В. Правова інформатика в діяльності прокуратури України / В. С. Цимбалюк // Правова інформатика. — 2007. — № 2 (14). — С. 18–27.

27. Баскаков В. О. Адміністративно-правовий режим інформації з обмеженим доступом : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес ; фінансове право ; інформаційне право»/ В. О. Баскаков. — К., 2012. — 21 с.
28. Матвієнко П. Є. Адміністративна відповідальність за порушення законодавства про комерційну таємницю : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес ; фінансове право ; інформаційне право» / П. Є. Матвієнко. — К., 2010. — 19 с.
29. Цимбалюк В. С. Е-майбутнє та інформаційне право : [монограф.] ; за ред. М. Швеця. — К. : НДЦПІ АПрН України, 2006. — 234 с.
30. Виноградова Г. В. Інформаційне право України : [навч. посіб.] / Виноградова Г. В. — К. : МАУП, 2006. — 114 с.
31. Костецька Т. А. Інформаційне право : [навч. посіб.] / Костецька Т. А. — К. : КНТЕУ, 2009. — 170 с.
32. Копылов В. А. Информационное право : [учеб. пособ.] / Копылов В. А. — [2-е изд., перераб. и доп.]. — М. : Юристъ, 1997. — 472 с.
33. Крегул І. Ю. Співробітництво України з міжнародною організацією ЮНЕСКО у сфері правового забезпечення розвитку інформаційного суспільства в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес ; фінансове право ; інформаційне право» / І. Ю. Крегул. — К., 2012. — 22 с.
34. Новицький А. М. Правові основи формування інститутів інформаційного суспільства в Україні: теорія і практика : дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.07. / Новицький Андрій Миколайович. — Ірпінь, 2012. — 485 с.
35. Вознесеньська О. А. Механізм державного регулювання в галузі аудіовізуальних ЗМІ / О. А. Вознесеньська // Часопис Академії адвокатури України. — К., 2010. — № 2 (7). — С. 1–6.
36. Вознесеньська О. А. Нормативне забезпечення діяльності ЗМІ / О. А. Вознесеньська // Часопис Академії адвокатури України. — К., 2010. — № 3 (8). — С. 1–6.
37. Вознесеньська О. А. Сутність державного регулювання в галузі діяльності аудіовізуальних ЗМІ: до постановки питання / О. А. Вознесеньська. // Часопис Київського інституту права. — К., 2010. — № 3. — С. 94–98.
38. Вознесеньська О. А. Створення аудіовізуального ЗМІ як суб'єкта господарювання / О. А. Вознесеньська // Часопис Київського університету права. — К., 2011. — № 3. — С. 110–113.
39. Засоби масової інформації [Електронний ресурс] / Вікіпедія. — Режим доступу : http://uk.wikipedia.org/wiki/Засоби_масової_інформації.
40. Potter W. James. Arguing for a general framework for mass media scholarship / W. Potter // SAGE Publications. — 2008. — P. 32.
41. Нобель-Нойманн Е. Медіа-енциклопедія : Публіцистика. Масова комунікація / Нобель-Нойманн Е. — К. : Академія української преси, 2007.
42. Письменицкий А. А. Взаимодействие государства и средств массовой информации : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / А. А. Письменицкий Андрей Анатольевич. — Х., 1997. — 194 с.

43. Кравчук О. Поняття та правовий статус засобів масової інформації в Україні / О. Кравчук // *Право України*. — 2005. — № 5. — С. 125–128.
44. Фінклер Ю. Е. Особливості функціонування друкованих засобів масової інформації в сучасному українському суспільстві : дис. ... канд. соціол. наук : 22.00.03 / Фінклер Юрій Едуардович. — К., 1998. — 160 с.
45. Дімчогло М. І. Консолідація інформаційного законодавства України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Дімчогло Марина Іванівна. — К., 2012. — 217 с.
46. Стеценко Ю. В. Засоби масової інформації — відкриті носії прихованих повідомлень членів організованих злочинних груп і терористичних організацій / Ю. В. Стеценко // *Актуальні проблеми політики* : зб. наук. праць / голов. ред. С. В. Ківалов ; відп. вик. В. М. Дрьомін. — Одеса, 2004. — Вип. 21. — С. 236–242.
47. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю : Закон України від 30 черв. 1993 р. // *Відомості Верховної Ради України*. — 1993. — № 35. — Ст. 358.
48. Погорілко В. «...ЗМІ формує, плекає, створює, творить і гарантує, охороняє суспільство!» / В. Погорілко // *Суспільство, ЗМІ, держава : вектори взаємодії* : матеріали Всеукр. наради керівників державних і комунальних засобів масової інформації / Державний комітет телебачення і радіомовлення України ; НДІ засобів масової інформації. — К., 2004. — 192 с.
49. Золотар О. О. Правова охорона як складова інформаційної безпеки цивільної авіації : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес ; фінансове право ; інформаційне право» / О. О. Золотар. — К., 2010. — 20 с.
50. Золотар О. О. Правова охорона як складова інформаційної безпеки : [моногр.] / Золотар О. О. — К. : ПанТот, 2011. — 100 с.
51. Красноступ Г. М. Правове упорядкування суспільних відносин щодо комп'ютерних програм як інститут інформаційного права : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес ; фінансове право ; інформаційне право» / Г. М. Красноступ. — Ірпінь, 2007. — 20 с.
52. Красноступ Г. М. Нормативно-правові аспекти захисту прав розробників програмного забезпечення, їх місце в системі охорони прав інтелектуальної власності / Г. М. Красноступ // *Правова інформатика*. — 2004. — № 4. — С. 56–63
53. Красноступ Г. М. Особливості цивільно-правової системи захисту комп'ютерних програм в Україні / Г. М. Красноступ // *Правове, нормативне та метрологічне забезпечення систем захисту інформації в Україні*. — К., 2004. — № 9. — С. 24–30.
54. Цимбалюк В. Методологія інформаційного права як комплексної галузі юридичної науки (засадничі, принципові положення) / В. Цимбалюк // *Правова інформатика*. — 2007. — № 3 (15). — С. 40–51.
55. Цимбалюк В. Цивільно-правові джерела інформаційного права / В. Цимбалюк // *Правова інформатика*. — 2005. — № 3 (7). — С. 36–42.
56. Цимбалюк В. Наукові джерела інформаційного права України / В. Цимбалюк // *Бюлетень Мініюсту України*. — 2007. — № 5. — С. 28–76.

57. Цимбалюк В. Адміністративно-правові джерела методології інформаційного права (синергетичний та кібернетичний аспекти) / В. С.Цимбалюк // Правова інформатика. — 2004. — № 3. — С. 32–37.
58. Цимбалюк В. С. До методології міжгалузевого взаємозв'язку з організаційно-правовим забезпеченням системності інформатизації (на прикладі інституціоналізації інформаційних правовідносин у сфері повітряного транспорту) / В. Цимбалюк // Правова інформатика. — 2008. — № 1 (17). — С. 35–38.
59. Проект Концепції кодифікації законодавства України про інформацію // Інформація та безпека. — 2011. — № 1–2. — С. 30–36.
60. Залізник В. А. Систематизація інформаційного законодавства / В. А. Залізник // Підприємництво, господарство і право. — 2010. — № 9. — С. 140–143.
61. Залізник В. А. Особливості систематизації інформаційного законодавства України / В. А. Залізник // Імперативи розвитку юридичної та безпекової науки : матеріали наук.-практ. конф., (Київ, 15 квіт. 2010 р.). — К., 2010. — С. 48–50.
62. Нормативно-правові та методологічні засади упорядкування інформаційних відносин : наук.-методологічний посіб. / [наук.-методологічний посіб.] / Брижко В., Цимбалюк В., Швець М. ; за ред. В. Тація, В. Тихого, М. Швеця. — К. : ПанТот, 2009. — 290 с.
63. Системна інформатизація правоохоронної діяльності. Кн. 2 : посіб. / [упоряд. : В. Цимбалюк, М. Швець, Б. Романюк та ін.]. — К. : НДЦПІ АПрНУ, 2006. — 509 с.
64. Красноступ Г. М. Організаційно-правові аспекти реформування сучасного інформаційного законодавства / Г. М. Красноступ // Право України. — 2005. — № 9. — С.81–83.
65. Харитоновна Т. Є. Систематизація права у Візантійській імперії у першій половині VI ст. н.е. (Систематизація Юстиніана) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Харитоновна Тетяна Євгенівна. — Одеса, 2003. — 219 с.
66. Клименко О. В. Систематизація права Лівобережної України у другій чверті XIX сторіччя : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Клименко Олена Вікторівна. — К., 2004. — 219 с.
67. Каринский М. И. Классификация выводов / Каринский М. И. — СПб. : тип. Ф.Г. Елеонского и К°, 1880. — 271 с.
68. Катков В. Д. Jurisprudentiae novum organon. (Реформированная общим языковедением логика и юриспруденция). Т. 1 / Катков В. Д. — Одесса : тип. «Техник», 1913. — 510 с.
69. Кистяковский А. Ф. Права, по которым судится малороссийский народ / Кистяковский А. Ф. — К. : Университетская тип. (И. И. Завадского), 1879. — 276 с.
70. Сперанский М. М. Краткое историческое обозрение Комиссии составления законов. Предложение к окончательному составлению законов / М. М. Сперанский // Русская старина. — 1876. — № 2. — С. 433–444.
71. Сперанский М. М. Обозрение исторических сведений о Своде законов / Сперанский М. М. — СПб. : тип. 2-го Отд-ния Собств. е. и. в. канцелярии, 1837. — 198 с.
72. Теличенко И. В. Очерк кодификации малороссийского права до введения Свода законов / Теличенко И. В. — К. : тип. Г. Т. Корчак-Новицкого, 1888. — 100 с.

73. Алексеев С. С. Основы теории государства и права / Алексеев С. С. — М. : Юрид. лит., 1971. — 408 с.
74. Богдановская И. Ю. Систематизация английских законов: консолидация против кодификации / И. Ю. Богдановская // Советское государство и право. — 1986. — № 2. — С. 98–103.
75. Братусь С. Н. О путях систематизации хозяйственного законодательства / С. Н. Братусь // Советское государство и право. — 1975. — № 9. — С. 52–60.
76. Иодковский А. Н. Вопросы кодификации законодательства : дис ... канд. юрид. наук / Иодковский А. Н. — М., 1948. — 189 с.
77. Керимов Д. А. Методология права (предмет, функции, проблемы философии права) / Керимов Д. А. — М. : Аванта+, 2000. — 437 с.
78. Рахманина Т. Н. Новые формы и виды кодификации законодательства / Т. Н. Рахманина // Проблемы совершенствования советского законодательства : Труды Всесоюз. НИИ сов. законодательства. — М., 1987. — Вып. 40. — С. 15–25.
79. Подготовка и издание систематических собраний действующего законодательства / [Зинчук Э. А., Комаровский Г. М., Лукьянов А. И., Мицкевич А. В., и др.]; Под ред.: Мишутин А.Н. — М.: Юрид. лит., 1969. — 343 с.
80. Ткач А. П. Історія кодифікації дореволюційного права України / Ткач А. П. — К. : Київ. ун-т, 1968. — 170 с.
81. Ушаков А. А. Важнейшие кодификационные работы на первой фазе развития Советского государства : автореф. дисс. на соискание ученой степени канд. юрид. наук / А. А.Ушаков. — Л., 1953. — 23 с.
82. Шебанов А. Ф. Некоторые вопросы теории нормативных актов в связи с систематизацией союзного законодательства / А. Ф. Шебанов // Советское государство и право. — 1960. — № 7. — С. 139–151.
83. Bennion F. Statute law / F. Bennion. — London, 1980. — 368 p.
84. Bergbohm K. Jurisprudenz und Rechtsphilosophie / Bergbohm K. — Leipzig, 1892.
85. Krenz I. System der österreichischen allgemeinen Privatrechts. Dritte Aufl. Erster Band / I.Krenz. — Wien : Manzche k. u k. Hof-Verlags — und Universitäts-Buchhandlung, 1899.
86. Кросс Р. Прецедент в английском праве / Кросс Р. — М.: Юрид. лит., 1985. — 238 с.
87. Fleiner T. Entwurf und Gestaltung von Gesetzesnormen. — Forschungen aus Staat und Recht 50: Springer-Verlag / Fleiner T. — Wien ; New York, 1981.
88. Кабрияк Р. Кодификации / Кабрияк Р. ; [пер. с фр. Л. В. Головки]. — М. : Статут, 2007. — 476 с.
89. Погорелов Є. В. Кодифікаційна діяльність в правовій системі України (загальнотеоретичний аспект) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Погорелов Євген Валентинович. — Х., 2000. — 166 с.
90. Гусарев С. Д. Теорія права і держави : [навч. посіб.] / Гусарев С. Д. , Олійник А. Ю., Слюсаренко О. Л. — К. : Правова єдність, 2008. — 270 с.
91. Козюбра М. І. Демократія, права і свободи: реальність і ідеологічні міфи / М. І. Козюбра, В. К. Забігайло. — К. : Політвидав України, 1983. — 158 с.

92. Максимов С. І. Проблеми методології сучасного правознавства / С. І. Максимов, М. П. Рабінович, Ю. М. Тодика, І. М. Данишин // Вісник Академії правових наук України. — Х., 1997. — Вип. 1. — С. 146–150.
93. Систематизація законодавства України: проблеми та перспективи вдосконалення : [моногр.]. — К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2003. — 220 с.
94. Граціанов А. І. Процес систематизації та уніфікації законодавства і розвиток правової системи України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Граціанов Анатолій Ігорович. — К., 2004. — 185 с.
95. Меленко С. Г. Консолідація як вид систематизації нормативно-правових актів : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Меленко Сергій Гаврилович. — Чернівці, 2002. — 206 с.
96. Погорелов Є. В. Кодифікаційна діяльність в правовій системі України (загальнотеоретичний аспект) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Погорелов Євген Валентинович. — Х., 2000. — 166 с.
97. Рогач О. Я. Кодифікаційні акти в системі законодавства України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Рогач Олександр Янович. — Ужгород, 2003. — 209 с.
98. Гришук В. К. Кодифікація кримінального законодавства України: проблеми історії і методології : дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.08 / Гришук Віктор Климович. — К., 1992. — 438 с.
99. Калакура В. Я. Кодифікація міжнародного приватного права в країнах Європи : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.11 «Міжнародне право» / В. Я. Калакура. — К., 1993. — 17 с.
100. Кодифікація законодавства України: теорія, методологія, техніка / [Шемшученко Ю. С., Ющик О. І., Горбунова Л. М., Теплюк М. О., Гульченко Л. В., Риндюк В. І.] ; за заг. ред. О. І. Ющика. — К. : Парламентське вид-во, 2007. — 208 с.
101. Алексеев С. С. Общая теория права : [в 2 т.] / Алексеев С. С. — М. : Юрид. лит., 1981— . — Т. 2. — 1982. — 360 с.
102. Скакун О. Ф. Теорія держави і права : [підруч.] / Скакун О. Ф. — Х. : Консул, 2008. — 656 с.
103. Копылов В. А. Информационное право / Копылов В. А. — [2-е изд., перераб. и доп.]. — М. : Юристъ, 2003. — 512 с.
104. Беляков К. И. Управление и право в период информатизации : [моногр.]. / Беляков К. И. — К. : КВІЦ, 2001. — 301 с.
105. Цимбалюк В. С. Сутність і зміст правової інформатики (методологічний аспект) / В. С. Цимбалюк // Правова інформатика. — 2005. — № 4 (8). — С. 18–30.
106. Цимбалюк В. С. Оперативно-розшукова інформатика як напрямок наукового забезпечення боротьби з організованою злочинністю / В. С. Цимбалюк // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика) / МНДЦ з проблем боротьби з організованою злочинністю. — К., 2004. — № 2. — С. 187–193.
107. Цимбалюк В. С. Методологія правової інформатики в систематизації податкового законодавства України як чинника боротьби з корупцією / В. С. Цимбалюк // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і прак-

- тика) / МНДЦ з проблем боротьби з організованою злочинністю. — К., 2005. — № 11. — С. 176–184.
108. Цимбалюк В. С. Роль правової інформатики у модернізації прокуратури України / В. С. Цимбалюк // Право України. — 2006. — № 11. — С. 73–77.
 109. Цимбалюк В. С. Правова інформатика в діяльності прокуратури України / В. С. Цимбалюк // Правова інформатика. — 2007. — № 2 (14). — С. 18–27.
 110. Цимбалюк В. С. Правові аспекти створення єдиної комп'ютерної інформаційної системи правоохоронних органів з питань боротьби зі злочинністю в Україні / В. С. Цимбалюк // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика) / МНДЦ з проблем боротьби з організованою злочинністю Ради національної безпеки і оборони України. — К., 2006. — № 14. — С. 193–200.
 111. Цимбалюк В. С. Методологічні положення щодо формування організаційно-правових основ інформатики та безпеки інформаційних систем у авіації / В. С. Цимбалюк // Правова інформатика. — 2008. — № 4 (20). — С. 50–54.
 112. Основи інформаційного права України : навч. посіб. / [В. С. Цимбалюк, В. Д. Гавловський, В. В. Грищенко та ін.] ; за ред. М. Я. Швеця, Р. А. Калюжного та П. В. Мельника. — К. : Знання, 2004. — 274 с.
 113. Основи інформаційного права України : навч. посіб. / [В. С. Цимбалюк, В. Д. Гавловський, В. В. Грищенко та ін.] ; за ред. М. Я. Швеця, Р. А. Калюжного та П. В. Мельника. — К. : Знання, 2009. — 414 с.
 114. Інформаційне законодавство України : наук.-практ. комент. / за ред. Ю. С. Шемшученка, І. С. Чиж. — К. : Юридична думка, 2006. — 232 с.
 115. Марущак А. І. Інформаційне право : регулювання інформаційної діяльності : [навч. посіб.]. / Марущак А. І. — К. : Скіф ; КНТ, 2008. — 344 с.
 116. Рождественська О. С. Особливий суб'єкт інформаційних правовідносин (загальнотеоретичний аспект) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Рождественська Олена Сергіївна. — Х., 2009. — 203 с.
 117. Цимбалюк В. С. Суб'єкти інформаційного права та інформаційної діяльності / В. С. Цимбалюк // Правова інформатика. — 2010. — № 3 (27). — С. 29–32.
 118. Беляков К. І. «Інформаційна» аксіоматика у праві: проблеми формування / К. І. Беляков // Науковий вісник Юридичної академії МВС України. — Дніпропетровськ, 2004. — № 3. — С. 263–268.
 119. Макаренко Є. А. Європейська інформаційна політика : [моногр.] / Макаренко Є. А. — К. : Наша культура і наука, 2000. — 368 с.
 120. Дубас О. П. Інформаційний розвиток сучасної України у світовому контексті : [моногр.]. / Дубас О. П. — К. : Генеза, 2004. — 208 с.
 121. Цимбалюк В. С. Мас-медіа право в інформаційному суспільстві / В. С. Цимбалюк // Інформація і право. — 2011. — № 1. — С. 30–33.
 122. Кудрявцева С. П. Міжнародна інформація : [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.] / С. П. Кудрявцева, В. В. Колос. — К. : Слово, 2005. — 400 с.
 123. Цимбалюк В. С. Проблеми визначення категорії « інформаційна безпека підприємницької діяльності » в праві України за умов формування інформаційного суспільства / В. С. Цимбалюк // Малий і середній бізнес. — К., 2003. — № 1–2. — С. 43–54.

124. Цимбалюк В. С. Інформаційна безпека підприємницької діяльності: визначення сутності та змісту поняття за умов входження України до інформаційного суспільства (глобальної кіберцивілізації) / В. С. Цимбалюк // Підприємництво, господарство, право. — 2004. — № 3. — С. 88–91.
125. Цимбалюк В. С. Сутність інформаційної безпеки в умовах входження України до глобальної кіберцивілізації / В. С. Цимбалюк // Науковий вісник Національної академії державної податкової служби України. — Ірпінь, 2004. — № 4 (26). — С. 135–141.
126. Цимбалюк В. С. Інституціоналізація інформаційної безпеки в інформаційному праві України / В. С. Цимбалюк // Бюлетень Мініюсту України. — 2007. — № 8. — С. 45–53.
127. Цимбалюк В. С. Окремі питання щодо визначення категорії «інформаційна безпека» у нормативно-правовому аспекті / В. С. Цимбалюк // Правове, нормативне та метрологічне забезпечення системи захисту інформації в Україні. — К., 2004. — № 8. — С. 30–33.
128. Цимбалюк В. С. Методологічні положення щодо формування організаційно-правових основ інформатики та безпеки інформаційних систем у авіації / В. С. Цимбалюк // Правова інформатика. — 2008. — № 4 (20). — С. 50–54.
129. Цимбалюк В. С. Суспільна мораль як різновид інформаційної безпеки / В. С. Цимбалюк // Правова інформатика. — 2010. — № 1 (25). — С. 23–29.
130. Правове забезпечення інформаційної діяльності в Україні / за заг. ред. Ю. С. Шемшученка, І. С. Чижка. — К. : Юридична думка, 2006. — 384 с.
131. Харченко Л. С. Інформаційна безпека України : [глосарій] / Харченко Л. С., Ліпкан В. А., Логінов О. В. ; за заг. ред. доктора юрид. наук, проф. Р. А. Калюжного. — К. : Текст, 2004. — 180 с.
132. Ліпкан В. А. Національна і міжнародна безпека у визначеннях та поняттях / Ліпкан В. А., Ліпкан О. С., Яковенко О. О. — К. : Текст, 2006. — 256 с.
133. Кормич Б. А. Організаційно-правові засади політики інформаційної безпеки України : [моногр.] / Кормич Б. А. — Одеса : Юрид. літ., 2003. — 472 с.
134. Кормич Б. А. Інформаційна безпека: організаційно-правові основи : [навч. посіб.] / Кормич Б. А. — К. : Кондор, 2004. — 384 с.
135. Юдін О. К. Інформаційна безпека держави : [навч. посіб.] / О. К. Юдін, В. М. Богущ. — Х. : Консул, 2005. — 576 с.
136. Бутузов В. М. Злочини у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку. Наук.-практ. комент. / Бутузов В. М., Остапеч С. Л., Шеломенцев В. П. — К. : Друкарня МВС України, 2005. — 86 с.
137. Гуз А. М. Історія захисту інформації в Україні та провідних країнах світу: [навч. посіб.] / Гуз А. М. — К. : КНТ, 2007. — 260 с.
138. Сідак В. С. Забезпечення інформаційної безпеки в країнах НАТО та ЄС : [навч. посіб.] / В. С. Сідак, В. Ю. Артемов. — К. : КНТ, 2007. — 160 с.
139. Ярочкин В. И. Словарь терминов и определений по безопасности и защите информации / В. И. Ярочкин, Т. А. Шевцова. — М. : Ось-89, 1996. — 86 с.

140. Приходько А. Я. Словарь-справочник по информационной безопасности / Приходько А. Я.— М. : СИНТЕГ, 2001. — 124 с. — (Серия: Информационная безопасность).
141. Лопатин В. Н. Информационная безопасность России: Человек. Общество. Государство. / Лопатин В. Н. — СПб. : Санкт-Петерб. ун-т МВД России ; Фонд «Университет», 2000. — 428 с.
142. Данільян О. Г. Національна безпека України: сутність, структура та напрямки реалізації / Данільян О. Г., Дзьобань О. П., Панов М. І. — Х. : ФОЛІО, 2002. — 296 с.
143. Словник іншомовних слів / [уклад. Л. О. Пустовіт, О. І. Скопненко, Г. М. Сютя, Т. В. Цимбалюк] ; за ред. Л. О. Пустовіт. — К. : Довіра, 2000. — 1018 с.
144. Словник іншомовних слів / за ред. О. С. Мельничука. — [2-ге вид., виправ. і допов.]. — К. : Голов. ред. УРЕ, 1985. — 966 с.
145. Юридичний словник / за ред. Б. М. Бабія, Ф. Г. Бурчака, В. М. Корецького, В. В. Цветкова. — [2-ге вид., перероб. і допов.]. — К. : Голов. ред. УРЕ, 1983. — 871 с.
146. Юридична енциклопедія : [в 6 т.] / НАН України. Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. — К. : Укр. енцикл., 1998– . — Т. 2 : Д-Й.– 1999. — 742 с.
147. Усенко И. Б. Первая кодификация законодательства Украинской ССР / Усенко И. Б. — К. : Наукова думка, 1989. — 118 с.
148. Зайчук О. В. Теорія держави і права. Академічний курс [Електронний ресурс] : [підруч.] / О. В. Зайчук, Н. М. Оніщенко. — К. : Юрінком, Інтер, 2006. — Режим доступу : http://ebk.net.ua/Book/law/zaychuk_tdp/part3/1805.htm.
149. Ліпкан В. А. Систематизація інформаційного законодавства України : [моногр.] / В. А. Ліпкан, В. А. Залізник ; за заг. ред. В. А. Ліпкана. — К. : О. С. Ліпкан, 2012. — 304 с.
150. Рекомендації міжнародної науково-теоретичної конференції «Проблеми методології сучасного правознавства» // Вісник Академії правових наук України. — Х., 1997. — Вип. 1. — С. 150–154.
151. Козлов В. А. Вопросы теории эффективности правовой нормы : автореф. дисс. на соискание ученой степени канд. юрид. наук / В. А. Козлов. — Л., 1976. — 22 с.
152. Эффективность правовых норм / [Кудрявцев В. Н., Никитинский В. И., Самощенко И. С., Глазырин В. В.]. — М. : Юрид. лит., 1980. — 280 с.
153. Малько А. В. Эффективность правового регулирования / А. В. Малько // Изв. вузов. Правоведение. — 1990. — № 6. — С. 61–67.
154. Поленина С. В. Качество закона и эффективность законодательства / Поленина С. В. — М. : Ин-т государства и права РАН, 1993. — 56 с.
155. Керимов Д. А. Кодификация и законодательная техника / Керимов Д. А. — М. : Госюриздат, 1962. — 104 с.
156. Иодковский А. Н. Вопросы кодификации законодательства : дис ... канд. юрид. наук / Иодковский А. Н. — М., 1948. — 189 с.
157. Опришко В. Ф. Загальнотеоретичні та практичні проблеми систематизації законодавства України / В. Ф. Опришко // Право України. — К., 1999. — № 12. — С. 5–30.

158. Спиридонов Л. И. Теория государства и права : [учеб.] / Спиридонов Л. И. — М. : Гардарика, 1996. — 304 с.
159. Теория государства и права : [учеб.] / под ред. С. С. Алексеева. — М. : Юрид. лит., 1985. — 480 с.
160. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави / Рабінович П. М. — К., 1994. — 236 с.
161. Теорія держави і права : [навч. посіб.] / за заг. ред. проф. Р. А. Ромашова, Н. М. Пархоменко. — К. : КНТ, 2007. — 216 с.
162. Протасов В. Н. Теория права и государства. Проблемы теории права и государства / Протасов В. Н. — [2-е изд., перераб. и доп.]. — М. : Юрайт-М, 2001. — 346 с.
163. Погорелов Є. В. Кодифікація і її функції як форми систематизації й удосконалення законодавства / Є. В. Погорелов // Вісник Запорізького юридичного інституту. — Запоріжжя, 2000. — № 1. — С. 28–34.
164. Коталейчук С. П. Теорія держави та права : [навч. посіб. для підгот. до держ. іспитів] / Коталейчук С. П. — К. : КНТ, 2009. — 320 с.
165. Проект Закону України «Про закони і законодавчу діяльність» та додаткові матеріали до нього [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України. — Режим доступу : www.rada.kiev.ua.
166. Конституція України та проблеми систематизації законодавства : зб. наук. праць. — К. : Ін-т законодавства Верховної Ради України, 1999. — Вип. 5. — 366 с.
167. Общая теория права : [учеб. для юрид. вузов] / под ред. А. С. Пиголкина. — М. : МГТУ им. Н. Э. Баумана, 1997. — 384 с.
168. Общая теория государства и права. Академический курс : [в 3 т.] / отв. ред. проф. М. Н. Марченко. — [2-е изд.]. — М. : Зерцало-М, 2001. — Т. 2. — 528 с.
169. Керимов Д. А. Законодательная деятельность Советского государства / Керимов Д. А. — М. : Госюриздат, 1955. — 246 с.
170. Керимов Д. А. Культура и техника законотворчества / Керимов Д. А. — М. : Юрид. лит., 1991. — 160 с.
171. Рогач О. Я. Історичні аспекти поняття кодифікації / О. Я. Рогач // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. праць. — Чернівці, 2001. — Вип. 125 : Правознавство. — С. 29–31.
172. Люблинський П. И. Кодификация / П. И. Люблинский // Энциклопедический словарь Русского библиографического института — СПб., 1913. — Т. 24. — 640 с.
173. Дембо Л. И. Проблемы кодификации советского права / Л. И. Дембо // Вестник ЛГУ. — 1947. — № 4. — С. 80–81.
174. Шебанов А. Ф. Некоторые вопросы теории нормативных актов в связи с систематизацией союзного законодательства / А. Ф. Шебанов // Советское государство и право. — 1960. — № 7. — С. 139–151.
175. Суходрев В. Н. О некоторых вопросах теории и практики систематизации советского законодательства / В. Н. Суходрев // Советское государство и право. — 1960. — № 8. — С. 91–102.
176. Бурчак Ф. Г. Роль і значення кодифікації законодавства в розбудові правової системи України / Ф. Г. Бурчак // Українське право. — 1994. — № 1. — С. 12–16.

177. Граціанов А. І. Процес систематизації та уніфікації законодавства і розвиток правової системи України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Граціанов Анастолій Ігорович. — К., 2004. — 185 с.
178. Погорелов Є. В. Кодифікаційна діяльність в правовій системі України (загальнотеоретичний аспект) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Погорелов Євген Валентинович. — Х., 2000. — 166 с.
179. Авер'янов В. Нова доктрина українського адміністративного права: концептуальні позиції / В. Авер'янов // Право України. — 2006.—№ 5.— С. 11–17.
180. Лазарев В. В. Теория государства и права : [учеб. для вузов] / В. В. Лазарев, С. В. Липень. — М. : Спарк, 2004. — 528 с.
181. Шейко В. М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності : [підруч.] / В. М. Шейко, Н. М. Кушнарєнко. — [2-ге вид., перероб. і допов.]. — К : Знання-Прес, 2002. — 295 с.
182. Гусарєв С. Д. Теорія права і держави : [навч. посіб.] / Гусарєв С. Д. , Олійник А. Ю., Слюсарєнко О. Л. — К. : Правова єдність, 2008. — 270 с.
183. Скакун О. Ф. Теорія держави і права : [підруч.] / Скакун О. Ф. — Х. : Консул, 2008. — 656 с.
184. Теория государства и права : [курс лекций] / под ред. Н. И. Матузова, А. В. Малько. — М. : Юристь, 1997. — 672 с.
185. Словник іншомовних слів / за ред. О. С. Мельничука. — К. : Голов. Ред. УРЕ, 1974. — 775 с.
186. Теорія управління в органах внутрішніх справ : [навч. посіб.] / за ред. В. А. Ліпкана. — К. : КНТ, 2007. — 884 с.
187. Ковальський В. Охоронна функція держави як система / В. Ковальський // Юридична Україна. — 2003. — № 11. — С. 26–30.
188. Чернавский Д. С. Синергетика и информация (динамическая теория информации) / Чернавский Д. С. — [2-е изд., испр. и доп.]. — М. : Едиториал УРСС, 2004. — 288 с.
189. Высшая математика для экономистов : [учеб. для вузов] / Н. Ш. Кремер, Б. А. Путко, И. М. Тришин, М. Н. Фридман ; под ред. Н. Ш. Кремера. — [2-е изд., пераб. и доп.]. — М. : Банк и биржа ; ЮНИТИ, 1998. — 471 с.
190. Максименко Ю. Є. Теоретико-правові засади забезпечення інформаційної безпеки України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права, історія політичних і правових учень» / Ю. Є. Максименко. — К., 2007. — 20 с.
191. Максимов С. І. Проблеми методології сучасного правознавства / С. І. Максимов, М. П. Рабінович, Ю. М. Тодика, І. М. Данишин // Вісник Академії правових наук України. — Х., 1997. — Вип. 1. — С. 146–150.
192. Основы научных исследований : [учеб. пособ.] / под ред. А. А. Лудченко. — К. : Знання, 2000. — 114 с.
193. Шеннон К. Е. Работы по теории информации и кибернетике / Шеннон К. Е. — М. : Иностран. лит., 1963 — 832 с.

194. Арістова І. В. Державна інформаційна політика: організаційно-правові аспекти : [моногр.] / Арістова І. В. ; за заг. ред. О. М. Бандурки. — Х. : Ун-т внутр. справ, 2000. — 368 с.
195. Колмогоров А. Н. Три подхода к определению понятия «количество информации» / А. Н. Колмогоров // Проблемы передачи информации. — М., 1965. — Т. 1, вып. 1. — С. 3–11.
196. Винер Н. Кибернетика и управление, их связь в животном и машине / Винер Н. — М. : Иностран. лит., 1958. — 418 с.
197. Погорілко В. Ф. Інформація / В. Ф. Погорілко // Юридична енциклопедія : у 6 т. / [редкол. : Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін.]. — К., 1999. — Т. 2. — С. 717.
198. Белкин Р. С. Курс криминалистики : [в 3 т.] / Белкин Р. С. — М. : Юристъ, 1997— . — Т. 1 : Общая теория криминалистики. — 1997. — 408 с.
199. Про інформацію [Електронний ресурс] : Закон України в ред. від 13 січ. 2011 р. № 2938-VI. — Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?code=2938-17>
200. Лилак Д. Колізії наукових поглядів на поняття «законодавство» і практичну необхідність його нормативної легалізації / Д. Лилак // Право України. — 2001. — № 8. — С. 48–51.
201. Про інформацію : Закон України від 2 жовт. 1998 р. № 2657-XII // Відомості Верховної Ради України. — 1992. — № 48. — Ст. 650.
202. Конституція України. — К. : Парламентське вид-во, 2012. — 64 с.
203. Красноступ Г. М. Проблема визначення об'єкта та предмета інформаційного права / Г. М. Красноступ // Право України. — 2007. — № 5. — С. 125–127.
204. Афанасьєв К. К. Адміністративний договір як форма державного управління (теоретико-правовий аспект) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес ; фінансове право ; інформаційне право» / К. К. Афанасьєв. — Х., 2002. — 19 с.
205. Адміністративне право України : підруч. / [Ю. П. Битяка, В. М. Гаращук, О. В. Дьяченко та ін.] ; за ред. Ю. П. Битяка. — К. : Юрінком Інтер, 2007. — 544 с.
206. Сіренко В. Ф. Законодавство і закон (Методологічні підходи до визначення ефективності законодавства) / В. Ф. Сіренко, О. І. Ющик // Вісник Академії правових наук України. — Х., 1994. — № 2. — С. 13–22.
207. Шкарупа В. Застосування положень права щодо формування основ теорії інформаційного права / В. Шкарупа, В. Цимбалюк // Правова інформатика. — 2006. — № 3 (11). — С. 44–51.
208. Кашпур В. Державно-правове регулювання соціальних інформаційних відносин (укр. і англ. мова) / В. Кашпур, В. Цимбалюк, В. Гавловський // Українське право. — 1998. — №1. — С. 173–176.
209. Швець М. Інформаційне законодавство України: концептуальні основи формування / М. Швець, Р. Калужний, В. Цимбалюк, В. Гавловський // Право України. — 2001. — № 7 — С. 88–81.
210. Гавловський В. Удосконалення інформаційного законодавства як засіб оптимізації протидії комп'ютерній злочинності / В. Гавловський, В. Цимбалюк, М. Гуцалюк // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України. — К., 2001. — № 3. — С. 20–24.

211. Колпак Р. Поступ України до інформаційного суспільства (організаційно-правовий аспект) / Р. Колпак, В. Цимбалюк, В. Гриценко, В. Гавловський // Науковий вісник Академії державної податкової служби України : зб. наук. праць. — Ірпінь, 2001. — № 3 (13). — С. 184–187.
212. Цимбалюк В. С. Нормативно-правові та методологічні засади упорядкування інформаційних відносин : [наук.-методологічний посіб.] ; за ред. В. Тація, В. Тихого, М. Швеця — К. : ПанТот, 2009. — 324 с.
213. Гриценко В. Організаційно-правові питання формування державної інформаційної політики в Україні / В. Гриценко, В. Цимбалюк, В. Гавловський // Науковий вісник Академії державної податкової служби України : зб. наук. праць. — Ірпінь, 2002. — № 3 (17). — С. 177–182.
214. Правова інформатика : [підруч.] / за ред. В. Дурдинця, Є. Моїсеєва та М. Швеця. — [2-ге вид., доп. та перероб.]. — К. : ПанТот, 2007. — 524 с.
215. КСІАЗ «Бібліотека баз даних і знань в галузі держави і права» [Електронний ресурс на DVD]. Періодичне видання. — К. : НДЦПІ НАПрН України. — 2012. — 30 березня.
216. Правова інформатика : [підруч.] : у 2 т./Я. Ю. Кондратьєв, М. Я. Швець ; за ред. В. Я. Тацій — К. : Парлам.вид-во, 2004— . — Т.1. — 2004. — 416 с.
217. Про засади державної мовної політики : Закон України від 3 лип. 2012 р. № 5029-VI // КСІАЗ «Бібліотека баз даних і знань в галузі держави і права» [Електронний ресурс на DVD]. Періодичне видання. — К. : НДЦПІ НАПрН України. — 2012. — 30 липня.
218. Правова інформатика : [підруч.] / за ред. В. Дурдинця, Є. Моїсеєва та М. Швеця. — [2-ге вид., доп. та перероб.]. — К. : ПанТот, 2007. — 524 с.
219. Про науково-технічну інформацію : Закон України від 25 черв. 1993 р. № 3322-XII. // Відомості Верховної Ради України. — 1993. — № 33. — Ст. 345.
220. Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні : Закон України 16 листоп. 1992 р. № 2782-XII // Відомості Верховної Ради України. — 1993. — № 1. — Ст. 1.
221. Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах : Закон України від 5 лип. 1994 р. № 80/94-ВР ; в ред. Закону № 2594-IV від 31 трав. 2005 р. // Відомості Верховної Ради України. — 2005. — № 26. — Ст. 347.
222. Про Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України : Закон України від 23 лют. 2006 р. N 3475-IV // Відомості Верховної Ради України. — 2006. — № 30. — Ст. 258.
223. Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації : Закон України від 23 верес. 1997 р. № 539/97-ВР // Відомості Верховної Ради України. — 1997. — № 49. — Ст. 299.
224. Про державну таємницю : Закон України від 21 січ. 1994 р. №3855-XII // Відомості Верховної Ради України. — 1994. — № 16. — Ст. 93.

225. Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів : Закон України від 23 верес. 1997 р. № 540/97-ВР // Відомості Верховної Ради України. — 1997. — № 50. — Ст. 302.
226. Про доступ до публічної інформації [Електронний ресурс] : Закон України від 13 січ. 2011р. № 2939-VI. — Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?code=2939-17>
227. Про інформаційні агентства : Закон України від 28 лют. 1995 р. №74/95-ВР // Відомості Верховної Ради України. — 1995. — № 13. — Ст. 83.
228. Цимбалюк В. С. Інформатика як об'єкт правовідносин / В. С. Цимбалюк // Інформація і право. — 2012. — № 1 (4). — С. 108–112.
229. Про Національну програму інформатизації : Закон України від 4 лют.1998 р. № 74/98-ВР // Відомості Верховної Ради України. — 1998. — № 27–28. — Ст. 181.
230. Про Концепцію Національної програми інформатизації: Закон України від 4 лютого 1998 року, № 75/98-ВР // Відомості Верховної Ради України. — 1998. — № 27–28. — Ст. 182.
231. Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки : Закон України від 9 січ. 2007 р. № 537-V. // Відомості Верховної Ради України. — 2007. — № 12. — Ст. 102.
232. Про телебачення і радіомовлення : Закон України від 21 груд. 1993 р. № 3759-XII // Відомості Верховної Ради України. — 1994. — № 10. — Ст. 43.
233. Про систему Суспільного телебачення і радіомовлення України : Закон України від 18 лип. 1997 р. № 485/97-ВР // Відомості Верховної Ради України. — 1997. — № 45. — Ст. 284.
234. Про Національну раду України з питань телебачення і радіомовлення від 23 вересня 1997 року № 538/97-ВР // Відомості Верховної Ради України. — 1997. — № 48. — Ст. 296.
235. Про видавничу справу: Закон України від 5 черв. 1997 р. № 318/97-ВР // Відомості Верховної Ради України. — 1997. — № 32. — Ст. 206.
236. Про державну підтримку книговидавничої справи в Україні : Закон України від 6 берез. 2003 р. № 601-IV // Відомості Верховної Ради України. — 2003. — № 24. — Ст. 162.
237. Про телекомунікації : Закон України від 18 листоп. 2003 р. № 1280-IV // Відомості Верховної Ради України. — 2004. — № 12. — Ст. 155.
238. Про поштовий зв'язок : Закон України від 4 жовт. 2001 р. №2759-III // Відомості Верховної Ради України. — 2002. — № 6. — Ст. 39.
239. Про Національну систему конфіденційного зв'язку: Закон України від 10 січ. 2002 р. № 2919-III // Відомості Верховної Ради України. — 2002. — № 15. — Ст. 103.
240. Про Основи національної безпеки України : Закон України від 19 черв. 2003 р. № 964-IV // Відомості Верховної Ради України. — 2003. — № 39. — Ст. 351.
241. Про захист суспільної моралі : Закон України від 20 листоп. 2003 р. № 1296-IV // Відомості Верховної Ради України. — 2004. — № 14. — Ст. 192.

242. Про Національний архівний фонд і архівні установи : Закон України від 24 груд. 1993 р. № 3814-XII // Відомості Верховної Ради України. — 1994. — № 15. — Ст. 86.
243. Про бібліотеки і бібліотечну справу : Закон України від 27 січ. 1995 р. № 32/95-ВР // Відомості Верховної Ради України. — 1995. — № 7. — Ст. 45.
244. Про музеї та музейну справу : Закон України від 29 черв. 1995 р. № 249/95-ВР // Відомості Верховної Ради України. — 1995. — № 25. — Ст. 191.
245. Про освіту : Закон України від 23 трав. 1991 р. № 1060-XII // Відомості Верховної Ради Українською РСР. — 1991. — № 34. — Ст. 451.
246. Про дошкільну освіту : Закон України від 11 лип. 2001 р. № 2628-III // Відомості Верховної Ради України. — 2001. — № 49. — Ст. 259.
247. Про загальну середню освіту : Закон України від 13 трав. 1999 р. №651-XIV // Відомості Верховної Ради України. — 1999. — № 28. — Ст. 230.
248. Про професійно-технічну освіту : Закон України від 10 лют. 1998 р. № 103/98-ВР // Відомості Верховної Ради України. — 1998. — № 32. — Ст. 215.
249. Про вищу освіту : Закон України від 17 січ. 2002 р. №2984-III // Відомості Верховної Ради України. — 2002. — № 20. — Ст. 134.
250. Про наукову і науково-технічну діяльність : Закон України від 13 груд. 1991 р. №1977-XII // Відомості Верховної Ради України. — 1992. — № 12. — Ст. 165.
251. Про наукову і науково-технічну експертизу : Закон України від 10 лют. 1995 р. № 51/95-ВР // Відомості Верховної Ради України. — 1995. — № 9. — Ст. 56.
252. Кобзар Ю. М. Основні напрями та проблеми розвитку нормативно-правової бази інформаційної діяльності : результати роботи парламенту третього скликання / Ю. М. Кобзар // Статистика України. — 2002. — № 3. — С. 14–17.
253. Олійник О. В. Організаційно-правові засади захисту інформаційних ресурсів в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Олійник Олег Вікторович. — К., 2006. — 194 с.
254. Набруско В. Національна радіокомпанія України у контексті взаємовідносин влади, засобів масової інформації та суспільства / В. Набруско // Суспільство, ЗМІ, держава : вектори взаємодії : матеріали Всеукр. наради керівників державних і комунальних засобів масової інформації / Державний комітет телебачення і радіомовлення України ; НДІ засобів масової інформації. — К., 2004. — 192 с.
255. Gurkovskyy V. Information security in the modern world as the object law object of public administration (methodological aspect) / V. Gurkovskyy, V. Tsybalyuk. // Proceedings the fourth world congress «Aviation in the XXI-st century» / «Safety in aviation and space technologies». September 21–23, 2010. — P.82.11–82.13.
256. Цимбалюк В. С. Окремі питання інформаційної безпеки в авіації (правовий аспект) / В. С. Цимбалюк // АВІА-2009 : матеріали ІХ Міжнар. наук.-техніч. конф., (21–23 верес. 2009 року, НАУ). — К., 2009. — С. 25–26.
257. Цимбалюк В. С. Визначення інформаційної безпеки як складової авіаційної безпеки (організаційно-правовий аспект) / В. С. Цимбалюк // Особливості розвитку правової держави в умовах активізації Євроінтеграційних проце-

- сів: проблеми теорії і практики : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., (Київ, НАУ, 18 лют. 2010 р.). — К., 2010. — С. 101–102.
258. Марценюк О. Етапи розвитку інформаційного законодавства: міжнародний та національний аспект / О. Марценюк // Право України. — 2007. — № 7. — С. 120–124.
259. Конституційне право України : [підруч.] / за ред. В. Ф. Погорілка. — К. : Наукова думка, 2000. — 584 с.
260. Нгуен Куок Динь. Международное публичное право : в 2 т. / Нгуен Куок Динь, Патрик Дайе, Ален Пелле ; [пер. с фр.]. — К. : Сфера, 2000.
261. Фединак Г. С. Міжнародне приватне право / Г. С. Фединак, Л. С. Фединак. — К. : Юрінком Інтер, 2000. — 416 с.
262. Цимбалюк В. С. Структуризація міжнародного інформаційного права у правознавстві / В. С. Цимбалюк // Правова інформатика. — 2009. — № 2 (22). — С. 25–30.
263. Макаренко Є. А. Міжнародна інформаційна політика: структура, тенденції, перспективи : дис. ... доктора політ. наук : 23.00.04 / Макаренко Євгенія Анатоліївна. — К., 2003. — 475 с.
264. Загальна Декларація прав людини [Електронний ресурс] : прийнята ООН 10 груд. 1948 р. — Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg995_043.
265. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права [Електронний ресурс] : прийнятий 16 груд. 1966 р. — Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.
266. Конвенція про захист прав людини та основних свобод [Електронний ресурс] : прийнята 4 листоп. 1950 р. — Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.
267. Системна інформатизація правоохоронної діяльності: європейські нормативно-правові акти та підходи до упорядкування суспільних відносин у зв'язку з автоматизованою обробкою даних у правоохоронній діяльності : посіб. Кн. 2. / [упоряд. : В. С. Цимбалюк, М. Я. Швець, Б. В. Романюк,]. — К. : НДЦПІ АПРН України, 2006. — 509 с.
268. Інформаційне законодавство : зб. законодавчих актів : [у 6 т.] / за заг. ред. Ю. С. Шемшученка, І. С. Чижа. — К. : Юридична думка, 2005. — Т. 5 : Міжнародно-правові акти в інформаційній сфері. — 2005. — 328 с. ; Т. 6 : Міжнародні угоди України в інформаційній сфері. — 2005. — 160 с.
269. Цибалюк В. С. Інформаційне право: концептуальні положення до кодифікація інформаційного законодавства : [моногр.] / Цибалюк В. С. — К. : Освіта України, 2011. — 427 с.
270. Конвенція про створення Всесвітньої Організації Інтелектуальної Власності (ВОІВ) [Електронний ресурс] : прийнята 14 лип. 1967 р. — Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_169.
271. Міністерство юстиції України: Співробітництво з Радою Європи сфері забезпечення свободи слова та ЗМІ [Електронний ресурс] . — Режим доступу : <http://www.minjust.gov.ua/0/204>
272. White Paper on growth, competitiveness and employment — the challenge and ways forward into 21st century // European Commission, Belgium, 1993. — 54 p.

273. Recommendations to the European Council. Europe and the global information society [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.ispo.cec.be/infosoc>.
274. Григор О. О. Формування інформаційного суспільства в Україні в контексті інтеграції в Європейський Союз (державно-управлінський аспект) : дис. ... канд. наук з держ. упр. : 23.00.01 / Григор Олег Олександрович. — Львів, 2003. — 229 с.
275. Поліщук Л. С. Комунітарна регіональна економічна політика в Європейському Союзі / Поліщук Л. С. — К. : Основи, 2001. — 621 с.
276. Береза А. В. Регіональна політика як чинник суспільної стабільності: європейський досвід і Україна : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук : спец. 23.00.02 «Політичні інститути та процеси» / А. В. Береза. — К., 2007. — 19 с.
277. Хартия глобального информационного общества, 22 июля 2000 г. // Дипломатический вестник — 2000. — № 8. — С. 51–56.
278. Декларация принципов Построение информационного общества — глобальная задача в новом тысячелетии, Женева 10–12 декабря 2003 г. // Международные нормативные акты ЮНЕСКО. — М., 2005. — С. 106–109.
279. Конвенція Ради Європи про кіберзлочинність [Електронний ресурс] : прийнята 23 листоп. 2001 р. — Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua>.
280. Про ратифікацію Конвенції про кіберзлочинність : Закон України 7 верес. 2005 р. № 2824-IV // Відомості Верховної Ради України. — 2006. — № 5–6. — Ст. 71.
281. Конвенция о статусе корреспондента, представляющего средство массовой информации государства-участника Содружества Независимых Государств в других государствах Содружества [Электронный ресурс] : (Чолпон-Ата, 16.04.2004 года). — Режим доступа : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/997_868.
282. Інформаційне законодавство : зб. законодавчих актів : у 6 т. / за заг. ред. Ю. С. Шемшученка, І. С. Чижа. — К. : Юридична думка, 2005—. — Т. 4 : Інформаційне законодавство країн Європи і Азії. — 384 с.
283. Code de la communication / Jérôme Huet, Herbert Maisl. 4e édition. — Dalloz, 2009. — 1539 p.
284. Gabon Code de la communication audiovisuelle, cinematographique et écrite. Loi n°07/2001 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.droit-afrique.com/images/textes/Gabon/Gabon%20-%20Code%20de%20la%20communication.pdf>
285. Кушакова Н. В. Конституційне право на інформацію в Україні (порівняльний аналіз) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / Кушакова Наталія Вадимівна. — К., 2003. — 243 с.
286. Кудрявцева С. П. Міжнародна інформація : [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.] / С. П. Кудрявцева, В. В. Колос. — К. : Слово, 2005. — 400 с.
287. Вікіпедія : електронна енциклопедія [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org/wiki/Хронологія>.

288. Нестеренко О. В. Право на доступ до інформації в Україні : конституційно-правовий аспект : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец.12.00.02 «Конституційне право» / О. В. Нестеренко. — Х., 2008. — 20 с.
289. Гевлич В. Державна політика України у сфері захисту персональних даних: міжнародно-правовий аспект / В. Гевлич, В. Селіванов // Право України. — 2006. — № 1. — С. 9–15.
290. Томенко М. Почерк невидимої руки / М. Томенко // Віче. — 2002. — № 12. — С. 3–5.
291. Чиж І. Перше і головне завдання — невідкладно сформулювати і нормативно оформити парадигму розвитку інформаційної сфери / І. Чиж // Віче. — 2002. — № 4. — С. 18–22.
292. Концепція реформування законодавства України у сфері суспільних інформаційних відносин [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.bezpeka.com/ru/lib/lawproj/art519.html>.
293. Бабаєв В. К. Общая теория права : [курс лекций] / под ред. В. К. Бабаева. — Н. Новгород, 1993. — 337 с.
294. Доненко В. Систематизація законодавства про дорожній рух: її перспективи / В. Доненко // Право України. — 2001. — № 3. — С. 42–44.
295. Підпригора О. Проблеми системи законодавства України про інтелектуальну власність / О. Підпригора // Право України. — 2000. — № 3. — С. 13–21.
296. Труш І. Систематизація законодавства і підприємництво / І. Труш // Право України. — 2000. — № 11. — С. 91–92.
297. Про Урядову комісію з питань інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності органів виконавчої влади [Електронний ресурс] : постан. Кабінету Міністрів України від 7 трав. 2000 р. № 777 (втратила чинність на підставі Постанови КМ № 207 від 19 берез. 2008 р.). — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/777-2000-p>.
298. Програма інтеграції України до Європейського Союзу [Електронний ресурс] : указ Президента України від 14 верес. 2000 р. — Режим доступу : www.rainbow.gov.ua/action.
299. Програма діяльності Кабінету Міністрів України «Відкритість, дієвість, результативність» [Електронний ресурс] : схв. постан. Верховної Ради України від 17 берез. 2003 р. — Режим доступу : www.rainbow.gov.ua.
300. Потреба часу — створення Інформаційного кодексу України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://comin.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id.
301. Вчені-юристи України : довідник. — К. : Ін-т законодавства України, 1998. — 610 с.
302. Опришко В. Ф. Загальнотеоретичні та практичні проблеми систематизації законодавства України / В. Ф. Опришко // Право України. — 1999. — № 12. — С. 5–30.
303. Швець М. До питання систематизації інформаційного законодавства України [Електронний ресурс] / М. Швець, В. Брижко. — Режим доступу : <http://www.bod.kiev.ua>.

304. Залізник В. А. Систематизація інформаційного законодавства України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес ; фінансове право ; інформаційне право»/ В. А. Залізник. — К., 2011. — 18 с.
305. Красноступ Г. М. До кодифікації інформаційного законодавства України / Г. М. Красноступ //Актуальні питання кодифікації законодавства України / за заг. ред. В. О. Зайчука ; Ін-т законодавства Верховної Ради України. — К., 2009. — Вип. 1. — С. 119–123.
306. Цимбалюк В. С. Концепція кодифікації законодавства України про інформацію / В. С. Цимбалюк. // Інформаційні стратегії в глобальному управлінні : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., (Київ, 29 жовт. 2011 р.). — К., 2011. — С. 73–91.

КОРИСНА БІБЛІОГРАФІЯ ЗА ТЕМОЮ ДОСЛІДЖЕННЯ

Праці наукової школи Ліпкана В. А. з інформаційної тематики

Монографії, навчальні посібники

1. **Ліпкан В. А.** Консолідація інформаційного законодавства України : [монографія] / В. А. Ліпкан, М. І. Дімчгло / за заг. ред. В. А. Ліпкана. — К. : О. С. Ліпкан, 2013. — 416 с.
2. **Ліпкан В. А.** Адміністративно-правовий режим інформації з обмеженим доступом в Україні : [монографія] / В. А. Ліпкан, В. Ю. Баскаков / за заг. ред. В. А. Ліпкана. — К. : О. С. Ліпкан, 2013. — 344 с.
3. **Ліпкан В. А.** Адміністративна відповідальність за порушення порядку державної закупівлі товарів, робіт і послуг : [монографія] / В. А. Ліпкан, М. Ю. Довгань / за заг. ред. В. А. Ліпкана. — К. : ФОП О. С. Ліпкан, 2013. — 304 с.
4. **Ліпкан В. А.** Правові та організаційні засади взаємодії суб'єктів протидії торгівлі людьми [монографія] / В. А. Ліпкан, О. В. Кушнір ; за заг. ред. В. А. Ліпкана. — К. : О. С. Ліпкан, 2013. — 376 с.
5. **Ліпкан В. А.** Систематизація інформаційного законодавства України : [монографія] / В. А. Ліпкан, В. А. Залізняк ; за заг. ред. В. А. Ліпкана. — К. : О. С. Ліпкан, 2012. — 304 с.
6. **Ліпкан В. А.** Інформаційна безпека України в умовах євроінтеграції: [навчальний посібник] / В. А. Ліпкан, Ю. Є. Максименко, В.М.Желіховський. — К.: КНТ, 2006. — 280 с.
7. **Ліпкан В. А.** Інформаційна безпека України : [глосарій] / В. А. Ліпкан, Л. С. Харченко, О. В. Логінов. — К.: Текст, 2004. — 136 с.
8. **Шепета О. В.** Адміністративно-правові засади технічного захисту інформації : [монографія] / О. В. Шепета. — К. : О. С. Ліпкан, 2012. — 296 с.

Статті

1. **Баскаков В.** Адміністративно-правовий режим захисту інформації з обмеженим доступом: окремі аспекти / В. Баскаков // Інформаційні технології в глобальному управлінні : матеріали наук.-практ. конференції (Київ, 29 жовтня 2011 р.). — К. : ФОП Ліпкан О.С., 2011. — С. 47–51.
2. **Баскаков В.** Захист інформації з обмеженим доступом в умовах боротьби з організованою злочинністю / В. Баскаков, В. Ліпкан // Боротьба з організованою

- злочинністю і корупцією (теорія і практика). — 2011. — № 24. — С. 263–269. (здобувачу належить визначення інформації з обмеженим доступом)
3. **Баскаков В.** Захист інформації з обмеженим доступом: окремі аспекти / В. Баскаков // Актуальні проблеми правоохоронної діяльності : матеріали наук.-практ. конференції (Київ, 20 грудня 2010 р.). — К. : ФОП Ліпкан О.С., 2010. — С. 59–61.
 4. **Баскаков В.** Захист інформації з обмеженим доступом: розвиток вітчизняного законодавства / В. Баскаков // Підприємництво, господарство і право. — 2011. — № 4. — С. 126–128.
 5. **Баскаков В.** Інформація з обмеженим доступом: аналіз термінологічно-понятійного апарату / В. Баскаков // Підприємництво, господарство і право. — 2011. — № 5. — С. 124–127.
 6. **Баскаков В.** Інформація з обмеженим доступом: поняття та ознаки / В. Баскаков // Актуальні проблеми державотворення : матеріали науково-практичної конференції (Київ, 28 червня 2011 р.). — К. : ФОП Ліпкан О.С., 2011. — С. 47–49.
 7. **Баскаков В.** Тенденції адміністративної відповідальності у сфері інформаційної безпеки / В. Баскаков, О. Стоєцький // Актуальні проблеми правоохоронної діяльності : матеріали наук.-практ. конференції (Київ, 20 грудня 2010 р.). — К. : ФОП Ліпкан О.С., 2010. — С. 64–66. (здобувачу належать інформаційно-правові дефініції понять, висвітлених в публікації).
 8. **Баскаков В. Ю.** Захист інформації з обмеженим доступом у контексті міжнародної інформаційної безпеки : аналіз термінологічно-понятійного апарату / В. Ю. Баскаков // Національна і міжнародна безпека в сучасних трансформаційних процесах : матеріали наук.-практ. конференції (Київ, 29 грудня, 2011 р.). — К. : ФОП Ліпкан О.С., 2011. — С. 55–59.
 9. **Баскаков В. Ю.** Поняття та зміст інформації з обмеженим доступом / В. Ю. Баскаков // Правова інформатика. — 2012. — № 33(1). — С. 7–14.
 10. **Дімчогло М. І.** Завдання інформатизації в контексті розвитку інформаційного суспільства в Україні / М. І. Дімчогло // Інформаційні стратегії в глобальному управлінні : матеріали наук.-практ. конференції. — К., 2011. — С. 36–37.
 11. **Дімчогло М. І.** Консолідація інформаційного законодавства у сучасних правових системах (на прикладі законодавства окремих країн) / М. І. Дімчогло // Правові та політичні проблеми сучасності. — К., 2012. — С. 23–27.
 12. **Дімчогло М. І.** Консолідація інформаційного законодавства України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес ; фінансове право ; інформаційне право» / М. І. Дімчогло ; Нац. авіаційний ун-т. — К., 2012. — 18 с.
 13. **Дімчогло М. І.** Консолідація інформаційного законодавства як напрям боротьби з тероризмом / М. І. Дімчогло // Інформаційні технології боротьби з тероризмом : матеріали наук.-практ. конференції. — К., 2012. — С. 22–24.
 14. **Дімчогло М. І.** Консолідація як вид систематизації інформаційного законодавства / М. І. Дімчогло // Правова інформатика. — 2012. — № 1 (33). — С. 15–24.

15. **Дімчогло М. І.** Окремі принципи інформаційних правовідносин / М. І. Дімчогло // Національна і міжнародна безпека в сучасних трансформаційних процесах : матеріали наук.-практ. конференції. — К., 2011. — С. 59–61.
16. **Дімчогло М. І.** Консолідація конституційних положень щодо інформаційних правовідносин у законодавстві / М. І. Дімчогло // Підприємництво, господарство і право. — 2012. — № 6. — С. 39–42.
17. **Дімчогло М. І.** Основи теорії консолідації інформаційного законодавства / М. І. Дімчогло // Підприємництво, господарство і право. — 2012. — № 5. — С. 41–46.
18. **Залізник В. А.** Інформаційна безпека як інститут інформаційного права України / В. А. Залізник // Актуальні проблеми зміцнення державності і національної єдності України : матеріали наук.-практ. конференції. — К., 2010. — С. 46–48.
19. **Залізник В. А.** Міжнародно-правове регулювання права на інформацію / В. А. Залізник // Підприємництво, господарство і право. — 2010. — № 8. — С. 69–72.
20. **Залізник В. А.** Особливості систематизації інформаційного законодавства України / В. А. Залізник // Імперативи розвитку юридичної та безпекової науки : матеріали наук.-практ. конф., (Київ, 15 квіт. 2010 р.). — К., 2010. — С. 48–50.
21. **Залізник В. А.** Правова свідомість в умовах становлення інформаційного суспільства в Україні / В. А. Залізник // Розвиток правової свідомості сучасного суспільства : матеріали міжнар. наук.-практ. інтернет-конференції. — Тернопіль, 2009. — С. 73–75.
22. **Залізник В. А.** Систематизація інформаційного законодавства / В. А. Залізник // Підприємництво, господарство і право. — 2010. — № 9. — С. 140–143.
23. **Залізник В. А.** Систематизація інформаційного законодавства України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес ; фінансове право ; інформаційне право» / В. А. Залізник ; Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України. — К., 2011. — 18 с.
24. **Залізник В. А.** Системний підхід при дослідженні систематизації інформаційного законодавства України / В. А. Залізник // Філософські, методологічні і психологічні проблеми права : тези доп. III Всеукр. наук.-теорет. конф., (Київ, 23 квіт. 2010 р.) / [ред. кол. : В. В. Коваленко, М. В. Костицький, О. М. Джужа та ін.]. — К., 2010. — С. 56–57.
25. **Залізник В. А.** Удосконалення інформаційного законодавства України : методологічні засади / В. А. Залізник // Підприємництво, господарство і право. — 2010. — № 2. — С. 59–61.
26. **Залізник В. А.** Удосконалення інформаційного законодавства: стан та перспективи / В. А. Залізник // Національні проблеми юридичної науки. — Хмельницький, 2009. — Вип. 4. — С. 63–64.
27. **Капінус Л.І.** Право людини та громадянина на інформацію: плани та реальність / Л.І. Капінус // Вплив юридичної науки на розвиток міжнародного та національного законодавства: Матеріали Міжнародної наук.-практ. конференції, м. Харків, 12–13 квітня 2012 року. — у 4-х томах. — Х.: ГО «Асоціація аспірантів-юристів», 2012. — Т. 2. — С. 44–46.

28. **Капінус Л.І.** Актуальні проблеми прийняття інформаційного кодексу України / Л.І. Капінус // Правове регулювання суспільних відносин: актуальні проблеми та напрями розвитку: Матеріали Міжнародної наук.-практ. конференції, м. Запоріжжя: у 2-х частинах. — Запоріжжя: Запорізька міська громадська організація «Стина», 2012. — Ч. 2. — С. 35–38.
29. **Капінус Л.І.** Проблеми визначення поняття права на доступ до інформації / Л.І. Капінус // Правові та політичні проблеми сучасності : матеріали наук.-практ. конференції (Луцьк, 22 квітня, 2012 р.). — К. : ФОП Ліпкан О.С., 2012. — С. 27–30.
30. **Капінус Л.І.** Інформаційний тероризм та дотримання права людини та громадянина на доступ до інформації / Л.І. Капінус // Інформаційні технології боротьби з тероризмом : матеріали міжнародної матеріали наук.-практ. конференції (Київ, 15 липня, 2012 р.). — К.: ФОП Ліпкан О.С., 2012. — С. 14–17.
31. **Капінус Л.І.** Актуальні проблеми прийняття інформаційного кодексу України [Текст] / Л. Капінус // Підприємництво, господарство і право. — 2012. — № 7. — С. 59–62.
32. **Капинус Л.И.** Содержание права человека и гражданина на доступ к информации / Л.И. Капинус // Закон и жизнь : международный научно-практический правовой журнал. — Молдова, 2013. — С. 57–61.
33. **Липкан В. А.** Основы права национальной безопасности // Публичное и частное право. — 2009. — № 2. — С. 34–46.
34. **Ліпкан В. А.** Правовий статус РНБОУ у сфері національної безпеки України // Підприємництво, господарство і право. — 2009. — № 12. — С. 4–8.
35. **Ліпкан В.А.** Проблеми формування інституту безпекового омбудсмена в контексті розбудови правової держави в Україні // Право України. — 2010. — № 7. — С. 70–80.
36. **Ліпкан В.А.** Безпековий омбудсмен: проблеми формування нового інституту // Новітні підходи до державотворення в умовах європейської інтеграції (пам'яті професора Ю.І.Римаренка) : Збірник тез міжвузівської науково-теоретичної конференції. — К. : КНУВС, 2009 — С. 114–117 (204 с.)
37. **Ліпкан В.А.** Біла книга: суть та призначення // Адміністративне право в сучасному вимірі : Матеріали IV науково-практичного семінару / ред. колегія : В.К.Колпаков (голова), О. В. Кузьменко, В. А. Ліпкан, І. Д. Пастух. — К. : ФОП Ліпкан О. С., 2010. — С. 19–21.
38. **Ліпкан В. А.** Контрольне право як атрибутивний елемент української системи права // Підприємництво, господарство і право. — 2010. — № 8. — С. 7–10.
39. **Ліпкан В. А.** Теоретична концепція Білої книги // Підприємництво, господарство і право. — 2010. — № 9. — С. 80–83.
40. **Ліпкан В. А., Троханенко І. І.** Щодо необхідності реформування системи державного контролю за діяльністю міліції // Актуальні проблеми правоохоронної діяльності : матеріали науково-практичної конференції (Київ, 20 грудня 2010 р.). — К. : Ліпкан О. С., 2010. — С. 38–41.
41. **Ліпкан В. А.** Засади формування поліції в Україні // Реформування районного органу внутрішніх справ : матеріали круглого столу (Київ, 26 травня 2011 р.). — К. : Ліпкан О. С., 2011. — С. 24–28.

42. **Ліпкан В.** Мультикультуралізм и толерантность: грани соотношения / Владимир Ліпкан // Формирование толерантного сознания в обществе: Материалы VII международного антитеррористического форума. — К. : Издательство «Киевская правда». — 2011. — С. 92–100.
43. **Ліпкан В. А., Максименко Ю. Є.** Права і свободи людини і громадянина в інформаційній сфері в умовах проведення конституційної реформи в Україні // Конституція України : зміни чи нова редакція : матеріали круглого столу, присвяченого 15-й річниці прийняття Конституції України : спец. Вип., 24 червня 2011 р. / редкол. : В. В. Коваленко (голов. ред.). — та ін. — К. : Юрінком Інтер, 2011. — 196 с., с. 91–101.
44. **Ліпкан В.** Інтереси держави: інтегральна категорія безпекознавства і державознавства // Актуальні проблеми державотворення : матеріали науково-практичної конференції (Київ, 28 червня 2011 року). — К. : ФОП Ліпкан О. С., 2011. — С. 7–9.
45. **Ліпкан В., Максименко Ю.** Націобезпекознавство: проблеми формування категорійно-понятійного апарату / В. Ліпкан, Ю. Максименко // Підприємництво, господарство і право. — 2011. — № 8. — С. 7–11.
46. **Ліпкан В. А.** Інформаційні війна як засіб сучасних інформаційних стратегій // Інформаційні стратегії в глобальному управлінні : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 29 жовтня 2011 року). — К. : ФОП Ліпкан О. С., 2011. — С. 8–11.
47. **Ліпкан В. А.** Безпечовий вимір Стратегії національної безпеки США // Національна і міжнародна безпека в сучасних трансформаційних процесах : матеріали науково-практичної конференції (Київ, 29 грудня 2011 року). — К. : ФОП Ліпкан О. С., 2011. — С. 8–11.
48. **Ліпкан В. А., Максименко Ю.Є.** Інформаційні права і свободи людини та громадянина // Підприємництво, господарство і право. — 2011. — № 9. — С. 64–68.
49. **Ліпкан В. А., Максименко Ю.Є.** Засади розвитку інформаційної деліктології // Право України. — 2013. — № 110. — С. 249–256.
50. **Ліпкан В. А., Максименко Ю.Є.** Інформаційна деліктологія: засади становлення // Матеріали круглого столу, присвяченого 90-літтю академіка В. В. Копейчикова (19 листопада 2013 року). — К. : ТОВ «НВП «Інтерсервіс», 2014. — С. 92–96.
51. **Ліпкан В. А.** Науковий алгоритм дослідження кодифікації інформаційного законодавства України / В. А. Ліпкан // Підприємництво, господарство і право. — 2014. — № 1. — С. 44–48.
52. **Ліпкан В., Баскаков В.** Захист інформації з обмеженим доступом в умовах боротьби з організованою злочинністю // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). — 2011. — № 24. — С. 263–269.
53. **Ліпкан В. А., Рижов І. М.** Врегулювання кризових ситуацій соціального характеру в контексті профілактики тероризму // Підприємництво, господарство і право. — 2012. — № 10. — С. 131–135.
54. **Ліпкан В. А.** Підходи до аксіології національної безпеки / В. А. Ліпкан // Правові та політичні проблеми сучасності : матеріали науково-практичної конференції (Луцьк, 22 квітня 2012 р.). — К. : Ліпкан О. С., 2012. — С. 8–11.

55. **Ліпкан В. А.** Систематизація інформаційного законодавства як напрям боротьби з тероризмом // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Інформаційні технології боротьби з тероризмом» (Київ, 15 липня 2012 р.). — К. : ФОП О. С. Ліпкан, 2012. — С. 7–11.
56. **Ліпкан В.** Ренессанс безопасности. Негосударственная система безопасности как атрибут государства / Владимир Липкан, Игорь Бондаренко // Российские вести. — 11 февраля 2013. — № 3–4(2107–2108). — С. 2.
57. **Ліпкан В. А.** Підвалини формування нової концепції права в контексті протидії екстремізму / В. А. Ліпкан, А. М. Лобода // Імперативи розвитку цивілізації. — 2013. — № 1. — С. 86–87.
58. **Ліпкан В. А.** Роль «soft law» у розвитку інформаційного законодавства / В. А. Ліпкан // Матеріали науково-практичної конференції «Правові проблеми сучасності» (Запоріжжя, 26 лютого 2013 р.). — К. : ФОП О. С. Ліпкан, 2013. — С. 46–48.
59. **Ліпкан В. А.** Национальная безопасность и негосударственная система безопасности // Угроза международной стабильности : аспекты проблемы. — Европейский Центр Изобразительных искусств, Братислава, 2013. — С. 90–93. (312 с.)
60. **Ліпкан В. А.** Поняття держави в контексті діяльності УДО України / В. А. Ліпкан, О. О. Ткаченко // Наше право. — 2013. — № 2. — С. 16–21.
61. **Логінов О. В.** Адміністративно-правове забезпечення інформаційної безпеки органів виконавчої влади : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес ; фінансове право ; інформаційне право» / О. В. Логінов ; Нац. акад. внутр. справ України. — К., 2005. — 20 с.
62. **Логінов О. В.** Деякі аспекти інформаційного забезпечення діяльності Уряду України / О. В. Логінов // Сучасні проблеми управління : зб. матеріалів II Міжнар. наук.-практ. конф. / [уклад. Б. В. Новиков, І. І. Федорова та ін.]. — К., 2003. — Ч. 1. — С. 127–130.
63. **Логінов О. В.** Гносеологічний аспект управління інформаційною безпекою України / О. В. Логінов // Науковий вісник Юридичної академії МВС України. — Дніпропетровськ, 2004. — № 2. — С. 153–161.
64. **Логінов О. В.** Інформаційна безпека: потребнісний та гносеологічний підходи / О. В. Логінов // Забезпечення прав людини та громадянина в умовах реформування політичної та правової системи України : тези доп. наук.-практ. конференції / НАВС. — К., 2004. — С. 253–256.
65. **Логінов О. В.** Класифікація загроз та небезпек інформаційній безпеці системи органів державного управління України / О. В. Логінов // Міліція України : наук.-практ. зб. — 2004. — № 8. — С. 12–16.
66. **Логінов О. В.** Сучасні проблеми забезпечення інформаційної безпеки в контексті формування системи державного управління / О. В. Логінов // Науковий вісник Юридичної академії МВС України. — Дніпропетровськ, 2003. — № 3. — С. 199–205.
67. **Максименко Ю. Є.** Міжнародно-правові та європейські засади забезпечення безпеки інформаційного суспільства // Актуальні проблеми забезпечен-

- ня національної безпеки України / Матеріали науково-практичної конференції (м. Київ, 6 грудня 2005 р.) / Київський націон. ун-т внутр. справ. — К.: Текст, 2005. — 206 с. — С. 58–66.
- 68. Максименко Ю. Є.** Актуальні проблеми боротьби з інформаційним тероризмом // Науково-практичний збірник. Актуальні проблеми юридичних наук у дослідженнях учених. — 2004. — № 31. — С. 10–12.
- 69. Максименко Ю. Є.** Вхідження до глобального інформаційного простору: проблеми та перспективи // Європейські інтеграційні процеси і транскордонне співробітництво: міжнародні відносини, економіка, політика, географія, історія, право: Тези доповідей II Міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів і молодих науковців, м. Луцьк, 19–20 травня 2005 р. / За ред. В.Й. Лажніка і В.С. Федонюка. — Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2005. — 510 с. — С. 161–163.
- 70. Максименко Ю. Є.** Деякі аспекти визначення поняття національної безпеки // Науковий вісник Юридичної академії МВС. — 2004. — № 3. — С. 77–81.
- 71. Максименко Ю. Є.** Діяльність Київського національного університету внутрішніх справ у сфері підготовки фахівців із інформаційної безпеки України // Проблеми національної і міжнародної безпеки / Матеріали науково-практичної конференції (Київ, 27 квітня 2007 р.) / Київський нац. університет внутр. справ. — К.: Текст, Щорічник, — № 2. — 2007. — 146 с. — С. 138–145.
- 72. Максименко Ю. Є.** Європейські засади забезпечення безпеки інформаційного суспільства // Європейські інтеграційні процеси і транскордонне співробітництво: Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції, м. Луцьк, 18–19 травня 2006 р. у 2-х томах (уклад. В.Й. Лажніка, С.В. Федонюка). — Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2006.– 468 с. — С. 108–110.
- 73. Максименко Ю. Є.** Нормативно-правове регулювання інформаційної безпеки України в умовах євроінтеграції // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. Збірник наукових праць / Головний редактор В.Л. Ординський. — Львів, 2006. — Вип. 3. — С. 176–183.
- 74. Максименко Ю. Є.** Побудова інформаційного суспільства в Україні в контексті інтеграції до Європейського Союзу // Матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції. — Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2006. — 487 с. — С. 71–73.
- 75. Максименко Ю. Є.** Проблеми правового забезпечення інформаційної безпеки України // Держава і право: Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. Спецвипуск. — К.: Ін-т держави і права ім. В. Корецького НАН України, 2005. — С. 131–134.
- 76. Максименко Ю. Є.** Роль Національної академії внутрішніх справ України в підготовці кадрів по забезпеченню національної безпеки України в інформаційній сфері // Вісник Луганської академії внутрішніх справ МВС імені 10-річчя незалежності України. — 2004. — № 3. — С. 84–90.
- 77. Максименко Ю. Є.** Стан нормативно-правового регулювання інформаційної безпеки України в умовах євроінтеграції // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. — 2006. — № 34. — С. 38–45.

78. **Максименко Ю. Є.** Сучасні проблеми криміналізації інформаційної сфери // Актуальні проблеми політики: Зб. наук. праць. / Голов.ред. С.В. Ківалов; відп. за вип. Л.І. Кормич. — Одеса: ПП «Фенікс». — 2005. — Вип.26. — С. 294–299.
79. **Максименко Ю. Є.** Удосконалення нормативно-правових засад забезпечення безпеки в мережі INTERNET // Матеріали науково-практичної конференції. м. Харків, 11–12 квітня 2006 р.: Вид-во Харківського національного ун-ту внутр. справ, 2006. — 274 с. — С. 241–243.
80. **Максименко Ю. Є.** Визначення поняття інформаційної безпеки з позицій діяльнісного підходу // Науково-практичний збірник. Актуальні проблеми юридичних наук у дослідженнях учених. — 2004. — № 32. — С. 16–19.
81. **Матвієнко П. Є.** Аналіз сучасного етапу розвитку законодавства про комерційну таємницю в Україні / П. Є. Матвієнко // Підприємництво, господарство і право. — 2009. — № 12. — С.85–88.
82. **Матвієнко П. Є.** Доцільність боротьби засобами адміністративного примусу з посяганнями на встановлений порядок обігу інформації, що становить комерційну таємницю / П. Є. Матвієнко // Держава і право. — 2009. — № 46. — С.273–276.
83. **Матвієнко П. Є.** Місце та роль адміністративної відповідальності у системі заходів охорони прав на комерційну таємницю / П. Є. Матвієнко // Актуальні проблеми юридичної науки: Збірник тез міжнародної наукової конференції «Восьмі осінні юридичні читання» (м. Хмельницький, 13–14 листопада 2009 року) : У 4-х частинах. — Частина друга: «Конституційне право. Адміністративне право. Фінансове право. Інформаційне право. Земельне право. Аграрне право. Екологічне право. Природоресурсне право. Трудове право і право соціального забезпечення». — Хмельницький: Вид-во Хмельницького університету управління та права, 2009. — С. 115–116.
84. **Матвієнко П. Є.** Організаційно-правові механізми захисту інформації, яка становить комерційну таємницю / П. Є. Матвієнко // Юриспруденція : теорія і практика. — 2009. — № 12. — С.41–45.
85. **Матвієнко П. Є.** Основні напрями удосконалення системи захисту інформації, яка становить комерційну таємницю для суб'єкта господарювання / П. Є. Матвієнко // Новітні підходи до державотворення в умовах європейської інтеграції (пам'яті професора Ю. І. Римаренка) : Збірник тез міжвузівської науково-теоретичної конференції. — К. : КНУВС, 2009 — С. 99–102.
86. **Матвієнко П. Є.** Технічний захист інформації у процесі підготовки кадрів для органів внутрішніх справ / П. Є. Матвієнко // Наука і вища освіта : тези доповідей учасників XVII Міжнар. наук. конф. студентів і молодих науковців, м. Запоріжжя, 9–10 квітня, 2009 р. : у 4 т. / Класичний приватний університет. — Запоріжжя : КПУ, 2009. — Т. 4. — С. 3–4.
87. **Матвієнко П. Є.** Формування переліку інформації суб'єкта господарювання, яка становить комерційну таємницю / П. Є. Матвієнко // Адвокат. — 2009. — № 5. — С.36–38.
88. **Стоєцький О. В.** Адміністративна відповідальність за порушення у сфері інформаційної безпеки України : автореф. дис. на здобуття наук ступеня канд.

юрід. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес ; фінансове право ; інформаційне право»/ О. В. Стоєцький ; Запорізький. нац. ун-т. — Запоріжжя, 2013. — 19 с.

89. **Стоєцький О. В.** Основні недоліки адміністративно-правового регулювання інформаційної безпеки України / О. В. Стоєцький // Новітні підходи до державотворення в умовах європейської інтеграції (пам'яті професора Ю. І. Римаренка) : зб. тез міжвуз. наук.-теорет. конференції. — К., 2009. — 204 с.
90. **Стоєцький О. В.** Характеристика складу адміністративного правопорушення за порушення законодавства про державну таємницю / О. В. Стоєцький // Національна і міжнародна безпека в сучасних трансформаційних процесах : матеріали науково-практичної конференції, (м. Київ, 29 грудня 2011 р.). — К. : ФОП Ліпкан О. С., 2011. — С. 94–96.
91. **Стоєцький О.** Тенденції адміністративної відповідальності у сфері інформаційної безпеки / В. Баскаков, О. Стоєцький // Актуальні проблеми правоохоронної діяльності : матеріали науково-практичної конференції, (м. Київ, 20 грудня 2010 р.). — К. : ФОП Ліпкан О. С., 2010. — С. 64–66.
92. **Стоєцький О. В.** Адміністративно-правовий статус Президента України як суб'єкта забезпечення інформаційної безпеки / О. В. Стоєцький // Актуальні проблеми юридичної науки : зб. тез між нар. конф. [«Восьмі осінні юридичні читання»], (м. Хмельницький, 13 — 14 лист. 2009 р.) : у 4 ч. — Хмельницький, 2009. — Ч. 2 : Конституційне право. Адміністративне право. Фінансове право. Інформаційне право. Земельне право. Аграрне право. Екологічне право. Природоресурсне право. Трудове право і право соціального забезпечення. — С. 191–193.
93. **Стоєцький О. В.** Реалізація адміністративно-правових норм у сфері забезпечення інформаційної безпеки / О. В. Стоєцький // Адвокат. — 2008. — № 12. — С. 36–39.
94. **Стоєцький О. В.** Суб'єкти забезпечення інформаційної безпеки України: адміністративно-правові засади / О. В. Стоєцький // Підприємництво, господарство і право. — 2009. — № 11. — С. 161–164.
95. **Стоєцький О. В.** Характеристика інформаційної безпеки як складової інформаційної сфери / О. В. Стоєцький // Підприємництво, господарство і право. — 2009. — № 12. — С. 72–75.
96. **Татарникова К. Г.** Кодифікація законодавства України про інформацію: підходи до формування теорії інформаційного права / К. Г. Татарникова // Підприємництво, господарство і право. — 2012. — № 6. — С. 35–38.
97. **Татарникова К. Г.** Методологічні підходи до кодифікації законодавства України про інформацію / К. Г. Татарникова // Підприємництво, господарство і право. — 2013. — № 5. — С. 99–101.
98. **Татарникова К. Г.** Концепт комплексної кодифікації законодавства про інформацію / К. Г. Татарникова // Юридичний вісник. — 2013. — № 3 (28). — С. 69–73.
99. **Татарникова К. Г.** Концепт фрагментарної галузевої кодифікації законодавства про інформацію: методологія визначення / К. Г. Татарникова // Підприємництво, господарство і право. — 2013. — № 9. — С. 53–55.

100. **Татарникова К. Г.** Отдельные предложения по решению ряда научных и практических проблем, связанных с кодификацией информационного законодательства / К. Г. Татарникова // Закон и жизнь : международный научно-практический правовой журнал. — Молдова, 2013.
101. **Татарникова К. Г.** Тенденції розвитку законодавства у сфері захисту персональних даних / К. Г. Татарникова // Інформаційні стратегії в глобальному управлінні : міжнародна наук.-практ. конф. (м. Київ, 29 жовтня 2011 р.) : тези допов. — К., 2011. — С. 65–66.
102. **Татарникова К. Г.** Деякі аспекти методології кодифікації інформаційного законодавства / К. Г. Татарникова // Правові та політичні проблеми сучасності : наук.-практ. конф. (м. Луцьк, 22 квітня 2012 р.) : тези допов. — К., 2012. — С. 38–40.
103. **Татарникова К. Г.** Кодифікація інформаційного законодавства як напрям боротьби з тероризмом / К. Г. Татарникова // Інформаційні технології боротьби з тероризмом : міжнародна наук.-практ. конф. (м. Київ, 15 липня 2012 р.) : тези допов. — К., 2012. — С. 17–21.
104. **Татарникова К. Г.** Щодо змісту поняття Кодифікація інформаційного законодавства / К. Г. Татарникова // Проблеми державного будівництва в Україні : м-ли XVII Міжнародної наук.-практ. конф. професорсько-викладацького складу «Україна в Євроінтеграційних процесах» (м. Київ, 18–19 лютого 2012 р.) : тези допов. — К., 2012. — Вип. 20. — Т. 1. — С. 165–168.
105. **Татарникова К. Г.** Гносеологічний аспект розвитку теорії інформаційного права у контексті протидії екстремізму та тероризму / К. Г. Татарникова // Навчально-наукове видання «Імперативи розвитку цивілізації». — 2013. — Вип. № 1. — С. 65–69.
106. **Татарникова К. Г.** Засади комплексної кодифікації законодавства про інформацію / К. Г. Татарникова // Проблеми державного будівництва в Україні : м-ли XVIII Міжнародної наук.-практ. конф. професорсько-викладацького складу «Україна в Євроінтеграційних процесах» (м. Київ, 16–17 лютого 2013 р.) : тези допов. — К., 2013. — Вип. 21. — Т. 1. — С. 226–229.
107. **Череповський К. П.** Гносеологічні аспекти розуміння інформаційного права / К. П. Череповський // Інформаційні стратегії в глобальному управлінні : матеріали міжнар. наук.-практ. конференції. — К., 2011. — С. 96–100.
108. **Череповський К. П.** Елементи структуризації міжнародного інформаційного права / К. П. Череповський // Правові та політичні проблеми сучасності : матеріали наук.-практ. конференції. — К., 2012. — С. 40–44.
109. **Череповський К. П.** Інкорпорація інформаційного законодавства України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес ; фінансове право ; інформаційне право» / К. П. Череповський ; Запоріж. нац. ун-т. — Запоріжжя, 2013. — 19 с.
110. **Череповський К. П.** Інкорпорація інформаційного законодавства як напрям боротьби з тероризмом / К. П. Череповський // Інформаційні технології боротьби з тероризмом : матеріали наук.-практ. конференції. — К., 2012. — С. 12–14.

- 111. Череповський К. П.** Інкорпорація як етап до кодифікації інформаційного законодавства / К. П. Череповський // Підприємництво, господарство і право. — 2012. — № 5. — С. 47–49.
- 112. Череповський К. П.** Інкорпорація як складова систематизації інформаційного законодавства України / К. П. Череповський // Вісник Запорізького національного університету. — Запоріжжя, 2012. — № 2, ч. II. — С. 177–182.
- 113. Череповський К. П.** Окремі питання інкорпорації міжнародного інформаційного права / К. П. Череповський // Правова інформатика. — 2012. — № 1 (33). — С. 68–76.
- 114. Череповський К. П.** Щодо наукової розробленості інкорпорації інформаційного законодавства / К. П. Череповський // Національна і міжнародна безпека в сучасних трансформаційних процесах : матеріали наук.-практ. конференції. — К., 2011. — С. 69–71.
- 115. Шепета Е. В.** Основные факторы, снижающие темпы развития системы технической защиты информации Украины / Е. В. Шепета // Преимущество и новации в юридической науке : материалы конф. адъюнктов и соискателей / [отв. за вып. С. М. Андреев] ; Омск. Акад.. МВД России. — Омск, 2009. — Вып. 5. — С. 226–228.
- 116. Шепета О. В.** Адміністративно-правої засади технічного захисту інформації : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес ; фінансове право ; інформаційне право»/ О. В. Шепета ; Нац. ун-т держ. податк. Служби України. — Ірпінь, 2011. — 25 с.
- 117. Шепета О. В.** Захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах / О. В. Шепета // Новітні підходи до державотворення в умовах європейської інтеграції (пам'яті професора Ю. І. Римаренка) : зб. тез міжвуз. наук.-теор. конф. / КНУВС. — К., 2009. — С. 186–188.
- 118. Шепета О. В.** Напрями удосконалення державної політики у сфері технічного захисту інформації в Україні / О. В. Шепета // Інформаційна безпека людини, суспільства, держави. — 2010. — № 4. — С. 42–46.
- 119. Шепета О. В.** Нормативне регулювання технічного захисту інформації в Україні / О. В. Шепета // Держава і право : зб. наук. праць. Юридичні і політичні науки. — К., 2009. — № 46. — С. 283–288.
- 120. Шепета О. В.** Органи державної влади та система технічного захисту інформації України / О. В. Шепета // Підприємництво, господарство і право. — 2010. — № 2. — С. 56–58.
- 121. Шепета О. В.** Органи державної влади та система технічного захисту інформації в Україні / О. В. Шепета // Спеціальна техніка у правоохоронній діяльності : матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. / КНУВС. — К., 2009. — С. 224–225.
- 122. Шепета О. В.** Організаційно-правові засади взаємодії Держспецзв'язку та Служби безпеки України з питань охорони державної таємниці та технічного захисту інформації / О. В. Шепета // Підприємництво, господарство і право. — 2010. — № 4. — С. 34–36.
- 123. Шепета О. В.** Організаційно-правові засади взаємодії Держспецзв'язку та Служби безпеки України з питань охорони державної таємниці й технічного захис-

ту інформації / О. В. Шепета // Актуальні проблеми управління інформаційною безпекою держави : зб. матер. наук.-практ. конф. (м. Київ, 17 берез. 2010 р.) / Нац. акад. СБ України. — К., 2010. — С. 128–133.

- 124. Шепета О. В.** Принципи взаємодії суб'єктів технічного захисту інформації / О. В. Шепета // Імперативи розвитку юридичної та безпекової науки : матеріали наук.-практ. конф., (м. Київ, 15 квіт. 2010 р.). — К., 2010. — С. 50–53.
- 125. Шепета О. В.** Роль та місце законів у системі нормативного регулювання технічного захисту інформації в Україні / О. В. Шепета // Актуальні проблеми юридичної науки : зб. тез міжнар. наук. конф. [«Восьмі осінні юридичні читання»], (м. Хмельницький, 13 — 14 лист. 2009 р.): у 4 ч. — Хмельницький, 2009. — Ч. 2. — С. 218–219.
- 126. Шепета О. В.** Удосконалення інформаційного законодавства України в контексті протидії екстремізму та тероризму / О. В. Шепета // Імперативи розвитку цивілізації. — 2013. — № 1. — С. 67–69.

Систематизація законодавства

- 127.** Адміністративно-деліктні відносини в Україні: теорія та практика правового регулювання: Моногр. / Д.М. Лук'янець. — Суми: Унів. кн., 2006. — 367 с.
- 128.** Актуальні проблеми систематизації адміністративного законодавства України / В.Б. Авер'янов, О.Ф. Андрійко, Д.М. Лук'янець, В.Л. Коваленко, Н.В. Кізіма, Ю.С. Педько // Правова держава: Щорічник наук. пр. — 2003. — Вип. 14. — С. 235–245.
- 129.** Актуальні проблеми систематизації законодавства в сфері забезпечення прав національних меншин в Україні / Ю.О. Волошин // Правова держава: Щорічник наук. пр. — 2003. — Вип. 14. — С. 176–188.
- 130.** Актуальні проблеми систематизації законодавства України з питань державної служби / В.Л. Коваленко // Правова держава: Щорічник наук. пр. — 2003. — Вип. 14. — С. 267–278.
- 131.** Актуальні проблеми систематизації інформаційного законодавства України / Т.А. Костецька // Правова держава: Щорічник наук. пр. — 2003. — Вип. 14. — С. 188–196.
- 132.** Загальнотеоретичні проблеми систематизації транспортного законодавства: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Є. В. Довженко; Нац. акад. внутр. справ. — К., 2011. — 20 с.
- 133.** Загальнотеоретичні та практичні проблеми систематизації законодавства України / В. Опришко // Право України. — 1999. — № 12. — С. 25–30.
- 134.** Закон і підприємець (проблеми правового регулювання підприємницьких відносин та систематизації законодавства України про підприємництво) / Ред.: В.М. Селіванов; Ін-т приват. права і підприємництва АПН України, Донец. ін-т підприємництва. — К.; Донецьк, 1998. — 183 с.
- 135.** Законодавство України: проблеми та перспективи розвитку: зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф., 27 — 31 січ. 2009 р., Косів. Вип. 10 / Ред.: Ю.С. Шемшученко; Київ. ун-т права НАН України. — К., 2009. — 456 с.

136. Збірник тез лекцій з питань нормопроекування / Ж.П. Докторова, Н.А. Железняк, П.М. Кондик, В.С. Гарбуз, В.К. Рибачек; М-во юстиції України, Центр прав. реформи і законопроект. робіт. — К., 2005. — 160 с.
137. Конституційні основи розвитку законодавства України: Навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисципліни / В.Ф. Опришко, І.Ю. Онопчук; Київ. нац. екон. ун-т. — К., 2003. — 130 с.
138. Методологічні та правові засади упорядкування інформаційних відносин: монографія / В.М. Брижко; Н.-д. центр прав. інформатики Акад. прав. наук України. — К.: ПанТот, 2009. — 415 с.
139. Механізми колізійного регулювання в сучасному міжнародному приватному праві: автореф. дис... д-ра юрид. наук / В.І. Кисіль; Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. — К., 2001. — 39 с.
140. Організаційні та правові засади регулювання суспільних відносин щодо комп'ютерних програм: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Г.М. Красноступ; Нац. ун-т держ. подат. служби України. — Ірпінь, 2009. — 19 с.
141. Органічні закони в системі законодавства України: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.01 / О.М. Кириченко; Київ. нац. ун-т внутр. справ. — К., 2009. — 19 с.
142. Основні шляхи систематизації конституційного законодавства як провідної галузі національного законодавства України / Н.М. Макосій // Держава і право. Юрид. і політ. науки: 36. наук. пр. — 2001. — Вип. 11. — С. 132–137.
143. Офіційне тлумачення закону: Автореф. дис... канд. юрид. наук / Д.М. Михайлович; Нац. ун-т внутр. справ. — Х., 2003. — 19 с.
144. Питання систематизації законодавства в Україні (за матеріалами міжнародної конференції) / А. Полешко // Право України. — 1999. — № 12. — С. 30.
145. Питання систематизації законодавства про контроль у галузі ядерної та радіаційної безпеки / А.Л. Деркач // Держава і право. Юрид. і політ. науки: 36. наук. пр. — 2006. — Вип. 32. — С. 376–382.
146. Податково-правовий компроміс інтересів платника податків і держави: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / В. А. Вдовічен; Відкритий міжнар. ун-т розв. людини «Україна». — К., 2011. — 20 с.
147. Поняття, зміст, сутність та види систематизації законодавства / О.В. Зайчук // Правова держава: Щорічник наук. пр. — 2003. — Вип. 14. — С. 8–13.
148. Правова система України: історія, стан та перспективи: у 5 т. Т. 4. Методологічні засади розвитку екологічного, земельного, аграрного та господарського права / Ю.С. Шемшученко, В.І. Семчик, О.О. Погрібний, М.В. Шульга, П.Ф. Кулинич, В.І. Андрейцев; Акад. прав. наук України. — Х.: Право, 2008. — 479 с.
149. Правова система України: історія, стан та перспективи: у 5 т. Т. 3. Цивільно-правові науки. Приватне право / Н.С. Кузнєцова, М.М. Сібільов, Я.М. Шевченко, А.С. Довгерт, Є.О. Харитонов, О.В. Дзера; Акад. прав. наук України. — Х.: Право, 2008. — 639 с.
150. Правові проблеми систематизації законодавства, яке регулює діяльність кооперативів / І.М. Кучеренко // Правова держава: Щорічник наук. пр. — 2004. — Вип. 15. — С. 183–193.

151. Проблеми систематизації законодавства України про адміністративні правопорушення: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 7 — 8 груд. 2006 р., Сімферополь — Ялта: у 2-х ч. Ч. 1 / ред.: О.М. Бандурка; Крим. юрид. ін-т Харк. нац. ун-ту внутр. справ, Київ. міжнар. ун-т. — Сімф., 2006. — 174 с.
152. Проблеми систематизації законодавства України про адміністративні правопорушення: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 7 — 8 груд. 2006 р., Сімферополь — Ялта: у 2-х ч. Ч. 2 / ред.: О.М. Бандурка; Крим. юрид. ін-т Харк. нац. ун-ту внутр. справ, Київ. міжнар. ун-т. — Сімф., 2006. — 320 с.
153. Проблеми систематизації приватного права України та Європи: монографія / А.С. Довгерт, Р.О. Стефанчук, Ю.В. Білоусов, О.М. Бірюков, С.Д. Гринько, Д.Д. Ландо, С.П. Рабінович, О.О. Посикалюк, О.Ю. Черняк; НДІ приват. права і підприємництва Акад. прав. наук України. — К., 2009. — 204 с.
154. Проблеми систематизації та комплексного розвитку антитерористичного законодавства України: монографія / В.С. Зеленський, В.П. Емельянов, В.Я. Настюк, В.Г. Пилипчук, Р.І. Гасанов; Акад. прав. наук України, Ін-т вивч. пробл. злочинності, Служба безпеки України, Ін-т операт. діяльн. та держ. безпеки. — Х.: Право, 2008. — 96 с.
155. Проблемні питання впливу кодифікації та систематизації аграрного законодавства на динамізм процесів у сфері АПК / А. Бейкун // Право України. — 1998. — № 11. — С. 42–46.
156. Система законодавства України: структурно-функціональна характеристика: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.01 / О.С. Лисенкова; НАН України. Ін-т держави і права ім. В.М.Корецького. — К., 2001. — 17 с.
157. Система національного законодавства в контексті права (лібертарно-легістський підхід): моногр. / Є.П. Євграфова. — К.: КНТ, 2007. — 184 с.
158. Система трудового права України: автореф. дис... канд. юрид. наук / О.І. Жолнович; Львів. нац. ун-т ім. І.Франка. — Л., 2008. — 16 с.
159. Система фінансового права України в умовах переходу до ринкової економіки: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.07 / В.М. Вишневецький; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. — К., 2001. — 22 с.
160. Систематизація банківського законодавства України — крок на шляху побудови правової держави / Я.О. Лочман // Правова держава: Щорічник наук. пр. — 2001. — Вип. 12. — С. 659–667.
161. Систематизація банківського законодавства як шлях удосконалення фінансово-правового регулювання банківської діяльності в Україні: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.07 / О.М. Селезньова; Нац. ун-т держ. податк. служби України. — Ірпінь, 2009. — 20 с.
162. Систематизація законодавства в Україні: проблеми теорії і практики: Матеріали міжнар. наук.-практ. конф., жовт. 1999 р. / Ред.: В.Ф. Опришко; Ін-т законодавства Верхов. Ради України. — К., 1999. — 599 с.
163. Систематизація законодавства і підприємництво / І. Труш // Право України. — 2000. — № 11. — С. 91–92.
164. Систематизація законодавства та суди адміністративної юстиції / В. Стефанюк // Право України. — 1999. — № 11. — С. 3–7.

165. Систематизація законодавства України про дорожній рух: її перспективи / В. Доненко // Право України. — 2001. — № 3. — С. 42–44.
166. Систематизація законодавства України: проблеми і перспективи / В.П. Нагребельний // Держава і право. юрид. і політ. науки: Зб. наук. пр. — 2003. — Вип. 21. — С. 5–8.
167. Систематизація законодавства України: проблеми та перспективи вдосконалення / В.Ф. Сіренко, Н.М. Пархоменко, С.В. Бобровник, В.І. Тимошенко, В.В. Головченко; Ін-т держави і права ім. В.М.Корецького НАН України, Київ. ун-т права. — К.: Ін-т держави і права ім. В.М.Корецького НАН України, 2003. — 217 с.
168. Систематизація законодавства України: проблеми та перспективи вдосконалення / В.Ф. Сіренко, Н.М. Пархоменко, С.В. Бобровник, В.І. Тимошенко, В.В. Головченко; Ін-т держави і права ім. В.М.Корецького НАН України, Київ. ун-т права. — К.: Ін-т держави і права ім. В.М.Корецького НАН України, 2003. — 217 с.
169. Систематизація законодавства як гносеологічний процес / А. Козловський // Право України. — 2000. — № 2. — С. 49–51.
170. Систематизація інвестиційного законодавства України: проблеми та перспективи / В.П. Нагребельний // Правова держава: Щорічник наук. пр. — 2003. — Вип. 14. — С. 245–251.
171. Систематизація інформаційного законодавства України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / В. А. Залізник; Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України. — К., 2011. — 18 с.
172. Систематизація податкового законодавства України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / С.В. Сарана; Нац. ун-т держ. податк. служби України. — Ірпінь, 2010. — 18 с.
173. Становлення світової системи кредитної кооперації: теорія, методологія, практика: Автореф. дис... д-ра екон. наук / В.В. Гончаренко; Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. — К., 2002. — 35 с.
174. Формування системи національного законодавства (деякі питання теорії і практики): Автореф. дис... канд. юрид. наук / Є.П. Євграфова; Нац. юрид. акад. України ім. Я.Мудрого. — Х., 2005. — 21 с.

Розвиток, еволюція, модернізація та реформування законодавства

175. Актуальні проблеми модернізації інноваційного законодавства України: матеріали наук.-практ. конф., 28 жовт. 2010 р., Харків / Ред.: Ю. П. Битяк; І. В. Яковюк; Г. В. Чапала; Нац. акад. прав. наук України, НДІ держ. буд-ва та місц. самоврядування, НДІ прав. забезп. інновац. розв., Нац. юрид. акад. ім. Я.Мудрого. — Х., 2010. — 156 с.
176. Еволюція спадкового права в Україні (історично-правовий аспект): автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01 / О. І. Нелін; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. — К., 2010. — 39 с.
177. Загальні аспекти реформування мусульманського шлюбно-сімейного права у контексті визнання правового статусу особи в державах ісламської традиції / М.В. Лубська // Вісн. Нац. авіац. ун-ту. Філософія. Культурологія. — 2010. — № 2. — С. 126–129.

- 178.** Інформаційному суспільству України інформаційне законодавство (щодо питань реформування законодавства у сфері суспільних інформаційних відносин) / Р. Калюжний, В. Гавловський, М. Гуцалюк, В. Цимбалюк // Прав., нормат. та метрол. забезп. системи захисту інформації в Україні: Наук.-техн. зб. — 2001. — Вип. 2. — С. 7–11.
- 179.** Концепція модернізації господарського законодавства: вдосконалення чинного Господарського кодексу України чи прийняття Закону «Про основні засади господарської діяльності»: зб. тез «круглого столу», провед. Ін-том законодавства ВР України при підтримці Міжнар. гуманіт. ун-ту, за участю представників Міжнар. асоц. госп. права, Одес. нац. юрид. акад., Одес. нац. ун-ту ім. І.І. Мечникова та юрид. громадськості м. Одеси, 13 жовт. 2008 р., Одеса / Уклад.: О.В. Обод; Одес. нац. юрид. акад. — О., 2008. — 62 с.
- 180.** Проблеми вдосконалення законодавства з вирішення індивідуальних трудових спорів комісією з трудових спорів (КТС) / Д. В. Шевченко // Держава і право. Юрид. і політ. науки: зб. наук. пр. — 2010. — Вип. 50. — С. 419–425.
- 181.** Розвиток аграрного законодавства України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.06 / І. В. Духневич; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. — К., 2011. — 19 с.
- 182.** Розвиток і кодифікація земельного законодавства України: Автореф. дис... канд. юрид. наук / О.М. Пашенко; Ін-т держави і права ім. В.М.Корецького НАН України. — К., 2001. — 20 с.
- 183.** Розвиток інституту адміністративної відповідальності: концептуальні засади та проблеми правореалізації: Автореф. дис... д-ра юрид. наук / Д.М. Лук'янець; НАН України. Ін-т держави і права ім. В.М.Корецького. — Д., 2007. — 35 с.

Інкорпорація та консолідація законодавства

- 184.** Інкорпорація банківського законодавства: теоретичний аналіз і порядок її проведення в Україні / О.М. Селезньова // Держава і право. Юрид. і політ. науки: зб. наук. пр. — 2008. — Вип. 40. — С. 364–370.
- 185.** Інкорпорація як вид систематизації законодавства / А.І. Граціанов // Держава і право. Юрид. і політ. науки: зб. наук. пр. — 2002. — Вип. 17. — С. 6–11.
- 186.** Кодифікація та інкорпорація фінансового законодавства / Т.М. Ямненко // Держава і право. Юрид. і політ. науки: зб. наук. пр. — 2002. — Вип. 17. — С. 286–291.
- 187.** Консолідація як форма упорядкування законодавства / А.І. Граціанов // Держава і право. Юрид. і політ. науки: зб. наук. пр. — 2001. — Вип. 12. — С. 11–13.
- 188.** Природа, сутність та класифікація інкорпорації — форми систематизації законодавства / І.В. Борщевський // Держава і право. Юрид. і політ. науки: зб. наук. пр. — 2007. — Вип. 38. — С. 57–62.
- 189.** Теоретичні засади інкорпорації як форми систематизації законодавства України / С.М. Легуша // Правова держава: Щорічник наук. пр. — 2005. — Вип. 16. — С. 149–156.

ПРЕДМЕТНИЙ ПОКАЖЧИК

- Безпосередня правотворчість 156
- Вектори порядку інкорпорації 49
- Види кодифікації 58, 137
- Види правотворчості держави 59, 63, 149, 153, 154, 155
- Види систематизації 157, 173
- Види функцій кодифікації 48, 49, 60, 343, 355
- Внутрішня систематизація 152
- Галузева інкорпорація 159
- Генеральна інкорпорація 159
- Головне призначення правотворчості 153
- Головні проблеми нормативно-правового забезпечення інформаційної безпеки України 110, 111
- Делегована правотворчість 157, 300
- Державна інвестиційна політика 70,
- Державна інформаційна політика 40, 91, 122, 197, 229, 230, 249, 263, 267, 268, 284
- Державна політика національної безпеки в інформаційній сфері (інформаційної безпеки) 108, 109, 110, 268, 274, 285, 301
- Джерела литовсько-руського права 36, 38, 39, 40, 43, 301
- Друковані засоби масової інформації 174, 176, 180, 183, 192, 213, 262, 273, 285, 302, 309, 333
- Електронна інкорпорація 161
- Електронна взаємодія 188
- Електронна демократія 224
- Електронна торгівля 122, 186, 255, 263, 266, 267, 268, 273, 285
- Електронне урядування 188, 189, 193, 226, 229, 249, 263, 268
- Електронні ЗМІ 190, 191, 213, 262, 268
- Електронні ресурси 250
- Електронні системи 119
- Електронний документообіг 186
- Електронний цифровий підпис 186, 231, 263, 266, 268
- Етапи інкорпорації інформаційного законодавства 6, 172, 303, 304
- Етапи проведення кодифікації 48, 63, 66, 69, 334
- Ефективна держава 35, 189
- Ефективність законодавства 22, 50, 59, 70, 71, 83, 84, 98, 99, 100, 101, 103, 117, 135, 136, 140, 149, 248, 254, 257, 275
- Ефективність нормативно-правового регулювання 24, 76, 98, 134, 137, 149, 248, 257, 280
- Ефективність розвитку інформаційного суспільства 186

- Завдання Кодексу України про інформацію (Інформаційного кодексу України) 306
- Завдання кодифікації 149, 330
- Завдання кодифікації інвестиційного законодавства 69, 70
- Завдання систематизації 300, 306
- Завдання систематизації джерел литовсько-руського права 306
- Законодавство 131, 132, 133, 134, 135, 140, 145, 151, 167, 170, 171, 172, 224, 225
- Законодавство України про інформацію 106, 133, 167, 170, 174, 182, 240, 241, 255
- Законодавча діяльність 65, 155, 310
- Законотворчість 37, 65, 70, 137, 154, 155, 190, 193, 221, 240, 248, 310
- Засади систематизації 271, 310
- Зовнішня систематизація 152, 321
- Інформаційна функція 40
- Інкорпорація 5, 6, 7, 23, 33, 41, 44, 47, 49, 52, 56, 59, 63, 67, 97, 101, 103, 106, 113, 115, 123, 124, 136, 139, 140, 141–153, 157, 159, 160, 163, 169, 171, 173, 185, 189, 190, 194, 199, 203, 207, 209, 237, 239, 241, 244, 245, 246, 247, 250, 252, 254, 257, 274, 276, 277–282, 311, 312, 325, 326, 329, 331, 334, 342, 344, 374, 380
- Інкорпорація банківського законодавства 48, 380
- Інкорпорація інформаційного законодавства 6, 103, 115, 123, 124, 151, 163, 173, 204, 207, 254, 274, 279, 312, 374
- Інкорпорація податкового законодавства 52, 312, 313
- Інтелектуалізація 121
- Інформаційне законодавство України 2, 5, 21, 22, 23, 24, 71, 82, 83, 84, 90, 91, 100, 101, 102, 103, 104, 112, 121, 124, 131, 151, 166, 167, 168, 169, 172, 174, 175, 196, 235, 239, 240, 241, 244, 254, 257, 266, 267, 269, 273, 275, 276, 278, 279, 280, 285, 316
- Інформаційне законодавство зарубіжних країн 222, 224, 225, 230, 231, 235
- Інформаційне право 71, 72, 73, 75, 77, 85, 90, 91, 94, 103, 105, 170, 211, 212, 235, 250, 252, 323, 366, 367, 370, 372, 375
- Інформація 2, 5, 24, 74, 77, 78, 83, 95, 99, 100, 101, 117, 124–130, 151, 168, 169, 170, 171, 175, 176, 179, 182, 184, 193, 228, 240, 245, 251, 252, 256, 258, 262, 263, 265, 266, 272, 278, 283, 298, 316, 318, 319, 321, 322, 326, 331, 333, 335, 336, 339, 341, 366
- Кіберзлочинність 217, 218
- Кібернетика 87, 125, 137, 165
- Кібернетична цивілізація 107
- Кіберпростір 96
- Кодифікаційна діяльність 58, 60, 61, 67, 110, 111, 142, 149, 300, 320, 327, 334, 336, 341, 351, 356
- Кодифікаційна політика 58, 61
- Кодифікація 22, 33, 34, 37, 41, 46, 48, 53, 57, 58, 62–70, 101, 103, 104, 106, 107, 141, 144, 145, 146, 148–158, 250, 280, 304, 312, 320, 329, 342, 343, 351, 355, 361, 373, 374, 380
- Кодифікація банківського законодавства 46, 48
- Кодифікація-компіляція 71
- Кодифікація-модернізація 71
- Кодифікація-реформа 71

- Компаративний метод 121
 Комп'ютеризація 121
 Комунітарна політика 216
 Консолідація 6, 7, 44, 46, 48, 52, 53, 56, 57, 83, 101, 102, 103, 106, 141, 144, 145, 146, 147, 150, 157, 173, 214, 246, 280, 304, 321, 329, 342, 348, 351, 355, 356, 357, 380
 Консолідація банківського законодавства 48
 Критерії визначення форм удосконалення законодавства 58, 321
 Критерії інкорпорації інформаційного законодавства України 6, 81, 169
 Критерії класифікації інкорпорації 158
 Медіатизація 121
 Методи 23, 24, 33, 34, 36, 38, 41, 46, 55, 61, 71, 73, 75, 76, 78, 84, 85, 88, 89, 90, 93, 96, 97, 103, 105, 112, 113, 114, 117–123, 132, 140, 144, 145, 146, 148, 150, 152, 158, 160, 161, 162, 166, 170, 173, 174, 177, 184, 196, 239, 245, 246, 262, 274, 277, 299, 30, 306, 315, 323, 329, 340
 Методика 57, 102, 103, 104, 106, 112, 113, 114, 121, 152, 158, 173, 182, 274, 323, 356
 Методика систематизації транспортного законодавства 57
 Методологія 5, 31, 33, 42, 46, 73, 75, 84, 87, 104, 105, 107, 112, 113, 114, 115, 117, 120, 173, 251, 256, 274, 323, 343, 349, 351, 352, 373, 379
 Напівофіційна інкорпорація 159, 276, 326
 Наукова школа В. А. Ліпкана 76, 83, 84, 94, 104, 108, 118, 210, 365
 Наукові школи 85, 147
 Недоліки законодавства України 167
 Недоліки інформаційного законодавства України 76, 78, 81, 83, 101, 144, 169, 199, 246, 303
 Неофіційна інкорпорація 81, 143, 172, 158, 276, 299, 303, 304, 326
 Облік 42, 44, 56, 68, 142, 149, 157, 158, 197, 198, 312, 327, 333, 342
 Ознаки інформації 120, 128, 129, 130, 131, 328
 Ознаки кодифікації 66, 149
 Ознаки правотворчості 154
 Особливості кодифікації 42, 62, 149, 330
 Особливості систематизації інформаційного законодавства 330
 Особливості систематизації транспортного законодавства 55
 Офіційна інкорпорація 142, 158, 331
 Періодична (безперервна) інкорпорація 159
 Підзаконна правотворча діяльність 155, 331
 Підходи щодо визначення поняття «законодавства» 132
 Поточна правотворчість 156, 333
 Правила законодавчої техніки 158, 333
 Правове регулювання 21, 35, 43, 52, 82, 99, 111, 167, 179, 180, 246, 247, 259, 267, 333, 336, 340
 Правове регулювання інформаційних відносин 82, 99, 165, 167
 Правова кібернетика 72
 Правовий моніторинг (моніторинг законодавства) 20, 56, 135, 140, 199, 203, 304, 333, 337

- Правотворчість 153, 154, 155, 156, 157, 330, 331, 333, 334, 337
- Правоутворення 154, 155
- Предмет систематизації банківського законодавства 47
- Предметна інкорпорація 41, 334, 342
- Прийоми інкорпорації інформаційного законодавства 6, 158, 173, 229
- Принципи кодифікаційної діяльності 60
- Принципи систематизації 52, 54, 335
- Проблеми правового регулювання у сфері суспільних відносин щодо інформації 86, 335
- Проста інкорпорація 160
- Протогенез інформатизації 121
- Результати процесу систематизації 43, 336
- Реформа інформаційного законодавства 150
- Розвиток законодавства 59, 76, 83, 101, 135, 136
- Санкціонована правотворчість 157
- Систематизація 5, 7, 33, 34, 35, 37, 38, 43, 44, 57, 87, 124, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 141, 143, 148, 152, 158, 321, 337, 376, 378, 379
- Систематизація банківського законодавства 46, 47, 378
- Систематизація інформаційного законодавства (систематизація законодавства про інформацію) 82, 83, 98, 99, 100, 101, 124, 138, 139, 140, 250, 337, 345, 349, 351, 354, 363, 364, 365, 367, 370
- Систематизація транспортного законодавства 55
- Систематизація Юстиніана 33, 34, 35, 349
- Системний підхід 23, 87, 100, 137, 367
- Складна інкорпорація 160
- Специфічні ознаки систематизації податкового законодавства 52
- Спільна правотворчість 157
- Стадії інформатизації 121
- Стадії кодифікації 60, 66
- Стадії правотворчості 154
- Стадії систематизації 56, 148, 149
- Стадії систематизації законодавства 56, 148, 149, 257
- Технології кодифікаційної діяльності 341
- Тимчасова інкорпорація 159, 277
- Удосконалення законодавства 44, 45, 58, 59, 135, 136, 252, 320, 321, 323, 341, 342
- Українське право 34, 35, 36, 37, 38, 341
- Уніфікація законодавства 34, 36, 43, 44, 45, 46, 47, 62, 83, 84, 101, 158, 173, 211, 341
- Уніфікація юридичних термінів 44, 45, 342
- Формально-догматичний метод 121, 123
- Форми систематизації 41, 62, 83, 150, 157, 161, 281, 320
- Форми удосконалення законодавства 58, 59, 321, 342
- Функції держави 132, 157, 199, 204
- Функції кодифікації 58, 60, 343
- Функції кодифікації банківського законодавства 48, 49, 343
- Характерні риси кодифікаційної діяльності 59, 60
- Хронологічна інкорпорація 49, 81, 141, 142, 148, 153, 159, 166, 175, 176, 245, 276, 299, 304, 312, 344

ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК

- Авер'янов В. Б. 21, 150
Алексеев С. С. 41, 42, 139
Анахасян Р. Л. 160, 161
Арістова І. В. 21, 74, 85
Астахов Д. С. 67, 68, 69
- Баскаков В. А. 21, 74, 76, 77, 78, 80, 81,
82
Бачило І. Л. 129
Белкін Р. С. 126, 128
- Венгеров А. Б. 128
Вовк О. Й. 38, 39, 40, 43, 51
Вознесенська О. А. 86
- Гетьман Є. А. 62
Голубев В. О. 127
Граціанов А. І. 43, 44, 45, 51, 149
- Данільян О. Г. 124
Дементій Н. О. 129
Дімчогло М. І. 149, 248, 21, 74, 76, 83,
88, 102, 103, 113, 114, 116, 125, 141,
145, 149, 171, 174, 209, 248, 249, 250
Довженко Є. В. 53, 56
Дубас О. П. 96, 97
- Желіховський В. М. 94
- Зайчук О. В. 143
Залізняк В. А. 21, 76, 82, 91, 98, 100,
101, 113, 149, 171, 193, 266
- Іодковський А. М. 41, 138
- Калакура В. Я. 63
Капінус Л. І. 21, 74
Кістяківський О. 41
Клименко О. В. 35, 38
Колмогоров А. Н. 125
Копилов В. А. 85, 129
Кормич Б. А. 74, 109, 110, 122, 127,
128, 130
Корчагін М. 126
Кохановська О. В. 21, 74, 129
Красноступ Г. М. 21, 74, 90, 98, 268
Кудрявцев В. В. 69, 70, 71, 135
Кушакова Н. В. 225
- Ліпкан В. А. 21, 76, 81, 82, 83, 84, 93,
94, 104, 108, 113, 149, 171, 210, 266,
270
Лопатін В. Н. 129
Лукашевич В. Г. 127
- Макаренко Є. А. 74, 96, 209
Максименко Ю. Є. 21, 74, 94, 108, 110,
111, 118, 388
Марущак А. І. 21, 74, 92, 94
Марценюк О. В. 130, 168, 209
Матвеєнко Т. Є. 125
Матвієнко П. Є. 21, 74, 76, 77
Мацюк В. Я. 21, 128
Меленко С. Г. 57
Менделєєв Д. І. 118

- Наукова школа Ліпкана В.А. 76, 83,
84, 94, 104, 108, 210
Наукові школи інформаційного
права 85, 147
Нестеренко О. В. 247
- Олійник О. В. 199
Онщенко Н. М. 143
Опришко В. Ф. 139
- Пащенко О. М. 64
Письменницький А. 88
Погорелов Є. В. 41, 58, 59, 140, 142, 149
Погорілко В. 89
- Рабінович П. М. 42, 139
Рогач О. Я. 61, 147
Рябишева О. Є. 229
- Сарана С. В. 50, 51, 52
- Селезньова О. М. 46
Скакун О. Ф. 42, 114, 142
- Татарникова К. Г. 21, 74, 106
Усенко І. Б. 141, 142
- Федоров І. О. 65, 66, 67
- Харитоновна Т. Є. 34, 40
- Цимбалюк В. С. 21, 72, 73, 75, 90, 95,
113, 118, 171, 174, 209, 250, 265
- Череповський К. П. 74, 103, 104, 270,
390
- Швець М. Я. 21, 72, 73, 85, 263
Шебанов О. Ф. 41, 141, 148
Шемшученко Ю. С. 127, 132, 167

СЛОВА ДЯКИ

Хочемо висловити слова щирої дяки тим, хто своїми змістовними порадами, неординарними думками, конструктивними рекомендаціями, організаційною підтримкою сприяли проведенню досліджень, результатом яких і стало видання цієї книжки.

Передусім хочемо щиро подякувати своїм близьким за їх довготерпіння та всіляке сприяння творчій атмосфері, що й стало запорукою нашого натхнення: матері — *Ліпкан Галині Федорівні*, дружині — *Ліпкан Олені Сергіївні*, синам — *Валерію Ліпкану*, *Артему Ліпкану*, *Тімуру Ліпкану*; матері — *Ользі Віленівні Череповській* та батьку — *Павлу Васильовичу Череповському*, дружині — *Вікторії Олександрівні Череповській*, доньці — *Софії Череповській* за їх довготерпіння та всіляке сприяння творчій атмосфері, що й стало запорукою нашого натхнення.

Особливу подяку автори висловлюють голові спеціалізованої вченої ради К 17.051.07 Запорізького національного університету *Тетяні Олександрівні Коломоєць*.

Щиро вдячні шановним опонентам: докторові юридичних наук, старшому науковому співробітнику, начальнику НДЦ з проблем оподаткування Національного університету Державної податкової служби України **Андрієві Миколайовичу Новицькому**, а також доктору юридичних наук, старшому науковому співробітнику, завідувачу науковим відділом теорії та історії інформаційного права Науково-дослідного центру правової інформатики **Віталію Степановичу Цимбалюку**.

Під час захисту нами було отримано чимало конструктивних порад від членів спеціалізованої вченої ради, зокрема: *Володимира Михайловича Бевзенко*, *Валентина Васильовича Галунька*, *Олександра Олександровича Ганзенко*, *Петра Васильовича Діхтієвського*, Ана-

толія Трохимовича Комзюка, Романа Сергійовича Мельника, Іллі Олєговича Сквірського та інших.

Слова подяки також висловлюємо вченому секретареві спеціалізованій вченої ради 17.051.07 у Запорізькому національному університеті, доктору юридичних наук, доценту — *Павлові Сергійовичу Лютікову* за підтримку теми дослідження і чітке документальне супроводження.

Вихід цієї праці став можливий, завдячуючи ґрунтовній підтримці:

- 1) наукових колективів Глобальної Організації Союзницького Лідерства: а) *інституту інформаційного права* під керівництвом кандидата юридичних наук, доцента *Юлії Євгенівни Максименко*; б) *інституту інформаціології* під керівництвом доктора юридичних наук, старшого наукового співробітника *Віталія Степановича Цимбалука*, а також радника цієї організації кандидата юридичних наук *Ольги Василівни Кушнір* (www.goal-int.org);
- 2) віце-президента Академії безпеки відкритого суспільства, доктора юридичних наук, доцента *Ігоря Миколайовича Рижова* (www.aoss.org.ua/cgi-bin/index.pl);
- 3) колективу Академії наук вищої освіти України (<http://www.anvou.org.ua>);
- 4) видавця — *Олени Сергіївни Ліпкан* (<http://book.market-ua.com/>).

Величезне спасибі за активну підтримку та дієву допомогу у підготовці видання, за інформативно місткі, неординарні поради з теоретико-методологічних і практичних аспектів роботи та конкретні методичні рекомендації з відбору матеріалу й поліпшення якості його викладення, за розуміння і моральне стимулювання фахівцям:

- Національній академії правових наук України — *Олександрі Васильовичу Скрипнюку*, начальнику відділу міжнародних наукових зв'язків, доктору юридичних наук, професору, академіку НАПрН України;
- Кабінету Міністрів України — *Олександрі Євгеновичу Бухтатому*, Головному спеціалістові Департаменту фахової

експертизи Секретаріату Кабінету Міністрів України, кандидату наук з державного управління;

- Львівського державного університету внутрішніх справ — *Коваліву Мирославу Володимировичу*, завідувачу кафедри конституційного, адміністративного та міжнародного права, кандидату юридичних наук, професору;
- Івано-франківського факультету Національного університету «Одеська юридична академія» — *Басаю Віктору Давидовичу*, декану, доктору юридичних наук, професору, академіку Академії наук вищої освіти України;
- Маріупольського державного університету — *Юрію Олексійовичу Волошину*, професору кафедри конституційного, адміністративного та міжнародного права, доктору юридичних наук;
- ТОВ «Універсал» — *Олександрю Володимировичу Логінову*, начальникові юридичного відділу, кандидату юридичних наук, доценту.

Від себе особисто (*Ліпкан В. А.*) хочу низько вклонитися моїм вчителям.

Ушанувати світлу пам'ять свого батька *Анатолія Миколайовича Ліпкана*, який натхненно вкладав у мене свою любов, загартував мій непереможний дух до перемог, сформував незламний характер, дав мені шлях у житті, спрямував мою життєву енергію на досягнення шляхетних цілей.

Красно вдячний своїй першій вчительці *Катерині Іванівні Сидоренко*, яка підтримувала мене з перших років навчання, привчала до самостійного осягнення навколишнього середовища, готувала до майбутніх перемог і невдач і в цілому сприяла становленню мене як особи з чітко сформованою громадянською позицією.

Шаную світлу пам'ять *Сергія Михайловича Штефана*, який після мого закінчення з золотою медаллю спеціалізованої фізико-математичної школи № 173 м. Києва зумів прищепити мені *любов до права*, спонукав до глибшого розуміння його сутності і призначення у сучасному буремному світі.

Слова дяки хочу сказати *Юрію Валер'яновичу Александрову*, який розпалив жаринку любові вже до юридичної науки, надав мож-

ливість повірити у власні сили та навернув мене до перших маленьких успіхів — у 1995 році, саме під його керівництвом, я виборов перемогу на Всеукраїнському конкурсі наукових робіт, який проводила Українська правничка фундація, отримавши премію імені Володимира Суміна.

Хочу згадати добрими словами людину, яка після мого закінчення з відзнакою Національної академії внутрішніх справ України відкрила мені двері до тернистого шляху науки — керівника кандидатської дисертації — *Володимира Івановича Антипова*, який був джерелом життєдайної сили і наснаги, еталоном наукового керівника та особистості. Саме він прищепив мені навички до копіткої аналітичної праці, навчив ефективно працювати з матеріалом, наполегливо рухатись вперед, постійно вчитись.

Особлива дяка своєму науковому консультанту з докторської дисертації — *Василю Івановичу Шакуну* — порядність, мудрість, виваженість, поміркованість і принципова наукова позиція якого сприяли моєму становленню як доктора юридичних наук і вченого, здатного, пропагуючи науковий стиль мислення і буття, самостійно формувати наукові школи і епістемологічні спільноти, задавати нові обрії та горизонти пізнання багатоальтернативних феноменів сучасності.

Від себе особисто (*Череповський К.П.*). Низький уклін та щиросердна дяка моїм батькам *Ользі Віленівні Череповській* та *Павлу Васильовичу Череповському*, котрі, незважаючи на значні життєві негаразди 90-их років, знайшли змогу дати мені найкращу освіту, яка могла бути у ті буремні часи. Саме мати першою помітила мій талант і неповторні творчі здібності та усіляко допомагала їх розвинути. Ця неповторна українська жінка, талановитий та професійний педагог виховувала мене в повазі до копіткої та сумлінної праці, прищеплювала любов до навчання та опанування нового, а також завжди підтримувала мене на тернистому шляху розвитку моєї особистості. Саме вона і спрямувала мене у наукове річище для здійснення наукової діяльності і досягнення омріяної мети — долучення до яскравого і неперевершеного світла знань.

Окрема дяка моїй коханій дружині *Вікторії Олександрівні Череповській*, яка взяла на себе увесь тягар побутових проблем і всі-

ляко допомагала мені під час роботи з літературою і написання наукових робіт. Теплими словами хочу згадати свою доньку Софійку, яка своїм існуванням постійно надихає мене на одвічне самовдосконалення і подальший всебічний розвиток моєї особистості.

Хочу подякувати моєму керівникові кандидатської дисертації *Володимиру Анатолійовичу Ліпкану* за його професіоналізм, невтомну копітку працю, щоденну підтримку та допомогу в підготовці дисертації і цієї монографії.

Спасибі усім нашим Вчителям, ми щиросердно вдячні і завжди пам'ятатимемо та цінуватимемо Вашу віру в кожного з нас.

Дякуємо усім, хто щиро підтримує нас.

Наукове видання

**Ліпкан Володимир Анатолійович
Череповський Кирил Павлович**

ІНКОРПОРАЦІЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Монографія

Керівник проекту **В. А. Ліпкан**
Художній редактор *О. Г. Новіков*
Літературний редактор *Н. І. Гриценко*
Науковий редактор *М. Я. Швець*
Випускаючий редактор *О. О. Машкова*
Коректор *О. С. Ліпкан*
Дизайн обкладинки *В. А. Ліпкан*
Комп'ютерне верстання *Д. Лепешин*
Відповідальний за випуск *І. Михайленко*

Підписано до друку 05.05.2014 р. Формат 70x100/16. Папір офсетний.
Гарнітура Minion Pro. Друк офсетний. Умов. друк. арк. 33,15.
Наклад 500 прим. Зам. № 102011.

Видавець ФОП Ліпкан Олена Сергіївна
03126, Київ, вул. М. Донця, 23, б, кв. 33
Тел. +38 098 00.77.888, факс: +38 044 4040.483
E-mail: book@market-ua.com, сайт: www.book.market-ua.com.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3535 від 27.07.09.